

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SARI ABDULLAH EFENDİ’NİN SÜLEYMANİYE
KÜTÜPHANESİ
HACI MAHMUD EFENDİ 3637 NUMARADA KAYITLI
MANZUM VE MENSUR ESERLERİ
TRANSKRİPSİYONLU METİN-İNCELEME

MİRAC BETÜL KAPTAN

2501130443

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ REYHAN ÇORAK

İSTANBUL - 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : MİRAC BETÜL KAPTAN Numarası : 2501130443
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : İSLAM TARİHİ VE SANATLARI Danışmanı : DR. ÖĞR. ÜYESİ REYHAN ÇORAK
Tez Savunma Tarihi : 23.07.2019 Saati : 10:00
Tez Başlığı : "SARI ABDULLAH EFENDİ'NİN SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ HACI MAHMUD EFENDİ
3637 NUMARADA KAYITLI MANZUM VE MENSUR ESERLERİ: TRANSKRİPSİYONLU
METİN-İNCELEME"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. ALİ ÖZTÜRK		Kabul
2- DOÇ. DR. VİLDAN S. COŞKUN		Bosrılı - Kabul -
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ REYHAN ÇORAK		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. MELİHA YILDIRAN SARIKAYA		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ MAHMUT SALİHOĞLU		

ÖZ

**SARI ABDULLAH EFENDİ’NİN SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ
HACI MAHMUD EFENDİ 3637 NUMARADA KAYITLI
MANZUM VE MENSUR ESERLERİ
(TRANSKRİPSİYONLU METİN-İNCELEME)**

MİRAC BETÜL KAPTAN

Elinizdeki çalışma, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 3637 numarada kayıtlı, Sarı Abdullah Efendi’ye ait *Dîvân* ve *Vâridât* isimli eserlerin transkripsiyonlu metinlerini ve incelemelerini ihtivâ etmektedir. *Dîvân*, Sarı Abdullah Efendi’nin bizzat kaleme aldığı şiirlerden oluşan bir eserdir. *Vâridât* ise, orijinal bir eser değildir. Her ne kadar Sarı Abdullah Efendi bu mensur metni *Vâridât* olarak isimlendirmiş ise de eser aslında Kocaelili Şeyhzâde Muhyiddin Muhammed Efendi’ye (ö. 950/1543) atfedilen *Noktatü’l-Beyân* isimli eserdir.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmamızın amacını, yöntemini ve önemini anlattık. İlk bölümde Sarı Abdullah Efendi’nin hayatı, eserleri ve Sarı Abdullah Efendi’den etkilenen şahsiyetler hakkında bilgi verdik. İkinci bölümde, üzerinde çalıştığımız yazmanın özelliklerinden ve metin yazımında takip ettiğimiz yöntem ve tekniklerden bahsettik. Üçüncü ve son bölümümüzde ise, Türkiye Türkolojisi’nde genel kabul gören çeviri yazı sistemi ile elimizdeki metinlerin transkripsiyonları yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sarı Abdullah Efendi, Seyhzâde Muhyiddin Muhammed Efendi, Abdî, Dîvân, Vâridât, Noktatü’l-Beyân, Şiir.

ABSTRACT

POETICS AND PROSES OF Mr. SARI ABDULLAH EFENDI REGISTERED AT NUMBER OF 3637 AT HACI MAHMUD SECTION SULEYMANIYE LIBRARY

(TEXT ANALYSIS WITH TRANSCRIPTION)

MIRAC BETUL KAPTAN

This dissertation includes the texts and examinations prepared on transcription basis of literal work of *Dîvân* and *Vâridât* written by Mr. Sari Abdullah Efendi. *Dîvân* is a literal work consists of peotries penned by personally Mr. Sari Abdullah Efendi. As for *Vâridât* which was referred to Kocaelili Seyhzâde Muhyiddin Muhammed Efendi (d.d. 950/1543); it is a prose by the name of *Noktatu'l-Beyân*.

This dissertation consists of three main chapter. In the introductory chapter, we explained the object, method and significance of our research. In the beginning we provided information about the biography, literal works of Mr. Sari Abdullah Efendi as well as the persons who were impressed by Mr. Sari Abdullah Efendi and finally poets with Abdî pen name. Following that in the second chapter, we mentioned the characteristics of manuscript and which way and technic we followed in the transcription. In the third and last chapter, widely approved transcription system in Turkish Turcology and the transcription of the text what we have had have been executed.

Keywords: Mr. Sari Abdullah Efendi, Seyhzâde Muhyiddin Muhammed Efendi, Abdî, Dîvân, Vâridât, Noktatu'l-Beyân, Poetry.

ÖN SÖZ

Sarı Abdullah Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında bugüne kadar pek çok bilimsel/akademik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan ancak pek azında *Dîvân* ve *Vâridât* isimli eserlerden bahsedilmiş, bu eserlerin gün ışığına çıkarılması hususunda hiçbir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışma müellifin, varlığı bilinen fakat tespit edilemeyen bazı şiirlerinin ortaya konulması açısından oldukça önemlidir.

Çalışmamıza kaynak olan yazma, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 3637 numarada “Dervişlik Hakkında Eksik ve Mensur Bir Risale” ismiyle kayıtlıdır ve yazmada başka herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Yalnızca, 1^b, 3^a ve 21^b numaralı sayfalara yazmanın, Sarı Abdullah Efendi'ye ait olduğu konusunda bir not düşülmüştür. Şiirlerde bulunan “Abdî” mahlası da müellifin, Sarı Abdullah Efendi olması ihtimalini kuvvetlendirmiştir.

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Sarı Abdullah Efendi'nin hayatı, eserleri, Sarı Abdullah'tan etkilenen şahsiyetler ilk bölümü oluştururken diğer bölümlerde sırasıyla yazmanın özellikleri, eserlerin muhtevaları, hususiyetleri, transkripsiyonlu metinleri ve transkripsiyon metotları anlatılmıştır.

Lisansüstü eğitim sürecime yaptığı katkıları için Sayın Doç. Dr. Ali Öztürk hocama, metne ulaşmamızda bize yol gösteren ve bizi Sarı Abdullah Efendi'yle tanıştıran Sayın Dr. Öğr. Üyesi Bünyamin Ayçiçeği hocama, tezimi yazarken her aşamada bana yardımcı olan, tökezlediğimde beni destekleyip cesaretlendiren, manevî ve ilmî her türlü katkıları için danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Reyhan Çorak'a, Nokta Şerhleri ile ilgili kişisel notlarını bizimle paylaşan Sayın Dr. Öğr. Üyesi Adalet Çakır'a, tezimi yazma sürecinde maddî, manevî destekleriyle her an yanımda olan kıymetli eşim Ebubekir Kaptan'a ve aileme en kalbî şükranlarımı sunmak isterim. İslâmi Türk Edebiyatı'na gönlümü ısıdıran ve beni bu alana yönlendiren çalışmaları için Merhum Prof. Dr. Mahmud Es'ad Coşan hocaya ayrıca teşekkürü borç bilirim.

Mirac Betül KAPTAN

İstanbul 2019

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SARI ABDULLAH EFENDİ’NİN HAYATI VE ESERLERİ

1. 1. HAYATI VE ESERLERİ	3
1. 2. SARI ABDULLAH EFENDİ’DEN ETKİLENEN ŞAHSİYETLER.....	7
1. 2. 1. Cevrî İbrahim Çelebi (1065/1654)	8
1. 2. 2. Mustafa Resmî Efendi (1066/1665)	8
1. 2. 3. Neşâtî Ahmed Dede (1085/1674).....	8
1. 2. 4. La’lî Şeyh Mehmed Efendi (1119/1707).....	9
1. 2. 5. La’lîzâde Abdülbâkî Efendi (1159/1746)	9

İKİNCİ BÖLÜM

SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ HACI MAHMUD EFENDİ 3637

NUMARALI ESER

2. 1. YAZMANIN ÖZELLİKLERİ	11
2. 1. 1. Nüsha Tavsifi	11
2. 1. 2. Nüshanın Muhtevası.....	12
2. 1. 1. Metin Yazımında Takip Edilen Yol	14

2. 1. 3. Transkripsiyon Sistemi.....	16
2. 1. 4. İmlâ Hususiyetleri	17
a. Türkçe Kelime ve Eklerin İmlası.....	19
b. Arapça ve Farsça Kelime, Ek ve Terkiplerin İmlası.....	21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN-İNCELEME

DÎVÂN-I SARI ABDULLAH

3. 1. GENEL BİLGİLER	22
3. 2. ESERİN MUHTEVASI	22
3. 2. 1. İktibaslar.....	31
a. Ayetler.....	32
b. Hadisler.....	34
c. Kutsî Hadisler	35
d. Kelâm-ı Kibâr	35
e. Telmihler.....	35
3. 3. ŞEKİL VE VEZİN HUSUSİYETLERİ.....	40
3. 4. DİL VE ÜSLUP HUSUSİYETLERİ.....	46
3. 5. DÎVÂN'IN TRANSKRİPSİYONLU METNİ.....	48
Eksik Bir Risale.....	49
Dîvân'ın Transkripsiyonlu Metni.....	52

VÂRİDÂT-I SARI ABDULLAH EFENDİ

3. 6. GENEL BİLGİLER	127
3. 7. ESERİN MUHTEVASI	129
3. 7. 1. Dîvân ve Vâridât Arasındaki Alâka	139

3. 7. 2. Benzerlikler	140
3. 7. 3. İktibaslar	148
a. Ayetler	148
b. Hadisler.....	152
c. Kutsî Hadisler	155
d. Kelâm-ı Kibâr	156
d. Şiirler	159
e. Hikayeler.....	163
3. 8. VÂRİDÂT'IN TRANSKRİPSİYONLU METNİ.....	164
SONUÇ.....	206
KAYNAKÇA	208

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
b.	beyit
bkz.	bakınız
bs.	basım
bsk.	baskı
c.	cilt
c.c.	celle celâluhu
çev.	çeviren
D.	Dîvân
DİA	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
haz.	hazırlayan
hz.	Hazreti
no.	numara
not. çev.	notlarla çeviren
nşr.	nâşır/neşreden
ö.	ölüm/ölüm tarihi
ör.	örneğin
Risale	Risale-i Melâmiyye-i Şettâriyye
s.	sayfa
s.a.v.	sallallahu aleyhi ve sellem
Sözlük	Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)
şrh.	şerh eden
thk.	tahkik eden
trc.	tercüme
t.y.	tarih yok
V.	Vâridât
vb.	ve benzeri
Vecizeler	Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü

vr.

Varak

yay. haz.

yayına hazırlayan

y.y.

yer yok

GİRİŞ

A. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Mesnevî şârihi olarak şöhret bulan ancak *Mesnevî* şerhi dışında da pek çok eseri bulunan Sarı Abdullah Efendi'nin, Eski Türk Edebiyatı'ndaki yeri ve önemi büyüktür. Ancak buna rağmen hayatı ve eserleri hakkında yapılan çalışmaların neredeyse tamamı son dönemlere aittir. Bu alanda, eserlerinin transkripsiyonlu metinleri, kendisine ait olup olmadığı tartışmalı olan eserlerin tespiti, varlığı bilinen fakat metnine ulaşılamayan eserlerin gün ışığına çıkarılması gibi çalışmalar yapılmıştır. Elinizdeki çalışma da, daha önce varlığı bilinen fakat metnine ulaşılamayan *Dîvân* ve *Vâridât* eserlerini incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Tezimiz, bu eserler hakkında yapılmış ilk ve tek çalışma olması açısından oldukça önemlidir.

B. ÇALIŞMADA TAKİP EDİLEN YOL VE KAYNAKLAR

Çalışmamızda, söz konusu eserlerin ayrı ayrı transkripsiyonlu metni araştırmacıların istifadesine sunulmuş; metinlerin muhtevaları, iki eser arasındaki benzerlikleri ve iktibaslar hakkında bilgi verilmiştir.

Transkripsiyon cetveli, her iki metin için de geçerli olacak şekilde hazırlanmıştır. Transkripsiyon simgeleri için ise “Fatih Transkripsiyon” isimli font kullanılmıştır. Metinde, Arapça ve Farsça kelimelerin imlasında İsmail Ünver'in makalesine uyuldu. Fakat müellifin bitişik veya ayrı yazmayı tercih ettiği tüm kelimelerin imlasında metne sadık kalındı. “ki”, “ise”, “ile” bağlaçları ile “mi” soru ekinin yazımında, müellif hangi şekilde yazmayı tercih etmişse o şekilde transkripsiyon yapıldı. Metinlerde imlası yanlış olan veya yanlış yazılan az sayıda kelime dipnotlarda gösterildi. Tezin diğer kısımlarının imla ve noktalaması konusunda ise büyük ölçüde Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu'na uyulmuştur. Tezin genelinde, dipnotlarda ve kaynakçada uzatma gereken kelimelerde “^” simgesi tercih edilmiş fakat *Dîvân* ve *Vâridât* metinlerinden aynen iktibas yapılan kelimelerde transkripsiyon muhafaza edilmiştir.

Her iki eserde de metin içindeki Arapça ve Farsça kelimelerin, ifadelerin, ayet ve hadislerin transkripsiyonlu çevirisi yapılmış fakat ayrı olarak yapılmış iktibaslarda Arapça ve Farsça ayet, hadis ve şiirlerin aslına sadık kalınmıştır. Bu ibarelerin tercümeleri de dipnotlarda verilmiştir. Bütün iktibas ve telmihlerin kaynakları ulaşılabildikleri ölçüde dipnotlarda gösterilmiştir. Ayet mealleri için Diyanet İşleri Başkanlığı'nın <https://kuran.diyaret.gov.tr/> üzerindeki mealinden faydalanılmıştır. Ayet mealleri, anlamlı bir cümle oluşturacak kadar verilmiştir. İktibasın, mealı birebir karşıladığı durumlarda o ayetin mealı verilmiş; ayetin devam ettiğini göstermek için “(...)” işareti kullanılmıştır. Hadislerin kaynakları için öncelikle *Kütüb-i Sitte* olarak bilinen hadis kitaplarına başvurulmuş fakat çoğunlukla mevzu hadislerin yer aldığı kitaplardan yararlanılmıştır. Bunun yanında edebiyatımızda ayet, hadis ve vecizeler için hazırlanmış sözlüklerden de faydalanılmıştır. Bu kaynaklar, ilgili dipnotlarda ayrı ayrı belirtilmiştir.

Eserlerdeki kelimelerin doğru okunması için *Kâmûs-ı Türkî, Tarama Sözlüğü, 17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı, Kubbealtı Sözlüğü, Steingass, Redhouse* ve çeşitli Arapça, Farsça sözlükler kullanılmıştır.

C. ÇALIŞMANIN SINIRLARI

Sarı Abdullah Efendi'yle ilgili yapılan tüm çalışmalarda müellifin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgiler verilmiştir. Öyle ki hayatını anlatan ve eserlerini tanıtan müstakil çalışmalar bile bulunmaktadır. Tezimizde, bu konuda tekrara düşmemek adına müellifin hayatı ve eserleri kısaca anlatılmıştır. Sarı Abdullah'ın edebiyatımızdaki önemine binaen kendisinden etkilenen pek çok şahsiyet olmuştur. Bu isimlerin hayatlarından da kısaca bahsedilmiş ve Sarı Abdullah'ın etkileri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Tezimizde, daha önce pek çok kereler çalışılan, yazılan, ifade edilen hususlarda tekrara düşmeme yolunu benimseyerek Sarı Abdullah Efendi'nin *Dîvân* ve *Vâridât* eserlerinin transkripsiyonlu metinlerini gün ışığına çıkarmaya çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

SARI ABDULLAH EFENDİ’NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI VE ESERLERİ

29 Safer 992/12 Mart 1584 İstanbul doğumlu¹ olan Sarı Abdullah Efendi’nin asıl adı, kendi ifadesiyle, Abdullah bin es-Seyyid Muhammed bin Abdullah’tır.² Babası, Seyyid Muhammed Mağrib şeyhzadelerindendir³ ve İstanbul’a göç ettikten sonra devlet hizmetine alınmıştır.⁴ Annesi ise I. Ahmed devri Beylerbeyi Mehmed Paşa’nın kızıdır.⁵

Sarı Abdullah, Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav)’in Hz. Hasan (ra) soyundan geldiği için⁶ eserlerinde ismini ve künyesini Abdullah es-Seyyid veya eş-Şerif bin Muhammed bin Abdullah olarak kaydetmektedir.⁷

Küçük yaşta babasını kaybetmesinden dolayı temyiz yaşına ulaşmadan önce tahsili ile üvey babası Hacı Hüseyin Ağa meşgul olmuştur.⁸ Daha sonra da annesinin amcası Halil Paşa’nın himayesiyle eğitime devam etti.⁹ Çeşitli ulemadan iyi derecede Arapça ve Farsça öğrendi; dinî ve edebî ilimleri tahsil etti.¹⁰ Hüsn-i hattı ise Halid Efendi’den öğrenmiştir.¹¹ Bu sanatta ileri seviyelere ulaşmış, nihayetinde yazı ve yazı işleri Sarı Abdullah’ın mesleği haline gelmiştir.¹²

¹ Nihat Azamat, “Sarı Abdullah Efendi”, **DİA**, İstanbul, 2009, C:XXXVI, s. 145.

² Sarı Abdullah Efendi, **Nasihatü’l-Mulûk**, Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Bölümü, No: 00679, vr. 218b.

³ Abdülbâki Gölpınarlı, **Melâmîlik ve Melâmîler**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1931, s. 137.

⁴ Nihat Azamat, “a.g.m.”, s. 145.

⁵ Ülker Aytekin, “Sarı Abdullah Efendi ve Mesnevî-i Şerif Şerhi”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2002, s. 53.

⁶ Lalizade Abdülbâki, **Sergüzeşt Aşka ve Âşıklara Dair: Melâmî Büyükleri**, yay. haz.: Tahir Hafızalioğlu, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2001, s. 13.

⁷ Ülker Aytekin, “a.g.e.”, s. 51.

⁸ Hüseyin Vassaf, **Sefîne-i Evliyâ**, haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, İstanbul, Seha Neşriyat, 1999, s. 557; Nihat Azamat, “a.g.m.”, s. 145.

⁹ Müstakimzade Süleyman Sa’deddin, **Risale-i Melamiyye-i Şettarriyye**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, No: 3357, vr. 51a.

¹⁰ Nihat Azamat, “a.g.m.”, s. 145.

¹¹ Müstakimzâde Süleyman Sa’deddin, **Tuhfe-i Hattatîn**, nşr. İbnülemin Mahmud Kemal, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928, s. 280.

¹² Ülker Aytekin, “a.g.e.”, s. 54, 55.

Mesleğine Halil Paşa'nın divitdarı olarak başlamıştır.¹³ Divitdarlıktan sonra tezkirecilik, reisülküttaplık gibi vazifelerde bulunmuştur.¹⁴ Reisülküttap tayin edildiği sırada Şark seferindeydi fakat sefer sırasında gelişen bazı olumsuz durumlar sebebiyle görevinden azledildi. Bunun üzerine Halil Paşa ile birlikte gizlice İstanbul'a döndüler.¹⁵ İstanbul'a bu şekilde dönüşleriyle ilgili çeşitli rivayetler söz konusudur. Bunlardan birisi, yeni sadrazam Hüsrev Paşa'nın kendilerine bir zarar vermesinden çekinmeleridir.¹⁶

İstanbul'a ulaştıklarında Üsküdar'daki Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri'nin dergâhına sığındılar. Aynı sene hem Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri'nin hem de Halil Paşa'nın vefatı üzerine Sarı Abdullah Efendi bu dergâhta, on sene kadar bir süreyle inzivaya çekilmiştir.¹⁷

Sarı Abdullah Efendi, üvey babası Hüseyin Ağa'nın vasıtasıyla on beş-on altı yaşlarındayken İdrîs-i Muhtefî Hazretleri'yle tanışmıştır.¹⁸ İdrîs-i Muhtefî Hazretleri vefat ettikten sonra Hacı Kabâyî Efendi'ye intisap etmiştir.¹⁹ Daha sonra Halil Paşa'nın delaletiyle Aziz Mahmud Hüdayî Hazretleri'ne, onun vefatından sonra ise Bayrâmiyye'den Hacı Beşir Ağa'ya bağlanmıştır.²⁰ Ancak Sarı Abdullah Efendi'nin dostları, Hacı Kabâyî Efendi'nin vefatından sonra yerine postnişin olan Beşir Ağa'yı kendisine bildirmemiş, o da bir süre bu zâtı aramış, mürşidinin kabrini ziyaret ettiği bir gün kendisiyle karşılaşmıştır.²¹

Öte yandan Safâyî, Tezkire'sinde, Abdullah Efendi'nin Beşir Ağa ile aynı yerde oturduğunu ve kendisiyle sık sık görüştüğünü, bu sebeple de insanların onu, Hamzavî zannettiğini belirtmiş fakat Hamzavîlikle bir ilişkisi olmadığını söylemiştir.²²

¹³ Hüseyin Vassaf, **a.g.e.**, s. 557.

¹⁴ Ülker Aytekin, "a.g.e.", s. 56.

¹⁵ Nihat Azamat, "a.g.m.", s. 146.

¹⁶ Nihat Azamat, "a.g.m.", s. 146. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Ülker Aytekin, "a.g.e.", s. 55-56.

¹⁷ Hüseyin Vassaf, **a.g.e.**, s. 559.

¹⁸ Hüseyin Vassaf, **a.g.e.**, s. 557.

¹⁹ Nihat Azamat, "a.g.m.", s. 146.

²⁰ Hüseyin Vassaf, **a.g.e.**, s. 557-559, Abdülbaki Gölpınarlı, **a.g.e.**, s. 141.

²¹ Nihat Azamat, "a.g.m.", s. 146.

²² Mustafa Safâyî, **Tezkire-i Safâyî**, haz. Pervin Çapan, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi, 2005, s. 376.

Safâyî'nin bu değerlendirmesi, Hamzavî olarak bilinen kimselerin, aydınlar nazarında nasıl olumsuz görüldüğünü göstermektedir.²³ Hayatı boyunca çeşitli tasavvuf büyüklerinden istifade etmiş olan Sarı Abdullah Efendi, *Nasihatü'l-Mülûk* adlı eserinde adeta bu konuya açıklık getirmiş ve kendi ifadesiyle bağlılığını şu şekilde açıklamıştır: “*Ben ki, Allah'ın (c.c.) rahmetine ve cömertlerin en cömerdine kulların en muhtacı, Abdullah bin es-Seyyid Muhammed bin Abdullah el-Konstantinî, doğduğum ve yurt edindiğim yer itibariyle, tarikat olarak hem Bayrâmî²⁴ hem Celvetî²⁵; ruhumun zuhûr eden terbiyesi ile de Mevlevî'yim.*”²⁶

Sarı Abdullah Efendi, Halil Paşa'nın divitdarı olarak mesleğine başladığı dönemden itibaren eserlerini kaleme almaya başlamıştır.²⁷ Eserlerinde Abdî mahlasını kullanmıştır.²⁸ *Semerâtü'l-Fuâd* isimli ilk eserini 1033/1623 senesinde iki ay içerisinde telif etti. Bu eserde, tüm tarikatların, Allah'ın birliği ve tekliği inancı üzere olduklarını, aynı şekilde hepsinin Hz. Peygamber'de (s.a.v) ve Hz. Ali'de (r.a) birleştiği gibi konular anlatılmaktadır.²⁹ *Semerât*'tan iki sene sonra *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî* isimli Mesnevî şerhine başladı ve 1041/1631 senesinde Hüdâyî

²³ Necdet Yılmaz, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XVII. Yüzyıl)**, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2001, s. 349.

²⁴ “Hacı Bayrâm-ı Velî'nin halifelerinden Hızır Dede'den feyiz alan Üftâde'nin (ö. 988/1580) halifesi Aziz Mahmud Hüdâyî'nin (ö. 1038/1628) kurduğu tarikat da silsile itibariyle Bayramiyye'nin bir kolu olmakla birlikte müstakil bir tarikat olarak gelişmiştir.” Bkz.: Fuat Bayramoğlu, Nihat Azamat, “Bayramiyye”, **DİA**, İstanbul, 1992, C:V, s. 270.

²⁵ “Esas itibariyle Halvetiyye'nin bir kolu olan Celvetiyye'nin silsilesi, İbrâhim Zâhid-i Geylânî'de aynı tarikatın kollarından Zâhidiyye, Safiyyüddîn-i Erdebîlî'de (ö. 735/1334) Safeviyye, Hacı Bayrâm-ı Velî'de (ö. 833/1429-30) Bayramiyye ile birleşmektedir.” Bkz.: Hasan Kâmil Yılmaz, “Celvetiyye”, **DİA**, İstanbul, 1993, C:VII, s. 273.

²⁶ Sarı Abdullah Efendi, **a.g.e.**, vr. 218b.

²⁷ Ülker Aytekin, “a.g.e.”, s. 55.

²⁸ Eski Türk Edebiyatı'nda, Sarı Abdullah dışında Abdî mahlasını kullanan başka şairler de vardır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu şairlerimizin sayısı 36'dır. Detaylı bilgi için bkz.: Mehmet Nâil Tuman, **Tuhfe-i Nâilî: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri**, haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, 2 c., Ankara, Bizim Büro Yayınları, 2001; Hanzade Güzelova, “Abdî'nin Heft Peyker Mesnevîsi (İnceleme-Metin-Dizin)”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2008; Yunus Kaplan, “Abdî ve Kütahya Şehrengizi”, **Journal of Turkish Language and Literature**, C:IV, No:3, Summer 2018; Bursalı Mehmed Tâhir Bey, **Osmanlı Müellifleri**, haz. Ali Fikri Yavuz, İsmail Özen, 3 c., İstanbul, Meral Yayınevi, 1972; Kınalı-Zade Hasan Çelebi, **Tezkiretü's-Suarâ**, haz.: İbrahim Kutluk, 2 c., Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1981; O. Burian, “Vesikalardan Notlar: Bozuk İdareden Şikayetçi İki Şair”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C:VIII, No:4, 1950; Mehmet Gürbüz, “Abdî'nin Zafernâmesi”, **International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, C:10, No:16, Fall 2015.

²⁹ Sarı Abdullah Efendi, **Semerâtü'l-Fuad (Gönül Meyveleri)**, çev.: Yakup Kenan Necefzade, y.y., Neşriyat Yurdu, 1967, s. 3.

Dergâhı'nda inziva dönemindeyken eserini tamamladı. Bu eserini yazmasının sebebi, Mevlânâ'ya olan hayranlığından ve Mesnevî'deki manaları hissederek anlatmak istemesinden kaynaklanmaktadır.³⁰ 1049/1639 senesinde Reisülküttaplık görevindeyken *Cevheretü'l-Bidâye ve Dürretü'n-Nihâye* isimli eserini yazdı ve IV. Murad'a ithaf etti. Bağdat'ın fethini tebrik etmek için kaleme aldığı bu eser, ara ara IV. Murad'ı öven şiirlerle süslenmiş, mensur bir eserdir.³¹ 1053/1643 senesinde *Feridun Bey Münşeâtı* tarzında ve ona zeyl olarak *Düstûru'l-İnşâ* isimli eserini telif etmiştir. II. Bayezid devrinden başlayarak IV. Murad devri dâhil Osmanlı Tarihi için kıymetli olan pek çok siyasî belgeyi kronolojik olarak sıralamıştır.³² 1059/1649 senesinde *Nasihatü'l-Mülûk* isimli eserini yazdı ve IV. Mehmed'e sundu. Manzum ve mensur karışık olarak kalem aldığı bu eser bir nasihatnâmedir. Eseri telif etme sebebi ise, devlet adamlarını adalet ve bağışlamaya teşvik etmek; zulüm ve taşkınlıklardan korumaktır.³³ 1065/1654-1071/1660 seneleri arasında *Gülşen-i Râz* isimli eserini yazmıştır. 1012 beyit olarak çoğunlukla Mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır. Sarı Abdullah, ihtiyarlık döneminde yazdığı bu eseri, Allah'ın kendisine verdiği nimetlerin şükrünü yerine getirmek için kaleme aldığını ifade etmiştir.³⁴ 1070/1660 senesinde³⁵ *Mir'atü'l-Asfiyâ fî Sıfâtı'l-Melâmiyyeti'l-Ahfiyâ* isimli, tamamı itibariyle Arapça olan tek eserini yazdı ve vefatından kısa bir süre önce tamamladı. Eserinde, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'sinde geçen Melâmîlik ile ilgili bölümleri derleyerek bir araya getirmiştir.³⁶ *Dîvân* ve *Vâridât* eserleri, ilgili bölümlerde incelenecektir.

³⁰ Selahaddin Durgun, "Sarı Abdullah ve Şerh-i Mesnevî (Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî)", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 1993, s. 13.

³¹ Zübeyde Özer, "Cevheretü'l-Bidâye ve Dürretü'n-Nihâye (İnceleme-Metin-Sözlük) Cilt I-II", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2015, s. 72.

³² Ülker Aytekin, "a.g.e.", s. 108; Bünyamin Ayçiçeği, **Sarı Abdullah Efendi (ö.1660)'nin Gülşen-i Raz-ı Arifan Mesnevisi**, İstanbul, Akademi Titiz Yayınları, 2014, s. 13, Nihat Azamat, "a.g.m.", s. 147.

³³ Funda Öztürk, "Sarı Abdullah Efendi Nasihatü'l-Mülûk Terğîbün Li-Hüsni's-Sülûk (110a-218b) İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin", Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Rize, 2018, s. 27; Ülker Aytekin, "a.g.e.", s. 110.

³⁴ Bünyamin Ayçiçeği, **a.g.e.**, s. 14.

³⁵ Ülker Aytekin, "a.g.e.", s. 113.

³⁶ Serhat Gültaş, "Sarı Abdullah Efendi'nin Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri", Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2014, s. 23; Nihat Azamat, "a.g.m.", s. 147.

Abdullah Efendi, hattatlığı, devlet adamlığı, telif faaliyetleri yanında çiçekçilikle de uğraşmıştır. Yedi adet zerrin lale yetiştirmiş; yamalı kabak bunların tohumundan zuhur etmiştir. Bu alandaki hünerleri sebebiyle 1051/1641 yılında, I. İbrahim tarafından kendisine “Reis-i Şukûfeciyân” berâtı verilmiştir.³⁷ Abdullah Efendi’nin “Sarı” lakabını almasında, lale yetiştirmedeki hüneri veya sarışın olduğu için bu şekilde anıldığı³⁸ gibi farklı görüşler mevcuttur.

Sarı Abdullah, yetmiş beş yaşına geldiğinde evinde uzlete çekildi ve vefatına kadar burada ilim, ibadet ve telif faaliyetleriyle meşgul oldu. Bu süreçte evi adeta bir dergâha dönüştü. Yetmiş altı yaşında istiskâ hastalığı sebebiyle vefat etti.³⁹ Mezar taşına vefat tarihi, 22 Safer 1071/27 Ekim 1660 olarak yazılmıştır. Kabri, Topkapı’dan Maltepe Mahallesi’ne giden cadde üzerinde, sol tarafta kalan Maltepe Mezarlığı’ndadır.⁴⁰

1. 2. SARI ABDULLAH EFENDİ’DEN ETKİLENEN ŞAHSİYETLER

Sarı Abdullah Efendi, Melâmî geleneğinden gelmektedir. Yaşadığı dönemde, devletin çeşitli kademelerinde ifa ettiği önemli görevlerle, Sadrazam Halil Paşa’ya olan yakınlığıyla, çiçek yetiştirme hususundaki hüneriyle ve telifatıyla önemli bir isim olmuştur. Dolayısıyla bu nüfuzu, Melâmî geleneğini aktarma ve takipçilerini etkileme hususunda önemli bir rol oynamıştır. Öte yandan yazdığı *Mesnevî Şerhi* ile Mevlevîleri de etkilemiş; Cevrî ve Neşâtî gibi devrinde meşhur olmuş ve önemli eserler ortaya koymuş takipçileri sayesinde bu etkileri kendisinden sonraki kuşaklara aktarmıştır.

Bu bölümde, Sarı Abdullah’tan etkilenen önemli şahsiyetlerin kısaca hayatları, kronolojik olarak anlatılmıştır.

³⁷ Remzi Rüşdizade, **Tezkire-i Şukûfeciyân**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, No:2760, vr. 16a, 16b.

³⁸ Hüseyin Vassaf, **a.g.e.**, s. 560.

³⁹ Müstakimzade, **Risale**, vr. 56a.

⁴⁰ Bünyamin Ayçiçeği, **a.g.e.**, s. 10.

1. 2. 1. Cevrî İbrahim Çelebi (1065/1654)

İstanbul'da doğmuştur ve asıl adı İbrahim'dir. Hem Melâmî hem de Mevlevî'dir.⁴¹ Sarı Abdullah Efendi gibi o da hattat ve şairdir ve bu alanlarda zamanının meşhur olmuş isimlerinden biridir. Özellikle *Mesnevî* hattatlığında meşhur olmuştur. Yazısı güzel ve hatasız olduğu için pek çok muteber eser onun hattıyla süslenmiştir.⁴² Cevrî, Sarı Abdullah'ın *Düstûru'l-İnşâ* isimli eserinde bulunan pek çok bölümü yazıya geçirmiş ayrıca *Cevhere* ve *Semerât* gibi eserlerini de pek çok kez istinsah etmiştir.⁴³

1065/1655 yılında vefat etmiştir. Sarı Abdullah Efendi, cenaze namazını bizzat kıldırması ve diğer cenaze işleriyle az sayıda ihvanıyla beraber ilgilenmiştir.⁴⁴

İbrahim Çelebi, şiirlerinde “Cevrî” mahlasını kullanmıştır. Eserleri kısaca şu şekildedir: *Dîvân*, *Selîmnâme*, *Hilye-i Çihâr-ı Yâr-ı Güzîn*, *Hall-i Tahkîkât*, *Aynu'l-Füyûz*, *Nazm-ı Niyâz*.⁴⁵

1. 2. 2. Mustafa Resmî Efendi (1066/1665)

Sarı Abdullah Efendi'nin oğludur. Hem Melâmî hem Nakşî'dir.⁴⁶ Cebeciler kâtibi olmuştur. Babası gibi şairdir ve mürettep bir dîvânı vardır.⁴⁷ Şiirlerinde “Resmî” mahlasını kullanmıştır. Mora'da memurluk yaptığı sırada vefat etmiştir.⁴⁸

1. 2. 3. Neşâtî Ahmed Dede (1085/1674)

Asıl adı Ahmed'dir⁴⁹ ve Edirnelidir. Hem Melâmî hem Mevlevî'dir. Sarı Abdullah Efendi reisülküttap iken onun kesedarlığını yapmıştır. Dolayısıyla Melâmîliği Sarı Abdullah'tan öğrenmiştir. Önce Semendî, daha sonra da “Neşâtî”

⁴¹ Abdülbâki Gölpinarlı, *a.g.e.*, s. 148.

⁴² Muallim Nâci, *Osmanlı Şairleri*, Hz.: Cemal Kurnaz, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986, s. 272; Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin, *a.g.e.*, s. 639.

⁴³ Hüseyin Vassaf, *a.g.e.*, s. 562.

⁴⁴ Abdülbâki Gölpinarlı, *a.g.e.*, s. 149.

⁴⁵ Hüseyin Ayan, *Cevrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni*, Erzurum, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1981, s. 9-28.

⁴⁶ Ülker Aytekin, “a.g.e.”, s. 82.

⁴⁷ Mustafa Safâyî, *a.g.e.*, s. 204.

⁴⁸ Abdülbâki Gölpinarlı, *a.g.e.*, s. 151.

⁴⁹ Bayram Ali Kaya, “Neşâtî”, *DİA*, İstanbul, 2007, C:XXXIII, s. 18.

mahlasıyla şiirler yazmıştır. Fehîm, Nazîm ve Naîlî-i Kadîm gibi üstat şairlerin de üstadı konumunda olup büyük bir şairdir.⁵⁰

1081 senesinde Edirne Mevlevîhânesine şeyh olmuştur. 1085/1674 senesinde orada vefat etmiş ve Mevlevîhânenin mezarlığına defnedilmiştir.⁵¹

Eserleri kısaca şu şekildedir: *Dîvân*, *Hilye-i Enbiyâ*, *Kavâid-i Fasiha-i Dürriye*, *Şehrengîz*.⁵²

1. 2. 4. La'î Şeyh Mehmed Efendi (1119/1707)

Mehmed Efendi, Sarı Abdullah'ın kızının oğludur; yani Sarı Abdullah'ın torunudur. Aslen İstanbulludur. Hem Melâmî hem Nakşî'dir. İlmiyye sınıfındandır. Mekke ve İstanbul kadılığı görevlerini yürütmüştür.⁵³ Şairlik yönü olduğu bilinmektedir.⁵⁴

1. 2. 5. La'îzâde Abdülbâkî Efendi (1159/1746)

İstanbulludur. Babası La'î Şeyh Mehmed Efendi'dir; yani Sarı Abdullah'ın torununun oğludur. Hem Melâmî hem Nakşî'dir. Babası gibi o da ilmiyye sınıfındandır. İstanbul kadılığında bulunmuştur.⁵⁵

Hayatının son dönemlerinde Eyüp'te bir ev satın almış; zamanını, kendisini ziyarete gelen ihvanlarıyla sohbet ederek geçirmiştir. Daha sonra evinin yanına bir mektep ve bir kalenderhâne tekkesi yaptırdı. Vefat ettiğinde o kalenderhânenin bahçesine defnedildi.⁵⁶

Abdülbâkî Efendi, "Yetîm" mahlasıyla şiirler yazmıştır. Eserleri kısaca şu şekildedir: *Sergüzeşt*, *Zeyl-i Meslekü'l-Uşşâk*, *Mebde ve Meâd*. Bunlar dışında bir de

⁵⁰ Abdülbâkî Gölpinarlı, *a.g.e.*, s. 143.

⁵¹ Abdülbâkî Gölpinarlı, *a.g.e.*, s. 145.

⁵² Ülker Aytekin, "a.g.e.", s. 92.

⁵³ Abdülbâkî Gölpinarlı, *a.g.e.*, s. 151, 152.

⁵⁴ Mehmed Sirâceddin, *Mecmua'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ*, haz. Mehmet Arslan, Sivas, Dilek Matbaası, 1994, s. 78.

⁵⁵ Abdülbâkî Gölpinarlı, *a.g.e.*, s. 153.

⁵⁶ Abdülbâkî Gölpinarlı, *a.g.e.*, s. 153; Nihat Azamat, "Lâ'îzâde Abdülbâkî", *DİA*, Ankara, 2003, C:XXVII, s. 90.

Abdülkerim el-Cîlî'nin *İnsânü'l-Kâmil*, *Hakikatü'l-Yakîn* ve *Zülfetü't-Temkîn* eserlerini çevirmiştir.⁵⁷

⁵⁷ Abdülbâki Gölpınarlı, **a.g.e.**, s. 155; Nihat Azamat, “a.g.m.”, s. 92.

İKİNCİ BÖLÜM

SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ HACI MAHMUD EFENDİ 3637 NUMARALI ESER

2. 1. YAZMANIN ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde verilen bütün bilgiler yazmada bulunan her iki eser için de geçerlidir. Eserlerde farklılıklar gösteren hususlar ayrı ayrı belirtilmiştir. Aksi söylenmediği takdirde yazılanlar, her iki eser için de geçerli yol ve yöntemleri ifade etmektedir.

2. 1. 1. Nüsha Tavsifi

Elimizdeki yazma Süleymaniye Kütüphanesinin Hacı Mahmud Efendi Bölümünde 3637 numarada “Dervişlik Hakkında Eksik ve Mensur Bir Risale” ismiyle kayıtlıdır ve tespit edebildiğimiz kadarıyla tek nüshadır. Ketebe kaydı bulunmamaktadır.

Dışı, mukavva cilt olup üstü kırmızı bir muşamba ile kaplıdır. 240x155; 215x98 mm. boyutundadır. İç sayfaları kırmızı mürekkep ile cetvellidir. Dîvân kısmında bazı sayfalar çift sütunludur ve sütunların arasına tezhip yahut herhangi bir süsleme yapılmamıştır. Şiir başlıkları ile şiirlerin arası kırmızı mürekkeple cetvellenmiştir. Metinler, sarı âharlı kağıt üzerine nesih ve talik yazı ile yazılmıştır. Besmele-i şerifler sülüs ile yazılmıştır. Her sayfada 21 satır bulunmaktadır ve toplam 43 varaktır.

Metinlerde siyah mürekkep kullanılmıştır. *Dîvân*’da ayet ve hadis iktibasları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bunların şiir başlıkları olduğu düşünülmektedir. *Vâridât*’ta ise fasıl başlıkları, soru-cevap konuları ile ayet ve hadis iktibasları kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Dîvân’da bazı varaklar yanlış sıralanmıştır. 2^b, 3^b, 16^b, 20^b, 21^b numaralı sayfalar hariç müşir takibi de yapılamamaktadır. *Vâridât*’ta ise 25^b ve 28^b numaralı sayfalar hariç diğer sayfalarda müşir takibi yapılabilmektedir.

2. 1. 2. Nüshanın Muhtevası

Yazmanın içerisinde iki ayrı eser bulunmaktadır. 1^b numaralı sayfada, yazma hattından farklı bir hatla “Divân-ı ‘Abdullah, Divân-ı Şarî ‘Âbdullah” başlığı atılmış fakat besmele ile mensur bir risaleye başlanmıştır ve risale eksik kalmıştır. Sonrasında 3^a numaralı sayfadan itibaren *Dîvân* başlamaktadır. 22^b numaralı sayfadan itibaren ise *Vâridât* başlamaktadır.

Metinler harekesiz olup yer yer harekeli kelimeler bulunmaktadır. Kelimelerin telaffuzunu göstermek için “vav” harfi konulup “ötre” ile harekeleme yapılmıştır. Bazı kelimelerde kırmızı mürekkeple yahut satır arasına farklı bir hatla yazmak suretiyle tashih yapılmıştır. Bu da, mukabele görmüş bir nüsha olduğunu göstermektedir. “-ki”, “ise”, “ile” bağlaçları ile “-mi” soru eki kimi zaman kelimelere bitişik, kimi zaman da kelimelerden ayrı yazılmıştır.

Yazmanın hâşiyeleri ve zahriyesi bulunmaktadır. Hâşiyelerinde müellife ait olmayan fakat bestekârı ve güftekarı belirtilmiş ilahiler ile tasavvufî rüya yorumları vardır.

İlahilere örnek olarak şunlar gösterilebilir:

[1^b] Eşrefoğlu Rûmî’ye ait bir ilahi
Ger ola ömrüm cihânda sadhezâr
Sanma kim benden gide bu derd-i bâr
Ger ölem toprak ola kemüklerüm
Toprağumda buluna ıskdan eser
Tâ kıyamet ola toprakta duram
Çağıram dost dostu deyup virem haber
Yoğidi yir gök dahı ins ü melek
Âşıkidüm anda bir rûy-i nigâr
Ben anunla âşık u maşûkken
Dahı ne deyyâr var idi ne diyâr
Şimdi bu ıskdan nice mahrûm olam
Çün ezelden gelmişem mest-i hımâr

Gösteren ışkdur bana ol dost yüzün
Dosta varur bu ışka uyar
Kim ki andan bunda âşık gelmedi
Oldurur ol kim varup dünya kovar
Eşrefoğlu Rûmî ezelden tâ ebed
Şöyle kim âşık gelüp âşık gider

[17^a] Yûnus Emre'ye ait bir ilahi

Var derdile yan yûri

Dermâna irişince

ışk ile kulluk ile

Sultâna irişince

Sular gibi seyr eyle

Bir yirde karar itme

Alçaklara ak yûri

Ummâna irişince

Eyyûb gibi sabr eyle

Yakûbleyün çok eyle

Yûsufleyün sen dahı

Kenâna irişince

Dâim hor u hakîr ol

Başda Halîl olasun

İsmail gibi sen de

Kurbâna irişince

Yûnus bu gevheri

Sakın nâdâna virme

Bu yolda neler çekdün

Ol kâna irişince

[18^a] Aziz Mahmud Hüdâyî'ye ait bir şiir

Fenâ bulup hayat alan şu dem ki ışk-ı yârumdan

Muhabbet isteyen gelsün haber sorsun mezârumdan

Nesîm-i rûh-ı Rahmân'dan nefes irerse ger cânâ
Bahâristan ola âlem safâ-yı nev bahârumdan
Fenâ ender fenâbuldı vücûdum milki ser-tâ-ser
Görinür bir beden kaldı hemân ancak hisârumdan
Geçüp dünyâvü ukbâyı irem vahdet sarâyuna
Fakîre ger kerem ola ganî perverdigârumdan
Cenab-ı Pâk'ine lâyık Hüdâyî'nün nesi ola
Meğer kim armağan iltem kemâl-i iftikârumdan

Yazmanın hâşiyelerinde ayrıca, metinlerin boyutuna nispetle daha büyük yazılmış çeşitli Arapça sözler bulunmaktadır.

Yazmanın zahriyesinde ise “İmâm Sühreverdî Hazretleri'nün te'lîfidür gerekdür kim üç ihlâş-ı şerîf ile on şalavât-ı şerîf okuduktan sonra niyyet idüp tefe“ül¹ eyleye ve's-selâm” ifadesi bulunmaktadır.

2. 1. 3. Metin Yazımında Takip Edilen Yol

Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 3637 numarada kayıtlı yazmanın transkripsiyonlu metni ve incelemesini yapılmıştır. Bunun için Türkiye Türkolojisi'nde genel kabul gören çeviri yazı sistemi kullanıldı. Transkripsiyon simgeleri için “Fatih Transkripsiyon” isimli font tercih edildi. *Dîvân*'da, bütün beyitlerin ilk harfleri ve özel isimler büyük harfle yazıldı; noktalama işareti olarak yalnızca özel isimlere gelen eklerde kesme işareti kullanıldı. Beyit içindeki telmihler ve şiirlerin vezinleri italik olarak yazıldı. *Vâridât*'ın yalnızca girişinde büyük harf kullanıldı ve daha sonra başlıklar dâhil küçük harf tercih edildi. Özel isimler büyük harfle yazıldı ve bu isimlere gelen ekler için kesme işareti kullanıldı. Kesme işareti hariç başka bir noktalama işareti kullanılmadı. Metin içindeki “aleyhi's-selam, kerrema'llahu vechehu, kuddise sırruhu” gibi ifadeler ile eser isimleri italik olarak yazıldı. Metinler, yazıldıkları yüzyıllardan farklı özellikler göstermektedir. Bu

¹ Tefe'ül; hayra yorma, uğur sayma, fal açma anlamlarına gelmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Melek Dikmen, Kamile Çetin, “Klâsik Türk Edebiyatında Tefe'ül Geleneği ve Kitap Falının Şiire Yansıması”, *International Journal of Social Science*, No: 49, Autumn I 2016, s. 191-204.

noktada 15. yüzyıla ait dil özelliklerine sadık kalınmıştır.² Yazının bozuk olması yahut kağıdın zarar görmüş olması gibi sebeplerle okunamayan az sayıda kelime, yazmadaki haliyle kopyalanarak transkripsiyonlu metne alındı. Eserde yanlış yazıldığını veya yanlış harekelendiğini düşündüğümüz kelimeler dipnotlarda gösterildi. Sayfa numaraları [1^a], [2^b] şeklinde gösterildi. Şiirlerde, vezni korumak için yapılan çıkarmalar için “()” yuvarlak parantez; eklemeler için ise “[]” köşeli parantez kullanıldı. Her iki eserde de ayet ve hadisler Arapça aslıyla yazıldı ve anlamları dipnotlarda verildi. *Vâridât*’ta Farsça beyitler orijinal haliyle yazıldı ve anlamları dipnotlarda verildi.

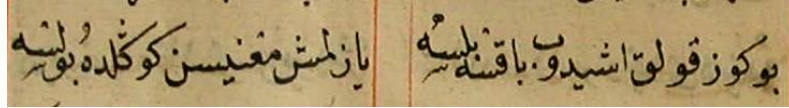
² Bkz.: Faruk K. Timurtaş, **Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük**, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1977.

2. 1. 4. Transkripsiyon Sistemi

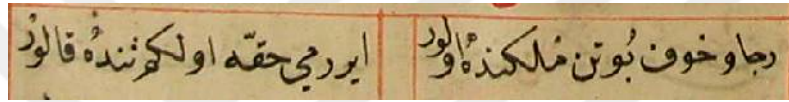
ا	Ā, ā, ʾ	ض	Ẓ, ẓ / Ḍ, ḍ
أ, إ	A, a, E, e, Ĭ, i	ط	Ṭ, ṭ
ب	B, b	ظ	Ẓ, ẓ
ت	T, t	ع	ʿ
ث	S, s	غ	Ġ, ġ
ج	C, c	ف	F, f
ح	H, h	ق	Q, q
خ	H, h	ك	K, k / G, g / Ñ, ñ
د	D, d	ل	L, l
ذ	Z, z	م	M, m
ر	R, r	ن	N, n
ز	Z, z	و	V, v, U, u, Ü, ü, Ū, ū
س	S, s	ه	H, h
ش	Ş, ş	ی	Y, y, I, ı, Ĭ, i
ص	Ş, ş	ي	Ĭ, ĭ

2. 1. 3. İmlâ Hususiyetleri

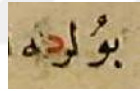
Yazmada, yer yer harekelenmiş kelimeler bulunmaktadır. Bazı kelimeler kırmızı kalemle tashih görmüştür. Bazı kelimelerin altına ise yol gösterici harfler yazılmıştır. Örnekler şu şekildedir:

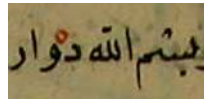
D. 7. b.: “balsa/bilse” kelimelerinin altına yol gösterici harf olarak sin harfi (س) yazılmıştır.

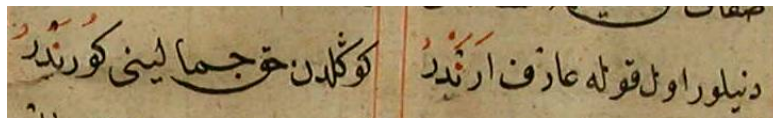
D. 14. b.: “milkinde/tende” kelimelerinin altına yol gösterici harf olarak güzel h (ه) yazılmıştır.

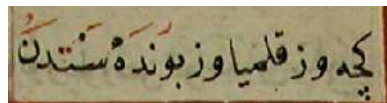
D. 50. b. “bularda” kelimesi kırmızı kalemle tashih görmüştür.

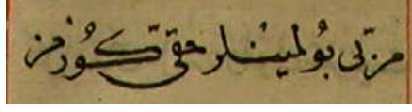
V. s. 23^b “Bismillah’da var” ifadesi kırmızı kalemle tashih görmüştür.

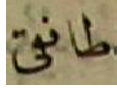
D. 64. b. “erendür/görendür” kelimeleri kırmızı kalemle harekelenmiştir.

D. 79. b. “bunda setden” ifadesi kırmızı kalemle tashih görmüştür.

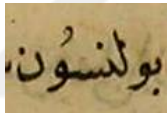
D. 21. b. “Mürebbi” ve “Ḥaḥḥ” kelimeleri şedde ile harekelenmiştir.

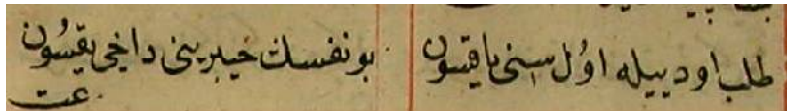
D. 150. b. “tanık” kelimesi “tanıḡı” şeklinde değil “tanıkı” şeklinde yazılmıştır.

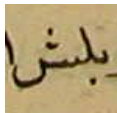
D. 5. b. Mısra sonlarındaki “görmek” ve “vermek” fiilleri normalde “gördi”, “virdi” şeklinde yazılırken burada “gördügidür” ve “virdügidür” şeklinde yazılmıştır.

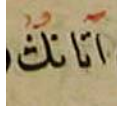
D. 9. b. “bulunsun” kelimesi “vav+nun/و ن” harfleriyle yazılmış ve ötre ile harekelenmiştir.

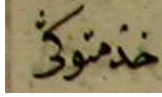
D. 24. b. “yaḡsun” ve “yıḡsun” kelimelerinde kişi ekleri yuvarlak olarak “vav/و” harfi ile yazılmıştır.

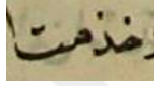
D. 16. b. “biliş” kelimesinde “blş” şeklinde yalnızca ünsüz harfler yazılmıştır.

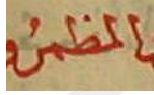
V. s. 27^b Burada kelime “atanun” şeklinde kırmızı kalemle harekelenmiştir.

D. 294. b. Burada “hizmet” kelimesi “d” yani “د” harfi ile yazılmıştır.

D. 305. b. Burada ise “hizmet” kelimesi “z” yani “ذ” harfi ile yazılmıştır.

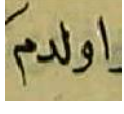
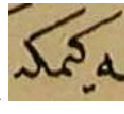
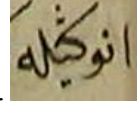

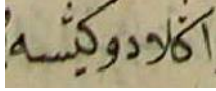
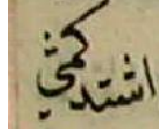
D. s. 6^a Burada “muzmeru” kelimesini “ض” harfi yerine “ظ” harfi ile yazmıştır.

Nüshada bunun gibi pek çok kelime/ifade bulunmaktadır. Burada, birkaç örnek vermekle yetinildi.

a. Türkçe Kelime ve Eklerin İmlası

Teze konu olan her iki eserde de Türkçe kelime ve eklerin imlasında metne sadık kalındı. Müellifin bitişik veya ayrı yazmayı tercih ettiği tüm kelimelerin imlasında metin esas alındı. “ki”, “ile”, “ise” bağlaçları ile “mi” soru ekinin yazımında da müellif hangi şekilde yazmayı tercih etmişse metinlerin transkripsiyonu da o şekilde yapıldı.

Ör: D. 47. b. oldem, D. 32. b. kimki, D. 92. b.

anuñile, D. 92. b. aṅladuñise, V. vr. 28ª iṣitdũmi vb.

İyelik eklerinin kullanımı 1. tekil, 2. tekil ve 1. çoğul kişi eklerinde yoğunlaşmıştır. Ör: meskenüm, pîrüm, vücūdum, elüñ, ḥavfuñ, ikrârüñ, varlığımuz, adımız, qalbimiz vb.

İsim hâl ekleri pek çok yerde kullanılmıştır. Ör: ezdādı, milki, halkı, cānāna, cihāna, mir'ātına, tende, cümlemizde, milküñde, zuhûrundan, nihānuñdan, vücûdundan vb.

Zaman ekleriyle ilgili örnekler ise şu şekildedir: Bilinen geçmiş zaman; gördük, irmedi, bıraktı vb. Öğrenilen geçmiş zaman; bilmişem, varmış, kurtulmuş vb. Gelecek zaman; açısar, olısar, uğrayısar vb. Geniş zaman; severiz, saçarsın, görürsin vb. Dilek-şart kipi; çıkarsa, inerse, olsa vb. İstek kipi; göstere, kavuşa, sürevüz vb. Gereklilik kipi; “Gerek evvel ‘amelde saña niyyet” D. 1. b., “Şerī’atda kemāl evvel gerekdür” D. 49. b., “pes mürşidden ‘ilim ḥāşıl itmek gerek” V. s. 22^b vb. Emir kipi; gel, bil, dutuşdur vb.

Şahıs eklerini ise farklı zaman ekleriyle yazılmış kelimelerde şu şekilde gösterebiliriz: iresin, bilevüz, bilmişem, açarsan, idindüm, büründi vb.

Zarf-fiil grubundan “-ıp, -ip, -up, -üp” ekleri sert ünsüzlerle günümüz Türkçesindeki gibi yazıldı. Ör.: tölup, sevüp, olup, işidüp vb.

Metinlerde eski Türkiye Türkçesi’ne ait dil özelliklerine sadık kalındı.³ Ör.: vardur, kendüye, nedür, göz gördügidür, eyü, bulınsañ, degüldür, ‘ışk-ı ḥaķīķī vb.

³ Eklerin kullanımı ve dil özellikleri için bkz.: Faruk K. Timurtaş, a.g.e., s. 19-144.

b. Arapça ve Farsça Kelime, Ek ve Terkiplerin İmlası

Arapça ve Farsça kelime, ek ve terkiplerin imlasında İsmail Ünver'in makalesine uyuldu.⁴ Ör.: bî-çāre, in-şāa'llāh vb.

“Hakk”, “ledünn” gibi çift ünsüzle biten kelimeler çift ünsüzle yazıldı. Arapça mensubiyet bildiren ve mec'ul mastar olan “-iyye” ve “-iyyet” eki, aslına uygun yazıldı. Ör.: beşeriyyet, nefsāniyye vb.

Müellifin “hemze” yerine “y” harfini tercih ettiği yerlerde kelime o şekilde yazıldı. Ör.: dāyim, ‘acāyib, ḥalāyık, kayinatuñ vb.

Arapça terkipler “ebedü'l-ābād” şeklinde; içinde Allah lafzı bulunan terkipler ise “şifātu'llāh” şeklinde yazıldı. Farsça terkipler “ḥikāyet-i cāvidān” şeklinde yazıldı. Vâv-ı ma'dûle “Ḥāce” şeklinde yazıldı.

Atıf vavları “ḳavli vü fi'li”, “‘ilm ü ḥilm ü tevāzu‘ vü şabrdur” şeklinde yazıldı; mensur metinde bağlaç olarak kullanılan vavlar “ve” şeklinde yazıldı.

⁴ Bkz.: İsmail Ünver, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler,” **Türkoloji Dergisi**, 1993, C:IX, No:1, s. 51-89.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÎVÂN-I SARI ABDULLAH

3. 1. GENEL BİLGİLER

Sarı Abdullah Efendi, *Mesnevî* şerhiyle meşhur olmuş bir şairdir. Kaynaklarda, kendisinin pek çok eserinden bahsedilmektedir ve bu eserler hakkında bugüne kadar da pek çok çalışma yapılmıştır. Fakat Sarı Abdullah'ın bir *Dîvân*'ı olduğunu yalnızca bir kaynaktan öğrenmekteyiz. Başka hiçbir kaynak onun *Dîvân*'ından bahsetmez.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde Mehmed Tefik adına kayıtlı *Mecmuatü't-Terâcim*'de, Sarı Abdullah'ın eserleri sıralanırken son olarak şiirlerinin bulunduğu bir *Dîvân*'ı olduğu yazmaktadır.¹ Fakat eser, kütüphanelerde müstakil olarak bu isimle kayıtlı değildir. Elimizde bulunan nüsha ise bildiğimiz tek nüshadır ve Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü 3637 numarada “Dervişlik Hakkında Eksik ve Mensur Bir Risale” ismiyle kayıtlıdır. Dolayısıyla, *Dîvân*'ın varlığı belki de bu sebepten ötürü gözden kaçmıştır. Öte yandan nüshanın başında, 1^b-2^b numaralı sayfalar arasında dervişlik hakkında eksik ve mensur bir risale bulunmaktadır. Bu durum *Dîvân*'ın fark edilmesini güçleştirmiştir.

Dîvân hakkında bugüne kadar yapılan çeşitli çalışmalarda *Dîvân*'ın varlığından ve kütüphane nüshasından bahsetmek dışında müstakil bir çalışma yapılmamıştır.² Çalışmamız bu açıdan bir ilk olma özelliğini taşımaktadır.

3. 2. ESERİN MUHTEVASI

Elimizdeki *Dîvân*, klasik bir *Dîvân* tertibi ile yazılmamıştır. Şiirler incelendiğinde daha ziyade bir defter yahut şiir mecmuası izlenimi vermektedir. Fakat yazmanın başına “Divân-ı ‘Abdullah, Divân-ı Şarî ‘Abdullah” başlığı atıldığı için biz de bu isimlendirmeye sadık kaldık. Ayrıca *Dîvân*'ın başladığı sayfada, ilk başlığın yanında, cetvelin dışına taşmış bir şekilde “Bu dîvân aşağı 22 aded miqdârı

¹ Hacı Tefik, **Mecmuatü't-Terâcim**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, No: 192, vr. 48b.

² Bkz.: Ülker Aytekin, “Sarı Abdullah Efendi ve Mesnevî-i Şerif Şerhi”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2002, s. 115.

manzûmeler Seyyid ‘Abdullâh Efendi’nin olduğunda şekk yokdur.” ibaresi yer almaktadır. En son beyitten, yani 609 numaralı beyitten sonra ise “Bu maḥalle gelince cümle nazımlar Seyyid ‘Abdî Efendi’nündür *ḳuddise sırruhu*” ibaresi yer almaktadır. Bu da eserin Sarı Abdullah’a ait olduğu düşüncesini güçlendirmektedir.

Şiirleri incelerken vezinlerde bazı aksaklıklar tespit ettik. Dolayısıyla şairin, şiirlerini sanat kaygısıyla kaleme almadığını; söylemek istediği bazı hususları şiir yoluyla söylemeyi tercih ettiği izlenimini edindik. İlâveten, nüshada bir sebab-i te’lif bölümü bulunmadığı için söylediklerimiz, tahminden öteye geçmemektedir.

Nüşhanın başında bulunan eksik ve mensur bir risaleden sonra *Dîvân* başlamaktadır ve şiirler 3^a ile 22^a numaralı sayfalar arasında bulunmaktadır. Şiirlerin transkripsiyonunu yaparken bazı şiirlerde eksiklik ve bazı sayfalar arasında kopukluk olduğunu fark ettik. Mevcut varak düzeninde çalışmamızı tamamladıktan sonra bütün şiirleri yeniden gözden geçirdik. Şiirlerin muhtevalarına, anlam bütünlüğüne ve vezinlerine bakarak yeniden bir varak düzenlemesi yaptık. Yeni düzenlemeye göre varakları/sayfaları şu şekilde sıraladık: 3^a, 3^b, 4^a, 4^b, 5^a, 5^b, 6^a, 6^b, 7^a, 7^b, 10^a, 10^b, 11^a, 11^b, 12^a, 12^b, 9^a, 9^b, 8^a, 8^b, 13^a, 13^b, 14^a, 14^b, 15^a, 15^b, 16^a, 16^b, 17^a, 17^b, 18^a, 18^b, 19^a, 19^b, 20^a, 20^b, 21^a, 21^b, 22^a. Teze aldığımız transkripsiyonlu metni de yeni varak düzenine göre yaptık.

Eserde, şeriata ve tasavvufî konulara dair toplamda 609 beyitten oluşan, 44 adet şiir bulunmaktadır. Şiirler, ayet ve hadis iktibaslarıyla zenginleştirilmiştir. Beyitlerde, çeşitli ayet ve hadislerle, bazı tasavvufî büyüklerin sözlerine pek çok telmih yapılmıştır.

Şiirlerin türlerinin ağırlıklı olarak Nasihatname/Nutuk, İlâhi ve Devriyye olduğu; az sayıda Münâcat, Na’t, Methiye ve Tarikatname³ türünü de ihtiva ettiği düşünülmektedir. Şiirlerin tamamında Sarı Abdullah Efendi’nin Melâmî olması

³ Nazım türleri ile ilgili detaylı bilgi için bkz.: Abdurrahman Güzel, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, 8. bsk., Ankara, Akçağ Yayınları, 2018, s. 215-435; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 11. bsk. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016, s. 251-362; Mustafa Uzun, “Devriyye”, *DiA*, İstanbul, 1994, C:IX, s. 251-25-3; Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2 c., İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1971, C:I, s. 185-212.

sebebiyle Melâmîlik etkisi açıkça görülmektedir. Bu sebeple bazı şiirler, dil ve görünüş itibariyle Şathiyye izlenimi vermektedir.

İlk şiir, “DER-BEYÂN-I MA‘RİFETÜ’Ş-ŞERİ‘ATİ’N-NEBEVÎ” başlığıyla 1-30 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. İçinde, şeriatın tanımı, ne olduğu, şartları, bu bağlamda akıl ve iman ilişkisi, peşinden mürşide bağlanarak ilerleme gibi hususlar öğüt veren bir dille anlatılmaktadır. 30 beyittir.

İkinci şiir, “DER-BEYÂN-I M‘ARİFETU’T-ṬARÎḲATİ’N-NEBEVÎ” başlığıyla 31-61 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. İçinde, tarikat yolu ve incelikleri, tarikatın aslında Peygamber (s.a.v) yolu olduğu, şeriat ile tarikat karşılaştırması gibi hususlar anlatılmaktadır. 31 beyittir.

Üçüncü şiir, “DER-BEYÂN-I ME‘ÂRİFETÜ’L-EZELÎ KAD TECELLÂ Bİ ŞİFÂTİHİ LEM YEZELÎ” başlığıyla 62-79 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. İçinde marifet kavramı, Allah’ın sıfatlarının tecelli etmesi, bunu görenlere arif denmesi, benlikten vazgeçerek Allah’a ulaşmak ve ondan bekâ bulmak gibi hususlar anlatılmaktadır. 18 beyittir.

Dördüncü şiir, “İLÂHÎ EL-M‘ANEVÎ” başlığıyla 80-85 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. Şiirde kullanılan üslubun Şathiyye izlenimi vermesi sebebiyle şiirin muhtevasını izaha çalışmak güç görünmektedir. 7 beyittir.

Beşinci şiir, “DER-BEYÂN-I VAŞFU’R-RŪḤ Bİ ḤAKÎKİYETİ’S-SEYRİ’Z-ZÂTÎ” başlığıyla 86-103 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. İçinde, benlikten geçip sırları görebilme ve bu sayede her işi sebepleriyle beraber bilebilme gibi hususlar anlatılmaktadır. 18 beyittir.

Altıncı şiir, “BEYT-İ İLÂHÎ EL-M‘ANEVÎ” başlığıyla 104-108 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. Şiirde kullanılan üslubun Şathiyye izlenimi vermesi sebebiyle şiirin muhtevasını izaha çalışmak güç görünmektedir. 5 beyittir.

Yedinci şiir, “BEYT-İ İLÂHÎ EL-M‘ANEVÎ” başlığıyla 109-120 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. Şiirde kullanılan üslubun Şathiyye izlenimi vermesi sebebiyle şiirin muhtevasını izaha çalışmak güç görünmektedir. 12 beyittir.

Sekizinci şiir, “DER-BEYÂN-I ḤAKÎKATÜ’L-ḤAKÂYİKİ EI-MAẒHARU VE’L-MUZMERU VE’L ME‘ÂNÎ” başlığıyla 121-149 numaralı beyitler arasında yer

almaktadır. İçinde, Allah'ın birliğinden bütün sıfatlarının görünmesi, çokluğun, birlikten ortaya çıkması, Allah'ın varlığının insanda görünmesi ve insanın bu bağlamda adeta bir ayna olması gibi hususlar anlatılmaktadır. 29 beyittir.

Dokuzuncu şiir, "BEYT-İ İLĀHÎ EL-M'ANEVÎ Lİ MÜNĀSEBETİ'L-MAĖĖAL" başlığıyla 150-154 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. Şiirde, "faqr" kavramından bahsedilmektedir. 5 beyittir.

Onuncu şiir, "VELEHU EYĖAN" başlığıyla 155-161 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. İçinde, "Senin vasfını dille açıklamak mümkün değildir." mealinde pek çok övgü sözcüğü bulunmaktadır. 7 beyittir.

On birinci şiir, "VELEHU EYĖAN" başlığıyla 162-166 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. İçinde, aşk ummanına dalıp vuslat mey'inden içerek hayran olmak, Allah'la bir olmak gibi hususlardan bahsedilmektedir. 5 beyittir.

On ikinci şiir, "VELEHU EYĖAN" başlığıyla 167-172 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. Şiirde, "fırka-i nâci" kavramından; evliyaların hoş gördüğü ve hoş görmediği davranışlardan bahsedilmektedir. 6 beyittir.

On üçüncü şiir, "VELEHU EYĖAN" başlığıyla 173-177 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. 4. beyitte geçen "Bidāyetsin hüve'l-evvel nihāyetsin hüve'l-āĖir" ifadesi ile birlikte şiirde pek çok övgü sözcüğü yer almaktadır. 5 beyittir.

On dördüncü şiir, "VELEHU" başlığıyla 178-182 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. Şiirde, "Ölmeden evvel ölmek" konusu ile "fırka-i nâci" kavramından bahsedilmektedir. 5 beyittir.

On beşinci şiir, "[VELEHU EYĖAN]" başlığıyla 183-189 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. Bu başlık, metnin aslında yer almamaktadır. Metinde bu kısma üç mim konulmuş ve bitirilmiştir. Fakat sonrasında yeni bir şiir başladığı için bu başlığı ekledik. Şiirde, peygamberlik tahtının sultanı, son peygamber, "Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım." sırrının muhatabı, asıl mürşid-i kâmil gibi sıfatlarla Peygamber Efendimiz'den (s.a.v) bahsedilmiştir. 7 beyittir.

On altıncı şiir, "[VELEHU EYĖAN]" başlığıyla 190-270 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. Bu başlık, metnin aslında yer almamaktadır. Bir önceki şiirle arasında bulunan muhteva ve vezin farkları göz önüne alınarak eklenmiştir. Şiirde özetle şunlar anlatılmaktadır: Mutlak olandan mukayyed olanın zuhur

etmesiyle, Hz. Muhammed'in doğması anlatılmaktadır. Mutlak olan Allah, mukayyed olan ise Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nurudur. Yaratılan her şey de onun nurundan olmuştur. Devamında "Adem (a.s.) su ile çamur arasındayken ben peygamberdim." hadisine yer verilmiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nuruna erişebilmek yahut onu idrak edebilmek bir mürşid-i kâmil bulmak demektir. Cihanda bir tane mürşid-i kâmil vardır ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sırrı ondan görünmektedir. Ona erişmeden de Allah'a erişmek mümkün değildir. Sonrasında "devr-i âlem" kavramı ve tabiat unsurlarından bahsedilerek alemle insanoğlu arasındaki ilişki anlatılmaktadır. Benlikten geçerek ve Rasul'e (s.a.v.) uyarak Hakk'a ulaşmak "Kendini bilen Rabb'ini bilir." hadisi bağlamında anlatılmıştır. Daha sonra 4 mevsim, özellikleriyle beraber anlatılmaktadır ve Allah'ın hükmünün bu düzende yürüdüğünden bahsedilmektedir. İnsan-ı kâmil olamayanın, şekil olarak insan gibi görünse de hal itibarıyla hayvandan daha kötü durumda olacağı anlatılmaktadır. En son beyit ise Fatiha Suresi'nin son ayetinde yer alan "dâllîn" kelimesiyle bitirilerek tıpkı ayetteki gibi "Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil." duasıyla bitirilmektedir. 81 beyittir.

On yedinci şiir, "BEYT-İ İLÂHÎ EL-M'ANEVÎ" başlığıyla 271-275 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. "Kendini bilen Rabb'ini bilir." gibi bazı hadislerle yapılmış telmihlerle süslenmiş bir ilahidir. 5 beyittir.

On sekizinci şiir, "VELEHU EYÐAN" başlığıyla 276-280 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. İçinde, Allah ile bir olup aradan ayrılığın kalkması gibi hususlar anlatılmaktadır. 5 beyittir.

On dokuzuncu şiir, "VELEHU EYÐAN" başlığıyla 281-285 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. Şiirin genelinde "vahdet" kavramına vurgu yapılmıştır. 5 beyittir.

Yirminci şiir, "DER-BEYÂN-I HAKÎKATÜ'L-EZELÎ MİN HÂL İLE'L-EBEDÎ" başlığıyla 286-306 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. İçinde, ledünnî ilmi okuyarak gözdeki uykuyu gidermek ve gizli hazineleri görebilmek; bunlar için ise ilk önce bir mürşid-i kâmil bularak onun yolunu takip etmek, ona hizmet etmek, gözünü, kulağını ondan ayırmamak, kalbini ve canını dahi o mürşide teslim etmek ve

sonunda hakikat ilmini ondan öğrenmek, teslim olunan bu mürşid-i kâmilin aynı zamanda veli, evliya ve kutub gibi isimlerle de anılması gibi hususlar öğüt verici bir tarzda anlatılmaktadır. En sonda ise bu mürşid-i kâmilin sultanlığı ancak görerek anlaşılabilir, kulaktan duyarak anlayabilmek mümkün değildir, denilerek bir mürşid-i kâmile bağlanmanın önemi vurgulanmıştır. 21 beyittir.

Yirmi birinci şiir, “DER-BEYÂN- HAKÎKAT-İ NÛRU’L-MUHAMMEDÎ VÛ VAŞF-I MÛRŞİD-İ KÂMİLÜ’L-EBEDÎ” başlığıyla 307-344 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. Bir önceki şiirde bir mürşid-i kâmile bağlanmanın gerekliliği öğütlenmişti. Hemen peşinden gelen bu şiirde ise mürşid-i kâmilin özellikleri ve asıl mürşid-i kâmilin kim olduğu anlatılmaktadır. Bu bağlamda şair, şiirde, mürşid-i kâmil kavramını Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) için kullanmıştır. Asıl mürşid-i kâmilin o olduğunu, diğer tüm peygamberlerin ve evliyaların hepsinin ona mahkum olduğunu ve Allah’ın onları Efendimiz’e (s.a.v.) adeta bir yardımcı tayin ettiğini dile getirmiştir. Havadan suya, gökte uçan kuştan meleklerle kadar her şeyin onun hükmüne boyun eğdiğini ve hükmünün 18 bin aleme yürüdüğünü ifade etmiştir. Ay ve güneşin nurunu Peygamber Efendimiz’den (s.a.v.) aldığını; gecenin ise onun cisminin gölgesi olduğunu çok tatlı bir dille anlatmıştır. Şiirin devamında benlikten geçip kibir, kin ve cimrilik huylarını bırakarak Allah’ın emirlerine uymaktan bahsedilmektedir. 38 beyittir.

Yirmi ikinci şiir, “DER-BEYÂN-I VAŞFU’R-RÛH TERKÎBÜ’L-CİSM Ü TERTÎBÜ’L-‘AKL” başlığıyla 345-380 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. İçinde, tabiattaki bazı unsurlardan bahsedilmektedir. Şu şekilde özetlenebilir: Su, Allah’ın rahmet denizidir; onunla vücudun günahları yıkanır. Toprak, yüz sürüp Allah’ın ihsanının umut edileceği yerdir. Güneş, bedenin ışıdır ve her şey onunla varlığını sürdürür. Bunlar, vücudu bir araya getiren unsurlardır. Ten, topraktır. Nefsini de buna göre toprağa doğru eğ ve eğit. Eğer nefsinin eğitmezsen halin önce bitki sonra hayvana doğru döner ve bitki-hayvan makamında kalanlar, cehennemliklerdir. Şiir toplam 36 beyittir.

Yirmi üçüncü şiir, “İLÂHÎ EL M‘ANEVÎ” başlığıyla 381-387 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. İçinde, Allah’tan gelen belalar ve ona sabır göstermek gibi hususlar anlatılmaktadır. 7 beyittir.

Yirmi dördüncü şiir, “DER-BEYÂN-I MÜNÂCÂT U ‘ACZ BE-HUŻUR-I HAZRET-İ ‘IZZ” başlığıyla 388-424 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. Şair, şiirde, Allah’a duyduğu sevgiyi, bağlılığı ve dualarını dile getirmiştir. Şöyle özetlenebilir: Fikrim, zikrim, gören gözüüm, işiten kulağım, elim, ayağım sen ol. Her işim senin rızana uygun olsun. Hayatım senin varlığın olsun, ölümüm beni sana ulaştırsın. Sende fenâ bulayım, ben gideyim sadece sen görün. Sen birsin, her türlü eksiklikten münezzehsin, her varlığın kaynağısın. Bizim adımıza insan dediğin için noksanlığımız pek çoktur. Zaten senin kapına yakışan da eksik olan kuldur. Ayıp kula yakışır. Peygamber’i (s.a.v.) Allah’tan ayırana Müslüman denmez. Yalnızca Allah diyip Peygamber’i (s.a.v.) anmamak kabul olunmaz. Mala ve evlada köle olma; bunlardan arın ve Allah aşkını gör. Şiir toplam 37 beyittir.

Yirmi beşinci şiir, “DER-BEYÂN-I İŞK-I HAKÎKÎ ŞEMERU’L-BEKÂ” BİLLÂHİ BÎ’L-FAKRÎ’L-HAKÎKÎ” başlığıyla 425-440 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. İçinde, Allah aşkı ve onun etkileri anlatılmaktadır. 16 beyittir.

Yirmi altıncı şiir, “اهدنا الصراط المستقيم” başlığıyla 441-444 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. İçinde, suyun devri; buharlaşması, tekrar yağması, nimetlere dönüşmesi anlatılmaktadır. 4 beyittir.

Yirmi yedinci şiir, “اهدنا الصراط المستقيم” başlığıyla 445-448 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. Muhteva itibariyle bir önceki şiirin devamıdır. Fakat şair, şiirlerin arasına tekrar başlık attığı için şiirler, ayrı ayrı incelenmiştir. Bu şiirde de suyun devri anlatılmaya devam etmektedir. Nil nehri emsal gösterilmiş, bitkilerin onun suyu ile sulandığı ve büyüüp geliştiği anlatılmıştır. 4 beyittir.

Yirmi sekizinci şiir, “اهدنا الصراط المستقيم” başlığıyla 449-469 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. İçinde, Anne karnındaki et parçasının zamanla ete, yağa ve kemiğe dönüşmesi anlatılmaktadır. Devamında cennetin ve cehennemin hepsinin insanın içinde olduğu, hangisini isterse onu seçeceği, vahdet kavramı anlatılmaktadır. 21 beyittir.

Yirmi dokuzuncu şiir, “DER-BEYÂN-I HAKÎKATİ EL-FAKRU’L-M‘ANEVÎ VE TAMÂMU’L-KELÂM VE’L-MERÂTİB VE’S-SULŪK” başlığıyla 470-517 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. Şiirin ana teması “fakr” kavramı üzerine kurulmuştur. Şiir, yolumuz aşk ile manevi anlamda yokluğa (fakra) varır, ifadesiyle

başlar, devamında nasıl fakra ulaşılacağı ve ulaşıldığında neler olacağı anlatılmaktadır. Tarikat yolunu benimseyenlerin neler yapması gerektiği de ayrıca ifade edilmektedir. 48 beyittir.

Otuzuncu şiir, “VELEHU EYÐAN” başlığıyla 518-524 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. İçinde, Allah’ın hitabının bütün müminlere ait olduğu, Allah’a ulaşan müminin gözünde perde kalmayacağı, kafirlerin ise toprak olmak isteyeceği gibi hususlar anlatılmaktadır. 7 beyittir.

Otuz birinci şiir, “VELEHU” başlığıyla 525-531 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. İçinde, kafirin küfrü, müminin imanı sevdiği, kötü işe günah, güzel işe sevap yazıldığı, Allah’ın kulları ahkında adaletle hüküm verdiği gibi hususlar anlatılmaktadır. 7 beyittir.

Otuz ikinci şiir, “VELEHU EYÐAN” başlığıyla 532-538 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. İçinde, Allah’ın insanları uyarmak için daveti dille yani peygamberler aracılığıyla ve kitaplarla gönderdiği gibi hususlar anlatılmaktadır. 7 beyittir.

Otuz üçüncü şiir, “VELEHU EYÐAN” başlığıyla 539-545 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. Şiir, bir önceki şiirde geçen “davet” kavramı ile başlamaktadır. Şöyle özetlenebilir: Allah’ın davetine gel, aşk şarabından iç ve benlik kaygısından arın. Her şeyde Allah’ın birliğini gör. Bir yola (tarikata) bağlan, o yolda Allah ile beraber ol. Bu yolu bulan mutlu olur, bulamayan üzülür. Şiir toplam 7 beyittir.

Otuz dördüncü şiir, “VELEHU” başlığıyla 546-551 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. İçinde, gaybî ilim kavramından bahsedilmektedir. 6 beyittir.

Otuz beşinci şiir, “[VELEHU]” başlığıyla 552-561 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. Şöyle özetlenebilir: Pirimiz, Hızır’dır (a.s). İki cihanda da mülkü aldanmak bize haramdır zira biz, yokluğu seçtik ve her şeyimiz Allah’tır. Allah bizi tüm yaratılmışlara yardımcı tayin etmiştir. Şiir toplam 10 beyittir.

Otuz altıncı şiir, “TERK-İ TERK” başlığıyla 562-566 numaraları arasında yer almaktadır. Şiirin genelinde “tevhid” kavramından bahsedilmektedir. 5 kıtadır.

Otuz yedinci şiir, “[VELEHU]” başlığıyla 567-571 numaraları arasında yer almaktadır. Şiirde, Allah’a ulaşmak için yapılması gerekenlerden bahsedilmektedir.

Şiirden, özetle şu çıkarım yapılabilir: Bin yıl yaşayıp yüz kitaba da baksan, dünya malından vazgeçip bir mürşid-i kâmile bağlanmazsan Allah’a ulaşamazsın. Şiir toplam 5 kıtadır.

Otuz sekizinci şiir, “[VELEHU]” başlığıyla 572-576 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. İçinde, kâmil insan kavramından ve Allah için iki cihan mülkünden vazgeçmek gibi hususlardan bahsedilmektedir. 5 beyittir.

Otuz dokuzuncu şiir, “[VELEHU]” başlığıyla 577-578 numaraları arasında yer almaktadır. Özetle, Allah’ı bulmak ve bilmek kavramları üzerinde durulmuştur. 2 kıtadır.

Kırk birinci şiir, “[VELEHU]” başlığıyla 579-581 numaraları arasında yer almaktadır. Şöyle özetlenebilir: Bir mürşide bağlanan ve sürekli zikir halinde bulunan mutlaka Allah’a ulaşır. Şiir toplam 3 kıtadır.

Kırk ikinci şiir, “[VELEHU]” başlığıyla 582-586 numaraları arasında yer almaktadır. İçinde, mürşid-i kâmilî öven sözler bulunmaktadır. 5 kıtadır.

Kırk üçüncü şiir, “[VELEHU]” başlığıyla 587-592 numaraları arasında yer almaktadır. Şöyle özetlenebilir: Varlığımız Allah, rehberimiz de onun nurudur. Her daim onu anarak yolumuzda devam ederiz. Şiir toplam 6 kıtadır.

Kırk dördüncü şiir, “[VELEHU]” başlığıyla 593-599 numaraları arasında yer almaktadır. Söyleniş tarzı bakımından bir önceki şiirle benzerlik göstermektedir. Özetle şunlar söylenmektedir: Allah’ın âşıklarıyız, dünyada kulluğumuzu bilip Allah’ın emirlerine uyduk şimdi ahirete, burada yaptıklarımızın karşılığını almaya gidiyoruz. Şiir toplam 7 kıtadır.

Kırk beşinci şiir, “[VELEHU]” başlığıyla 600-609 numaralı beyitler arasında yer almaktadır. İçinde, Allah’ın iki cihana hâkim olduğu, her şeyin onun hükmüne mazhar olduğu, hidayetini yalnızca ondan geldiği gibi hususlar anlatılmaktadır. 10 beyittir.

Şairin ismi Abdullah, mahlası ise Abdî’dir ve bunlar 25 yerde geçmektedir:

1. Altıncı şiir, makta beyti, ‘Abd
2. Yedinci şiir, 11. beyit, ‘Abdullâh
3. Dokuzuncu şiir, makta beyti, ‘Abdullâh

4. Onuncu şiir, makta beyti, ‘Abd-i fānī
5. On birinci şiir, makta beyti, ‘Abd-i ‘āşık
6. On ikinci şiir, makta beyti, ‘Abd-i kāmīl
7. On üçüncü şiir, makta beyti, ‘Abd
8. On dördüncü şiir, makta beyti, ‘Abd
9. On beşinci şiir, makta beyti, ‘Abd
10. On yedinci şiir, makta beyti, ‘Abd-i fānī
11. On dokuzuncu şiir, makta beyti, ‘Abd-i fānī
12. Yirminci şiir, 19. beyit, ‘Abd-i za‘if
13. Yirmi üçüncü şiir, 7. beyit, ‘Abd-i fānī
14. Yirmi dördüncü şiir, 36. beyit, ‘Abd
15. Yirmi sekizinci şiir, 21. beyit, ‘Abd
16. Yirmi dokuzuncu şiir, 47. beyit, ‘Abd
17. Otuzuncu şiir, makta beyti, ‘Abd
18. Otuz birinci şiir, makta beyti, ‘Abd-i kāmīl
19. Otuz ikinci şiir, makta beyti, ‘Abd-i fānī
20. Otuz üçüncü şiir, makta beyti, ‘Abd
21. Otuz dördüncü şiir, 6. beyit, ‘Abdiyā
22. Otuz beşinci şiir, makta beyti, ‘Abd
23. Otuz sekizinci şiir, 5. beyit, ‘Abdī
24. Kırkinci şiir, 3. kıta, ‘Abd-i fānī
25. Kırk üçüncü, şiir 9. beyit, ‘Abd

3. 2. 1. İktibaslar

Tasavvufî eserlerde anlatılan hususlara yahut savunulan düşüncelere delil olarak ayet ve hadis göstermek oldukça sık rastlanan bir durumdur. Sarı Abdullah Efendi de *Dîvân*’ında, şiirlerini, pek çok ayet ve hadis ile süslemiştir. Eserin transkripsiyonlu metninin yer aldığı bölümde, tüm iktibasların kaynakları, anlamlarıyla birlikte dipnotlarda gösterilmiştir. Bu bölümde de, şairin, tasavvufî anlayışına toplu bir bakış açısı sunması açısından ayet, hadis ve telmihler *Dîvân*’daki sıra ile derli toplu olarak incelenecektir fakat kaynakları zikredilmeyecektir.

a. Ayetler

1. “Allah Teâlâ buyurdu ki: Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.” (D. s. 3^a/V. s. 37^b)

قال الله تعالى أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

2. “Allah Teâlâ buyurdu ki: Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu.” (D. s. 3^b, 6^b, 16^b)

قال الله تعالى لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا

3. “Allah Teâlâ buyurdu ki: İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimselerin mertebeleri, Allah katında daha üstündür.” (D. s. 4^a)

قال الله تعالى وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْثَرُ دَرَجَةٍ عِنْدَ اللَّهِ

4. “Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman (...)” (D. s. 6^b, 13^a)

وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي

5. “Allah Teâlâ buyurdu ki: Onun zatından başka her şey yok olacaktır.” (D. s. 6^b, 14^b/V. s. 37^b)

وقال الله تعالى كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ

6. “Allah Teâlâ buyurdu ki: (...) Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz.” (D. s. 11^b/V. s. 35^a)

قال الله تعالى إِنَّا لِلَّهِ وَإِلَيْهِ رَاجِعُونَ

7. “Allah kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır. Diridir, Kayyum'dur.” (D. s. 11^b)

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ

8. “Allah Teâlâ kısmen buyurdu ki: Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirene (and olsun ki) (...)” (D. s. 12^a)

قال الله تعالى بالقسم وَنَقِصْ وَمَا سَوَّاهَا

9. “Allah Teâlâ buyurdu ki: Onlar hayvanlar gibidirler, belki yolca onlardan daha da şaşkıncırlar.” (D. s. 8^b)

قال الله تعالى ان هم الا كالأنعام بل هم أضل سبيلا

10. “Allah Teâlâ buyurdu ki: (...) kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.”
(D. s. 12^a)

قال الله تعالى وَعَظَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا

11. “Allah Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti.” (D. s. 6^a, 13^a/V. s. 33^b)

و قوله تعالى وَعَلَّمَ عَادَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا

12. “Allah Teâlâ buyurdu ki: Allah göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun temsili şudur: (...)” (D. s. 13^b/V. s. 36^a)

قال الله تعالى اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ

13. “Allah Teâlâ buyurdu ki: İyi bilin ki, O, her şeyi kuşatandır.” (D. s. 14^b)

قال الله تعالى وَلِلَّهِ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ

14. “Allah Teâlâ buyurdu ki: (...) Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler.” (D. s. 14^b)

و قال الله تعالى يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ

15. “Allah Teâlâ buyurdu ki: Şüphe yok ki (...) eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olabilecekler vardır. Onlardan sakının.” (D. s. 15^a)

قال الله تعالى إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ عَدُوٌّ لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ

16. “O gün ki ne mal fayda verir ne oğullar!” (D. s. 15^a)

لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ

17. “Bizi doğru yola ilet.” (D. s. 9^a, 15^b)

اهدنا الصراط المستقيم

18. “Allah Teâlâ buyurdu ki, De ki: ‘O, Allah’tır, bir tektir.’” (D. s. 9^a, 16^b)

قال الله تعالى قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

19. “Allah Teâlâ buyurdu ki, Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır.” (D. s. 17^a, 21^b/V. s. 35^a)

قال الله تعالى وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَذَمُّ وَجْهِ اللَّهِ

20. “Allah her bakımdan sınırsız zengindir, siz ise fakirsiniz.” (D. s. 17^a)

وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ

b. Hadisler

1. “Nebi aleyhi’s-selam dedi ki: Mürebbim/eğitimcim olmasaydı kuşkusuz Rabb’imi bilemezdim.” (D. s. 3^b/V. s. 22^b)

قال النبي عليه السلام لولا المربي لماعرفت ربي

2. “Şeyhi olmayanın dini yoktur.” (D. s. 3^b)

من لا شيخ له لا دين له

3. “Ve (Peygamber) aleyhi’s-selam dedi ki: Ölmeden evvel ölünüz.” (D. s. 3^b, 10^b, 11^b, 17^b, 21^b)

وقال عليه السلام موتوا قبل ان تموتوا

4. “Nebi aleyhi’s-selam dedi ki: Âdem, su ile çamur arasında iken ben peygamberdim.” (D. s. 11^a)

قال النبي عليه السلام كنت نبيا قبل لادم بين الماء والطين

5. “Ve (Peygamber) aleyhi’s-selam dedi ki: Kendini bilen Rabb’ini bilir.” (D. s. 6^a, 9^a, 12^a/V. s. 22^b)

و قال عليه السلام من عرف نفسه فقد عرف ربه

6. “Zamanının yöneticisini tanımayan kimse, cahiliye hayatı üzere (cahil olarak) ölür.” (D. s. 12^b)

قال النبي عليه السلام من ولم يعرف امام زمانه فقد مات ميتة الجاهلية

7. “Hadis-i kutsî: İnsan benim sırrım, ben de onun sırrıyım.” (D. s. 13^b)

حديث قدسى الانسان سرى و انا سره

8. “(Peygamber) aleyhi’s-selam dedi ki: Seni hakkıyla bilemedik, sana hakkıyla şükredemedik.” (D. s. 9^b, 14^b)

قال عليه السلام ما عرفناك حق معرفتك ما شكرناك حق شكرك

9. “(Peygamber) aleyhi’s-selam dedi ki: Allah bir kulunu sevdiği vakit, günah o kula zarar vermez.” (D. s. 14^b)

قال عليه السلام من احب الله لم يضره الذنب

10. “Kim, 'Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve yine şehadet ederim ki, Muhammed (s.a.v.) onun kulu ve elçisidir.' derse mü'mindir; demeyen değildir.” (D. s. 15^a)

من قال اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا عبده و رسوله فهو مؤمن و الا فلا

11. “Mesut kişi, annesinin karnında iken mesut; şakî ise annesinin karnında iken şakî olandır/olarak yazılandır.” (D. s. 16^a/V. s. 28^a)

قال النبي عليه السلام السعيد سعيد في بطن امه الشقي شقي في بطن امه

12. “Nebi aleyhi's-selam dedi ki: Fakirlik benim övüncümdür, ben onunla övünürüm.” (D. s. 14^b, 17^a)

قال النبي عليه السلام الفقر فخري و به افتحن

c. Kutsî Hadisler

1. “Peygamber (s.a.v.) bir hadis-i kutsîde dedi ki: Kubbelerimin altında, benden başka hiç kimsenin bilmediği veli kullarım vardır.” (D. s. 5^b/V. s. 36^a)

قال النبي عليه السلام في حديث قدسي: احبابي تحت قبابي لا يعرفهم غيري

2. “Allah Teâlâ buyurdu ki: Allah insanı kendi suretinde yarattı.” (D. s. 6^b/ V. s. 32^b, 40^b)

قال الله تعالى وخلق الله آدم على صورته

3. “Ben, gizli bir hazineydim, bilinmeyi diledim. Bunun için yaratıkları yarattım.” (D. s. 5^a, 5^b, 10^b, 11^a/V. s. 33^b)

قال الله تعالى كنت كنز مخفيا فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق لاعرف

d. Kelâm-ı Kibâr

1. “Bayezid-i Bistâmi kudde sirruhu: Cübbemin içinde Allah'tan başkası yoktur.” (D. s. 13^b)

بايزيد بسطامي قدس سره ليس في جبّة سوى الله

e. Telmihler

1. “Ameller, niyetlere göredir.” hadisine telmih vardır.

Gel imdi bil nedür evvel şerî'at/Gerek evvel 'amelde saña niyyet (1. b.)

2. “Ölmeden evvel ölünüz.” hadisine telmihi vardır.

Ṭarīḳattır *ölmeden öñdin ölmek*/Ḥaḳḳ’ın birliğini her şeyde bulmak (35. b.)

3. İsrâ gecesine telmihi vardır.

Her nefes men *leyletü’l-İsrâ* temâşâsındayım/Zât-ı Ḥaḳḳ’ın bî-cihet vech-i tecellâsındayım (80. b.)

4. “'Ol' der ve olur!” ayetine telmihi vardır.

Küh-i zâtı mevcîdür küllî görünür *kün fe-kân*/Müşkilim yok tâ ezelden cümle ‘ilmi bilmişem (81. b.)

5. “Ben, gizli bir hazineydim, bilinmeyi diledim. Bunun için yaratıkları yarattım.” kutsî hadisine telmihi vardır.

Ḥamdü li’llâh işbu gün ol m’anâ fehvâsındayım/*Küntü kenzi-yi mahfûn* ben mazhârıym bil ‘iyân

6. “Allah Adem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti.” ayetine telmihi vardır.

‘*Alleme’l-esmâ* benim ‘ilmimde kendüm a’lemem/Zâhirem ‘âlemde eşğar-ı m’aniyede bir dâne-i ḥardal değil (116. b.)

7. “Kendini bilen Rabb’ini bilir.” hadisine telmihi vardır.

Men ‘arefe sırrına ‘ârif oluben iren Ḥaḳḳ’a/Mürşid-i kâmile ire Ḥaḳḳ deyu ṭoğrı bağa (120. b.)

8. “Benim, Allah ile öyle anlarım olur ki, ne bir mukarreb melek ne de mürsel bir nebi öyle bir yakınlığı elde edebilir.” hadisine telmihi vardır.

Zihî deryâ-yı vahdet Allâh Allâh/Muḥammed didi anda *lî me’allâh* (132. b.)

9. “Fakirlik tamam olduğu zaman o, Allah’tır.” hadisine telmihi vardır.

Ki *faḳr-ı m’anevî* kimde tamâm olsa olur Allâh/Bu kavliñ ṭanıķı oldır buyurmuşdır Rasûlu’llâh (150. b.)

10. “Yahudiler 71 fırkaya bölündüler. Hristiyanlar da 72 fırkaya ayrıldılar. Ümmetim de pek yakın bir gelecekte 73 fırkaya bölünecektir. Biri dışında bunların hepsi de ateşte, cehennemdedir.” hadisine telmihi vardır.

Fırka-i nāciden olmak isteyen gelsün berū/Evliyā kılmaz kabul münkirleri
kāzibleri (169. b.)

11. “Sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed), felekleri yaratmazdım.” kutsî hadisine telmih vardır.

Ol nübüvvet tahtının sulṭānı ḥatm-i enbiyā/Künt ü kenz ü sırr-ı *levlāk* zāt-ı
pāk-ı kibriyā (183. b.)

12. “Şüphesiz Allah kullarını hakkıyla görendir.” ayetine telmih vardır.

Olur şahid buña enṭaḥın Allāh/Ḳelāmında *baṣīrun bi’l-‘ibāddidi* Allāh (238. b.)

13. “Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil.” ayetine telmih vardır.

Diyelim bu du‘āya cümle āmin/Ayırup vaḥdetiñden kılma *dāllīn* (270. b.)

14. “Beni düşte gören, kuşkusuz beni görmüştür.” hadisine telmih vardır.

Münkir ü kāfir degilsen anuñile gör anı/*Men ra’ānī* Ḥaḳḳ rasülünden bunuñ
isbātıdır (272. b.)

15. “De ki: 'O, Allah'tır, bir tektir.” ayetine telmih vardır.

Ḳul hūva’llāhu eḥad diyen birinden bil vücūd/Enfüs ü afākda varlık vaḥdetiñ
āyātıdır (273. b.)

16. Hallâc-ı Mansûr’un, “ene’l-Hakk!” sözüne telmih vardır.

Bu nuṭṭuñ sırrını idrāk iden ḥāl ehliḍür el-Ḥaḳḳ/Vücūd-ı ğayr ola meslûb
diyene kimdür dir *ene’l-Ḥaḳḳ* (279. b.)

17. “O’nun hiçbir ortağı yoktur.” ayetine, daha sonra ise, “Lâ-havle ve lâ-
kuvvete illâ bi’llâhi’l aliyyi’l-azîm” hadisine telmih vardır.

Lâ şerīkū vāḥid ü muṭlaḳdur aṣluñ bil senüñ/Ol-durur *lâ ḥavle illâ* ansızun
kim işide (284. b.)

18. “Seni hakkıyla bilemedik, sana hakkıyla şükredemedik.” hadisine telmih
vardır.”

Çünkü bildiñ ‘Abd-i fāni bu fenā ‘ayn-ı beḳā/Bu maḥalde lâyıḳ olan *mā*
‘arefnādur ada (285. b.)

19. “(...) Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman (...)” ayetine telmih vardır.

Nefahütü fihî min rûhî kelâmı/Olur sâbit bu birliğin tamâmı (334. b.)

20. “(...) Bir tek insan (...) gibidir.” ayetine telmih vardır.

Gele oldum saña Hakk’dan beşâret/*Kenefsin vâhidin* okuna ayet (343. b.)

21. “Fakirlik benim övüncümdür, ben onunla övünürüm.” hadisine telmih vardır.

Rasûlün *fakru fahrî* didigüni/Müyesser kıl İlâhî bize anı (394. b.)

22. “Sonra bu az suyu 'alaka' haline getirdik. Alakayı da 'mudga' yaptık. Bu 'mudga'yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihayet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şânı ne yücedir!” ayetine telmih vardır.

Biriküp bir yire bir kaçre rahme/Düşer döner o *mudğa şahme lahme* (453. b.)

23. “Kişi sevdiğiyle beraber haşrolur.” hadisine telmih vardır.

Girü sevdiğiyle ola *haşrî*/Bugün kimse yarın ol ola ‘aşrî (506. b.)

24. “Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık. Sonra onu, aşağıların aşağısına indirdik.” ayetine telmih vardır.

Hasîr oldu özin heyhâta andı/Yiri ‘alâ iken *esfele* gitdi (507. b.)

25. Büyük günahlar ile ilgili hadislerle telmih vardır.

Vücûduñ zenbidir zenbiñ ulusı/Rasûl-i Hakk didi bil bu hadîsi (514. b.)

26. “(...) ‘Keşke toprak olaydım!’ (...)” ayetine telmih vardır.

Mü'min Allâh’a ulaşdı gitti gözünden hicâb/*Kâfirün zikri* olur *yâ leytenî küntü turâb* (522. b.)

27. “Ey Muhammed! De ki: "Kur'an'ı, Ruhul-Kudüs (Cebrail) inananların inançlarını sağlamlaştırmak, müslümanlara doğru yolu göstermek ve onlara bir müjde olmak üzere hak olarak indirdi." ayetine telmih vardır.

Evliyâ sırrın ne bilsün in ü andan geçmeyen/*Rûh-ı Kuds’uñ* menziline tayr ide bilmez meges (533. b.)

Dîvân'da geçen iktibaslar bu şekildedir. Bazı ayet, hadis ve telmihler birkaç kere yazılmıştır. Fakat biz burada, hepsinden yalnızca birer örnek vermekle yetindik.

3. 3. ŞEKİL VE VEZİN HUSUSİYETLERİ

Başlıklarını vererek muhteva yönünden incelediğimiz şiirleri, bu bölümde şekil ve vezin yönünden inceleyeceğiz. Şiirlerde kullanılan vezinler ve şiirlerin nazım şekilleri şöyledir:⁴

“DER-BEYÂN-I MA‘RİFETÜ’Ş-ŞERİ‘ATİ’N-NEBEVÎ” başlıklı ilk şiir, aruzun mefâilün/ mefâilün/ feülün kalıbıyla yazılmış bir Mesnevî’dir.

“DER-BEYÂN-I M‘ARİFETU’T-ṬARİḲATİ’N-NEBEVÎ” başlıklı ikinci şiir, aruzun mefâilün/ mefâilün/ feülün kalıbıyla yazılmış bir Mesnevî’dir.

“DER-BEYÂN-I ME‘ÂRİFETÜ’L-EZELÎ ḲAD TECELLÂ BÎ ŞIFÂTİHİ LEM YEZELÎ” başlıklı üçüncü şiir, aruzun mefâilün/ mefâilün/ feülün kalıbıyla yazılmış bir Mesnevî’dir.

“İLÂHÎ EL-M‘ANEVÎ” başlıklı dördüncü şiir, aruzun fâilâtün/ fâilâtün/ fâilâtün/ fâilün kalıbıyla yazılmış bir Manzûme’dir.

“DER-BEYÂN-I VAŞFU’R-RŪḤ BÎ ḤAḲİḲİYYETİ’S-SEYRİ’Z-ZÂTÎ” başlıklı beşinci şiir, aruzun mefâilün/ mefâilün/ feülün kalıbıyla yazılmış bir Mesnevî’dir.

“BEYT-İ İLÂHÎ EL-M‘ANEVÎ” başlıklı altıncı şiir, aruzun fâilâtün/ fâilâtün/ fâilâtün/ fâilün kalıbıyla yazılmış bir Gazel’dir.

“BEYT-İ İLÂHÎ EL- M‘ANEVÎ” başlıklı yedinci şiir, aruzun fâilâtün/ fâilâtün/ fâilâtün/ fâilün kalıbıyla yazılmış bir Manzûme’dir.

“DER-BEYÂN-I ḤAḲİḲATÜ’L-ḤAḲÂYİKİ EL-MAẒHARU VE’L-MUZMERU VE’L ME‘ÂNÎ” başlıklı sekizinci şiir, aruzun mefâilün/ mefâilün/ feülün kalıbıyla yazılmış bir Mesnevî’dir.

“BEYT-İ İLÂHÎ EL-M‘ANEVÎ Lİ MÜNÂSEBETİ’L-MAḤAL” başlıklı dokuzuncu şiir, aruzun mefâilün/ mefâilün/ mefâilün/ mefâilün kalıbıyla yazılmış bir Gazel’dir.

“VELEHU EYḌAN” başlıklı onuncu şiir, aruzun mefâilün/ mefâilün/ mefâilün/ mefâilün kalıbıyla yazılmış bir Gazel’dir.

“VELEHU EYḌAN” başlıklı on birinci şiir, aruzun mefâilün/ mefâilün/ mefâilün/ mefâilün kalıbıyla yazılmış bir Gazel’dir.

⁴ Vezinler ve nazım şekilleriyle ilgili detaylı bilgi için bkz.: Abdurrahman Güzel, **a.g.e.**, s. 179-214; Cem Dilçin, **a.g.e.**, s. 3-250; Nihad Sami Banarlı, **a.g.e.**, C:1, s. 185-212.

“VELEHU EYÐAN” başlıklı on ikinci şiir, aruzun fâilâtün/ fâilâtün/ fâilâtün/ fâilün kalıbıyla yazılmış bir Gazel’dir.

“VELEHU EYÐAN” başlıklı on üçüncü şiir, aruzun mefâilün/ mefâilün/ mefâilün/ mefâilün kalıbıyla yazılmış bir Gazel’dir.

“VELEHU” başlıklı on dördüncü şiir, aruzun fâilâtün/ fâilâtün/ fâilâtün/ fâilün kalıbıyla yazılmış bir Gazel’dir.

“[VELEHU EYÐAN]” başlıklı on beşinci şiir, aruzun fâilâtün/ fâilâtün/ fâilâtün/ fâilün kalıbıyla yazılmış bir Gazel’dir.

“[VELEHU EYÐAN]” başlıklı on altıncı şiir, aruzun mefâilün/ mefâilün/ feûlün kalıbıyla yazılmış bir Mesnevî’dir.

“BEYT-İ İLĀHĪ EL-M‘ANEVĪ” başlıklı on yedinci şiir, aruzun fâilâtün/ fâilâtün/ fâilâtün/ fâilün kalıbıyla yazılmış bir Gazel’dir.

“VELEHU EYÐAN” başlıklı on sekizinci şiir, aruzun mefâilün/ mefâilün/ mefâilün/ mefâilün kalıbıyla yazılmış bir Gazel’dir.

“VELEHU EYÐAN” başlıklı on dokuzuncu şiir, aruzun fâilâtün/ fâilâtün/ fâilâtün/ fâilün kalıbıyla yazılmış bir Gazel’dir.

“DER-BEYĀN-I ĤAĖĖĖATÜ‘L-EZELĪ MĪN ĤĀL İLE‘L-EBEDĪ” başlıklı yirminci şiir, aruzun mefâilün/ mefâilün/ feûlün kalıbıyla yazılmış bir Mesnevî’dir.

“DER-BEYĀN- ĤAĖĖĖAT-İ NŪRU‘L-MUĤAMMEDĪ VŪ VAŞF-I MŪRŞİD-İ KĀMİLÜ‘L-EBEDĪ” başlıklı yirmi birinci şiir, aruzun fâilâtün/ fâilâtün/ fâilün kalıbıyla yazılmış bir Mesnevî’dir.

“DER-BEYĀN-I VAŞFU‘R-RŪĖ TERĖĖBŪ‘L-CĪSM Ü TERTĖBŪ‘L-‘AKL” başlıklı yirmi ikinci şiir, aruzun mefâilün/ mefâilün/ feûlün kalıbıyla yazılmış bir Mesnevî’dir.

“İLĀHĪ EL M‘ANEVĪ” başlıklı yirmi üçüncü şiir, 15’li hece ölçüsü ile yazılmış bir Manzûme’dir.

“DER-BEYĀN-I MŪNĀCĀT U ‘ACZ BE-HUŻUR-I HAZRET-İ ‘IZZ” başlıklı yirmi dördüncü şiir, aruzun mefâilün/ mefâilün/ feûlün kalıbıyla yazılmış bir Mesnevî’dir.

“DER-BEYÂN-I ‘IŞK-I HAKÎKÎ ŞEMERU’L-BEĖĖ BİLLÂHİ Bİ’L-FAĞRÎ’L-HAKÎKÎ” başlıklı yirmi beşinci şiir, aruzun mefâîlün/ mefâîlün/ feûlün kalıbıyla yazılmış bir Mesnevî’dir.

“اهدنا الصراط المستقيم” başlıklı yirmi altıncı şiir, aruzun mefâîlün/ mefâîlün/ feûlün kalıbıyla yazılmış bir Mesnevî’dir.

“اهدنا الصراط المستقيم” başlıklı yirmi yedinci şiir, aruzun mefâîlün/ mefâîlün/ feûlün kalıbıyla yazılmış bir Mesnevî’dir.

“اهدنا الصراط المستقيم” başlıklı yirmi sekizinci şiir, aruzun mefâîlün/ mefâîlün/ feûlün kalıbıyla yazılmış bir Mesnevî’dir.

“DER-BEYÂN-I HAKÎKATİ EL-FAĖRU’L-M‘ANEVÎ VE TAMÂMU’L-KELÂM VE’L-MERÂTİB VE’S-SULŪK” başlıklı yirmi dokuzuncu şiir, aruzun mefâîlün/ mefâîlün/ feûlün kalıbıyla yazılmış bir Mesnevî’dir.

“VELEHU EYĖAN” başlıklı otuzuncu şiir, aruzun fâîlâtün/ fâîlâtün/ fâîlâtün/ fâîlün kalıbıyla yazılmış bir Gazel’dir.

“VELEHU” başlıklı otuz birinci şiir, aruzun fâîlâtün/ fâîlâtün/ fâîlâtün/ fâîlün kalıbıyla yazılmış bir Gazel’dir.

“VELEHU EYĖAN” başlıklı otuz ikinci şiir, aruzun fâîlâtün/ fâîlâtün/ fâîlâtün/ fâîlün kalıbıyla yazılmış bir Gazel’dir.

“VELEHU EYĖAN” başlıklı otuz üçüncü şiir, aruzun fâîlâtün/ fâîlâtün/ fâîlâtün/ fâîlün kalıbıyla yazılmış bir Gazel’dir.

“VELEHU” başlıklı otuz dördüncü şiir, 14’lü hece ölçüsü ile yazılmış bir Manzûme’dir.

“[VELEHU]” başlıklı otuz beşinci şiir, aruzun fâîlâtün/ fâîlâtün/ fâîlâtün/ fâîlün kalıbıyla yazılmış bir Gazel’dir.

“TERK-İ TERK” başlıklı otuz altıncı şiir, 7’li hece ölçüsü ile yazılmış bir Koşma’dır.

“[VELEHU]” başlıklı otuz yedinci şiir, 8’li hece ölçüsü ile yazılmış bir Koşma’dır.

“[VELEHU]” başlıklı otuz sekizinci şiir, 15’li hece ölçüsü ile yazılmış bir Manzûme’dir.

“[VELEHU]” başlıklı otuz dokuzuncu şiir, 8’li ve 7’li hece ölçüsü ile yazılmış bir Manzûme’dir.

“[VELEHU]” başlıklı kırkinci şiir, 7’li hece ölçüsü ile yazılmış bir Koşma’dır.

“[VELEHU]” başlıklı kırk birinci şiir, 8’li hece ölçüsü ile yazılmış bir Koşma’dır.

“[VELEHU]” başlıklı kırk ikinci şiir, 7’li hece ölçüsü ile yazılmış bir Koşma’dır.

“[VELEHU]” başlıklı kırk üçüncü şiir, 8’li ve 7’li hece ölçüsü ile yazılmış bir Koşma’dır.

“[VELEHU]” başlıklı kırk dördüncü şiir, 8’li hece ölçüsü ile yazılmış bir Manzûme’dir.

Özetle Sarı Abdullah, aruz vezninden “mefâîlün/ mefâîlün/ feûlün”, “fâîlâtün/ fâîlâtün/ fâîlâtün/ fâîlün”, “mefâîlün/ mefâîlün/ mefâîlün/ mefâîlün”, “fâîlâtün/ fâîlâtün/ fâîlâtün/ fâîlün” kalıplarını; hece ölçüsünden ise, 7’li, 8’li, 14’lü ve 15’li ölçüleri kullanarak şiir yazmıştır.

Bu şiirlerin 15’i Mesnevî, 16’sı Gazel, 7’si Manzûme ve 6’sı da Koşma nazım şekli ile yazılmıştır. Mesnevî’lerin hepsi, aruzun “mefâîlün/ mefâîlün/ feûlün” kalıbıyla yazılmış; yalnızca yirmi birinci şiirde aruzun “fâîlâtün/ fâîlâtün/ fâîlün” kalıbı kullanılmıştır. Gazellerde, aruzun “fâîlâtün/ fâîlâtün/ fâîlâtün/ fâîlün” ve “mefâîlün/ mefâîlün/ mefâîlün/ mefâîlün” kalıpları kullanılmıştır. Manzûmelerde, dördüncü ve yedinci şiirde, aruzun “fâîlâtün/ fâîlâtün/ fâîlâtün/ fâîlün” kalıbı kullanılırken diğer Manzûmeler, 7’li, 8’li, 14’lü ve 15’li hece ölçüsü ile yazılmıştır. Koşmaların ise tamamı 7’li ve 8’li hece ölçüsü ile yazılmıştır.

Şiirlerde bazı vezin aksaklıkları bulunmaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla örnekler şu şekildedir:

“Zâhirem ‘âlemde eşğar-ı m‘aniyede bir dâne-i hardal degil” mısrası söz konusu vezne (fâîlâtün/ fâîlâtün/ fâîlâtün/ fâîlün) uymamaktadır. (116. b.)

“Ten libâsından arınsun tırâş (kılsun) idüp (nefs) başını” mısrasında bulunan “kılsun” kelimesinin, metinde üzeri çizilip cetvel dışına “idüp” kelimesi yazılmıştır.

Ancak her iki kullanımda da vezin aksamaktadır. Bundan dolayı “idüp” kelimesini tercih edip “nefs” kelimesini de parantez içine aldık. (179. b.)

“Nedür idivereyin saña birlik(i)/Biriñdir cümle varlığı vü dirlik(i)” beyti, nüshada “dirliği” ve “birliği” yazmasına rağmen vezin gereği bu şekilde okunmuştur. (210. b.)

“Evvelā bulmak gereksin bir ulu” mısrasının vezni, şiirin vezninden farklı olarak fâilâtün/fâilâtün/fâilün şekline daha çok uymaktadır. (293. b.)

“Ecl-i tab‘ iren göster saña ir ü genc” mısrasında vezin düşmüştür. (542. b.)

“Sâlik ol gel ol bugün yârile yâr” mısrasında vezin fâilâtün/fâilâtün/fâilün şekline dönmüştür. (543. b.)

572-576 numaralı beyitlerde, tef‘ilelerin uzun ve kısa harfleri karıştığı için şiirin, 15’li hece ölçüsü ile yazıldığı düşünülmektedir.

“Şeş cihât(ın) putın kıran” mısrasında “cihâtın” yazmasına rağmen vezin gereği böyle okunmuştur. (579. b.)

“Hükümüñ(e) dü kevne tıldurdu” mısrasında “hükümüñe dü kevne tıldurdu” yazmasına rağmen vezin gereği böyle okunmuştur. (585. b.)

Bunun dışında beyitlerde pek çok imâle ve az da olsa zihaf kusuru bulunmaktadır. Ör.:

“Bilimezsın nedür küfrü imānuñ/Nişānda bulımazsıñ bî-nişānuñ” (20. b.)

Altı çizili kelimedede zihaf kusuru bulunmaktadır.

“Arşı ferşi şer‘i ol kâim dutan/Ol yirinden ayrıla ‘âlem yiter” (318. b.)

Altı çizili kelimedede imâle kusuru bulunmaktadır.

Eserde, ayet ve hadis iktibası yalnızca şiir aralarında değil, beyitlerde de yapılmıştır. Bazı durumlarda ayeti vezne uyması için kısaltmış bazı durumlarda ise ayeti bozmamak için vezne uymamıştır. Ör.:

“Gele oldum saña Hakk’dan beşâret/Kenefsın vâhidin okuna ayet” (343. b.)

Altı çizili ifade bir ayettir ve ayetin aslı “vâhidetin” şeklindedir. Metinde önce “vâhidetin” kelimesi yazılmış daha sonra üstü çizilip vezne uyması için “vâhidin” yazılmıştır.

“Olur şahid buña enṭaḫın Allāh/Ḳelāmında baṣīrun bi’l-‘ibād didi Allāh” (238. b.) Burada ayeti aslına uygun bir şekilde bırakmış ve vezne uymamıştır.

Metinde kafiye türlerinden her biri mevcuttur. Örnekler şu şekilde verilebilir:

Yarım kafiye: cüdā/ziyā (185. b.), ḥaḳīḳat/himmet (147. b.)

Tam kafiye: Muḥammed/muḳayyed (190. b.), adadı/kodı (200. b.)

Zengin kafiye: enbiyā/kibriyā (183. b.), āline/yüzine (124. b.)

Cinaslı kafiye: maḳṣūdı ne/maḳṣūdına (449. b.), bu oda/o da (443. b.), bir ide/yürüde (450. b.), bu ḥāldir/ muḥāldir (467. b.), mürebbī/Rabb’i (478. b.), el-ḥaḳḳ/ene’l-Ḥaḳḳ (279. b.), Kimde kim işbu şıfatlar bulına/Şeksiz anıñ şeyṭāneti bulına (329. b.), Bularıñla edülürse her bir işiñ/Na‘īm-i Cennet olırsardur işiñ (338. b.), dilden/gilden (378. b.), biri/diri (317. b.)

Redif çok az sayıda vardır ve örnekleri şu şekildedir:

bir olır/zāhir olır (198. b.), saña irmez/göñlün irmez (583. b.), ḥare düşer/mare düşer (447. b.), odla suya/kaṭre suya (418. b.), düşmüş tende arar/düşmüş cānda arar (415. b.)

Şair, peş peşe gelen iki gazelin mısra sonlarında Arapça kelimeler kullanmış, beyitlerin sonundaki bazı kelimelerin harflerini göze ve kulağa göre kafiyeli olması için değiştirmiştir.

532-538 numaralı beyitler arasında yer alan gazelde “s ve ṣ” yani “س ve ث” harflerini değiştirmiştir. Ör.:

“Yüz yigirmi dört biñ enbiyā vü mürselin [geldiler]

Hep kelām-ı Ḥaḳḳ getürdiler degillerdi **ahres**

Ḥaḳḳ kelāmı daḥı menzil nidüğini bilmege

Ḥaḳḳ Rasūl’üne muṣāḥib olmak ister külli **ins**

‘Abd-i fānī olmayan ḥaḳḳıyla bulmayan beḳā

Ne bilür ol bu kelāmı nidüğün bilmez **nefs**”

Beyitlerde bold olarak yazılmış kelimelerin aslı “s/س” harfî ile olmasına rağmen burada kafiye için “s/ث” harfî kullanılmıştır.

539-545 numaralı beyitler arasında yer alan bir diğ er gazelde “c-ç/ج” harflerini kullanmıştır.  r.:

“S alik ol gel ol bugün y rile y r
Bunda bulmayan yerin r buluna n olur **sevinç**
M r sid-i k milden olur  alibe bu feth-i b b
Bil ben yolunda  almaz bunda anda hiç **yerin **
‘Abd m r sid kevne ir adı iki nesneyledir
Bir elinde var kit b  bir eli dutar ** ılı **”

Beyitlerde bold olarak yazılmış kelimeler, söz konusu harflere örnektir. Bu gazelde, bir önceki gazelde olduğu gibi kelimelerin aslını deği tirmemi tir.

3. 4. D L VE USLUP HUSUS YETLER 

Sarı Abdullah Efendi, Eski Türk Edebiyat  için önemli bir  airdir. *D v n*’ında, benimsediği tasavvufi anlay   anlatma ve inananları ir ad etme derdiyle şiir yazd ı görülmektedir. Şiirleri incelerken kar ıla tığımız vezin hataları; ba lanan vezinle devam etmeme, bazı m sralarda veznin d  mesi, hiçbir aruz veznine uymayan kal pla yazılmış beyitler vb. konular, bizde, şairin şiirlerini, sanat kaygısıyla yazmad ıını; düşüncelerini, içinden geldiği tarzda söyleme yolunu benimsediği fikrini uyandırdı.  laveten, şairin iktibas ettiği ayet ve hadisler ile kulland ı tasavvufi terminoloji, din  ilimlere olan vuk fiyetini de göstermektedir. Kulland ı Arapça-Farsça kelimeler ve tamlamalar da bu diller üzerinde olan h kimiyetini kanıtlar niteliktedir. Öyle ki, dile olan h kimiyeti ile bazı ayetlerde, anlam  bozmayacak ve ayeti tahrif etmeyecek şekilde birleştirme yapmıştır.  r.:

قال الله تعالى اِنَّمَا مَوَالِكُمْ لَوَالِدِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ

Şair, burada iki ayeti (Teg b n Suresi 64/14-15) birleştirerek iktibas yapmıştır. Ayetin farklı yerlerini birleştirdiği için de ayetleri, bu düzene uygun olarak harekelemi tir.

Bazı beyitlerde Türkçe kelime ve fiil grupları yerine Arapça kelimeler tercih etmiştir. Ör.:

Bilen bu sırrı ancak ‘ilm-i Hakk’dır/Velî insân o ‘ilme mâ-sadakdır

Dîvân’da, Eski Türkçe’ye ait dil özellikleri sık sık karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda, altı çizili kelimelerde örnekler verilmiştir:⁵

“Akıll bu tende hâkim olmayınca/Eyüyi yatluyı ol bilmeyince” (3. b.)

yatlu: kötü, uğursuz, fena

“Erenler mahfili eyle yoluñı/Bile gör nolısar ahır halüñi” (27. b.)

nolısar: ne olur

“Bu hâle irgürünce kişi menzil/Görinür aña yolda niçe mahfil” (48. b.)

irgürmek: ulaşmak, erişmek

“Şerī’atda kemāl evvel gerekdir/Tarīkat dahı andan yigrekdür” (49. b.)

yigrek: çok iyi, daha iyi

“Bu hal issi olandur kâmil insân/Uyup ‘ışka bu yolda virür ol cân” (58. b.)

is: sahip

“Uyanıkla uyurla düşüm tüşüm/Rızāñ üzere ola küllî her işim” (391. b.)

tüş: cihet, taraf, yön

“Ne deryâdır bu ğark itmiş kâmuı/Bariñdurmış ol uçmağı tamuyı” (426. b.)

uçmağ: cennet tamu: cehennem

“Gel imdi kendüñi âdemden eyle/Kerâmet hûnile sen seni toyla” (377. b.)

toylamak: ziyafet vermek, yedirip içirmek, ağırlamak

Şair, şiirlerinde anlatımı güzelleştirmek ve zenginleştirmek için yer yer deyimler kullanmıştır. Örnekler şu şekildedir:

“Dil oldı başım andan ağz açdı” (425. b.), “Yapış mürşid etegine elüñi” (23. b.), “Hâkikat eri olan yol yitürmez” (56. b.), “Söz açalım biraz da m‘arifetden” (62. b.), “Açarsan cân kulağın sır sözine” (90. b.), “Dakılur mı adı gör müslümâna” (408. b.), “İlâhî ‘ışkıña ğark eyle ‘Abd’üñ” (423. b.)

⁵ Örneklerdeki kelimelerin anlamları için Kubbealtı ve Ötüken Sözlükleri kullanılmıştır.

Buraya kadar verdiğimiz örneklerle Sarı Abdullah'ın şiirlerinde, sanattan çok anlattığı hususları önemsediğini ortaya koymaya çalıştık. Tasavvufi açıdan pek çok terminolojiyi içeren eserde anlatım, deyimlerle ve halk ağzında söylenen ifadelerle sadeleştirilmiştir.

3. 5. DÎVÂN'IN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

Dîvân, yazmanın 3^a-22^a numaralı sayfaları arasında yer almaktadır. Onun öncesinde, şiirlerin girişinde, 1^b-2^b numaralı sayfalar arasında eksik ve mensur bir risale yer almaktadır.

Yazmadaki düzene göre “Dîvân'ın Transkripsiyonlu Metni” bölümünde öncelikle eksik olan risalenin metnine daha sonra da *Dîvân*'ın metnine yer verilecektir.

Eksik Bir Risale

Divān-ı ‘Abdullāh

Divān-ı Şarı ‘Abdullāh⁵

Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm

[1^b] Ey ṭālib-i Ḥaḳḳ āgah ve mütenebbih ol ki dervişlik ve taşavvuf enbiyā-i kirām sünnetlerine sâlik cān u gönülden mutāba‘at itmekdür ve evliyā-i ‘izām ādābıyla zāhir ü bāṭını mu‘eddeb olmaḳdur nitekim Peygāmbere şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ḥadīş-i şerīfinde buyurur

التصوف كلها ادب⁶

y‘anī erkān-ı taşavvuf cemī‘an şer‘ ādābıyla mu‘eddeb olmaḳdur y‘anī ṭālib-i Ḥaḳḳ dervişler Ḥaḳḳ Te‘ālā rasūlinüñ zāhir ādābıyla zāhirde ve bāṭın ādābıyla gönül yüzün tezyīn eyleye nitekim ulular buyurur bir ṭālib maḳām-ı ḥaḳīḳatde ve maḳām-ı fenāda noḳşān üzerine olmaḳ ṭarīḳatde edeb-i kāmīl olmamaḳdandır ve ṭarīḳatde noḳşān üzerine olmaḳ aḥkām-ı şerī‘atde kuşurı olmaḳdandır ve şerī‘at ilminde noḳşān aḥkām-ı ilāhiyeye tamām-ı i’tikād üzere olmamaḳdandır zīrā şerī‘at aşıldır ve ṭarīḳat anuñ zıllidür nitekim ḥaḳīḳat ṭarīḳatıñ zıllidürise imdi m‘alūm ola ki gölgeniñ şāḥibi egri olsa gölge daḥı egri olur bir kimesnenüñ aḥkām-ı ilāhiyeye i’tikādı kāmīl oldukça a‘mālī ziyāde olur bir ṭālib Allāh Te‘ālā’nuñ ‘āşilere ‘azāb ve muṭī‘lere şevāb-ı muḳarrer ü muḥaḳḳaḳ bolsa şeqāvet izāle idüp sa‘adet-i ebediyyete ṭālib ü rāḡīb olur nitekim [2^a] bir kimesne nāruñ muḥriḳ idüğünü idrāk eylese ḥazer üzere olur ve zehrüñ mühlük olduğünü bilse şurbundan ictināb eyler ve içerse daḥı def‘a ‘ilācına mübāşeret eyler bilüñ iyi ṭālibler şol kimesneler ki hevā-yı nefse tābi‘ olup Allāh Te‘ālā’nuñ evāmirine imtişāl itmeyüp ve nevāḥiden ictināb itmediler nefis kāfir elinden semm-i helāhildür ki içdi girü ‘ilācına tevbe şerābıyla devāya mübāşeret itmek lāzım oldu nitekim Allāh Tebāreke ve Te‘ālā buyurur

وَتَوْبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعاً أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ⁷

⁵ Bu ibare, Bu ibare, 1^b numaralı sayfanın başında yazmaktadır.

⁶ Anlamı: “Tasavvuf, edepten ibarettir.” Bkz.: Süleyman Uludağ, “Edep”, **DiA**, İstanbul, 1994, C:X, s. 414.

m‘ana’l-‘ayet y‘anî ey mü‘minler cemî‘ñüz yâhûd cemî‘ cihâtîñuzla Allâh Te‘âlâ‘ya rucû‘ idüñüz ve Rasûlü’l-Ḥaḳḳ-ı Rabbu’l-‘âlemîn buyurur

والله اني لاستغفر الله و اتوب في اليوم اكثر من سبعين مرة⁸

y‘anî Allâh Te‘âlâ ḥaḳḳıçün elbette ben Allâh Te‘âlâ‘ya istiğfâr (ṭaleb) iderin ve dahı yetmişden ziyâde (ṭaleb) tevbe iderin ve Ḥazret-i Rasûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem ḥadiş-i şerîfinde buyurur

تسافروا تصحوا⁹

y‘anî aḥlâḳ-ı zemîmeden aḥlâḳ-ı ḥamîdeye sefer idüñ hattâ ḳalpleriñüzi imrâz-ı şirkden ve kibrden ve buğzdan ve ḥasedden ve ṭam‘adan pâk idüp envâr-ı ilâhiyye ile münevver eyleyüp ve rûhuñı ma‘ârif-i ilâhî ile müzeyyen eylesün ve tevbe dahı müyesser olmaz illâ bir mürşid-i kâmile mutâba‘at idüp cân u gönülden aña ḥıdmet idüp ve emrine müdâvemet itmekle olur nitekim Peyğâmbere şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem buyurur

الشيخ في قومه كالنبي [2^b] في امته¹⁰

yani şeyḥ-i mükemmelüñ ḳavline ve fi‘line ve ḥaline mutâba‘at itmek lâzımdır Ḥazreti Nebî‘ye mutâba‘at gibi zîrâ meşâyıḥ-ı ‘azâmuñ ve ‘ulemâ-i kirâmuñ cemî‘-i cihâtı ‘ayn-ı şerî‘atdır pes imdi ṭâlib olan gardaşlar kendüyi şeyḥ-i kâmile meyyitüñ ḡassâle teb‘ıyyeti gibi bir marîz kim ḥekîmin emrine muḥâlefet eylese aña ‘ilâc müyesser olmaz ve bir sâlik mürşid-i kâmilüñ irşâdına tamâm-ı teslîm olmasa anuñ dahı emrâz-ı ḳalbiyyesine ‘ilâc mümkün olmaz ve meşâyıḥ-ı kirâm eydürler şeyḥle ṭâlib ortasında altı şart vardır ol altı şartuñ üçü mürîde ve üçü mürşide lâzımdır ve vâcibdür eğer mürîd irâdetinde ve mürşid irşâdında şâdıḳlar ise üç şartı mürîde lâzımdır anuñ evvelkisi mürîd gönli ile şeyḥine benüm şeyḥüm mürşid-i kâmindür deye ḳavlî ve fi‘lî Allâh Te‘âlâ‘nuñ peygâmberinüñ ḥalîfesidür deye ve kendü zamânında Allâh Te‘âlâ‘nuñ bundan a‘lem ve efḍal ḳavli yokdur deye nitekim

⁷ Nur Suresi 24/31. Anlamı: “Ey mü‘minler, hep birlikte tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz!”

⁸ Anlamı: “Allah’a yemin olsun ki, ben günde yetmiş kereden fazla Allah’a tövbe ve istiğfar ediyorum.” Buhâri, Da‘avât, 3; Tirmizi, Tefsir, 3255.

⁹ Anlamı: “Seyahat edin, sıhhat bulun.” Bkz.: Ebu’l-Fida İsmail b. Muhammed Aclûnî, **Keşfü’l-Hafâ**, 2 c., Beyrut, Dâru İhyai’t-Turasi’l-Arabi, 1932, C:I, s. 445.

¹⁰ Anlamı: “Kavmi içindeki şeyh ümmeti içindeki peygamber gibidir.” Bkz.: Aclûnî, **a.g.e.**, C:II, s. 17.

zamân-ı sâbıkta Bâyezîd-i Bisṭāmî ve Cüneyd-i Bağdādî rahmetu'llâhi Te'âlâ ne mertebede ise bu daḥı ol mertebededür deyu eyleye bu mezkûrdan ziyâde i'tikâd itmek ḥaṭâdur ve mürîş-i küfürdür ve eksük daḥı nazar eylese sulûkuna mân'idür el-ıyâz-ı billâh ikincisi ol şartuñ mürîd şeyhine bedeniyle ve mâlıyla hıdmet eyleye her(â)yîne güci yetdükçe teslim üzere ola nitekim Hakk Te'âlâ kelâm-ı kadîminde buyurur

وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْظَمَ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ¹¹

y'anî mâlıyla ve nefsiyle

yazıda nokşân var

¹¹ Tevbe Suresi 9/20. Anlamı: “İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimselerin mertebeleri, Allah katında daha üstündür.” Metinde iktibasta sehven hata yapılmıştı. Biz yukarıda doğrusunu yazdık.

Dîvân'ın Transkripsiyonlu Metni

Bu dîvân aşağı 22 'aded miqdârı manzûmeler Seyyid 'Abdullâh Efendi'nin olduğunda şekk yokdur.¹²

[3^a]

DER-BEYÂN-I MA'RİFETÜ'Ş-ŞERİ'ATİ'N-NEBEVÎ

[Mesnevî]

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün

1. Gel imdi bil nedür evvel şerî'at
Gerek evvel 'amelde saña *niyyet*¹³
2. Şerî'at şart-ı evvel 'âkıl olmak
Anuñla şer'în ahkâmını bilmek
3. 'Akıl bu tende hâkim olmayınca
Eyüyi yatluı ol bilmeyince
4. Bilimez küfri îmânı nedür ol
Şerî'atde açılmaz nefse ger yol
5. Şerî'at zâhiren göz gördügidür
Dağı dilüñ kulağa virdügidür
6. 'Akıldur bu dinilen işte sulţân
Olupdur işbu zâhir aña fermân
7. Bu göz kulağ işidüp baksa bilse
Yazılmış ma'nîsin gönülde bulsa

¹² Bu ibare, şiirlerin başlangıç sayfasının sağ üst köşesinde yazmaktadır.

¹³ "Ameller, niyetlere göredir." hadisine telmih vardır. Bkz.: Buhari, "Bedü'l-Vahy", 1; Müslim, "İmare", 1907.

8. İnanmağdur gönülde bil ĩmānı
Bu dilden dağı ıkrār eyle anı
9. Bulunsun senüñ ıkrārıña şāhid
Diliñdür şer‘ erende aña sābit
10. Eger bildüñ ile ‘āmil olınsañ
Cemā‘atde ve sünnetde bulınsañ
11. Şerī‘atde saña dirler müselmān
Göründi zīrā sende dağı ĩmān
12. Şerī‘atde budır ĩmān-ı kāmıl
Ola havfıñ recānile muķābil
13. Degildür bu haķıķatıñ ĩmānı
Ki yok anda recā havfıñ nişānı

قال الله تعالى أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ¹⁴

14. Recā havf bütün milkinde olur
İrer mi Haķķ’a ol kim tende қalur
15. Ulaşmaz bu biliş ol cān eline
Hicāb oldu bu ‘aql u nefis yolına
16. Zīrā ‘aql u ten iledür bilişıñ
Nice sağa çıkarasın sen işıñ

¹⁴ Yûnus Suresi 10/62. Anlamı: Allah Teâlâ buyurdu ki, “Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.”

17. Gümānıyla-durur dahı ĩmānuñ
Zebūndur nefis elinde yok emānuñ
18. Tāleb eyle vaķūr tūl-i nefis elinden
Saña esrār açıla cān elinden
19. Ve ger cānūna irmez ise elüñ
İletmez Hāķķ'a seni toĝrı yoluñ

[3^b]

20. Bilimezsın nedūr küfrü ĩmānuñ
Nişānda bulımazsıñ bī-nişānuñ
21. Kulaĝuzsuz kişi menzile irmez
Mürebbi bulmayanlar Hāķķ'ı görmez
22. Tariķ-ı enbiyāyı tıtmayınca
Buluban evliyāya yitmeyince

قال النبي عليه السلام لولا المربي لمعرفت ربي¹⁵ من لا شيخ له لا دين له¹⁶

23. Beşe çıkarımsın sen yoluñı
Yapış mürşid etegine elüñi
24. Tāleb odıyıla ol seni yaķsun
Bu nefsüñ ĥayrını dahı yıķsun

¹⁵ Anlamı: “Nebi aleyhisselam dedi ki, Mürebim/eĝitimcim olmasaydı kuşkusuz Rabb’imi bilemezdim.” Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü**, İstanbul, Sütun Yayınları, 2008, C:II, s. 568.

¹⁶ Anlamı: “Şeyhi olmayanın dini yoktur.” Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)**, İstanbul, Kesit Yayınları, 2013, s. 519.

25. Görünsün gözüne nūr-ı hidāyet
Ol uludan saña irsin şefā‘at
26. Ki yoḥsa kalırsın şöyle merde
Ne aldandın bu dünyā-yı denīde
27. Erenler maḥfili eyle yoluñı
Bile gör nolisar aḥir ḥalūñi
28. Ne viridi saña bu dīn-i ‘acāyiz
Ki saña sen görürsen cehl-i cāyiz
29. İlāhī işbu ḥālde ḳovma ḳuluñ
Delīl ol gösterivir toḡrı yoluñ
30. Göreyim yüzüñi gönülde her dem
Yuyulsun gönölümüzde şüphe vü ḡam

DER-BEYĀN-I M‘ARİFETU’T-ṬARĪḲATİ’N-NEBEVĪ

[Mesnevî]

mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ulün

31. Ṭarīḳat yoludur ḡāyet de ince
Ki incinmeye senden bir ḳarınca
32. Şanasın saña şınuḡıñı baña
Du‘ālar ile sunsa kimki saña
33. Görinsün sende aḥlāk-ı ḥamīde
Olasın anuñıla sen güzīde

34. Yüzüñ döndürme başşun her deniden
Ṭarīkat bile ƙaldı her nebiden

35. Ṭarīkatdur ölmeden öñdin¹⁷ ölmek
Ḥaƙƙ'uñ birligini her şeyde bulmaƙ

قال الله تعالى لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا¹⁸ وقال عليه السلام موتوا قبل ان تموتوا¹⁹

36. Turāb itmek-durur yolda özüni
Gelen geçen başa anuñ yüzüni

37. Cemāl-i Ḥaƙƙ ola anuñ cemāli
Görünmeğe Ḥaƙƙ'un anda celāli

[4^a]

38. Dağı hem emr ile duta her işi
Yaluñız yimeye yidüğü aş

39. Bir alma da olursa kırk bölesin
Göñüllere anuñla yol bulasın

40. Ṭarīkat māl ü nefsi terke dirler
Kim ittiyse bu yolda oldu ol er

41. Eger göñülde dağı irse eli
Vireydi nice kim virdiyse yolu

¹⁷ "Ölmeden evvel ölünüz." hadisine telmiḥ vardır. Bkz.: Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed Ali el-Kari, **Uydurma Olduğunda İttifak Edilen Hadisler**, thk.: Abdülfettah Ebu Gudde, trc.: Halil İbrahim Kutlay, İstanbul, İnkılab Yayınları, 2006, s. 277; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 550.

¹⁸ Enbiya Suresi 21/22. Anlamı: "Allah Teâlâ buyurdu ki, Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu."

¹⁹ Anlamı: "Ve (Peygamber) aleyhisselam dedi ki, Ölmeden evvel ölünüz." Bkz.: Ali el-Kari, **a.g.e.**, 277; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 550.

42. Teniyle māl-durur varlığı nefsüñ
Bulır gitse görünmez varı nefsüñ

43. Çü nefsüñ varını virse bu yolda
Açıla m‘arifet aña göñülde

قال الله تعالى وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْثَرُ دَرَجَةٍ عِنْدَ اللَّهِ²⁰

Çü nefsüñ varını virse bu yolda²¹
Açıla m‘arifet aña göñülde

44. Eger göñülün dağı virirse ol kul
Açıla cān içinde aña bir yol

45. Düşer esrār-ı Hakk’a Hakk görünür
Geçüp benlik hüdûşundan arınur

46. Eger cān ü cihāndan da geçerse
Beķā meyini Bākī’den içerse

47. Ulaşur Hakk’a olur Hakk’la Hakk
Görinür oldem²² anda vech-i muṭlaḳ

48. Bu hāle irgürünce kişi menzil
Görinür aña yolda niçe maḥfil

49. Şerī’atda kemāl evvel gerekdür
Ṭarīḳat dağı andan yigrekdür

²⁰ Tevbe Suresi 9/20. Anlamı: “Allah Teâlâ buyurdu ki, iman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimselerin mertebeleri, Allah katında daha üstündür.”

²¹ 43. beyit aynen tekrar edilmiştir.

²² Metinde “oldem” kelimesi bazı yerlerde bitişik bazı yerlerde ayrı yazılmıştır. Transkripsiyonda, metnin aslına sadık kalınmıştır.

50. Bularda olmayınca kişi kāmīl
İdemez m‘arifette nesne hāşıl
51. Ya esrār-ı haķīķat ķanda ķaldı
Buları bilmeyen anı ne bildi
52. Şerī‘atdan azana küfr olur ad
Ķaçan bula özüni düşdi heyhāt
53. Tārīķatden azan olur Rıfāzī
Oları ķatl idendür merd-i ġāzī
54. Düşenler m‘arifetden oldu mülhīd
Çıķardı yoldan anı ķurı taķlīd
55. Şaşanlar sır yolından oldu zındīķ
Düşürdi taşra yoldan anı tazyīķ
56. Haķīķat eri olan yol yitürmez
Görür Haķķ’ı ġözi ġayrını görmez

[4^b]

57. Beri ġör zıddı ile anda her iş
Ne bilsün hālın anuñ yād u biliş
58. Bu hāl issi olandur kāmīl insān
Uyup ‘ışķa bu yolda virür ol cān
59. Yoġ itdi varunı andur fenāda
ġörindü Haķķ olup andur beķāda

60. İlāhî sen bizi ayırma senden
Ki kurtulmuş olavuz mā' u menden

61. Saña senüñ ile bizsüz varavuz
Senüñ ğayrını aradan sürevüz

DER-BEYÂN-I ME'ÂRİFETÜ'L-EZELÎ KAD TECELLÂ Bİ-ŞİFÂTİHİ LEM

YEZELÎ

[Mesnevî]

me'â'ilün

me'â'ilün

fe'ulün

62. Söz açalım biraz da m'arifetden
Görinüp her fi'ilden her şıfatdan

63. Şifât-ı Hakk kime kılsa tecellî
Kimiñ kim gönlüne kılsa tesellî

64. Denilür ol kula 'arif erendür
Göñülden Hakk cemâlini görendür

65. Bırakdı nefsi 'aklı göñlü hayrân
Bilimezsın haberin olmadan cân

66. Düşüp mazhar-ı Hudâ'nuñ 'ilmine ol
Açam dir zât-ı Hakk'a cân ile yol

67. Dolar göñli tecellî nûr-i Hakk'dan
Oğur 'ilmin Hudâ'nuñ her varağdan

68. Görünmez küfr ü imân oldem anda
O vaqtin âdem olmaz tende cânda

69. O demde âdem oğlanı göñüldür
Ne sultāndur bilinmez ne Һu Һuldur

70. İçürdi m‘arifet Һamrını sākī
Göñül oldı o demde ‘ışķ-ı bākī

71. Olup Һayrān ü mest varın yitürdi
Göñül virüp yolun ‘ışķa bitürdi

72. Uyup ‘ışķa yeñilmezse yolını
İrüşdürdi bulup cāna yolını

73. Һudā’nuñ sırrıdur cānuñ ğıdāsı
İren bilür dile gelmez edāsı

74. Teni kodıñ ki bildüñ Һob ırakdur
Қo nefsüñ oldı saña ol Burāk’dur

75. O kim ‘aqlıñ-durur oldur delīlüñ
Bu yolda perri döymez Cebrā’ıl’iñ

76. Dutuşdur göñliñi de ‘ışķ oduna
İrişe cānuñ ol dem maķşūdına

[5^a]

77. İresin zāt-ı Һaķķ’a senlüğiñsüz
Beķā bulasın ānuñla fenāsuz

78. İlāhī maķçüb itme bizi yolda
Bilevüz birliğıñ cān u göñülde

79. Geçevüz kalmayavuz bunda setden
Görevüz varlığını her cihetden

İLÂHÎ EL-M‘ANEVÎ

[Manzûme]

fā‘ilātün

fā‘ilātün

fā‘ilātün

fā‘ilün

80. Her nefes men *leyletü’l-İsrâ*²³ temâşâsındayım
Zât-ı Hakk’ın bî-cihet vech-i tecellâsındayım
81. Kûnh-i zâtı mevcidür küllî görünür *kün fe-kân*²⁴
Müşkilim yok tâ ezelden cümle ‘ilmi bilmişem
82. Hızır ile ‘ilm-i ledünnüñ²⁵ ben tesellâsındayım
Âdem ile ben bileydım çünkü geldim bu deme
83. Mürşid-i kâmil velâyet toğ şahrâsındayım
Bir zamân geldi Muhammed’le ‘Alî çaldı ânı
84. Hamdü li’llâh işbu gün ol m‘anâ fehvâsındayım
*Küntü kenzi-yi*²⁶ maḥfînuñ ben maḥḥârıyım bil ‘ıyân
85. Meskenimdür kalb-i mü’min ‘abd esmâsındayım
Çâr ‘unşurdan mürekkebdür fenâdur zâhirim
- Faḫr-ı Hakk birle bugün anuñda ibḳâsındayım

²³ İsrâ gecesine telmih vardır. Bkz.: İsrâ Suresi 17/1.

²⁴ “ ‘Ol’ der ve olur!” ayetine telmih vardır. Bkz.: Yâsîn Suresi 36/82. Ayrıca bkz.: Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 395.

²⁵ İlm-i Ledünn: İlmin, keşif ve müşahededen gelenine denir. Safer el-Muhibbî el-Cerrahî, **Tasavvuf Terimleri: İstâlâhât-ı Sofiyye fî Vatan-ı Asliyye**, İstanbul, Kırk Kandil Yayınevi, 2013, s. 184.

²⁶ “Ben, gizli bir hazineydim, bilinmeyi diledim. Bunun için yaratıkları yarattım.” hadisine telmih vardır. Bkz.: Ali el-Kari, **a.g.e.**, s. 201; Ebu’l-Fida İsmail b. Muhammed Aclûnî, **Keşfü’l-Hafâ**, 2 c., Beyrut, Dâru İhyai’t-Turasi’l-Arabi, 1932, C:II, s. 132; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 396.

DER-BEYÂN-I VAŞFU'R-RŪḤ Bİ-ḤAḲÎḲİYYETİ'S-SEYRİ'Z-ZÂTİ

[Mesnevî]

mefâ'îlün *mefâ'îlün* *fe'ulün*

86. İdenler sırr-ı Ḥaḳḳ-ı cānda seyrān
O yolda cānunı eyledi ḳurbān
87. Göründi gizlü sırrı ānda Ḥudā'nuñ
Nice itmeye terkini o cānuñ
88. O bir sırdır ki anda cānda sıgmaz
Kim aña irmediyse göḡe ağmaz
89. Gel imdi cism-i cān it sır görinsün
İkilikten arınsun bir görinsün
90. Açarsan cān ḳulaḡın sır sözine
Baḳasın istedüḡinin yüzine
91. Saña senliḡiñ olmaya çü perde
Görinen ol bilesin ḳamu yirde
92. Anuñile göresin ol yüzi sen
Eḡer añladuñise bu sözi sen
93. Görinen gören ol olur o yirde
İşidüp daḡı söyleyen bu sözde
94. Birikür ol zamānda cümle diller
Dirilür saña gelür cümle yollar

[5^b]

95. Bilürsin her işi nedür nedendür
Görürsin cümle bir cān bir bedendür
96. Diledüğüñ cisimde cān olursın
Göñüllerde olanı hep bilürsin
97. Dilerseñ seyr idersin cümle milki
Bürinürsin kamu Hakkānī halkı
98. Dilersen seyr idersin cennetini
Saçarsun halka Hakk'un rahmetini
99. Ki senden işlenür ol dem Hakk işi
Başanlar kâfir olur saña şaşı
100. Görinür varlığı Hakk cümlesinde
Velī şaklarsun anı (adı) cübbesinde

قال النبي عليه السلام في حديث قدسي: احبابي تحت قبابي لا يعرفهم غيري²⁷

101. Ki bundan böylesi gelmez bu dile
Kulağdan işiden anı ne bile
102. İlāhī bunlarıñ sırrını bizden
Nazarların ayırma üstümüzden
103. Bularıñla bile göçüp konavuz
Olaña biz de aḥbabı dinevüz

²⁷ Anlamı: "Peygamber (s.a.v.) bir hadis-i kutside dedi ki, Kubbelerimin altında, benden başka hiç kimsenin bilmediği veli kullarım vardır." Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:I, s. 195.

BEYT-İ İLÂHÎ EL-M‘ANEVÎ

[Gazel]

fā‘ilātün

fā‘ilātün

fā‘ilātün

fā‘ilün

104. Cümle esmâile ef‘âli şifātuñ zātiyem
Zāhir u bâtın vücūd-ı vâcibüñ mir‘âtiyem
105. İşbu eşyâda muḥarrik hem sükûn u kabz u bast
Çār ‘unşur ‘âlemem âdemde cism ü cāniyem
106. Yüzüme perde idindüm lütf u ḳahruñ adını
Perdesiyem ol yüzüñ hem ‘ayniyem lâ ğayriyem
107. Evvel ü âhırde olan vaḥdet ü keşret benem
Lütf u ḳahrum maẓharınuñ şuḳiyem ğufrāniyem
108. Cāmi‘üm zıll-i muḥiṭüm külli şey’in aşlıyem
‘Abd-i fānî şuretüm m‘ani‘de ḥayy u bâḳiyem

BEYT-İ İLÂHÎ EL-M‘ANEVÎ

[Manzûme]

fā‘ilātün

fā‘ilātün

fā‘ilātün

fā‘ilün

109. ‘Âlem-i ğayb-ı şehâdet şâh-ı zât-ı ‘âzamem
Lütf u ḳahruñ şāḫibiyem şûretâ bir âdemem
110. Cümle esmâya müsemmayem ebim ibnüm ümem
Vāhidem vâcib vücûdem küllî şey’in ‘âlimem
111. Zāhir ü bâtın muḥiṭ olan o zât-ı ‘âzamem
Baḥr-i zâtum mevcîdür gelür gider bu keşretem

112. İki âdemdür efendim firkatem vü vuşlatem
Küntü kenziken²⁸ ‘imâdiydi ‘ademdi her âdem

[6^a]

113. Görinüp geldüm şifâta kendü kendüm diledüm
Zât-ı bî-çünem egerçe vaşfa geldüm âdemem

114. Secde emr itdüm baña ben diliyüben ‘azmetem
İtmeyen a‘zâsını red itdi zâtum hıdmetem

115. İki vaşfıyla görünmekde bu işdi hikmetem
İktizâ itdi özünden keşretini vahdetem

116. ‘Alleme’l-esmâ²⁹ benem ‘ilmümde kendüm a‘lemem
Zâhirem ‘âlemde eşğar-ı ma’nide bir dâne-i hardal degil³⁰

117. Zâhirem vü bâtın (da) dâhil hükmüm içre cüz ü küll
Evvel ü âhir benem olan bu hâle kâl u kıl

118. Çâr ‘unşur cism ü nefis rûh-i kudsî ‘akl-ı küll
Câmi‘im külli benem her birisinde ahkâmem

119. İsmüm ‘Abdullâh hem fenâda bulmuşem ‘ayn-ı beķā
Cümle ezdâdu bürünüben göründüm muṭlaķā

120. Men ‘arefe³¹ sırrına ‘ârif oluben iren Hakk’a
Mürşid-i kâmile ire Hakk deyu ṭoğrı baķa

²⁸ Ali el-Kari, **a.g.e.**, s. 201; Aclûnî, **a.g.e.**, C:II, s. 132; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 396.

²⁹ “Allah Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti.” ayetine telmih vardır. Bkz.: Bakara Suresi 2/31.

³⁰ Bu mısra vezinlere uymamaktadır.

³¹ “Kendini bilen Rabb’ini bilir.” hadisine telmih vardır. Bkz.: Ali el-Kari, **a.g.e.**, s. 265; Aclûnî, **a.g.e.**, C:II, s. 262; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 492.

Vāşıl-ı Hakk'a olmadular hiç imāmsuz ber-ümem

DER-BEYÂN-I HAQÎKATÜ'L-HAĖĖYİKİ EI-MAẖHARU VE'L-MUẖMERU³²

VE'L ME'ÂNİ

[Mesnevî]

mefā'îlün *mefā'îlün* *fe'ûlün*

121. Beyân oldı haqîkat kendü zâtı
Bilürdi vaḥdetinden her şıfâtı
122. Ne vaḥdetdir ki keşretten göründi
Girü kendü özin kendü büründi
123. Sevüp kendüyi kendü 'âşık oldı
Tecellî kendüsi kendüye kıldı
124. Görün ol bir güzel mir'ât âline
Alup baḡar gözi kendü yüzine
125. İder zâtına zâtından tecellî
Kılur kendüsi kendüyi tesellî
126. Ne dildür bu beyân ider Hudâ'yı
İşidüp kendüden kendü edâyı
127. Ne eldür bu ki bunda cān görünmez
Yoḡ anda küfrile imān şorulmaz
128. Ne yirdür bu ki bunda cümle her var
İderler kendüniñ birlügin ikrār

³² "Muzmeru" kelimesi metinde "ظ/ز" harfi ile yazılmış olmasına rağmen kelimenin aslı "ض/ز" harfi ile yazılmıştır. Biz yukarıda doğrusunu yazdık.

129. Neliksiz niyyete niteliksiz cümlesi olur
Bürinüp anda varmış cümle her yol
130. Ne cünbüş kim olursa anda anuñ
Añılmaz anda adı ĩn ü anuñ
131. Bir anda vaħdet ü keşret deñizi
Bilinmez ol deñiziñ yolu izi

[6^b]

132. Zihī deryā-yı vaħdet Allāh Allāh
Muħammed didi anda *lī me‘allāh*³³
133. Ne ħaddi var ki vaşf ide anı dil
Görinmez gice gündüz ayile yıl
134. Ne adıyla idesüñ cümlesi ol
Bir anda salṭanatda şāh ile ħul
135. Zihī deryā ki bir emvācı keşret
Zihī görnüş zihī keşret zī vaħdet
136. Bu vaħdetde ħamusı vardı ħarga
Ne yüzden ħudret ola anı farħa
137. Ne ħudretdür bu ħudret kim belürdi
Bu vaħdet milki içre ħüküm sürdi

³³ “Benim, Allah ile öyle anlarım olur ki, ne bir mukarreb melek ne de mürsel bir nebi öyle bir yakınlığı elde edebilir.” kutsi hadisine telmih vardır. Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 469.

138. Hâķĩķat ma'nâsın âdem büründi
Bi-küllî varlığı anda göründi

قال الله تعالى وخلق الله آدم على صورته³⁴ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي³⁵

139. 'Aceb deryâ-durur ma'nâ-yı âdem
O rahmet şebnemidür işbu 'âlem

140. Şifât-ı zâtına âdem Hüdâ'nuñ
'İyânıdır göründi ol nihânuñ

141. Göründi geldi çün kim âdem-i zâd
Hüdâ'nuñ varlığına düşdi mir'ât

142. Velî vü ger nebi âdemden oldı
Görüp Hâķķ'ı melekler secde kıldı

143. Bu sır ğâyet zuhûrundan bilinmez
Bu deryâya düşen yiter bulunmaz

144. Bu baħr-ı vaħdetüñ dūrri olanlar
Olardır Hâķķ'a kendüde bulanlar

145. Olar iki cihânuñ ulusıdur
Hâķķ'ıñ anlar velîsi nebîsidür

146. Biri bâtında işler Hâķķ işini
Biri zâhirde içer küfr ü dîni

³⁴ Anlamı: "Allah Teâlâ buyurdu ki, Allah insanı kendi suretinde yarattı." Buhârî, "İstî'zan", 1; Müslim, "Cennet", 2841.

³⁵ Hicr Suresi 15/29. Anlamı: "Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman (...)"

147. Konupdur cümlemizde ol ḥaḳīḳat
Eger olmaduñise dūn-himmet
148. Açasun gencüñi milküñde sen de
Görine varlığı-ı Ḥaḳḳ cān u tende
149. Biline senligüñdür i‘tibārı
Şerīki yok anuñdur cümle varı

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا³⁶ وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ³⁷

(DER-BEYĀN-I ḤAḲĪḲAT-İ NŪRU’L-MUḤAMMEDĪ VŪ
VAŞF-I MŪRŞİD-İ KĀMİLŪ’L-EBEDĪ)³⁸

[7a]

BEYT-İ İLĀHĪ EL-M‘ANEVĪ Lİ-MŪNĀSEBETİ’L-MAḤĀL

[Gazel]

mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

150. Ki *faḳr-ı m‘anevī* kimde *tamām* olsa olur *Allāh*³⁹
Bu ḳavlüñ ṭanıkı oldır buyırmuşdır Rasūlu’llāh
151. Faḳīr-i m‘anevī oldır ḥalāş oldu vücūdundan
Yedinden işledi ḳudret ki bi’z-zāt oldu zāt-ı Allāh
152. Fenā-yı muṭlaḳuñ aşlı beḳā-yı ḳudretüñ zātı
Münezzeh nefy-i işbātı bakındı sen o zatu’llāh

³⁶ Enbiya Suresi 21/22.

³⁷ Kasas Suresi 28/88 Anlamı: “Ve Allah Teâlâ buyurdu ki, Onun zatından başka her şey yok olacaktır.”

³⁸ Bu başlığın sehven yazıldığını düşünerek parantez içine aldık. Zira aynı başlıktan daha sonra tekrar atılmış ve altına şiir yazılmıştır. Fakat burada başlık, şiirsiz bırakılmıştır.

³⁹ “Fakirlik tamam olduğu zaman o, Allah’tır.” hadisine telmih vardır. Bkz.: Niyâzî-i Mısırî, **İrfan Sofraları**, not. çev.: Süleyman Ateş, Ankara, Emel Matbaası, 1971, s. 8.

153. O kim velī nebī oldı bu m'anāyı olar bildi
Bilinmez lafz u şavtiyle budur m'anā-yı sirru'llāh
154. Göñül mir'ātına baķ kim nice vech beķā görünür
Bu vaşfıñ zātına esmā dinildi dilde 'Abdullāh

VELEHU EYDAN

[Gazel]

mefā'İLün mefā'İLün mefā'İLün mefā'İLün

155. Nice demler cemālün şemsini gözden nihān itdüñ
Bi-ḥamdi'llāh bugün 'ıyd üzre 'ıyd oldı 'ıyān itdüñ
156. Sen ol feyyāz-ı esrār-ı rumūza genc-i maḥfisin
Ḥaķāyık 'ilmini açdıñ kamu ḥaķa beyān itdüñ
157. Nihānuñdan kamu eşyā imāte buldılar def'ā
Zuhūrundan ḥayāt irdi kamu mevtāyı cān itdüñ
158. Seniñ vasfıñ deyemez dil beyān itmek ḳatı müşkil
Cihāna raḥmetün şaḫduñ aḳıtduñ ḥoş revān itdüñ
159. Cihān ḥaķı seni bildi yayıldı 'āleme na'tün

[7^b]

Zamānuñ Yūsuf-ı ḥüsnün nice piri cüvān itdüñ

160. Bu meydāna nice erler gelüp bu ṭopı çaldılar
Benim pīrüm murād üzre bu sırrı sen tamām itdüñ

161. Bu ‘Abd-i fānī yokdan yok senüñdür varlığı küllī
Bilelden seni dilsüzdi bugün girü zebān itdün

VELEHU EYDAN

[Gazel]

mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

162. Cānāna ‘āşıkларуñ rüz-ı ezelde zāt-ı Hakk
Gösterüp didārını ‘ışkıñdan okutdı sebak
163. İçdiler vuşlat meyinden mest ü hayrān oldılar
Bir ile bir oldılar kalmadı arada firāk
164. Dü cihāna doldılar tevḥīd-i hāy u hūyile
Yaqdılar m’üminleriñ göñlünde Hakkānī çerāğ
165. Gösterüp ma’nā-yı ‘ışkı ‘āşıkā virüp nişān
Kendülerden geçdiler hem in ü ān yakın ırağ
166. Gel beru ey ‘Abd-i ‘āşık sen daḥı bu bahre ṭal
Al bu dürr-i bī-bahāyı cānuñuñ gūşına ṭak

VELEHU EYDAN

[Gazel]

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

167. Kanı yañılsun Hudā’yı m’arifet ṭalibleri
Evliyā sırrın bilen gerçekleriñ ‘āşıkları
168. Sālik-i rāh-ı haqīkatden cemālin gözlemez
Mürşid-i kāmīl sever cānı gibi şadıkları

169. *Fırka-i nâcîden*⁴⁰ olmak isteyen gelsün berû

[10^a]

Evliyâ kılmaz kabul münkirleri kâziblerü

170. Ezeli vech-i Hudâ'nuñ burka'idur Kibriyâ

Vuşlata virmez zarar setr ider ol vâsılları

171. Bunda anda gözsüze göstermedi zatın Hudâ

Vech-i pâkin görmeğe da'vet ider bâşirleri

172. Da'vet-i Raḥmân'a kim ider ise cāndan 'urûc

'Abd-i kâmil bil anı irşād ider t̃alibleri

VELEHU EYDAN

[Gazel]

mefā'îlün

mefā'îlün

mefā'îlün

mefā'îlün

173. Cemālün âfitâbından gözüm gönlüm olur rüşen

Senünle olurum her dem baña her yer kamu gülşen

174. Vişālün bağına girdüm vücūdum aradan sürdüm

İkilik kalmadı gitti kül oldı küllî bî-diken

⁴⁰ "Yahudiler 71 fırkaya bölündüler. Hristiyanlar da 72 fırkaya ayrıldılar. Ümmetim de pek yakın bir gelecekte 73 fırkaya bölünecektir. Biri dışında bunların hepsi de ateşte, cehennemdedir." hadisine telmih vardır. Bkz.: Harun Ünal, **Mevzuat: Mevzu Hadisler**, İstanbul, Helal Denetim Merkezi Kültür Yayınları, 2011, s. 484. Ülker Aytekin'den naklen; Sarı Abdullah Efendi, "fırka-i nâcî"yi şöyle açıklamaktadır: "inde't-tahkîk nâciye şol tâife-i aliyedir ki cemî-i mevcûdâtı vücûd-ı vâhidde müstehlik ve vücûd-ı vâhid müşâhede etmekle avâlim-i mecbûre ve kıcab-i mezkûreden halâs olup ibâd-ı muhlisîn zümresinden ola ve ibâd-ı muhlisîn ehl-i tevhîd-i hakîkî ve ehlullah ile ma'rûf olan muvahhid-i ârif ve kâmil-i mükemmillerdir ki asla ve kat'a sûreten ve ma'nen bir şey onları haktan mahcub etmez." Bkz.: Ülker Aytekin, "Sarı Abdullah Efendi ve Mesnevî-i Şerif Şerhi", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2002, s. 77.

175. Senüñleyim günüm ‘ıyd u gicem kıadr u berāt oldı
Olupdur cennet-i zātın beķā milki baña mesken
176. Bidāyetsün hüve’l-evvel nihāyetsün hüve’l-āķır
Ne varsa evvel ü āķır ķamu sensün ve hep senden
177. Bu tevķidüñ bilen sırrın deķil ‘Abd’üñ ki ol sensün
Boyandı renkle küllī deķil ol ‘aķl u nefis ü cān (u) ten

VELEHU

[Gazel]

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

178. K‘abe’yi taķķīķ itsün dil [ü] řavāf ‘āşıkķarı
Terk (eyleyüp) [idüp] varlığını cān virüben şādıkķarı

[10^b]

179. Ten libāsından arınsun tırāş (ķılsun)⁴¹ idüp (nefs) başını
Ölmeden öñdin⁴² ölüp giysün kefen ‘ārifleri
180. Hicret idüp K‘abe’den gelsün Medīne şehrine
Nūr-ı Hāķķ řālibleri ķılsun řavāf peyķamberi
181. *Fırķa-i nācīden*⁴³ olmak dileyen görsün beni
Didi aşķāba bunu iki cihānuñ serveri

⁴¹ “Kılsun” kelimesinin metinde üzeri çizilip cetvel dışına “idüp” kelimesi yazılmıştır. Ancak her iki kullanımda da vezin aksamaktadır. Bundan dolayı “idüp” kelimesini tercih edip “nefs” kelimesini de parantez içine aldık.

⁴² Ali el-Kari, **a.g.e.**, 277; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 550.

⁴³ Harun Ünal, **a.g.e.**, s. 484.

182. Ben dahı sizcileyin ‘Abd’üm velī illā Hakk’ı
Olmuşam nūr-ı Muhammed sırrınıñ ben mazharı

[VELEHU EYDAN]⁴⁴

[Gazel]⁴⁵

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

183. Ol nübüvvet tahtınıñ sultānı hatm-i enbiyā
Künt ü kenz⁴⁶ ü sırr-ı levlak⁴⁷ zāt-ı pāk-ı kibriyā

184. Pīr-i taḥkīk nūr-ı kevneyn şāhibi sırr-ı Hudā
Bī-ḥurūf u lafz u şavtdur kim yā ‘abd-i külli binā

185. Varlığımız senüñ oldı senlügiñ olup cüdā
Mürşid-i kāmīl sen olduñ dü cihāna vir ziyā

186. Hātīf-i gaybden irişdi sem‘iñe bil bu nidā
Oldum anda ‘aynıla ‘ayn oluben buldum beḳā

187. Faḳr-ı taḥkīke irişdim buldum anuñla beḳā
Geçdim andan ĩn ile varlığını kıldum fenā

188. ‘Ālem-i milkin vücuduñ kayınatuñ külliyyā
Her biri ḳulluḳ idüp dutdı ḳıyām benden yaña

189. Cümleye feyyāz olup cāḥillerin kıldım revā
Aḥmed ü Maḥmūd benem ‘Abd’im Muhammed Muştafā

⁴⁴ Metinde bu kısma üç mim konulmuş ve bitirilmiş. Fakat yeni bir şiir başladığı için biz “VELEHU EYDAN” diyerek başlık açtık.

⁴⁵ Kafiye düzenine bakıldığında Mesnevîye de benzemektedir. Fakat 7 beyit olduğu için gazeli tercih ettik.

⁴⁶ Ali el-Kari, **a.g.e.**, s. 201; Aclûnî, **a.g.e.**, C:II, s. 132; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 396.

⁴⁷ “Sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed), felekleri yaratmazdım.” hadisine telmih vardır. Ali el-Kari, **a.g.e.**, s. 212; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 456.

[11^a]

[VELEHU EYDAN]

[Mesnevî]

قال الله تعالى كنت كنز مخفيا فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق لاعرف⁴⁸

mefā'ilün mefā'ilün fe'ulün

190. Muḥabbetten toğan oldı Muḥammed
O muṭlaqdan zuhūr itdi muḳayyed

191. Muḳayyedden göründi zāt-ı muṭlaq
Zihî gör nûş zihî m'anā-yı muḡlaq

192. O kim muṭlaq-durur zāt-ı beḳādur
Muḳayyed anda nūr-ı Muştafa'dur

193. O nūr oldı ḳamu eşyānuñ ümmî
Ki andan toḡdı bu 'ulvî vü süflî

قال النبي عليه السلام كنت نبيا قبل لادم بين الماء والطين⁴⁹

194. Ḳamu ervāḥ u ger ecsāmuñ aşlı
Anuñladur eger vaşlı vü faşlı

195. O kim rūḥ-ı nebîye vāşıl oldı
Ḥaḳîḳat ābı aña ḥāşıl oldı

196. Odur rūḥ-ı nebîye vāşıl olmaḳ
Ki ya'nî mürşid-i kāmili bulmaḳ

⁴⁸ Ali el-Kari, **a.g.e.**, s. 201; Aclûnî, **a.g.e.**, C:II, s. 132; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 396.

⁴⁹ Anlamı: "Nebi aleyhisselam dedi ki, Âdem, su ile çamur arasında iken ben peygamberdim." Bkz.: Ali el-Kari, **a.g.e.**, s. 202; Aclûnî, C:II, s. 132; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 397.

197. Hakk'ın zâtı şifâtı mazharı ol
Aña uğramadun geçmez Hakk'a yol
198. Cihānda mürşid-i kāmīl bir olır
Muhammed sırrı anda zāhir olır
199. Hudā'nın zâtı birdir mazharı bir
Buña kâ'il degil kim oldu münkir
200. Şifâtı adını Aḥmed adadı
Velākin zātını eḥadda kodı
201. Mīm-i Aḥmed eḥadda devr-i 'ālem
Nitekim 'ālem içre zāt-ı ādem
202. Bu zāt u bu şifāt ef'āl ü esmā
Ezelden tā ebed 'ayn-ı müsemmā
203. Ezel deryâsı taşdı taşra düşdi
Şadefden gevherini taşra saçdı
204. Şifâtı eyledi zātına defter
Şadef düşdi şifāt-ı zāt-ı gevher
205. O deryāya tölüp gevher bulanlar
Olardur hem nebī velī olanlar
206. Niḳāb itdi bu adları büründi
Ki bir yüzden iki gözle göründi
207. İki tön biçdi giydi arkasına
Diledi gice gündüzden görine

208. Eger secdünise aqdan karayı
Güneşden görünür görsene ayı

209. Yüzüñde göz ikidür nūr birdür
Biñi bir görmeyenüñ gözi kördür

[11^b]

210. Nedür idüvireyün saña birlik(i)⁵⁰
Biriñdür cümle varlığı vü dirlik(i)

قال الله تعالى نأ بالله وإدنا إليه راجعون⁵¹ الله لا إله إلا هو الحي القيوم⁵²

211. Ki bir demek şeriki yok dimekdür
Bunı sen sende bulmağ key emekdür

212. Bilürseñ zātıñı bir dānesün sen
Bu baħr vaħdetine dūr-dānesün sen

213. Țalup deryāya sen seni bulursañ
Țudā'dur aşluñı sen key bilürseñ

214. Tefekkür eyle bir sen seni neydüñ
Ki bunda gelmeden öñ kanda eydüñ

215. Țaqq'ıñ birlikle birlikde idüñ
Beqāda olmasun dirlikde idüñ

⁵⁰ "Dirliğı" ve "birliğı" yazmasına rağmen vezin gereğı bu şekilde okunmuştur.

⁵¹ Bakara Suresi 2/156. Anlamı: "(...) Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz. (...)"

⁵² Bakara 2/255. Anlamı: "Allah kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır. Diridir, Kayyum'dur."

216. Bu cismüñ çün ‘anāşırdan düzüldi
Şunuñ gibi kim ezelden yazıldı
217. Çün ölmedeñ Hıyy (ile) [u] Kayyūm’a mazhar
Bulındı sende ‘ālemde ne kim var
218. Pes olduñ nüṣṣa-i hem-mazhar-ı Hakk
Gözüñ aç sen saña Hakkānī bir bak
219. Saña senden su’ālüm var bilürseñ
Deyivirem eger bilmez bilürseñ
220. Saña sen ben deyüben ad virürsiñ
Bu varlığı saña sen mi virürsiñ
221. Eger benven deyüp işbāt idersiñ
Bu yol iblīs yoludur ger gidersiñ
222. Ve ger senlüğini nefy iderseñ
Bu yol m’ümin yoludur gel giderseñ
223. Seni sen nefy itmezseñ nefy ider mevt
Ve illā fırsatıñ geçüp olur fevt
224. Özin nefy itmese zāta irilmez
Fenā gözi ile bāķi görölmez
225. Anuñçün didi ol *mūtū kable mūtū*⁵³
Göresin Hakk’ı *kable en temūtū*⁵⁴

⁵³ Ali el-Kari, **a.g.e.**, 277; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 550.

⁵⁴ Ali el-Kari, **a.g.e.**, 277; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 550.

226. Rasûle uyduñ ise işte ھاڭڭ yol
Hadişin ma‘ninin añla ‘amel kıl
227. Ölen teniñ-durur cânuñ degildür
ھاڭڭ’a irgür tenüni dağı dirgör
228. Tenüñ aşlı od u seyl-âb u gildür
Bular cem‘ ola adı nefsi-i küldür
229. Bularuñ cem‘i olur şekl-i insân
Teniyle cân olur şüretde yeksân
- [12^a]
230. Bularuñ cem‘ine ad olur ihyâ
Tağılsalar dinilür aña mevtâ
231. Tağıtma nefsiñi gel bir bil imdi
Hudâ’nuñ varlığın sende bul imdi
232. Kamu varlık anuñ kim var arada
Cem‘i ezdâd u keşret bir yarada
233. Muḥâl mi bir yüzüñin biñ görünse
Girü kendü özin kendü bürünse
234. ھاڭڭkat ḥalidür bu sözümü bil
Gözüñ aç ‘ayn-ı gayruñ noktasın bil
235. Şifâtıñ perde idinme gözüne
Gözüñ baqsun girü kendü yüzüne

236. Dilüñi diñlesün kendü kulağıñ
Başa dura o dem içre ayağıñ
237. Semî' ü hem başîr oldır yüzüñde
Olan nâṭık daḥı olır sözüñde
238. Olır şāhid buña enṭaḫın Allāh
Ḳelāmında *baṣîrun bi'l-ibād*⁵⁵ didi Allāh
239. Ḳamu varlığıñ anuñ yaḳını sen
Dimez mi saña Ḥayy u Ḳayyum'um ben
240. Ṣuhūruñdan-durur olmaz beyānuñ
Muḥṭisîn yok zamānuñ vü mekānuñ
241. Ki nefsiñ bilmek oldı bil îmānuñ
Senin senden-durur saña gümānuñ
242. Dir *enfüsiñ bilen* Allāh'ı bildi⁵⁶
Viṣāli kendünüñ kendüye oldı
243. Bu sözüñ ma'nası ḳavl-i nebîdür
Ḥadiṣ-i Ḳudsî'dür Allāh sözidür

قال الله تعالى بالقسم ونقي وما سواها⁵⁷ وقال عليه السلام من عرف نفسه فقد عرف ربه⁵⁸

244. Gel imdi oḳu nüṣḫañ sen seni bil
Nedür terkîbi bu cismiñ anı bil

⁵⁵ Mümin Suresi 40/44. Anlamı: "Şüphesiz Allah kullarını hakkıyla görendir."

⁵⁶ Ali el-Karî, **a.g.e.**, s. 265; Aclûnî, **a.g.e.**, C:II, s. 262; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 492.

⁵⁷ Ayet kısmen iktibas edilmiştir. Şems Suresi 91/7 Anlamı: "Allah Teâlâ kısmen buyurdu ki, Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirene (and olsun ki) (...)"

⁵⁸ Ali el-Karî, **a.g.e.**, s. 265; Aclûnî, **a.g.e.**, C:II, s. 262; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 492.

245. Dağı nefsiñ nedür cânuñ nedendür
Ne burcdur her biri vü ne bedendür

246. Açılun saña bu esrâr-ı ğaybî
Gider gönülünde olan şekk ü reybi

247. Kody Hakk sen de bil bu dört kitabı
Bu hâk ü âteş ü bādı vü ābı⁵⁹

248. Bularuñ adıdur bil çâr erkân
Birikdürdi buları emr-i sulţân

[12^b]

249. Konupdur ‘ışkı bunlarda Hudâ’nuñ
Taleb ider bular birlüğün anuñ

250. Görüñ kim nice yağar ‘ışk nârı
Göründi kendüde Hakkânî nûrı

251. Ya ‘ışkı nice yeldürür bu yeli
Tolaşur kendüden isrâ-yı velî

252. Ya ‘ışk nice kâim dutdi yeri
Yüz urmuş gice gündüz aña yeri

253. Şuyı görünce seyr ider bu yerde
Diler deryâ-yı rahmet ola yerde

⁵⁹ Anâsır-ı erbaadan bahsedilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: H. Bekir Karlığa, “Anâsır-ı Erbaa”, **DİA**, İstanbul, 1991, C:III, s. 149-151.

254. Bularıñ ‘ışkı birlikdür di birlik
Olurlar saña ten sürme ki dirlik
255. Bu ‘âlem cisminüñ gölgesi düşmüş
Hakk’uñ şun‘ı zîrâ sende yazılmış
256. Bu icmâlden biline saña tafşıl
Tenüñ şayesüñ düşer her güne mufaşşal⁶⁰
257. Bu yıl on iki ay olur bilinür
Bu yıllar ile çâr erkân bulunur
258. Güneş hükümünde olan şol üç aydur
Kuruluğdur o günler adı yaydır
259. Üç aya dağı dirler mevsim-i güz
Açar gencini toprak gösterir yüz
260. Kaçan hükümün hevâ süre olur kış
Kolaylıktan düşer müşkil olur iş
261. Hudâ andan buyurur hüküm şuya
Yaz olur cân virilür her kuruya
262. Bu vech üzre yürür hükmi Hudâ’nuñ
Budur terkibi cismüñ vü cihānuñ
263. Olur bir dâne bu bir yılda hâşıl
Olam deyu gelüp insân-ı kâmil

⁶⁰ Vezin burada düşmüştür.

264. Ulaşmaz biñde biri gerü döner
Olur hayvân nâşibi oda yanar

265. Nice seyr ide ol heyhât heyhât
Gelüp insân oluben bile ol zât

266. Gelürse dağı insân şüretine
İremez ilâ-Haqq'un kudretine

267. Olarñ hâli hayvândan beterdür
Eğerçi şüretâ şekl-i beşerdür

قال الله تعالى ل هم الا كالأنعام بل هم أضل سبيلا⁶¹

268. Hudâ'nuñ birlüğün bilmek-dürür söz
Ayırup varlığına bulmak-dur(ur) söz

[9^a]

269. Ayırmaya bizi bu birliğinden
Süre hükmini her dem cân u tenden

270. Diyelim bu du'âya cümle âmîn
Ayırup vahdetüñden kılma dâllîn⁶²

BEYT-İ İLÂHÎ EL-M'ANEVÎ

[Gazel]

fâ'ilâtün

fâ'ilâtün

fâ'ilâtün

fâ'ilün

⁶¹ Furkân Suresi 25/44. Anlamı: "Allah Teâlâ buyurdu ki, Onlar hayvanlar gibidirler, belki yolca onlardan daha da şaşkınlılar." Metinde, ayetin iktibasında sehven hata yapılmıştır. Biz yukarıda doğrusunu yazdık.

⁶² Fâtiha Suresi 1/7 ayetine telmih vardır. "Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ile; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil."

271. Evvel ü âhırde varlık ol adīmūñ zātıdır
Zāhir ü bātında âdem vechinūñ mir'ātıdır
272. Munkir ü kâfir degilsen anuñile gör anı
*Men ra'ānı*⁶³ Hakk Rasūlü'nden bunuñ işbātıdır
273. *Kul hüva'llahu ehad*⁶⁴ diyen birinden bil vücūd
Enfūs ü afākda varlık vahdetüñ āyātıdır
274. *Men 'aref*⁶⁵ sırrına 'ārif olmayan bilmez bunu
Bu kelām-ı sırr-ı Hakk'dur sözlerüñ ğāyātıdır
275. 'Abd-i fāni'dür lisānından kelāmu'llāh okur
Hālidir bu kāl degildür 'ayn-i zevkiyyātıdır

VELEHU EYDAN

[Gazel]⁶⁶

mefā'īlün *mefā'īlün* *mefā'īlün* *mefā'īlün*

276. Kamu eşyā vücdı mahv olup oldı [ki] müsteğrak
Bi-küllī hep seniñ varlık arada kim ola nā-Ḥaqq
277. Te‘ayyün gör teşahhuşda vücdı ğayr olur işrāk
Tecellī ḥod muḳarrerdür vücdı ğayr ider iḥrāk
278. Olupdur bahr-i zātında ‘avālim küllisi iğrāg
Muḥiṭin deyu buyurduk kelāmında ider intāk

⁶³ “Beni düşte gören, kuşkusuz beni görmüştür.” hadisine telmihtir. Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 527.

⁶⁴ İhlâs Suresi 112/1 ayetine telmih vardır. “De ki: ‘O, Allah’tır, bir tektir.’”

⁶⁵ Ali el-Kari, **a.g.e.**, s. 265; Aclûnî, **a.g.e.**, C:II, s. 262; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 492.

⁶⁶ Şekil itibariyle Mesnevî de olabilir fakat biz bunu tercih ettik.

279. Bu nuṭkuñ sırrını idrāk iden hāl ehlidür el-ḥaḳḳ

[9^b]

Vücūd-ı ğayr ola meslûb diyen kimdür dir *ene'l-Haḳḳ*⁶⁷

280. Te'addüdden te'ayyünden fenā olan bulur iṭlāk

Bir olup ır[a]ḳ añılmaz arada vuşlat ü firāk

VELEHU EYDAN

[Gazel]

fā'ilātün

fā'ilātün

fā'ilātün

fā'ilün

281. Zātı muṭlaḳdur hemîn hem daḥı kim var arada

Kendüdür geldi şifāta ṭaḳınup her bir ada

282. Ğarg olan bilmez vücūdın anuñçün sen daḥı

Bilmeseñ olmaz 'aceb kim maḥv olduñ arada

283. Evvel oldur kim göründi kendü kendü kendüde

Zāhir ü bāṭın büründi ğayrı yokdur arada

284. *Lā şerīkü*⁶⁸ vāḥid ü muṭlaḳdur aşluñ bil senüñ

Ol-durur *lā ḥavle illā*⁶⁹ ansızun kim işide

285. Çünki bildüñ 'Abd-i fāni bu fenā 'ayn-ı beḳā

Bu maḥalde lāyık olan *mā 'arefnādur*⁷⁰ ada

⁶⁷ Hallâc-ı Mansûr'un, "Ene'l-Hakk!" sözüne telmiḥ vardır. Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:I, s. 179.

⁶⁸ En'âm Suresi 6/163 ayetine telmiḥ vardır. "O'nun hiçbir ortağı yoktur."

⁶⁹ "Lâ-havle ve lâ-kuvvete illâ bi'llâhi'l aliyyi'l-azîm" hadisine telmiḥ vardır. Müslim, Zikr, 2696.

⁷⁰ "Seni ḥakkıyla bilemedik, sana ḥakkıyla şükredemedik." hadisine telmiḥ vardır." Bkz.: Mucahit Kaçar, "Halvetilik Hakkında Önemli Bir Türkçe Eser: Muslihiddîn Gırnatevî'nin İstivâ-Yı Tarîk-i Muhammediyye fî Silsileti'l-'Aleviyye'si", **Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, No: 8, Amasya, 2017, s. 63; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 474.

DER-BEYÂN-I HAKÎKATÜ'L-EZELÎ MİN HÂL İLE'L-EBEDÎ

[Mesnevî]

mefâ'îlün

mefâ'îlün

fe'ulün

286. Ezel hâli dile gelmek diledi
Ki anda her kişi hâlün bilidi
287. Şu hamd kim kalbe geldi cân u dilden
İdelim hem anı bu ten dilinden
288. Her hâlde ola ten cāna dem-sāz
Açıla t̤alibe genc̤ine-i rāz
289. Oğuyasın ledünn 'ilmin özünden
Gidere varlığı hābın gözünden
290. Biline evvel aḥir nicedir iş
Seven kimdir sevilen bir kimimiş
291. Bil evvel kendü sevdi zātını Hakk
Ki andan zāhir ola vech-i muṭlaḳ

[8^a]

292. Ola şey'iñ [ki] ol demde hālik
Fenā içre bekāya ire sālîk
293. Evvelā bulmaḳ gereksin bir ulu⁷¹
Uyasın sen aña göstere yolu

⁷¹ Bu mısranın vezni fâilâtün/fâilâtün/fâilâtün şekline daha çok uymaktadır.

294. Saña senden ol açısar kapuñı
Sen aña ideriseñ hıdmetüñi
295. Göziñ ayırma sen anuñ yüzinden
Kulağıñ dañı ırme hem sözinden
296. İt aña göñlüñi cānuñı teslīm
Hakīkat ‘ilmin ide saña ta‘līm
297. Göresin anuñla ol yüzi sen
Bilesin anuñ imiş cān u ger ten
298. Velī dinür bu vechüñ issi kişi
Hüküm anuñdur işler ol her (bir) işi
299. Odır kutbı bilüñ işbu cihānuñ
Ne dil var diyem adın kimdür anuñ
300. Olır mı zerre vaşf ide güneşden
Ne sözüm var açam ağız bu başdan
301. Bu deñlü diyem anı evliyādur
Bilürseñ bāṭnının vechi Hudā’dur
302. Emir oldur bu cümle evliyāya
Olup evlād sultān-ı enbiyāya
303. Anuñ sultānlığı gelmez bu dile
Kulağıñdan işiden anı ne bile
304. Anuñ ‘Abd-i za‘īfidür bu kemter
Uyup ol servere idindi rehber

305. Benim gibi niçeler kapusunda
Kulıdır hizmet ider tapusunda
306. İlāhî bizi ayırma hizmet(ün)den
İrağ olmayavuz biz rahmetünden

DER-BEYÂN- HAKÎKAT-İ NÛRU'L-MUHAMMEDÎ
VÛ VAŞF-I MÛRŞİD-İ KÂMİLÜ'L-EBEDÎ

[Mesnevî]

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

307. Diñle imdi mürşid-i kâmil nedür
Vaşf birle zâtı bir gör qandadur
308. İlmi ne vü kudreti ne hükmi ne
Lütfi ne vü qahrı ne vü zâtı ne
309. Maẓharıdur bi-nişānuñ ol kişi
İşledür Allāh o yüzden her işi
310. Enbiyā vü evliyā maḥkūm aña
Her birin ḥādim qomış Allāh aña
311. Çar 'unşūr vahş ü tayr ins ü melek
Hükümüne münkād anuñ hem ne felek
- [8^b]
312. Evvel ü āḥirde olmuş olanı
Zāhir ü bāṭın bilür işler anı

313. Mağrib ü maşrıķ aña bir varmadun
Bilür ol şey'i baķuban görmedün
314. Başıdur fevķa'l-‘alā ayakları tahte’s-serā
Cismi ıolı ‘ālem içre her yire
315. Hükmi yürür on sekiz biñ ‘āleme
Ata oldur cümle nev-‘i ādeme
316. Biñ bir ismi hem bu yetmiş biñ şıfāt
Zāhir ü bāṭın bulara oldu zāt
317. Kuṭbu'l-aķṭābdur edebiñden biri
‘Ālemi oldur ıtutan ādemi andan diri
318. ‘Arşı ferşı şer‘i ol kām dutan
Ol yirinden ayrıla ‘ālem yiter
319. Ay ü gün yüzünden alırlar nūrı
Hıdmetinde yügrüşürler her biri
320. Cisminiñ zıllidür anuñ bu gice
Kaplayupdur ‘ālemi ucdan uca
321. Şıḥḥat ola ger seķāmet dünyāda
Anuñ emriyle olır bil ey dede
322. Rızķı ol kısmet ider bu cümleye
Kādir ol kim cümle maḥlūkı şaya
323. Yirde gökde karşı durmuş her melek
Hıdmetinde her biri diler dilek

324. Dağı hem vahş u tıyūr ‘āşık aña
Yügrüşüp ‘aşkıla uçarlar göge
325. Bunca seyyāre anı ister gezer
İllā şeytān görüñ andan bezer
326. Ol dağı kahrına kıldur o şāhuñ
Birliğin bilmedügiçün Allāh’uñ
327. Bu dinilen Ādem’e şaytāna Hakk
Secde emr itdi şıdı düşdi ırāk
328. Anınçün düşmān oldu nesline
Düşdi buğza buhle vü kibr ü kīne
329. Kimde kim işbu sıfatlar bulına
Şeksiz anuñ şeytāneti bulına
330. Tālib ola dünyāda ol kişiye
Yüzünü gören göz anuñ ışıya

قال النبي عليه السلام من ولم يعرف امام زمانه فقد مات ميتة الجاهلية⁷²

331. Kimse anı gezmekile bulımaz
‘Aqılla zeyreklikile bilimez

[13^a]

332. Emr-i āmirden ayru kâim olmaz
Haqıkat bir olana iki dimez

⁷² Anlamı: “Zamanının yöneticisini tanımayan kimse, cahiliye hayatı üzere (cahil olarak) ölür.” Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 521.

333. Cānuñ hod şübhe yoqdur emr-i Haqq'dur
Bilürsiñ birlige saña şanuqdur
334. *Nefahtü fîhi min rūḥi*⁷³ kelāmı
Olur şābit bu birligin tamāmı
335. Birüñ birligi bil sen cān u tenüñ
Nişānidur göründüñ bî-nişānuñ
336. Münezzehdir kamu eşyādan Allāh
Şaḡın benlige düşüp olma gümrāh
337. Cānuñ aqlıñ Hudā'nuñ emri nūrı
Bularıñla durur hayruñ zuhūrı
338. Bularıñla edülürse her bir işüñ
Na'im-i Cennet olıardur işüñ
339. Tenüñ bildüñ bu 'ālem naqşı imiş
Gör imdi nefsüñi daḡı ne imiş
340. Bu cismi kullananladur nefsüñe ad
Olupdur ol bu cisme cāna mir'āt
341. Gel imdi cān gözüyle baḡ o nefsi
Muḡabbet āteşine yaḡ o nefsi
342. Görünsün varlığı Hudā'nuñ
Bilesin aşlını qandandur anuñ

⁷³ Hicr Suresi 15/29.

343. Gele oldum saña Hakk'dan beşâret

*Kenefsin vâhidin*⁷⁴ okuna ayet

344. İlâhî nefsin bilenden eyle

Senüñ ile seni bulandan eyle

DER-BEYÂN-I VAŞFU'R-RŪḤ TERKİBÜ'L-CİSM Ü TERTİBÜ'L-ʿAKL

[Mesnevî]

mefāʿilün

mefāʿilün

feʿulün

345. Açıldı genc-i esrâr cân elinden

Düşüp taşra beyâna geldi dilden

346. Olundı emr-i Hakk'ıñ *kāf u nûne*⁷⁵

Diler şûret olup ol cân görine

347. Neden şûret olup göründi ol cân

Nice birikdi yâ bu çâr erkân

348. Bilen bu sırrı ancak ʿilm-i Hakk'dur

Velî insân o ʿilme mâ-şadağdur

قال الله تعالى وَعَظَّمْنَاهُ مِنْ دُنَّا عِلْمًا⁷⁶ و قوله تعالى وَعَظَّمَ عَادَمَ الْأَسْمَاءَ كَذَلِكَا⁷⁷

349. Gel imdi bil nedür evvel ʿanâşır

Neden bunlarda vardur hüküm-i kâdir

⁷⁴ Lokman Suresi 31/28. Anlamı: "(...) Bir tek insan (...) gibidir." Metinde önce "vâhidetin" kelimesi yazılmış daha sonra üstü çizilip "vâhidin" kelimesi yazılmıştır. Ayetin aslı "vâhidetin" şeklinde olmasına rağmen vezin gereği "vâhidin" yazılmıştır. Bu sebeple yukarıda ayete müdahale etmedik.

⁷⁵ "Kün", "Ol!" emrine telmih vardır. Bkz.: Yâsîn Suresi 36/82.

⁷⁶ Kehf Suresi 18/65. Anlamı: "Allah Teâlâ buyurdu ki, (...) kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik." İktibasta sehven hata yapılmıştır. Biz yukarıda doğrusunu yazdık.

⁷⁷ Bakara Suresi 2/31.

350. Hüdâ'nuñ rahmet-i deryâsıdur şu
O deryâda vücûduñ zenbini yu

[13^b]

351. Te'âla'llâh bu yire didi Kayyûm
Yüz ur buña Haqq'ın ihsânını um

352. Hayât oldu vü nefsin saña [ki] bil
Beğâsın 'ömrüñün anuñ ile bil

353. Güneşdür tende bu cânuñ ziyâsı
Anuñladur bu erkânuñ beğâsı

قال الله تعالى الله نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ⁷⁸

354. Bulardur terkîb olan cân ü cisme
Beyân oldu vü geldi isme resme

355. Gice cismiñ-durur gündüz bu cânuñ
Göründi varlığı sende Hüdâ'nuñ

356. Bu sırdan aña mevtüñ hem hayâtuñ
Beyân oldu saña biñ bir şifâtuñ

357. Tenüñ toprak nefsüñ yil dinildi
Bulardan kendü hâlüñ bil dinildi

358. Eger tende çalur ise bu hâlüñ
Nebâta uğrayısar girü yoluñ

⁷⁸ Nur Suresi 24/35. Anlamı: “Allah Teâlâ buyurdu ki, Allah göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun temsili şudur: (...)”

359. Ve ger nefsdən yaña döndüyse yönüñ
Varup Һayvān olısar anda Һonuñ

360. Nebāt Һayvān maḳāmında Һalanlar
Olurdır bil cehennemde yananlar

361. Ceḥīme ger müyesser şekl-i insān
Girürse daḡı tebdīl ola elvān

362. Velī geldüñ bu insān şüretine
Yetimdüñ aḡl u cān sīretine

363. Yuyanlaraḡlı şüyile yüzünü

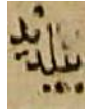

iletđi menzilini

364. Eger cānı ġünine ire idi
O demde Һaḡḡ cemālini ġöridi

365. Gel imdi yaḡ buları ‘ıřḡ odına
Yetiřsün cānuñ ol dem maḡşūdına

366. Giceñ ḡadr ola vü ġündüzüñ ‘ıyd

ġöresin kendüzüñ oldem

بايزيد بسطامي قدس سره ليس في جبة سوى الله⁷⁹

367. Der iseñ ṭañ deġil cismimde Һaḡḡ var
Bu ḡavle Һaḡḡ kelāmında ṭanıḡ var

⁷⁹ Anlamı: “Bayezid-i Bistāmi kuddise sırruhu: Cübbemin içinde Allah’tan başkası yoktur.” Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 459.

368. Velî bu yol saña uzak görünür
Saña bakısuñ velî sende görünür

حدیث قدسی الانسان سرّی و انا سرّه⁸⁰ سرّ الادم سرّی و نوره نورى و روح الادم روحى اسجدنا
ملانکه فانّ السجود لدينى⁸¹

[14^a]

369. Yaradılmışda görünür yaradan
İş ısı kendü çıkar mı aradan
370. Hayâlsiz varlığın küllîsi oldur
Eger nefis ‘aql u cân u gönüldür
371. Yitürdiñ kendüñi kendüñde ara
Yitügiñ saña ola âşikâre
372. Anuñçün gayrı görürsen özüñi
Görem dimez gözüñ kendü yüzüñi
373. Bilürsiñ zât-ı Hâkķ’ dandur vücûduñ
Saña senden-durur girü sücûduñ
374. Vücûdun bilmeyen Allâh’ ı bilmez
Bugün de bulmayan yarın da bulmaz
375. Görürsin benlik iden hâli noldı
Ayırdı Hâkķ’ dan özin merdûd oldı

⁸⁰ Anlamı: “Hadis-i kutsî: İnsan benim sırrım, ben de onun sırrıyım.”Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 321.

⁸¹ Şairin kendi yazdığı bir söz yahut başlık olduğu düşünülmektedir. Kaynağı bulunamamıştır.

376. Niçün şeytân olursın Hakk'ı koyup
Cehenneme girersin kahra uyup

377. Gel imdi kendüni âdemden eyle
Kerâmet hûnile sen seni toyla

378. Ulaşandan olasın cân u dilden
Geçesin mâ'-ı menden âb u gilden

379. İlâhî hep senüñdür cümle varlık
Edenler hürmetiçün saña birlik

380. Ayırma bizi lütf it ol erenden
Bilüp senüñ ile seni görenden

İLÂHÎ EL M'ANEVÎ

[Manzûme]⁸²

15'li hece ölçüsü

381. Her kaçan [kimki] zâtı teclîs ide 'abde Hudâ
Yağdırır üstüne bârân-ı belâ ebr-i kazâ

382. Hamd ü şükr ü şabr olur Hakk'a anuñ daim işi
Cân u dilden gösterir hüküm-i Hudâ üzere rızâ

383. Hakk'dan alup gelmişüz bile ezelden bir belâ
Ol belâyâ şabrimuz hakkıyla olmakdur cezâ

384. İşbu minvâl üzere kondı geçdi bundan enbiyâ
Her nefes olmaz belâdan hâli olan evliyâ

⁸² Şiir, hece ölçüsüyle yazıldığı için manzume dedik.

385. Bu belâyı dostlarına virdügi vech-i celîl
Bunuñile mahv ide varlıkların küllî yuya
386. Şihhatinde añmayan Hakk'ı eger yevmü'l-belâ
Dâ'imâ aındırmaq ister bir nefes ayrılmaya
387. 'Abd-i fânîyem ilâ geldüm ezelden bir belâ
Hakk'dan alup gelürüm yokdur işimde hiç riyâ

[14^b]

DER-BEYÂN-I MÜNÂCÂT U 'ACZ BE-HUZÛR-I HAZRET-İ 'İZZ

[Mesnevî]

mefâ'îlün

mefâ'îlün

fe'ulün

388. Dilimde zıkrım ol yâ Râb müdâmî
Göñülde fikrim ol cânım kıyâmî
389. Yüzüñ göre seniñ nûruñ gözümden
Deyup işiden olasın sözümden
390. Ayağum senüñle saña vara
Elüm senden aluben saña vire
391. Uyanıkla uyurla düşüm tüşüm
Rızâñ üzere ola küllî her işüm
392. Senüñ varlığıñ ola bu hayâtum
Ulaşdura beni saña memâtum
393. Kamu evşâfıñı bende bürine
Fenâ bula kulu sulţân görine

394. Rasûlüñ *fakru fahrî*⁸³ didigüni
Müyesser kıl İlāhî bize anı
395. Dilün seniñ kimiñ nesi var elde
Tolupdur varlığın cān u gönülde

قال الله تعالى وسَيَكُنْ لَّ شَيْءٌ مِّمَّا يَخْلُفُ 84 كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ 85

396. Kamu biz yoklarız varlık senüñdür
Sürilen cümlede dirlik senüñdür
397. Kim ola vaḥdetüñden ayırıyam dir
Şerîk ola dimiye saña ol bir
398. Ya kimdür seni nefy ide ya işbāt
Ne biline şifāt-ı esmāyla zāt
399. Münezzehsün bilinmekden ğanīsün
Velī her varlığın sen ma‘denisün
400. Diyene zātñiçün *mā-‘arefnāk*⁸⁶
Araduñ anuñ adın şāh-ı *levlāk*⁸⁷

قال عليه السلام ما عرفناك حق معرفتك ما شكرناك حق شكرك 88

⁸³ “Fakirlik benim övüncümdür, ben onunla övünürüm.” hadisine telmiḥ vardır. Bkz.: Aclûnî, **a.g.e.**, C:II, s. 87, Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 153.

⁸⁴ Fussilet Suresi 41/54. Anlamı: “Allah Teâlâ buyurdu ki, İyî bilin ki, O, her şeyi kuşatandır.” Metinde iktibasta sehven hata yapılmıştır. Biz yukarıda doğrusunu yazdık.

⁸⁵ Kasas Suresi 28/88.

⁸⁶ “Seni hakkıyla bilemedik, sana hakkıyla şükredemedik.” hadisine telmiḥ vardır. Bkz.: Mucahit Kaçar, “a.g.m”, s. 63; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 474.

⁸⁷ Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 456.

⁸⁸ Anlamı: “(Peygamber) aleyhisselam dedi ki, Seni hakkıyla bilemedik, sana hakkıyla şükredemedik.” Bkz.: Mucahit Kaçar, “a.g.m”, s. 63; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 474.

401. Nicesi kulluḳ ide saña bu ḥāk
Dinlemeyi yāḥūd mā ‘abednāk⁸⁹
402. Ɛoduñ bizüm adımız çünki insān
Aceb midir bulına cümle noḳşān
403. Gerekdür Ɛapuña eksiklü Ɛulda
Yaraşık Ɛodı sulṭān ‘aybı Ɛulda
404. O ‘aybı kim begene Ɛulda sulṭān
Hünerdir didi oña ehl-i ‘irfān

قال عليه السلام من احب الله لم يضره الذنب⁹⁰ و قال الله تعالى يُجِبُّهُمْ وَيُجِبُّونَهُ⁹¹

[15^a]

405. Severiz didüğümüzde ‘ayb yok
Nideriz birden ayruğı sayıp çok
406. Ḥaḳīḳat soñu oldur kim Ɛavuşa
Kimi gördük ikilikde sevişe
407. Muḥabbet bir-dirir birden Ɛopandur
Bu sırrı bilmeyen yoldan şapandur
408. Ḥabībini Ḥudā’dan ayırana
Daḳılur mı adı gör müslümāna

⁸⁹ Mucahit Kaçar, “a.g.m”, s. 63.

⁹⁰ Anlamı: “(Peygamber) aleyhisselam dedi ki, Allah bir kulunu sevdiği vakit, günah o kula zarar vermez.” Benzer bir hadis için bkz.: Aclûnî, a.g.e., C:I, s. 296.

⁹¹ Maide Suresi 5/54. Anlamı: “Allah Teâlâ buyurdu ki, (...) Allah onları sever, onlar da Allah’ı severler. (...)” Metinde iktibasta sehven hata yapılmıştır. Biz yukarıda doğrusunu yazdık.

409. Yalñuz Allāh Allāh dise bir kul
Ḥabībın añmasa olmaz o maqbūl

من قال اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا عبده و رسوله فهو مؤمن و الا فلا⁹²

410. Ḥabībın sevmeyen Allāh'ı sevmez
‘Ayānın görmeyen vallāhi sevmez

411. Ne ışık olsun o kim maḥbūb nihāndur
Sevine sevdügi günden ‘ıyāndur

412. Meger gāyet zuhūrundan baķamaz
Düşüpdür ışıkına garkdur çıkamaz

413. Anuñçün bilmez kendü özünü
Nice görebile gözi yüzünü

414. Kõdı Hakk cümlede evvel o ışıķdan
Anuñla cünbüş ider cān u ger ten

415. Kimiñ nefsine düşmüş tende arar
Kimiñ göñlüne düşmüş cānda arar

416. Şular kim atın[ın] vü mālın sürerler
Olar ḥayvān şıfat otlaķ yularlar

417. O kim nefsin sevip dünyā-durur ol
Turāb olup nebāta uğraya yol

⁹² Anlamı: “Kim, 'Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve yine şehadet ederim ki, Muhammed (s.a.v.) onun kulu ve elçisidir.' derse mü'mindir; demeyen değildir.” Benzer bir hadis için bkz.: Müslim, “İmān”, 8.

418. Virenler cān ü gönül odla şuya⁹³
Döñüşdi kendin ol bir kaçre şuya

قال الله تعالى إِنَّمَا مَوَالِكُمْ⁹⁴ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوٌّ لَّكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ⁹⁵
لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ⁹⁶ الآية

419. Ne bilsün bu şıfatlar Hakk'ı bunda
Olupdur mālā vü evlādına bende

420. Olupdur bunda anda gözsüz anlar
Yıgarlar aşşı deyu hāzeyānlar

421. Gel imdi sen arın bunlardan ‘āşık
Görine tā ki sende ‘ışk-ı Hālık

422. Seven kendü ola kendü özünü
Göre kendüsi kendünün yüzünü

[15^b]

423. İlāhī ‘ışkıña ğarķ eyle ‘Abd’üñ
Ki hālī olmaya andan tecellüñ

424. Seni göre seni diye işide
Gelişi senden āhir saña gide

⁹³ Metinde “evlādu şuya” yazmasına rağmen alttaki düzeltme notu esas alındı.

⁹⁴ Tegâbün Suresi 64/15.

⁹⁵ Tegâbün Suresi 64/14. Anlamı: “Allah Teâlâ buyurdu ki, Şüphe yok ki (...) eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olabilecekler vardır. Onlardan sakının.” Burada iki ayet birleştirilerek iktibas yapılmıştır. Ayetin farklı yerleri birleştirildiği için de hareketlerde farklılık vardı. Biz ayetlerin aslına sadık kalarak yukarıda doğrularını yazdık. İki farklı ayet olduğu için de ayrı ayrı dipnot verdik. Anlamını ise ayetleri birleştirerek verdik.

⁹⁶ Şuara Suresi 26/88. Anlamı: “O gün ki ne mal fayda verir ne oğullar!”

DER-BEYÂN-I 'IŞK-I HAKÎKÎ ŞEMERU'L-BEĖĖ' BİLLĖHÎ

BÎ'L-FAĞRÎ'L-HAKÎKÎ

[Mesnevî]

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

425. Taşup 'ışk deñizi başdan aşdı
Dil oldı başım andan ağz açdı
426. Ne deryâdur bu Ėark itmiş kamuyı
Barındırmış ol uçmağı tamuyı
427. Ne vahdet görünür anda ne keşret
Ne vuşlat görünür anda ne firĖat
428. Ne ölmek vardur anda ne dirilmek
Ne görmek vardur anda ne görölmek
429. Getürmez kimse anda ad u şanı
Varanlar yavu kılmış cism ü cânı
430. O deryānuñ bu deryā Ėatresidür
Bugün ol 'ışk odunuñ zerresidür
431. Kıyās it Ėatreden deryāyı gözle
Beyāna nice gelsün işbu sözle
432. Ne deñlü medħ iderse güli bülbül
O deñlü arturur 'ışkın anuñ gül
433. Bu 'ışkdan düşdi bir şemme bu oda

Girer isteyü kendin⁹⁷ oda o da

434. Yanar kendü yaçar uğraduğını
O Һasretten gider göge düteni

435. Çıkarsa göge şevki yire iner
İnerse yire āhı göge çıkar

436. Bu vechile Һudā’nuñ ‘ışkı nārı
Yanar şeb rüz dulaşur göğü yiri

437. Baķuñ Һoprak nice ‘ışķa yüz urmuş
Bitüp eşcār oluben qarşu durmuş

438. Gelüp cellād-ı ‘ışķıñ Һođrar anı
Yanar ‘ışķa bu yanup cism ü cānı

439. Bu yanmaķdan murādı ‘ışķ nārı
Diler göstere gözden yüzde nūrı

440. Murādı Һāşıl oldu olsa insān
Sürer hem daķı Һükmün anda sultān

اهدنا الصراط المستقيم⁹⁸

441. Gör imdi ‘ışķ Һaķķıyla bu şuyı
Tolaşur Һurmayup arzı semāyı

[16^a]

⁹⁷ Metinde kelime “kendin” şeklinde yazılmıştır.

⁹⁸ Fatiha suresi 1/6. Anlamı: “Bizi doğru yola ilet.” Metinde bu ayet, başlık olarak yazılmıştır.

442. Harāretle bulud ki göge aġar
Taķınur yaġmur adı yire yaġar

443. Olur dürlü şarāb niçe n‘imet
Bürünür anca nīk ü zişt şūret

444. Velī Ādem ʔonun giymese olmaz
İremez vuşlata maʔlūbı bilmez

اهدنا الصراط المستقيم

445. Daħı gör Nīl‘i ‘ışķa nice yılar
Girer dürlü çiçek rengini şular

446. Bezer kendin boyayup renk ü būya
Diler ‘ışķ ilde Haķķānī ʔoħuya

447. Açılur gül oluben hāre düşer
Boyanup müşg oluben māre düşer

448. Boyanmaķdan murādı ādemidür
Gelürse ādeme vuşlat demidür

اهدنا الصراط المستقيم

449. Bularıñ derdi ne vü maķşūdı ne
Saña gelse irişür maķşūdına

450. Diler ‘ışķ kim bu erkānı bir ide
Hudā‘nuñ ķudretün anda yürüde

451. İrer emr-i Hakk'ın *kāf ile nūna*⁹⁹
Diler anda bu insānı görine
452. Muhabbet güneşinün zerresinden
Dağı rahmet deñizi kaçresinden
453. Biriküp bir yire bir kaçre rahme
Düşer döner o *mudğa şahme lahme*¹⁰⁰
454. Düzilür on gün ü dört ay 'izāmı
Gelür emr-i Hudā tutar nizamı
455. Yazılır evvel elde lafzatu'llāh
Kazılır kulda ol dem sikke-i şah
456. Konulır göz ü kulak dilde esmā
Dolar gönle hem imān-ı müsemma
457. Yazılır anda hem ism-i Muhammed
Olur tebdil bā mīm dāl tā-ı muhabbet
458. Dağı lütfi vü kahır ikisi de
Konulur dilese kul anda gide

قال النبي عليه السلام السعيد سعيد في بطن أمه الشقي شقي في بطن أمه¹⁰¹

⁹⁹ Yâsîn Suresi 36/82.

¹⁰⁰ Müminun Suresi 23/14 ayetine telmih vardır. Anlamı: "Sonra bu az suyu 'alaka' haline getirdik. Alakayı da 'mudga' yaptık. Bu 'mudga'yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihayet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratılanların en güzeli olan Allah'ın şânı ne yücedir!"

¹⁰¹ Anlamı: "Mesut kişi, annesinin karnında iken mesut; şakî ise annesinin karnında iken şakî olandır/olarak yazılandır." Buhârî, "Bed'u'l-Halk", 6. Ayrıca bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:II, s. 771.

459. Dağı hem yedi kat gök yedi kat yir
Görinür baksaña sen saña bir bir

[16^b]

460. Sekiz cennet yedi tamu kapısı
Bulınur gör saña sende قاموس

461. Dağı ‘arş u kürs ü levh ü kalemde
Düzetmiş milkini milk issi sende

462. Felek sende melek sende görürseñ
Milk de sendedir milküñ ararsañ

463. Bu varlıklar saña ya çanısın sen
Ki yoğsa olmayadur dersin diyen ben

464. Dinildi hod bu küllî milküñ issi
İki olsa bozılaydı قاموس

قال الله تعالى قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ¹⁰² لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا¹⁰³

465. Gel imdi fikr eyle şey-i hâlik
Bilesin kimimiş bu milke mâlik

466. Beğā-yı Hakk’la bâki olasın
Hudā’dan ğayrı yoğimiş bilesin

467. Fenā fi’llāh beğā bi’llāh bu hâldür
Bunı her kişi añlamak muğaldür

¹⁰² İhlas Suresi 112/1. Anlamı: “Allah Teâlâ buyurdu ki, De ki: ‘O, Allah’tır, bir tektir.’”

¹⁰³ Enbiya Suresi 21/22. Metinde iktibasta sehven hata yapılmıştır. Biz yukarıda doğrusunu yazdık.

468. İlāhî sensin a‘lā evvel āhîr
Kamu varlık seniñ bāṭın u zāhîr

469. Ayırma rahmetüñden ‘Abd’üñ ey Hakk
Vişālüñden ayırma fakrına bak

**DER-BEYÂN-I HAKÎKATİ EL-FAKRU’L-MA‘NEVÎ
VE TAMÂMU’L-KELÂM VE’L-MERÂTİB VE’S-SULÛK**

[Mesnevî]

mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ulün

470. Gel imdi bil nedir bir sen bu fakrı
Yitenler buña neden ayıtdı fakrı

471. Yolumuz ‘ışk içinde fakra yitdi
Ne hâl kaldı ne kâl küllîsi yitdi

472. Ne el var tuta ayak ne atası
Ne dil var nice vaşf ide edāsı

473. Ne yüz ne göz ne söz gitdi kâmusı
Ne ad ü şan ü ne neng ne nāmūsı

474. Kamu ‘ilm ü ‘amel cehl ü riyāyı
Ten ü cān zulmet-i nūr u ziyāyı

475. Murādı ‘aklı vü nefsi vü göñli
Bi-küllî aldı fakr itdi tecellî

476. Ne dünyā ahret ğilmān u hūrî
Ne ğam ğuşşa ne şādı vü surūrı

477. Ne zühhd ü ʔaʕat ü ne fışk ü taḫvī
Ne istiḫrāc tenezzül ne ʔeraḫḫī

478. Ne irşād ü ne irādet ne mürebbī
Buları faḫrına deġiřirdi Rabbʕi

[17^a]

479. Ne müstaḫbel ne ḫāl ü māzī ḫaldı
Faḫr-ı Simurġi Anḫā rāzı ḫaldı

480. Ki yaʕnī zāt-ı Ḥaḫḫʕı bāḫi ḫaldı
Bi-küllī varlık aña rāciʕ oldı

481. Faḫīr oldı özünden küllī varı
Göründi cümle yüzden Ḥaḫḫ dīdārı

قال الله تعالى وَلِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولُوْا فَنَدِمَ وَجْهَ اللّٰهِ¹⁰⁴

482. Evvel āḫir ḫamu varlık anuñdur
Ḳanı sen ben ki diyevüz benümdür

483. Virildi bir daḫı bu faḫra maʕnī
Ḥudāʕdan ġayrı yoḫdur didi yaʕnī

484. Rasūluʕllāḫ bu faḫrı çün büründi
O yüzden zātı Allāḫʕıñ göründi

¹⁰⁴ Bakara Suresi 2/115. Anlamı: “Allah Teâlâ buyurdu ki, Doġu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır.” Metindeki iktibasta sehven hata yapılmıştır. Biz yukarıda doğrusunu yazdık.

485. O vaqt içre kelāmında buyurdı
İzā temme'l-faqr fe hüve Allāh didi¹⁰⁵

486. Dilerdi her nebī faqra iridi
Qarar ide faqr anda tırdı

487. Büründi gerçi bir bir faqr oları
Erinmiş bulmadı anlarda varı

488. Bular gösterdi faqra varlığını
Faqrda bunlara ağırlığını

489. Gelüben buldı āhır ol ḥabībi
Sa'īd ol faqr ola anuñ naşibi

490. Hidāyetlü kul ol faqre yetişdi
Vücüdı kaçresi deryāya düşdi

491. Dinildi faqre cümleden ilerü
Dağı hem ḥātem oldı geldi gerü

492. Faqrdan özge sermāye ola mı
Bu faqra düşmeyen Ḥaqq'ı bula mı

493. Ki faqrıñ zāt-ı Ḥaqq olur libāsı
Od [u] gil kim 'abā köhne palāsı

قال النبي عليه السلام الفقر فخري و به افتحن¹⁰⁶

¹⁰⁵ Bkz.: Niyâzî-i Mısrî, a.g.e., s. 8.

¹⁰⁶ Aclûnî, a.g.e., C:II, s. 87; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 153.

494. Muḥakḳıklar beyān itmekde faḳrı
Düşüp ‘acze faḥr idindi faḳrı

495. Faḳrde buldı bulanlar kemālī
Behāsı faḳrıñ oldı Ḥaḳḳ cemālī

وَاللّٰهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ¹⁰⁷

496. Daḥı faḳre dinür mirāt-ı sāfī
Beḳānuñ görünür anda ḥilāfı

[17^b]

497. Kudūret yok arınmış küllī varı
Görünmez anda ğayriyyet ğubārı

498. Ḥudāyī’dur o mir’āt-ı tecellī
İder ‘aksinden anuñ Ḥaḳḳ tecellī

499. Baḳar her demde aña vech-i bākī
Kim ola faḳra itmez iştıyākı

500. Ḥaḳḳ anı zātına maḥşüş idindi
O ma‘niden münezzeh zātı dindi

501. Nedir faḳrı kıyās it bir gör imdi
Faḳīr ol ölmeden *evvel öl*¹⁰⁸ imdi

502. İnandıñsa Rasūl’e uy gel imdi
Bi-küllī varuñı faḳra vir imdi

¹⁰⁷ Muhammed Suresi 47/38. Anlamı: “Allah her bakımdan sınırsız zengindir, siz ise fakirsiniz.”

¹⁰⁸ Ali el-Kari, **a.g.e.**, s. 277; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 550.

503. ‘İyān ola göresin şerri hayrı
Arına gide hem varlığı kısrı
504. Bu hāle bunda her kimse ki yitdi
Be vallāh ol Rasūl ardınca gitdi
505. Ki yoḥsa sevdügile bunda qaldı
Qalan dünyāda Ḥaqq’ı qanda buldı
506. Girü sevdügiyle ola *ḥaşrî*¹⁰⁹
Bugün kimse yarın ol ola ‘aşrî
507. Ḥasîr oldı özin heyhāta andı
Yiri ‘alā iken *esfele*¹¹⁰ gitdi
508. Göründi kendü varlığı ziyānı
Yitürdi benlige düşdi îmānı
509. Faqîr olan özünden küllî geçdi
Şarāb-ı vaḥdet-i eḥaddan içdi
510. Bir oldı anda ırağ u yaqîni
Değişdi faqra hem küfrile dîni
511. Faqîr ü müflis ü dervîşdür adı
Dü ‘ālemde anuñ yoq hiç murādı
512. Murādı yoqluq idi anı buldı
O yoqluq aña ‘ayn-i varlık oldı

¹⁰⁹ “Kişi sevdiğiyle beraber ḥaşrolur.” hadisine telmiḥ vardır. Buhârî, “Edeb”, 96; Müslîm, “Kitabu’l-Birr ve’s-Sıla”, 2640.

¹¹⁰ Tîn Suresi 95/4-5. Anlamı: “Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık. Sonra onu, aşağıların aşağısına indirdik.”

513. O varlık anda göründi İlāhī
Anuñ varlığıdur anda günāhı
514. *Vücūduñ zenbidür zenbiñ ulusı*
Rasūl-i Hakk didi bil bu hadişi¹¹¹
515. Tamām olsun burada faqr-ı rāzī
Yeterdür duralum kavlı-i dırāzı
516. İlāhī bu faqr ‘Abd’uñ zelīlī
Saña sensin girü anuñ delīlī
517. Faqrūñden ayırma senden anı
Yetim ü müflis ü miskīn ü fānī
- [18^a]

VELEHU EYDAN

[Gazel]

fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

518. Çünkü fazl irişdi Hakk’dan baña bugün işbu bāb
Sırruma ta’līm olundu yedi muşhaf dört kitāb
519. Zāhir ü bātında Hızr’uñ ben ledünn ‘ilmi bilüp
Her vücūda bildürem vü gösterem merci’-i me’āb
520. Pīrümün sırrı budur yitdüm aña taḥkīk bilüp
Da’vet-i Hakk oldu baña bil bugün ḥüsnü’s-şavāb

¹¹¹ Büyük günahlar ile ilgili hadislere telmih vardır. İlgili hadisler için bkz.: Buhârî, “Tıb”, 48; Müslim, “İmân”, 87, 88, 89, 90.

521. Yaradılmışa ‘umūmen oldı Hakk’dan bu hitāb
Mü’mine vuşlat muḳarrer münkire firḳat ‘azāb
522. Mü’min Allāh’a ulaşdı gitdi gözünden hicāb
Kāfirūn zikri olur *yā leytenī küntü turāb*¹¹²
523. Bunda görmeyen Hakk’ı bugün ‘ıyān olup bilip
Yarın anda daḫı görmez def‘ olup yüzden niḳāb
524. ‘Abd iseñ gel bu kitābı oḳu sen de bāb bāb
Bilesin kimdir görüp taḥḳīḳ olup ḳuṭbu’l-aḳṭāb

VELEHU

[Gazel]

fā‘ilātün

fā‘ilātün

fā‘ilātün

fā‘ilün

525. Oldı pes zāt-ı şerīfimle müşerref mümkināt
Altı ḳuṭb dört ‘anāşır yedi muşḥaf şeş cihāt
526. Her birine emr-i Hakk’la feyz idüp buldı şebāt
İrdiler Hakk varlığına içdiler āb-ı ḫayāt
527. On sekiz biñ ‘ālem ü ins ü melek ḫayvān nebāt
Durmayup ider ṭavāf şāf bağlayuben ḳat ḳat
- [18^b]
528. Her biri bir işde ḳāim İblīs ü Lāt ü Menāt
Küfrüni kāfir sever imānu mü’min mü’mināt

¹¹² Nebe Suresi 78/40. Anlamı: “(...) ‘Keşke toprak olaydım!’ (...)”

529. Emr-i Hakk'dan feyz olup herkese yazılır berât
Hüsne hasen yazılır hem kabîhe seyyi'ât

530. Hakk Te'âlâ 'adl ider zulm eylemez 'ale'l-'ibād
'Āşika zâtın virür Hakk-ı âteşde qalurlar 'uşât

531. 'Abd-i kâmil zât-ı Hakk'la her nefs kılordı şād
Yâr ol aña dü cihānda bulmak isterseñ necāt

VELEHU EYÐAN

[Gazel]

fā'ilātün

fā'ilātün

fā'ilātün

fā'ilün

532. M'arifetden bî-ḥaberler itmesün bizimle baḥş
Gevheri buncaḳ şanur bilmez ne bilsün sa'd ü naḥş

533. Evliyā sırrın ne bilsün ĩn ü andan geçmeyen
*Rūḥ-ı Kud's'ün*¹¹³ menziline ṭayr ide bilmez meges

534. Hakk Te'âlâ itdi esmâsıyla tec(el)lî Ādem'e
İşidüp oldı melâ'ik İblis itdi cenk ü baḥş

535. Evvel ü ahirde da'vet olmasaydı dil[i]le
Yedi muşḥaf dört kitābıñ gelmesi olur(dı) [idi] 'abes

536. Yüz yigirmi dört biñ enbiyā vü mürselin [geldiler]
Hep kelām-ı Hakk getürdiler degillerdi aḥres

537. Hakk kelāmı daḥı menzil nidüğini bilmege
Hakk Rasûl'üne muşāḥib olmak ister külli ins¹¹⁴

¹¹³ Nahl Suresi 16/102. Anlamı: "Ey Muhammed! De ki: "Kur'an'ı, Ruhul-Kudüs (Cebrail) inananların inançlarını sağlamlaştırmak, müslümanlara doğru yolu göstermek ve onlara bir müjde olmak üzere hak olarak indirdi."

[19^a]

538. ‘Abd-i fānī olmayan ḥaqqıyla bulmayan beḳā
Ne bilür ol bu kelāmı nidügin bilmez nefs¹¹⁵

VELEHU EYḌAN

[Gazel]

fā‘ilātün

fā‘ilātün

fā‘ilātün

fā‘ilün

539. Da‘vet-i Raḥmān’a gel ‘ışḳ cāmını merdāne iç
Varlığıñ maḥv ola küllī gide senlik ola hīç
540. Görüne vaḥdet meyinden gözüne bir veche pāk
Ḳalıbıñ ḳalb ola cümle bir oluben taş u iç
541. Cümle eşyāda göresin ‘aynıla Ḥaqq vaḥdetin

Zātıla ḳılmış tecellī vaşf-ı esmāmızda

542. Münkir kāfir iseñ bu sırra sen bunda bugün
Ecl-i tab‘ iren göster saña ir ü genc¹¹⁶
543. Sālik ol gel ol bugün yāmile yār¹¹⁷
Bunda bulmayan yerinür bulunañ olur sevinç
544. Mürşid-i kāmilden olur ṭalibe bu feth-i bāb
Bilüben yolunda ḳalmaz bunda anda hiç yerinç

¹¹⁴ Hem göze hem de kulağa göre kafiye yapmıştır. Bu sebeple altı çizili kelimeyi “s/س” harfi yerine “ṣ/ص” harfi ile yazmıştır.

¹¹⁵ Hem göze hem de kulağa göre kafiye yapmıştır. Bu sebeple altı çizili kelimeyi “s/س” harfi yerine “ṣ/ص” harfi ile yazmıştır.

¹¹⁶ Burada vezin düşmüştür.

¹¹⁷ Burada vezin fâilâtün/ fâilâtün/fâilün şekline dönmüştür.

545. ‘Abd mürşid kevne irşadı iki nesneyledür
Bir elinde var kitâbı bir eli dutar kılıç

VELEHU

[Manzûme]

14’lü hece ölçüsü

546. ‘İlm-i ğaybuñ miftâhı eyledi Allâh bizi
Muhammed ‘Ali sırrı kıldı Hakk sırrımızı

547. Tecellî eyledi Allâh fazlından kalbimizi
Bildirdi cümle ‘ilmi gösterir gizlü yüzi

[19^b]

548. Kalmadı kendi müşkil âb u âteş bād u gil
Râci‘ oldu aşla Hakk oldu dinleyü sözi

549. Evvel âhir her vücūd mahv olup kıldı sücūd
Zâhir oldu zât-ı Hakk kendü özine kendü özi

550. Külli şey’ hâlûñ bürhânıdur hem bu sözüñ
Var idüben yok iden oldur ki ol cümlemizi¹¹⁸

551. ‘Abdiyâ bize erişdi Hakk’ın esrârı alup
Hakk ezel kıldı bizim böyle güzel yazımızı¹¹⁹

[VELEHU]

[Gazel]

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

¹¹⁸ “Cümlemizi” kelimesi metinde bu şekilde yazılmıştır.

¹¹⁹ “Yazımızı” kelimesi metinde bu şekilde yazılmıştır.

552. Һamdü li'llāh ҡuṭb-i 'ālem Һızr olupdur pīrümüz
Cān u dilden sırr-ı Һaḳḳ' dur her zaman bāzārımız
553. Enbiyā vü evliyā ervāhınuñ envārdur
Her nefes alup viren 'arşdan yücedür kārımız
554. Dü cihān milkinge aldanmaḳ bize oldı ḥarām
Ehl-i Һaḳḳ' ız yoḳlarız biz zāt-ı Һaḳḳ' dur varımız
555. Gelmişüz biz bu cihāna seyr içün ḡufrān içün
Bizi bunda bend idemez şeş cihāt çār [re]müz
556. Mümkināt içre biziz ol zıkr olunan ҡudslar
Biziz ol maḥbūb-ı Һaḳḳ' lar Һaḳḳ bilür esrārımız
557. Üçler ü beşler yediler kırklar üç yüzler ҡamu
Emr-i Һaḳḳ' la bunlar oldı yārimiz enşārımız
558. Bizden irü dü cihāna ҡabz u başt feyz-i Һaḳḳ
Yaradılmışa bizi ḥādım ҡodı Allāh' ımız
[20^a]
559. Evvelā ḡaybden gelen eşyā vüçüd-ı 'āleme
Alıruz biñden birin oldur bizim erkānımız
560. Oldurur tedricle gelüp ricāl-i ḡayb olan
Ḥikmetin böyle ҡomuş 'ilminde ḡoş fa'ālimüz
561. 'Abd'iyüz biz Ḥālıḳ' ın emrinde yoḳdur lā dimek
Herkesiñ bir ҡismetı var bize budur pāyımız

TERK-İ TERK

[Koşma]

7'li hece ölçüsü

562. 'İşk şarābın içmedin
Cān gözüni açmadın
Māsivādan geçmedin
Tevhīd ile olsun dā'im

563. Ölmezden öñ ölmedin
Hakk'ı bunda bulmadın
Dā'im bākī kılmadın
Tevhīd ile olsun dā'im

564. Enbiyā 'ilmini bilen
Evliyā sırrını bulan
Dertlülere dermān olan
Tevhīd ile olsun dā'im

565. Çār 'unşūr milkin kıyan
Şeş cihātuñ putın şıyan
Gerçeklerüñ remzin tıyan
Tevhīd ile olsun dā'im

566. Gerçek Hakk'a bende olan
Dü cihānuñ terkin uran
Mümkināta delīl olan
Tevhīd ile olsun dā'im

[VELEHU]

[Koşma]

567. Biñ yıl 'ömr sürer iseñ
Dünyâ malun durer iseñ
Yüz biñ kitâb arar iseñ
Anuñla Hakk'a irilmez

568. Añladuñsa sen bu dili
Varmak isterseñ yolu

[20^b]

Hakk'un vardur gizlü kulu
Anı bulmayınca olmaz

569. Himmet nazâr alam dirseñ
Bilmedüğim bilem dirseñ
Hakk'ı bunda bulam dirseñ
Varuñ virmeyince olmaz

570. 'İşk şarâbın içmeyince
Cân gözünü açmayınca
Dü cihândan geçmeyince
Dîdâr-ı Mevlâ görünmez

571. Evliyâyı bulmayınca
Seni senden almayınca
Kalbün pasın silmeyince
Vuşlat-ı Hakk'a irilmez

[VELEHU]

[Manzûme]

15'li hece ölçüsü¹²⁰

572. Bunda Hakk şaldı bizi ma'rifet-i kemâliçün
Şanmañuz kim geldik bunda taḥşîl-i cem'-i māl içün
573. On sekiz biñ 'âlemi hem seyr idüp kılden kıle
Sevdüğimiz maḫşûdumuz bil kâmil insân içün
574. Kâmil insânı bulup bilmek oldu ma'rifet
Cân u başın terkin urgil yoluna cânâniçün
575. Enbiyâ vü evliyâ gör bunda nice gitdiler
Dü cihânı terk idüp hep Raḫmet-i Raḫmân içün
576. 'Abdî kâmil mü'min iseñ kâim ol Hakk emrine
Varuñı terk eyle yoğ ol dîn içün îmân içün

[VELEHU]

[Manzûme]

577. Dünyâ ehli dünyâ dirür¹²¹
Hem 'âbidler cennet arar

[21^a]

Gerçekler buldı Hakk'ı¹²²
Ne yitürdi ne arar

578. Bu bir zevkî ḫâletdür
Taḥşîli bî-âletdür

¹²⁰ Burada tef'ilelerin uzun ve kısa harfleri karıştığı için 15'li hece ölçüsü olduğu düşünülmektedir.

¹²¹ Yalnızca bu beyit 8'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.

¹²² Buradan itibaren 7'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.

Efnāyı vücūd iden
Ḥaḳḳ'ıla Ḥaḳḳ'ı görür

[VELEHU]

[Koşma]

7'li hece ölçüsü

579. Evliyā yolın bulan
Nazar-ı himmet alan
Ḳalbinüñ pasın silen
Şeş cihāt(ın)¹²³ putın kıran

580. Dā'im zikru'llāh iden
'İşk yolun tutup giden
Evliyā izin güden
Elbette maḳşūda irer

581. 'Abd-i fānī sen bunı
'İyān itdiñ nihānı
Ḥaḳḳ'ladur her işüñ
Ḳo itmezsın ziyānı

[VELEHU]

[Koşma]

8'li hece ölçüsü

582. Allah'ın gizlü kânısun
'Āşıklar cānı cānısun
Mü'miniñ dīn ü ĩmānısun
Gerçegim pīrüm evliyā

¹²³ Metinde "cihātın" yazmasına rağmen vezin gereği böyle okunmuştur.

583. Mũnkir gözi seni görmez
Mũdde'iler saña irmez
'Āşık senden göñlün irmez
Sultānım pīrüm evliyā

584. Beni benden alan sensin
Cümle sırrım bilen sensin
Derde dermān kılan sensin
Mürşidim pīrüm evliyā

585. Hāḫḫ 'ilmin saña bildürdi
Hükümüñ(e) dü kevne taldurdu¹²⁴
'Āşıklar göñlün aldirdı
Maṭlūbum pīrüm evliyā

[21^b]

586. Allah'ıñ sen bir ḫulısun
Velīler üzre velīsin
Vuṣlata Hāḫḫ'ıñ yolısın
Delīlim pīrüm evliyā

[VELEHU]

[Koşma]

7'li hece ölçüsü

587. Merḫabā ey 'āşıkān
Cānān ilinden gelirüz
M'arifet kesb itmege
'İrfān ilinden gelirüz

¹²⁴ Metinde "hükümüñe dü kevne taldurdu" yazmasına rağmen vezin gereği böyle okunmuştur.

588. Gelmişüzdür mümkünâta
Varlığımız Hakk durur
Gayrılıkdan beriyüz
Sultân ilinden gelirüz
589. Ölmeden öñdin¹²⁵ ölmüşüz
Hakk'ıla Hayy Bakî'yüz
Sırr-ı pîri seyr idüp
‘Oşman ilinden gelürüz
590. Emr olunduğ *kāf u nūna*¹²⁶
*Şemme vechu'llāh*¹²⁷ için
Bir bölük ‘aşıklaruz
Raḥmān ilinden gelirüz
591. Rehberimiz nūr-ı Hakk'dur
Yoldaşımız Hızr u vaḫtdur
Her nefste hū dirüz
Devrān ilinden gelürüz
592. Kullarız emrindeyüz
Mevlāmızñ leyl ü nehār
Yoqlaruz tecrîdlerüz
Gufrān ilinden gelirüz

[VELEHU]

[Koşma]

Genelde 8'li hece ölçüsü olmasına rağmen bazıları 7'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.

593. Bir bölük nâcîlerüz
Raḥmān iline giderüz

¹²⁵ Ali el-Kari, **a.g.e.**, 277; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 550.

¹²⁶ Yâsîn Suresi 36/82.

¹²⁷ Bakara Suresi 2/115.

Ḥācılaruz ġāzīlerüz
Ġufrān iline giderüz

594. On sekiz biñ ‘ālemin
Sırrın idüp geçdik öte
Ṭālib-i dīdāriyuz
Cānān iline giderüz

595. ‘Ālem lāhūtuyuz
Nāsūte geldik emrle

[22^a]

M‘arifet bārın dutup
Sulṭān iline giderüz

596. Niçe yüz biñ enbiyā
Evliyā hemrāhıyuz
‘Ākıbet kılup sefer
Pīrān iline giderüz

597. Kāfes tende niçe dem
Murğ-i cān ḥabs oluben
Āḥiri şınup kāfes
Ṭayrān iline giderüz

598. Gelmeden maḳşūdumuz
Bilmek idi m‘abūdumuz
Ḥāsıl oldu ol bugün
İḥsān iline giderüz

599. Kulluğumuz bildük
Kılduğ bize emr olunanı

Ekdüğümüz biçmege

Ḥarmān iline giderüz

[VELEHU]

[Manzûme]¹²⁸

8'li hece ölçüsü

600. O kim yanında her mevcûd
‘Âdem birle berâberdür

601. Ne dilerse olur kâdir
Erenler içre ol erdür

602. Yok durur ‘aczi anuñ kim
Dü kevneyn üzre ḥâkimdür

603. Görinen zâhir ü bâtın
Ḥudâ hükmüne mazhardur

604. Cihânda kimse var mıdur
Anuñ varlığına münkir

605. Hidâyet tohumını andandur
Bu ma‘nâ günden azhardur

606. Gel ey zâhir ıo sen varı
Ṭaleb it gel bil ol eri

607. Göresin sen de didârı
Bu râhuña o rehberdür

¹²⁸ Bu şiir, musammat gazel formunda yazıldığı halde vezni hece ölçüsü olduğu için manzume olarak gösterilmiştir.

608. Murād anuñ durur ‘Abd’in¹²⁹

İdüpdür zāhiren hākīm

609. Saḥāyif üzre bu taḥkīk

Qalem dilinde ezberdür

Bu maḥalle gelince cümle nazımlar Seyyid ‘Abdī Efendi’nündür *quddise sırruhu*

¹²⁹ Metinde bu kelime “‘Abd’in” şeklinde yazılmıştır.

VÂRİDÂT-I SARI ABDULLAH EFENDİ

3. 6. GENEL BİLGİLER

Çalışmamıza konu olan Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 3637 numarada kayıtlı olan yazmada 2 müstakil eser bulunmaktadır. Bunların biri *Dîvân*, diğeri ise *Vâridât*'tır. *Vâridât* isimli eser "Te'lifât-ı Vâridât-ı Sarı 'Abdullâh Efendi kıddise sırrıhu'l-'alâ" başlığıyla 22^b-42^b numaralı sayfalar arasında yer almaktadır.

Sarı Abdullah Efendi'ye ait eserler incelenirken hiçbir kaynakta *Vâridât* ile ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır. Yalnızca Ülker Aytekin, "Sarı Abdullah Efendi ve Mesnevî-i Şerif Şerhi" isimli doktora tezinde *Vâridât* isimli eserin varlığından bahsetmiş ve eserin nüshasını tanıtmıştır.¹

Eserin nüshada yazılı olan ismi göz önüne alındığında Tasavvuf kültüründe yer edinmiş Vâridâtlar hakkında bilgi vermek uygun olacaktır. Vâridât, kulun isteği olmaksızın Allah (c.c) tarafından kalbine ilham edilen manalar anlamına gelmektedir. Vâridât aynı zamanda, Allah'ın (c.c) kuluna ilham ettiği bazı tasavvufi hakikat ve sırların yer aldığı eserlerin de genel adıdır. Vârid, geldiği vakit kalpte ilim bırakır ve vâridin şartı bilgi vermesidir. Vâridâtların başında genelde, "bana denildi ki, işittim ki, gördüm ki, kalbime geldi, bana okundu" gibi ifadeler bulunur.²

Yukarıda bahsettiğimiz Vâridât tanımlarına baktığımızda ve Sarı Abdullah'ın *Vâridât*'ının muhtevasını incelediğimizde elimizdeki eserin aslında bir Vâridât olmadığını; Sarı Abdullah'tan çok önce yazılmış başka bir eser olduğunu fark ettik. Araştırmalarımız neticesinde de *Vâridât* başlığıyla yazılmış bu mensur eserin aslında bir Nokta Şerhi olduğunu tespit ettik. Daha önce üzerinde çalışılmış ve kitap olarak neşredilmiş *Noktatü'l-Beyânlar* ile de birebir aynı olduğunu gördük. Kitap olarak neşredilen *Noktatü'l-Beyânlar* tespit edebildiğimiz kadarıyla; M. Fazıl Güvenç'in

¹ Ülker Aytekin, "Sarı Abdullah Efendi ve Mesnevî-i Şerif Şerhi", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2002, s. 115.

² Mehmet Ünal, Mehmet Pektaş, "Üsküdarlı Haşim Baba'nın Vâridât'ı", *Ekev Akademi Dergisi*, C:XVIII, No: 58, Kış 2014, s. 717; Nuran Döner, "İsmail Hakkı Bursevî'nin Kitâb-ı Kebîr'i ve Bursevî'de Vâridât Kültürü", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, No: 15, 6 [2005], s. 312-313.

şerh ettiği *Noktatü'l-Beyân*,³ Baki Yaşa Altınok'un çevirdiği *Noktatü'l-Beyân*,⁴ Rahmi Yananlı'nın hazırladığı *Noktatü'l-Beyân*⁵ ve son olarak Burak Anılır'ın hazırladığı *Noktatü'l-Beyân*⁶ olmak üzere toplam 4 tanedir. Bu kitaplar çeviri, metin inceleme ve tıpkıbasım şeklinde hazırlanarak basılmıştır. Hiçbir kitapta transkripsiyonlu çalışma bulunmamaktadır. Kitaplardaki metinler ise, ufak tefek farklılıklar (fazlalıklar/noksanlıklar) ihtiva etmekle birlikte temelde birebir aynıdır. Bu sebeple, bu çalışmada metinler arası mukayese yapılmamıştır. Yalnızca çalışmamıza konu olan metin transkribe edilmiştir.

Kitap olarak basılan *Noktatü'l-Beyân*ların bir diğer ortak özelliği, hepsinin, müellif olarak Muhammed Nûru'l-Arabî'ye⁷ (ö. 1305/1888) nispet edilmiş olmasıdır. Bu konuda inceleme yaparken *Noktatü'l-Beyân*'ın TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu'nda da bir nüshasını⁸ tespit ettik. Bu nüshada ise eser, Şeyhzâde Mehmed Muhyiddin⁹ (ö. 950/1543) adına kayıtlıdır. Yazmanın ser-levhasında da “Şeyhzâde” ismi bulunmaktadır. Rahmi Yananlı hazırladığı kitabında, esas aldığı nüshanın¹⁰ ser-levhasında bulunan “Şeyhzâde” isminden ve yazmanın 1576 tarihli istinsah kaydından söz etmemiştir.

Söz konusu iki müellifin; Şeyhzâde Mehmed Muhyiddin (950/1543) ve Muhammed Nûru'l-Arabî'nin (ö. 1305/1888) yaşadığı devirler ve Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü 2627 numaralı yazmanın istinsah tarihi göz önüne alındığında *Noktatü'l-Beyân* isimli eserin aslında Şeyhzâde Mehmed Muhyiddin'e ait olduğu söylenebilir. Öte yandan Şeyhzâde Mehmed Muhyiddin

³ Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî, **Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî'nin Risaleleri ve Noktatü'l-Beyân**, şerh.: M. Fazıl Güvenç, y.y., t.y.

⁴ Seyyid Muhammed Nûr, **Noktatü'l-Beyân**, çev.: Baki Yaşa Altınok, Ankara, Oba Yayıncılık, 2000.

⁵ Muhammed Nûru'l-Arabî, **Noktatü'l-Beyân: Noktanın Sırrı**, haz.: Rahmi Yananlı, İstanbul, Büyüyen Ay Yayınları, 2012.

⁶ Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî, **Nûru'l-Arabî Külliyyatı Nokta Şerhi Risâle-i Noktatü'l-Beyân**, haz.: Burak Anılır, 5 c., İstanbul, H Yayınları, 2018, C:V.

⁷ Nihat Azamat, “Muhammed Nûru'l-Arabî”, **DİA**, İstanbul, 2005, C:XXX, s. 560-563.

⁸ Şeyhzâde Mehmed Muhyiddin, **Noktatü'l-Beyân**, TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu.

⁹ Erdoğan Baş, “Şeyhzâde”, **DİA**, İstanbul, 2010, C:XXXIX, s. 97-98.

¹⁰ Şeyhzâde Mehmed Muhyiddin, **Risâle-i Noktatü'l-Beyân**, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü, No: 02797.

hakkında son dönemde yapılan çalışmalarda, müellifin eserleri arasında *Noktatü'l-Beyân* da zikredilmektedir.¹¹

Çalışmamızda, Şeyhzâde Mehmed Muhyiddîn'e ait olan *Noktatü'l-Beyân* isimli eserin, şu ana kadar tespit edilmiş nüshalarından farklı olarak Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü 3637'de, "Te'lifât-ı Vâridât-ı Sarı 'Abdullâh Efendi kıddise sırrihu'l-'alâ" başlığıyla yazılmış bir nüshasına daha ulaştık. Bir sonraki bölümde, *Vâridât*'ın yani *Noktatü'l-Beyân*'ın, çalışmamızın ana konusu olan Sarı Abdullah'ın *Dîvân*'ı ile arasındaki alâkayı ortaya koymaya çalışacağız. Bu noktada, *Noktatü'l-Beyân*, elimizdeki nüshada *Vâridât-ı Sarı Abdullah* ismiyle kayıtlı olduğu için biz de bu isimlendirmeye sadık kalacağız.

3. 7. ESERİN MUHTEVASI

Çalışmamızın ikinci bölümünde yer alan Nüsha Tavsifi ve Nüshanın Muhtevası kısımlarında yazmanın, her iki eseri de kapsayacak şekilde özelliklerinden bahsedildiği için burada ayrıca nüsha tavsifi yapılmayacaktır.

Vâridât, bir giriş ve 22 adet fasıldan oluşan tasavvufî bir eserdir. Her fasılda farklı bir konudan bahsedilmektedir fakat bütün olarak bakıldığında asıl konunun "ilim" olduğu görülmektedir. Hz. Ali'nin "İlim bir noktadır; onu cahiller çoğalttı."¹² sözü ile noktayı "Ne sır ki Bismillâh'da var, bâ-ı Bismillah'da var, ne sır ki bâ'da var, bâ'nın noktasında var. Ol nokta ki bâ'nın altındadır, ben ol noktayım."¹³ şeklinde açıkladığı sözü, dolayısıyla Hz. Ali'nin bu sözlerindeki "nokta" kavramı eserin ana temasını oluşturmaktadır.

¹¹ Erdoğan Baş, "a.g.m.", s. 97-98; Prof. Dr. Muhittin Eliaçık, "Kocaelili Bir Âlim: Muhyiddîn Muhammed Efendi ve Noktatü'l-Beyân Adlı Eseri", **Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III**, Kocaeli, Kocaeli Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, 2017, s. 2607-2610.

¹² Bkz.: Şeyh Süleymân b. İbrahim el-Kunduzî el-Hanefî el-Belhî, **Delilleriyle Ehl-i Beyt'e Meveddet**, thk.: tahkik Seyyid Ali Cemal Eşref el-Hüseyni, trc.: Adalet Çakır, Derya Çakır Baş, Gülgün Uyar, İstanbul, Sufi Kitap, 2018, s. 179.

¹³ Bkz.: Süleymân el-Belhî, **a.g.e.**, s. 179.

Eserin girişinde ve fasıl başlarında genelde “Ey birâder, Ey tâlip, Ey birâder-i âşık, bil ve âgâh ol ki” şeklinde ifadeler yer almaktadır. Metin ayet ve hadis iktibaslarıyla örölmüş, çeşitli kişilere ait beyitlerle süslenmiştir.

Giriş bölümü Besmele ile başlamaktadır. Daha sonra müellif, Fussilet Suresi 41/53 ayetini iktibas etmiş ve ayeti açıklamıştır. Kemâle ermek için bir mürşide bağlanmak ve ilmi ondan öğrenmek gerektiği vurgulanmıştır. Devamı özetle şöyledir: İlmu’llah’ın hem zâhirî hem de bâtinî vardır. Zâhirî yönünü pek çok âlim açıklamıştır fakat bâtinî yönü yalnızca sır ehline söylenebilir. Çünkü insanlar bilmediği ilme düşmandır ve herkese aklı yettiği kadarını anlatmak gerekir.

Birinci bölüm “**faşl-ı evvel**” başlığıyla yazılmıştır. Bu bölümde ilmin sırrı anlatılmaktadır. Özetle şöyledir: Hz. Ali’ye sorulan “İlim nedir?” sorusu ve onun cevabı ile başlar. Hz. Ali bazı açıklamalar yapar ve son olarak “Ne sır ki Bismillâh’da var, bâ-ı Bismillah’da var, ne sır ki bâ’da var, bâ’nın noktasında var. Ol nokta ki bâ’nın altındadır, ben ol noktayım.” dedikten sonra tâlipler, başka soru sormaz. Bu sözü duyan tâlipler, çokça hizmet ettiler, Ashab-ı Suffa’dan oldular. Ashab-ı Suffa, ilimde derinleşmişlerdi. Başlarına örtülerini çekip noktanın sırrından konuşturlardı. O nokta ki, hakiki bir güneştir. Bölümün sonu, bu girişi böylece özetledik, inşaallah açıklama yapacağız, şeklinde bitmektedir.

İkinci bölüm “**faşl-ı duvvom**” başlığıyla yazılmıştır. Bu bölümde, eşyanın/şeylerin kaynağı anlatılmaktadır. Özetle şöyledir: Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) “Allah ilk önce aklı yarattı.”, “Allah, ilk önce benim ruhumu yarattı.”, “Allah, ilk önce kalemi yarattı.”, “Allah, ilk önce benim nurumu yarattı.” cümleleri bir midir yoksa her birinin hakikati ayrı mıdır? Bunun hepsi bir hakikattir fakat her biri farklı isimlerle isimlendirilmişlerdir ve hepsi ezelî kuvvetten sâdır olmuşlardır. Bir nesneye yüz tane de isim versen onun hakikati çokluk kabul eden olmaz. Bir şeyin yüz tane adı olabilir ama hakikati birdir.

Üçüncü bölüm “**faşl-ı sevvom**” başlığıyla yazılmıştır. Peygamber Efendimiz’in (s.a.v) 40 yıl sülûk etmesi, ledünnî ilmin kendisine aşikâr olması, insânî kemâle, hakikî Mirâc’a ermesi ve Hayy olan Allah’ı görmesinden bahsedilir. Sonrasında sırasıyla ruh, akıl, nur, arş, melek-i mukarreb, Cebrâil-i Emîn ve âdem

kavramlarından bahsedilir. Âdeme gelince, bu sıfatlar ve sayılan isimlerin hepsinin bir hakikatin sırrı olduğu ifade edilir. Allah'ın varlığına nicelik isteyen kâfir olur ama insan, Allah'ın en büyük halifesidir; onun varlığı Allah'ın varlığı, onun fiili Allah'ın fiili demektir.

Dördüncü bölüm “**faşl-ı çehārom**” başlığıyla yazılmıştır. Bu bölümdeki nokta; hakikat âlemi, tam bir tecellî makamı olan ezeli kuvvet, Muhammedî hakikat sırrı ve bunların hepsine nokta-i küll denildiği üzerinedir. Devamı ise şöyledir: Noktadan sadır olan yine noktadır ve âlem, noktadan zuhur etmektedir. Kalemle bir nokta koysan, o nokta, “nokta”nın bir örneğidir. Bu da, katreyi görünce onun denizden olduğunu bilmek, zerreyi görünce onun güneşten olduğunu bilmek gibidir. Yarasa, (göremediği için) güneşi bilmez ve yok zanneder. İnsanoğlu da cehalette kalıp ışığı yok zanneder. Gerçeği gösterince de gözü kapanır, doğruyu inkâr eder. Âlem, noktadan sadır olmuştur. Âlem ise merkez noktadır.

Beşinci bölüm “**faşl-ı pençom**” başlığıyla yazılmıştır. Bu bölüm, vahdet noktasından, kesret âleminin zuhur etmesi üzerinedir. Yedi noktanın göklerin padişahı olduğu, geri kalan yıldızların bunlara tabi olduğu, feyzi akl-ı küllden buldukları ve ona nokta-i hakiki, arşu'llah, ilk cevher, kalem, ruh, nur, âdem, âlemin kutbu, vahdet noktası dendiği anlatılmaktadır. Devamı ise şöyledir: Nokta-i hakiki, şems-i bâtındır. Güneş; hayat veren, ışık veren, kudret verendir ve diğer bütün yıldızlar ışığını ondan alırlar çünkü güneş, şems-i bâtının mazharıdır.

Altıncı bölüm “**faşl-ı şemom**” başlığıyla yazılmıştır. Bölüm, felekler ve yıldızlardan özetle bahsettik, eğer ayrıntılı anlatsaydık uzatmış olurduk, denilerek başlamaktadır. Devamında, felekler ve yıldızların babalar, unsurların analar olduğu, bu ana-babadan üç cinsin zuhur ettiği; bunların da maden, bitki ve hayvan olduğundan bahsedilmektedir. Her insanın kendini bilmesinin hem farz-ı ayn hem de farz-ı kifaye olduğu, her şeyin bir maksada binaen ortaya çıktığı ve Allah'ın hiçbir şeyi boş yere yaratmadığı, zikri geçen bütün cinslerin ve varlıkların hakikatinin bir olduğu ve birden tecelli ettiği, buna akl-ı küll dendiği ve bunların hadis şerhi olup Peygamber'in (s.a.v) süluku olduğu anlatılmaktadır.

Yedinci bölüm “**faşl-ı heftom**” başlığıyla yazılmıştır. Bu bölüm, her şeyi tecelli ettirenin “Kün!” lafzı olduğu yani emir lafzı olduğu üzerinedir. Devamı özetle şöyledir: Bütün isimler ve isimlendirilen şeyler, fiiller, evvel, ahir vs. hepsi ezelden ve Allah’ın vücudundan zuhur buldu çünkü Allah, zatıyla bütün mevcudatı kuşatmıştır. Allah’ın pak zatı, ezeli kuvvettir; onun adı akl-ı külldür; arşu’llahdır; aslî noktadır. Akl-ı küll, feleklerin ve yıldızların mazharıdır. Feleklerin ve yıldızların mazharı, unsurattır. Unsuratın mazharı ise mevaliddir. Mevalid ise, maden, bitki, hayvandır. Hayvan-ı nâtik dedikleri ise âdemdir. Âdem, bütün mevcudatın özeti, Allah’ın halifesidir. İnsanın fazileti, diğer bütün mahlukat üzerinde, konuşmasıdır; akli ve ilmidir.

Sekizinci bölüm “**faşl-ı heştom**” başlığıyla yazılmıştır. Bu bölüm, ufuktaki deliller ve bu delilleri insanın kendi nefsinde bulması gerektiği üzerinedir. Bütün ilimlerin kaynağının ve sırrının “Senurihim” ayeti ile “Men arefe nefsehu” hadisinde olduğu anlatılmaktadır.

Dokuzuncu bölüm “**faşl-ı nuhom der-beyânı eflāk ve encüm ki der-nefsi insân münâsebeti dârend**” başlığıyla yazılmıştır. Bu bölüm, insan nefsinde alakası bulunan felekler ve yıldızlarla ilgilidir. İlim adamlarının ve kelam âlimlerinin âleme, âlem-i kebir; insana ise âlem-i sağır dedikleri fakat tasavvuf âlimleri için insanın, âlem-i kebir olduğu belirtilmekte peşinden ilim adamlarının dediği gibi devam edilmektedir. Âlemden ne varsa âdemde de onu bulmanın insana vacip olduğu, “nokta”nın, aslî noktanın insanın cismi olması ve ana rahmine düşen “nokta”nın ilk cevher misali olması, “nokta”nın ana rahmindeki gelişme evreleri ve sonrasında insanın azaları vs. anlatılmaktadır. Bu bağlamda insan vücudundaki azaların her biri, feleklerdeki gezegenlere/yıldızlara, evrendeki bitkilere, hayvanlara benzetilerek açıklanmaktadır.

Onuncu bölüm “**faşl-ı dehom der-beyân anki sa‘âdet ve şekâvet-i insân ezçe hâsıl mî-şevad**” başlığıyla yazılmıştır. Bu bölümde, insandaki mutluluğun ve mutsuzluğun nasıl ortaya çıktığı açıklanmaktadır. Bu bağlamda, Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) “Said olan kişi anne karnındayken saiddir.” ile başlayan hadisi delil getirilmiştir. Özetle şunlar anlatılmaktadır: Mutluluk ve uğursuzluk, levh-i

mahfuzda yazılıdır ve her biri zamanı gelen felek sebebiyle ortaya çıkar. Yaratıkları hareket ettiren Allah'tır fakat insan kendi yaptı sanır. "Nokta" ana karnına düştüğünde anne-babanın bunda bir talihi yoktur. Yıldızın dönüşü ve hareketi mutluluk ve mutsuzluğun üzerine tesir ederse, anne karnındaki nutfenin kendisine bu haller işlenir. Çünkü nutfé, cismin levh-i mahfuzudur ve bu levh-i mahfuz da âlemin mazharıdır. Saadet veya şekavet sana anne karnından gelmişse, sabır göster. Fakat saadeti veya şekaveti kendi isteğinle seçtiysen ve yanlış bir iş yaparsan, pişman ol, tövbe et.

On birinci bölüm "**faşl-ı pânzdehom der-beyân-ı haqîkat-i insân ki yek nokta est heme ef'âl-i insân ez istivâ-yı nokta-i bîrûn âmed**" başlığıyla yazılmıştır. Bu bölümde, insanın hakikatinin bir nokta olduğu ve insanın tüm fiillerinin de bu noktanın tam ortasından çıktığı açıklanmaktadır. Özetle şöyledir: İlk cevher, aslî noktadır ve bu nokta, nokta-i illetir. Âlemde mevcut olan her şey bunun tam ortasından çıkmıştır. On sekiz bin âlem, bunun yanında bir hardal tanesi gibidir. Buna da yuvarlak olduğu için nokta deriz. Kâtip, kalemi kağıdın üzerine koysa önce bir nokta ortaya çıkar. Noktadan harf, harften kelime, kelimedenden kelam, kelimadan "esma" ortaya çıkar. "Esmâ", her şeyin ismidir ve isim de her şeyi kaplamıştır. Bölümün sonunda ise, Hz. Ali'nin nokta ile ilgili sözleri iktibas edilmiştir.

On ikinci bölüm "**faşl-ı devâzdehom der-beyân-ı kuvvet-i zâhir ve kuvvet-i bâtın**" başlığıyla yazılmıştır. Bu bölüm, zâhir ve bâtın kuvvet hakkındadır. Zâhirî hissin 5 adet olduğu belirtilir; 5 duyu organı ve özellikleri anlatılır. Sonrasında bâtınî hissin 5 adet olduğu belirtilir ve bunlar anlatılır. En sonunda 7 adet hissin/kuvvetin kaldığı belirtilir; sindirim, boşaltım gibi sistemler de dâhil olmak üzere diğer kuvvetler anlatılır.

On üçüncü bölüm "**faşl-ı sîzdehom der-beyân-ı haqîkat-i insân ki maşşud-ı muḩaddime-i ân bûd ki tu haqîkat-i h'ışten be-neşinâsî**" başlığıyla yazılmıştır. Bölüm, insanın hakikati üzerinedir. Konunun başında, "Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir." ayeti iktibas

edilmiş ve açıklanmıştır. Daha sonra yine konuyla ilgili birkaç ayet iktibas edilmiş ve açıklanmıştır.

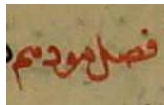
On dördüncü bölüm “**faşl-ı çehârdehom der-beyân-ı haqîkat-i insân ki yek nokta est**” başlığıyla yazılmıştır. Bölüm, insanın hakikatini bir nokta olarak açıklama üzerinedir. Şöyle özetlenebilir: İnsanın kalbine gönül derler. Onun merkezi, karargâhı ve makamı yürektir. Yüreğin tam ortasında bir nokta vardır, rengi siyahtır, adı Süveyda’dır. Süveyda; insanın hakikat merkezidir, insan bedeninin arşıdır, nefs-i natıkadır ve insan bedeninin padişahıdır. Bunlardan sonra, bu noktanın özelliklerinden bahsedilir. Daha sonra noktanın, insanın hakikati olduğu, beden uyusa bile onun uyanık olduğu anlatılır. Sonra akıldan bahsedilir. Şöyledir: Aklın karargâhı ve makamı dimağdır ve dimağ, Utarid feleğidir, sürekli kitabetle meşguldür. Zira, akıl bedeninin faruğudur yani iyiden kötüyü seçer. Göz görmese, kulak işitmese bile akıl, hepsinin arasında doğruyu bulur. Bunları söylemekten murad, insandaki noktayı anlatmaktır fakat bu nokta, gözün gördüğü bir nokta değildir. Bu noktaya zahîrî gözle bakma ki bâtinî sırrı kaçırmayasın. Bin yıl insanın sırrından bahsedilse, binde biri bile bitirilemez.

On beşinci bölüm “**faşl-ı panzdehom der-beyân-ı sırr-ı nokta ki der-her fi’li nâm-ı diger dâred**” başlığıyla yazılmıştır. Bu bölüm, insanın her fiilinde farklı bir şekilde bilinen noktanın sırrı hakkındadır. Konu, insanın hakikati ruhudur, şeklinde başlamakta ve “Sana ruh hakkında soruyorlar.” ayeti açıklanarak devam etmektedir. Özetle şunlar anlatılmaktadır: Yüreğin ortasında olan bir nokta vardır ve emrin merkezi orasıdır. O merkez, yuvarlak bir ayna gibidir, iki yüzü vardır, görünen ve görünmeyen âleme tasarrufu vardır. Eğer bu ayna parlatılırsa, sırlar ona görünür olur. Herkesin gönlünde bu ayna vardır fakat cehaletten, gafletten, dünya muhabbetinden pas tutmuştur. Bu pası gidermek için ya hakikat ilmi ya bir mürşid-i kâmil ya da Allah’ın yardımı gerekir. Son olarak yine duyu organlarından hayal, hafıza, tefekkür gibi kavramlardan bahsedilerek bitirilir.

On altıncı bölüm “**faşl-ı şanzdehom der-beyân-ı harf ve nokta-i celâl ve cemâl**” başlığıyla yazılmıştır. Bu bölüm, Celâl ve Cemâl’in noktası ve harfi hakkındadır. Özetle şunlar söylenmektedir: Harf ve nokta mürebbî değildir. Hem ateş

ve su ile yok edilebilir hem de bölümlere ayrılıp taksim edilemediği için yok edilemez. Allah'ın pak zatı öyle bir kuvvet-i ezelîdir ki bütün eşyayı kaplar. Allah (c.c.) mütekellimdir; “Kün!” lafzı ile bütün âlemi yaratmıştır. Ulema, Allah mütekellimdir fakat illa bu kelimelerle konuşmaz derler, bu doğrudur. Zira harfsiz tekellüm mümkün değildir. Harf olmasa hâkim ne ile hükmeder? Harf olmazsa ne emir kalır ne yasak, ne âdem kalır ne de âlem.

On yedinci bölüm “**faşl-ı heftdehom**” başlığıyla yazılmıştır. Bu bölüm, “Ben gizli bir hazineydim, bilinmek istedim ve bilinmek için yaratıkları yarattım.” kutsî hadisinin açıklanması hakkındadır. Öncelikle sözü geçen kutsî hadis iktibas edilmiş, peşinden eğer harf olmasaydı bir şeyleri bilmenin ve sevmenin mümkün olmayacağı belirtilmiştir. Daha sonra “Allah Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti.” ayeti iktibas edilerek harfin önemine vurgu yapılmıştır. Sonrasında anlatılanlar ise şöyle özetlenebilir: İdrak edilen şey ile idrak eden kişi arasında bir bağ vardır. İdrak ettiğin şey, senin aynındır. Müdrek, müdrik ve idrak kavramlarının üçü de birdir. Bunu açıklamak gerekirse, müdrik âşık kişi, müdrek âşık olunan kişi, idrak ise aşkın kendisidir. Aynı olma meselesi âşıklık örneği üzerinde ifade edilecek olursa, eğer âşık, devamlı olarak aşkıyla ve mâşukla ilgilense, hayalinden maşuğu dışında her şeyi kaldırsa, o yakınlıktan ittisal meydana gelir. Bu durumda da âşık, mâşuk ve aşk hepsi bir olur. Nitekim Hallâc-ı Mansur’un “Ene’l-Hakk” sözü de bu aynılıktan, birlikten, ittisalden ortaya çıkmıştır. Zaten hakiki mâşuk da Allahu Teâlâ’dır. Allah’ın ezelî iradesi, âlemi ve âdemi ayna edinmiş, bunlara tecelli etmiştir. İnsanlar, Allah’ın hayat tecellisinden hayy, salatanat tecellisinden padişah, ilim tecellisinden âlim vb. olmuştur. Allah (c.c.) kesret aynasından tecelli etmek ve aynadan kendi hüsnünü görmek istedi. Bu düşünceyle Allah âşık kişi, kendi cemali ve hüsnü mâşuk olan, kendi iradesi ise aşk olur. Fakat bunların üçü de yine birdir. Bir şeyhe erişmeden bu hakikatleri anlamak mümkün değildir. Allah’a âşık olmayan da aşk sırrından haberdar olmaz.

On sekizinci bölüm “**der-beyân-ı hâl-i hod**” başlığıyla yazılmıştır. Bu bölüm, kendi halinin beyanı üzerinedir. İnsan-ı kâmil olabilmenin,

Allah'ın bütün sıfatları ile vasıflanmak suretiyle olabileceği, insan-ı kâmil olanın kutup olacağı, Allah'ın sıfatının tam tecellisinin kutup olduğu ve kutbun elinde on sekiz bin âlemin hardal tanesi gibi olduğu ifade edilmektedir. Sonrasında, Allah'ın sıfatlarında insanın acziyeti örnekler verilerek anlatılmaktadır. Devamı şöyledir: Nâkıs olan kemâl istese onun saadeti yükselmektedir; fakat nâkışlığıyla kalmak isterse de onun saadeti iniştedir. İnsanlık, günden güne gelişmektir. Dünya, ahiretin ekinidir. Ekin öyle bir şeydir ki, sen ekmeden gönlünde biten iman, sadakat, ilim vs. gibi sıfatlardır ve insanın saadeti bu sıfatlarla vasıflanmaktır. Zira Allah'ın baktığı yer insanların gönlüdür; itibar ettiği gönüldeki niyettir. Allah'ın varlığı kimde tecelli etse, o kişiden -makam itibariyle- aşağıda olan insanların sığınağı olur. Bu yönden peygamberler ve evliyalar insanların sığınağı konumundadır. Kim onlardan yüz çevirirse, kâfir onlardır.

On dokuzuncu bölüm “**faşl-ı nūzdehom der-beyān-ı haḳīḳat-i ḳuṭb-ı ‘ālem ve su’āl ve cevāb-ı müdde‘ī**” başlığıyla yazılmıştır. Bu bölüm, kutb-ı âlem ile müddeinin sorusu ve cevabı üzerinedir. Anlatılanlar şu şekilde özetlenebilir: Bir hadis şerhinde rivayet edildiğine göre dünyada 356 evliyaullah vardır ve kıyamete kadar devam ederler. Bunların, 300’ü bir bölük, 40’ı bir bölük, 7’si bir bölük, 5’i bir bölük, 3’ü bir bölük ve 1’i kutb-ı tenhadır. Kutup geri kalanın sığınağı hatta belki bütün mahlukatın sığınağıdır. –Daha önce birkaç bölümde vurgulandığı gibi- Allah'ın mazhar-ı tâmmı kutuptur. Ehl-i zâhirden olup anlayışında kusur bulunan bazıları kutup, geri kalan mevcudata tecelli eder, derler fakat kutup hakkında dedikleri küfürdür. Çünkü Allah (c.c.) hululdan ve ittihaddan münezzehtir. Fakat bunlar, hulul ve ittihadın ne olduğunu bilselerdi, kutbun vasıflarını duyduklarında küfre düşmezlerdi. Eğer sen, “Allah, her şeyi kuşatıcıdır.” ayetinden (ve devamında verilen benzeri ayet, hadis ve vecize örneklerinden) hulul ve ittihad anlıyorsan kâfirsın; imanını tazele çünkü Kur’an’a karşı geldin. Bu ve benzeri sözlerde hulul ve ittihad yoktur. Bunlara yüz bin delil de getirsen, gönülleri açık olmadığı için, ana doğma kör oldukları için gerçeği göremezler. Kutba yakın olan velidir ve Allah dostlarına yakın olanların korkusu kalmaz. Allah (c.c.) tecelli etmek dilese üçlerin biri layık olur. Üçlerin biri yerine beşlerin biri gelir, yedilerin biri beşlere gelir, kırkların biri yedilere gelir, üç yüzlerin biri kırklara katılır, kalan halkın en iyisinden

biri üç yüze katılır ve bu döngü kıyamete kadar devam eder. Çünkü kıyamete yakın pek çok mahlukat tükenir, geriye sadece bunlar kalır. Bunlar birer birer dünyadan giderse geriye kutup kalır. Allah (c.c.) tecellisini âlemden çekmek isterse kutup gider ve cihan yok olur, geriye sadece Hakk'ın vechi kalır.

Yirminci bölüm “**faşl-ı bîstem der-beyân-ı ânki her şîfat ki der-tû ‘âdet şevved ‘âkıbet der-ân şîfat-ı haşr konend**” başlığıyla yazılmıştır. Bu bölüm, insanın kendisinde adet haline gelen sıfatlarla haşr olunacağı hakkındadır. Konu, ruhun bedenden ayrıldığı sırada kendisinde hangi sıfat varsa o sıfatla vasıflanacağı, kiminin hınzır kiminin yırtıcı hayvan suretinde olacağı, bunun Kur'an'da delili olduğu, eğer bir insanda bu sıfatlar varsa ve yaşıyorsa, ölmeden bunlara çare bulması ve bunları kendinden def etme konusunda gayret etmesi gerektiği anlatılarak başlamaktadır. Bölümün devamında anlatılanlar şöyle özetlenebilir: Rüya insanın kerametlerindendir ve peygamberliğin bir parçasıdır. Eğer bir insan –rüyasında- köpek ve keçi sureti görüyorsa hırsı, kaplan sureti görüyorsa kibri, yılan sureti görüyorsa kini, eşek sureti görüyorsa şehveti, tilki sureti görüyorsa yavuzluğu ağır basıyordur. Tek tek hepsini söyleyecek olursak söz uzar. Özetle, hangi sıfat insanda galipse kıyamet günü o sıfatla aynı olur. Bu sözün gerçek olduğuna dair delil Tevrat'ta, İncil'de, Kur'anda vs. pek çok yerde mevcuttur. İyi, iyi ile, kötü de kötü ile haşr olur. Bir mürşidin eteğine yapışıp bu (kötü) sıfatlarla vasıflanmamak için gayret etmek gerekir zira bu sıfatlardan kurtulmak ancak bir mürşidle mümkün olur; insanın yalnızca kendi gayretiyle mümkün olmaz. Mürşid, müridine yalnızca ilim öğretmez; aynı zamanda kötü ahlakını güzel ahlaka dönüştürür. İnsan, kötü huyunu Allah'a arz etmeli ve ondan yardım dilemelidir. Allah'ın yardım tecellisine gark olması, sürekli çabalamasından iyidir. Bunun yolu da Allah ehli ile oturmaktır. Yalnızca zalimler Allah'ın kerametine layık değildir. Dünyayı ve dünya hayatını kötüleyen hadislerde kastedilen dünya, insanı Allah muhabbetinden gafil bırakan her şeydir. Gaflet ise üçtür. Birincisi, Allah'ı bırakıp insanlarla meşgul olmak, ikincisi, ahireti boşlayıp dünyayla meşgul olmak, üçüncüsü ise ölümü unutup ölüm yokmuş gibi yaşamaktır. İbadetlerin maksadı gönlü, dünya muhabbetinden döndürüp Allah'a yöneltmektir. Kim, 40 gün ihlasla ibadet etse hikmet çeşmeleri gönlünden diline akmaya başlar. Kimileri 40 yıl namaz kılar ama gönüllerinde dünya muhabbetinden

başka bir şey yoktur. Eğer gönül, dünya meşgalesinden uzak olursa Allah'ın kudret parmağı gönlün ortasında olur ve onu dilediği gibi çevirir. Bir mümin bu mertebeye erişirse asıl ölümsüzlüğe ulaşır. Zira, Allah'ın yardımı olmadan, peygamber de, evliya da hiç kimsenin tabiatını değiştiremez.

Yirmi birinci bölüm “**faşl-ı bîst u yekom der-beyân-ı ân ki vücūd-i insānî mişāl-i şehristānest**” başlığıyla yazılmıştır. Bu bölüm, insan vücudunun büyük bir şehre misal gösterilmesi hakkındadır. Konu, bunca zaman söylenen sözlerde asıl kast edilenin, “kişinin kendi nefsinin bilmesi” meselesi olduğu ifade edilerek başlamaktadır. Kendini bilen Rabb'ini bileceği, ilim bilmenin/öğrenmenin herkese farz olduğu, asıl ilmin insanı helakten kurtaran ve Allah'a yaklaştıran ilim olduğu, insanın kıymetinin ilmine ve istidadına göre olduğu, zâhir ilmin veya zâhir düzeyde kalan ilmin mutlaka kendini göstermek isteyeceğinden, bu ilmi okudukça insanın kibrinin ve kendini beğenmişliğinin artacağından çeşitli ayet ve hadisler delil gösterilerek anlatılmıştır. Sonrasında, hiçbir zaman ümidi kesmeden devamlı Allah'tan talep etmek gerektiği, ümit etmenin Allah'tan yardım istemek anlamına geldiği, bu kapıda kimsenin mahrum kalmayacağı ifade edilmiştir. Devamı şöyle özetlenebilir: İlmin, zâhir ve bâtin olmak üzere iki vechi vardır. Bu iki vecihden yüz bin vecih ortaya çıkar. Ehl-i zâhir ilmin yalnızca zâhiriyle meşgul olur. Fakat zâhir ilmin bâtını bilmesi cahil olur; zâhirini bilmesi bâtını nakıs olur. Bu iki vecihte de hünerli olan kişi şeyh veya mürşid olur. İlmi zâhir insanda dünya makamlarına, ilm-i bâtin ise Allah'a eriştirir. Allah'ı bilmenin anahtarı insanın kendi bâtını bilmesindedir. İnsanın bedeni büyük bir şehir gibidir hatta belki âlem gibidir. Zira Allah âdemi kendi suretinde yaratmıştır. Burada suretten kasıt sıfattır. İnsan, Allah'ın sıfatlarının mazharıdır. Allah'ın iki sıfatı vardır ki diğer sıfatları da bu iki sıfattan zâhir olur. Bunlar, celâl ve cemâl sıfatlarıdır. Cehennem celâl, cennet ise cemâl sıfatının tecellisidir. İnsanlar da bu iki sıfatla vasıflanmıştır. Hangisi ağır basarsa akıbeti o yönde olur. Her insana kendi vücudunda bu sıfatları bulmak vaciptir. Bunun sonucunda, aşk talibi olan cihad-ı ekbere yani ebedî saadete döner; değilse cihad-ı aşğara yani bedenî arzulara devam eder. İnsan kendi nefsini bilmeden kendine cihad edemez.

Yirmi ikinci bölüm “faşl-ı bîst devom der-beyân-ı ân ki pâdişâh der-bedenest” başlığıyla yazılmıştır. Eserin sonu olan bu bölüm, bedendeki iki padişah, yani celâl ve cemâl hakkındadır. Özetle şunlar anlatılmaktadır: Gönül, büyük bir şehir gibidir. Bu şehirde iki padişah vardır. Bu padişahların ikisi de kendi işine hâkimdir fakat bunlardan hangisi galip gelirse hükmün tamamı onundur. O padişahın biri akıl, diğeri ise tabiattır yani bedenın şeytanıdır. Ruh, cemâl sıfatı ile vasıflanırsa onun adı saiddir, akıldır. Eğer ruh, celâl sıfatı ile vasıflanırsa adı nefsi-i emmaredir, şeytanın sırrıdır. Bunun (bu iki padişahın) askerleri vardır. Bu askerleri bilmezsen ve bunları karşı karşıya getirmezsene cihad-ı ekber yapamazsın. Bu iki padişahın aslı celâl ve cemâldir. Celâl sıfatının 15 askerî yöntemi vardır. Cemâl sıfatının 17 askerî yöntemi vardır. Bunlar birbirine devamlı olarak düşmandır. Celâl sıfatının baş yöntemi/yolu tamah, hırs, cehalet, kibir, kin, kendini beğenme, cimrilik, hasetlik, öfke, düşmanlık, gıybet, alay, yalan, inkar ve gaflettir. Cemâl sıfatının baş yöntemi/yolu ise kanaat etme, güven, ilim, yumuşaklık, tevazu, sabır, cömertlik, şefkat, biat etme, tevekkül, huzur, hürmet, gerçeklik, mürüvvet, kerem, feragat etme ve Allah aşkıdır. Bu 32 yöntem/yol mübariz olanlardır. Bunların (görünmeyen kısımda) bir milyon yöntemi daha vardır; bunlarda daima savaş halindedir. Eğer insana bir iyi bir fikir gelirse bu cemâl sıfatıdır; Allah’tan gelmektedir; mümkün oldukça bu fikre uymak gerekir. Kötü bir endişe gelirse bu da celâl sıfatıdır; şeytandandır; mümkün oldukça bu fikirden kaçmak gerekir. Azgın nefse çare yoktur. Eğer olsaydı Hz. Muhammed (s.a.v.) gibi kâmil bir padişah Ebu Leheb’e bir çare bulurdu. Nefsi fazlaca azdıran (makam), mal ve cehalettir. Bunların üçü bir kişide olsa bin tane Nemrud ve Firavun onun nefsinden ders alır. Nefsi, ancak açlık ve yokluk dize getirir. Kötü huy insandan ölünceye kadar gitmez. Bunun çaresi ise bir mürşid sohbetinde olmaktır.

3. 7. 1. Dîvân ve Vâridât Arasındaki Alâka

Vâridât isimli eserin aslında bir Nokta Şerhi olduğunu daha önce delilleriyle beraber açıklamıştık. Tezimizde, daha önce çalışılmış olan bu içeriği tekrar almamızın birinci sebebi, daha önce Nokta Şerhlerinin transkripsiyonlu bir çalışmasının yapılmamış olmasıdır. İkinci ve en önemli sebebi ise, *Dîvân* ile arasındaki benzerliktir.

Yazmada, öncelikle şiirleri çalıştıktan sonra mensur kısmı (*Vâridât*) incelerken iki eserde de birebir aynı olarak yapılmış iktibaslar olduğunu gördük. Hatta bazı ayet ve hadisler, her iki eserde de aynı sırayla iktibas edilmişti. Genel olarak muhteva incelemesi yaptığımızda ise, iki eserin muhtevalarının birbirine çok yakın olduğunu, mensur metnin bazı kısımlarının manzum kısımda adeta beyitlere döküldüğünü fark ettik. Bu noktada, manzum metin, mensur metnin birebir şiire dökülmüş halidir diyemeyiz lakin şairin, mensur metni yani *Vâridât*'ı olarak telif ettiği *Nokta Şerhi*'ni, şiirlerini yazarken kendine adeta bir kılavuz olarak tayin edildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bu kısımda, mensur metin ile manzum metin arasında saptayabildiğimiz benzerlikleri bir başlık altında topladık. Söz konusu iki eserin, peş peşe okunduğunda zihinde bıraktığı “birbirine yakın”lık etkisi, bu başlık ile beraber daha anlaşılır bir hale gelecektir.

3. 7. 2. Benzerlikler

Mensur metnin bir kılavuz olarak tayin edildiğini düşündüğümüz için öncelikle mensur metinden daha sonra da manzum metinden örnekler göstererek benzerlikleri bir araya getirdik. Özellikle vurgulamak istediğimiz ifadeleri altı çizili olarak gösterdik.

Örnek 1: Her ikisinde de “ilm-i ledünn”den ve Allah’ı görmekten bahsedilmektedir.

(V. s. 24^a) fasl-ı sevvom ey birâder-i ‘aşîk Peygâmbere ‘aleyhi’s-selâm kırk yıl sülûk itdi ‘ilm-i ledünn münkeşif oldı kemâl-i insâniyye vü mi‘râc-ı hakîkîye irdi ve cemâli bî-çünü gördi ki Hayy’dur

(D. 80. b.) Her nefes men “Leyletü'l-İsrâ” temâşâsındayım

Zât-ı Hakk’ın bî-cihet vech-i tecellâsındayım

(D. 81. b.) Künh-i zâtı mevcîdür küllî görünür kün fe-kân

Müşkilim yok tâ ezelden cümle ‘ilmi bilmişem

(D. 82. b.) Hızır ile ‘ilm-i ledünnü ben tesellâsındayım

Âdem ile ben bileydin çünkü geldim bu deme

Örnek 2: Burada “küntü kenz” ve “allemel esma” hadisleri iki metinde de arka arkaya gelmektedir. Dîvân’da hadislere telmih vardır; Vâridât’ta ise hadisler iktibas edilmiş ve açıklaması yapılmıştır. Vâridât’ta geçen “küll” ve “cüz” kavramları Dîvân’da da işlenmiştir.

(V. s. 33^b) faşl-ı heftdehom ey birâder-i ‘âşık Hakk Te‘âlâ buyurdıkım

كنتُ كنزًا مخفيًا فاحبثْ أنْ اعرفَ فخلقتُ الخلقَ لأعرفَ

ben gizlü gence idim söylemek için ve bilinmekçün ‘âlemi ve âdemi îcâd itdim dir pes harf olmasa ne ile bilesin ve ne ile sevesin ve dağı buyurur kim

وعلّم آدم الأسماء كلها

eger harf olmaya niteki küllden ve cüzden bilürsin

(D. 84. b.) Hâmdü li’llâh işbu gün ol m‘anâ fehvâsındayım

Küntü kenzi-yi maḥfınıñ ben maẓhâriyım bil ‘ıyân

(D. 112. b.) İki ademdür efendim firqatem vü vuşlatem

Küntü kenziken ‘imâdiydi ‘ademdi her âdem

(D. 113. b.) Görinüp geldim şifâta kendü kendim diledim

Zât-ı bî-çünem egerçe vaşfa geldim âdemem

(D. 114. b.) Secde emr itdim baña ben diliyüben ‘azmetem

İtmeyen a‘zâsını red itdi zâtım hıdmetem

(D. 115. b.) İki vaşfiyla görünmekde bu işdi hıkmetem

İktizâ itdi özünden keşretini vaḥdetem

(D. 116. b.) ‘Alleme’l-esmâ benem ‘ilmimde kendüm a‘lemem

Zâhirem ‘âlemde eşgar-ı m‘aniyede bir dâne-i ḥardal degil

(D. 117. b.) Zâhirem vü bâtın da dâhil ḥükmüm içre cüz ü küll

Evvel ü âhır benem olan bu ḥâle kâl u kıl

(D. 118. b.) Çâr ‘unşur cism ü nefis rûḥ-i qudsî ‘akl-ı küll

Câmi‘im külli benem her birisinde ahkâmem

Örnek 3: Vâridât'ta önce hadis iktibas edilmiş ve açıklaması yapılmış; Dîvân'da ise önce beyit yazılmış peşinden hadis iktibas edilmiştir.

(V. s. 33^b) كُنْتُ كَنْزًا مَخْفِيًّا فَاحْبِثْ أَنْ أَعْرِفَ فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ لِأَعْرِفَ

ben gizlü gence idim söylemek içün ve bilinmekçün ‘âlemi ve âdemi îcâd
itdim dir pes harf olmasa ne ile bilesin ve ne ile sevesin

(D. 183. b.) Ol nübüvvet tahtının sulţanı hatm-i enbiyâ

Künt ü kenz ü sırr-ı levlâk zât-ı pâk-ı kibriyâ

قال الله تعالى كنت كنز مخفيا فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق لاعرف

Örnek 4: “Kendi nefsinde ve varlık âleminde (enfüs ve afâk) Allah’ın birliğinin işaretleri vardır. Kendini tanıyan, bunları da tanır.” önermesi beyitlerde ve Vâridât’ın metninde açıkça görülmektedir.

(V. s. 22^b) Ey ṯalib bil ve âgâh ol ne ki âfâkda nişânlar vardur seniñ nefsiñde
dahı vardur pes her kimse ki ‘âlemiñ nişânların kendü nefsinde buldı Allâh’ı bildi
nitekim bir hadîşinde

من عرف نفسه فقد عرف ربه

ey ṯalib insânıñ cehli kendüye hicâb-ı ‘azîmdür ve miḥnet-i dâyimdür gâyet
yakınlığından göremez anıñçün ırâk gözedürler

(D. 241. b.) Ki nefsiñ bilmek oldı bil îmānıñ

Senin senden-durur saña gümānıñ

(D. 242. b.) Dir enfüsiñ bilen Allâh’ı bildi

Vişâli kendiniñ kendüye oldı

(D. 243. b.) Bu sözüñ m‘anası kavlı-i nebîdir

Ḥadiş-i Kudsî’dir Allâh sözüdir

و قال عليه السلام من عرف نفسه فقد عرف ربه

(D. 273. b.) K ul hüva' ll hu e ad diyen birinden bil v c d

Enf s   af kda varlık vahdeti   y t dur

(D. 274. b.) Men 'aref sırrına ' rif olmayan bilmez bunu

Bu kel m-ı sırr-ı H k 'dır s zleri  g y t dur

 rnek 5: Her iki metinde de aynı hadis iktibas edilmiş ve açıklanmıştır.

(V. s. 36^a) nazarg h-ı  l h  g   ld r nitekim buyurdu

ان الله تعالى لا ينظر الى صوركم ولا الى اعمالكم ولكن ينظر الى قلوبكم ونياتكم

  n g   l nazarg hdur i'tib r niyyet d r   reti  gerekse zi t gerekse h b
g   l sırrı h k  ma c bdur H lık'a me   f öyle olsa Ta rı dostlarının g  li sırrın
gayr ehli bilmez nitekim H k  Te' l  buyurur

اوليائى تحت قبابى لا يعرفهم غيرى

(D. 100. b.) Görinür varlığı H k  cümlesinde

Vel   ak arsın anı c bbesinde

قال النبي عليه السلام في حديث قدسي: احبابى تحت قبابى لا يعرفهم غيري

(D. 101. b.) Ki bundan böylesi gelmez bu dile

K lakdan i iden anı ne bile

(D. 102. b.)  l h  bunların sırrını bizden

Nazarların ayırma üstümüzden

 rnek 6: Burada,  demin suretinin aslında Allah'ın suretinin bir yansıması olduğundan bahsedilmektedir. D v n'da, mir'at (ayna) kelimesi kullanılarak bu durum ifade edilmiştir.

(V. S. 32^b) ان الله خلق آدم على صورته و على صورته الرحمن

ya'n  r st  ve d r st  ki H k  Te' l   demi kendü   reti
muk belesinde   ret-i Ra m n'dur

(D. 138. b.) Hakikat m'anisin adem büründi

Bi-küllü varlığı anda göründi

قال الله تعالى وخلق الله آدم على صورته

(D. 139. b.) 'Aceb deryā-durur m'anā-yı ādem

O rahmet şebnemidür işbu 'ālem

(D. 140. b.) Sifāt-ı zātına ādem Hudā'nıñ

'İyānıdır göründi ol nihānıñ

(D. 141. b.) Göründi geldi çün kim ādem-i zād

Hudā'nıñ varlığına düşdi mir'āt

Örnek 7: Burada Beyazid-i Bistami'nin “ene'l-Hakk” ve “leyse fî cübbeti siva'llāh” sözleri anlatılmaktadır. Bu sözleri söyleyen kişinin (Bayezid-i Bistami'nin) “ene'l-Hakk” derken aslında kendisini değil Allah'ı kastettiği ifade edilmektedir.

(V. s. 37^a) ve dağı Kur'an'da işitdiñmi ki bir ağaçdan Mūsā Peygamber'e

إِنِّي أَنَا اللَّهُ

āvāzı geldi ya'nı gel ben seniñ Tañrı'nım didi peygamberlik ve mu'cize erzānı kıldı
Fır'avn'e viribdi pes çün bu ağaçdan innī ene'l-Hakk āvāzı gele ne 'aceblersin ki
insān kelāmından ene'l-Hakk āvāzı gele

وليس في جبتي سوى الله

şadāsı şadır ola

(D. 367. b.) Der iseñ tañ degil cismimde Hakk var

Bu kavle Hakk kelāmında tanıķ var

بایزید بسطامی قدس سره لیس فی جبّة سوی الله

Örnek 8: Burada, her iki metinde de Kasas Suresi 28/88 ayetinden hareketle Allah'ın varlığı hariç her şeyin yok olacağından bahsedilmektedir.

(V. s. 37^b) kıyāmet yakīn ola mecmu'ı maḥlūḳāt dūkeneler bunlar ḳalalar çün bunlara daḥı birbirin cihāndan gideler ḳuṭub ḳala çün Ḥaḳḳ Te'ālā tecellīsini 'ālemden çekmek dileye ḳuṭub daḥı gide cihān zīr ve zeber ola Ḥaḳḳ'ın vechi ḳala evvel daḥı vechi idi yine vechi ḳala nitekim buyurur

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ

(D. 396. b.) Ḳamu biz yoḳlarız varlık seniñdür
Sürilen cümlede dirlik seniñdür

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ

Örnek 9: Her iki metinde de birebir aynı iktibas yapılmış ve benzer konulara yer verilmiştir. Hem Vâridât'ta hem de Dîvân'da, nutfenin anne karnındaki gelişim evreleri anlatılmıştır.

(V. s. 28a) السعيد من سعد في بطن امه و الشقي من شقى في بطن امه

ey birāder nuṭfede yazılmışdır ki insānıñ dili ola ve ḳulaḡı ola ve gözi ola ve eli ve ayaḡı ola ammā yazılmışdır ne ḳadar dili söyleye ve ne ḳadar ḳulaḡı işide ve ne ḳadar gözi göre ve ne ḳadar endīşe ide ammā yazılmışdır kim yaramaz fikirle yaramaz fi'l iderseñ saña belālar gele eger fikirle eyu fi'l iderseñ saña iyilikler gele bulasın

(V. s. 26^b) pes bilgil ki nokṭa nokṭa-i aṣl cism-i insāndur ve çün ana raḥmine düşe cevher-i evvel mişālیدür anıñ muḳābelesindedür ve çün ana raḥminde bir müddet ṭurdı 'alaḳa oldı bir müddetden soñra nuṭfe oldı ya'nī cūş itdi uyuşmuş ḳan oldı andan soñra 'izām oldı

(D. 453. b.) Biriküp bir yire bir kaçre rahme

Düşer döner o muḍğa şahme lahme

(D. 454. b.) Düzilür on gün ü dört ay ‘izāmı

Gelür emr-i Hudā tutar nızāmı

(D. 455. b.) Yazılur evvel elde lafzatu’llāh

Qazılur kulda ol dem sikke-i şāh

(D. 456. b.) Konulır göz ü kulaḳ dilde esmā

Dolar gönle hem imān-ı müsem mā

(D. 457. b.) Yazılur anda hem ism-i Muḥammed

Olur tebdīl bā mīm dāl tā-ı muḥabbet

(D. 458. b.) Daḥı lütfı vü ḳahrı ikisi de

Konılur dilese kul anda gide

قال النبي عليه السلام السعيد سعيد في بطن أمه الشقي شقي في بطن أمه

Örnek 10: Burada, Bakara Suresi 2/115 ayeti açıklanmaktadır. Vâridât’taki metin Dîvân’da beyitlerle ifade edilmiştir.

(V. s. 35^a) çün ‘âşık bu hâlete irişdi fe-şemme vechu’llāh sırrına vâşıl oldı ve dört yanı dîdār oldı

ولله المشرق والمغرب فأينما تولوا فثم وجه الله

ey birāder her çend ki Hāḳḳ Te‘ālā’nıñ kendü cemāli ve kemāli kendüye ma’lûm idi ammā diledi ki keşret aynasından tecellî ide cemāli kemāliyle ‘ışḳ-bāzlıḳ ide

(D. 480. b.) Ki y‘anî zāt-ı Hāḳḳ’ı bāḳı ḳaldı

Bi-küllî varlık aña rāci‘ oldı

(D. 481. b.) Faḳîr oldı özünden küllî varı

Göründi cümle yüzden Hāḳḳ dîdārı

قال الله تعالى ولله المشرق والمغرب فأينما تولوا فثم وجه الله

(D. 482. b.) Evvel ahir kamu varlık anıdır

Kanı sen ben ki diyevüz benimdir

Örnek 11: Vâridât'taki ifade Dîvân'da beyite dönüştürülmüştür.

(V. s. 38^b) bir mürşidiñ etegine yapışasın şıdkıñ ve ihlâşıñ tamâm eyle

(D. 23. b.) Beşe çıkarırmazsın sen yoluñı

Yapış mürşid etegine elüñi

Örnek 12: Vâridât'taki ifadeler Dîvân'da adeta şiire dönüştürülmüştür.

(V. s. 37^b) çün bunlara dañı birbirin cihândan gideler kütub kıla çün Hakk Te'âlâ tecellîsini 'âlemden çekmek dileye kütub dañı gide cihân zîr ve zeber ola Hakk'ın vechi kıla evvel dañı vechi idi yine vechi kıla

(D. 317. b.) Kutbu'l-aktâbdır edebiñden biri

'Âlemi oldır tutan âdemi andan diri

(D. 318. b.) 'Arşî ferşî şer'î ol kâim dutan

Ol yirinden ayrıla 'âlem yiter

Örnek 13: Vâridât'ta aklın işlevinden bahsedilen ifade Dîvân'da beyite dönüştürülmüştür.

(V. s. 31^b) eyüyi yaramazdan seçer zîrâ 'akıl müdrikdür ve mümeyyizdür

(D. 3. b.) 'Akıl bu tende hâkim olmayınca

Eyüyi yatluı ol bilmeyince

Örnek 14: Vâridât'ta "akıl"dan bahsedilen ifadeler Dîvân'da beyit olarak söylenmiştir.

(V. s. 41a) şehirde iki pâdişâh vardır her biri kendü işine hâkimdür ve her kavgısı gâlib olsa tamâm-ı hüküm anıdır ol iki pâdişâhın biri ‘ağıldur

(D. 6. b.) ‘Ağıldır bu dinilen işte sultân
Olupdur işbu zâhir aña fermân

3. 7. 3. İktibaslar

Vâridât’ta da Dîvân’da olduğu gibi pek çok iktibas yer almaktadır. Bu iktibaslardan pek çoğu Dîvân’da yer alan iktibaslar ile birebir aynıdır. Bu bölümde, Vâridât’ta yer alan iktibasları başlıklar halinde bir araya getirdik. Dîvân ile birebir aynı olan iktibasları belirtmek için ilgili ayet, hadis ve vecizelerin yanına Dîvân’daki sayfa numaralarını parantez içinde yazdık. Bütün iktibasların kaynakları tespit edilebildikleri ölçüde dipnotlarda belirtilmiştir. Bu sebeple, bu bölümde ayrıca kaynak zikredilmeyecektir. Bazı ayet ve hadisler farklı sayfalarda ve farklı konularda birkaç kere iktibas edilmiştir. Biz, bunları yalnızca bir kere göstermekle yetindik.

a. Ayetler

1. “Varlığımızın delillerini, (kainattaki uçsuz bucaksız) ufuklarda ve kendi nefislerinde onlara göstereceğiz ki, o Kur'an'ın gerçek olduğu onlara iyice belli olsun.” (V. s. 22^b, 26^a, 27^b)

سنريهم آياتنا في الافاق وفي أنفسهم حتى يتبين لهم انه الحق

2. “Çünkü biz ona şah damarından daha yakınız.” (V. s. 22^b)

و نحن أقرب اليه من حبل الوريد

3. “Her grup kendinde bulunan ile sevinmektedir.” (V. s. 23^a)

كل حزب بما لديهم فرحون

4. “Sizi boşuna yarattığımızı (...) mı sandınız?” (V. s. 25^b)

افحسبتم انما خلقناكم عبثا

5. “'Ol' der ve olur!” “lafz-ı kün” (V. s. 25^b/D. s. 5^a, 13^a, 16^a, 22^b)

6. “(...) gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratan ve Arş'a kurulan (...) Allah'tır.” (V. s. 25^b)

خلق السموات والارض في ستة ايام ثم استوى على العرش

7. “Onun benzeri hiçbir şey yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.” (V. s. 25^b)

ليس كمثلته شيء وهو السميع البصير

8. “Allah'ın, her şeyi ilmiyle kuşattığını bilirsiniz.” (V. s. 29^a, 33^a, 37^a)

ان الله قد احاط بكل شيء علما

9. “Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir.” (V. s. 30^a)

انا عرضنا الامانة على السموات والارض والجبال فأبين ان يحملنها واشفقن منها وحملها الانسان انه كان ظلوما جهولا

10. “Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi (...) emrediyor.” (V. s. 30^a)

ان الله يأمركم ان تؤدوا الامانات الى اهلها

11. “Şüphesiz Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır.” (V. s. 30^a)

ان الله اشترى من المؤمنين انفسهم و اموالهم بأن لهم الجنة

12. “Ve sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: 'Ruh, Rabbimin bileceği bir şeydir.' ” (V. s. 32^a)

و يسألونك عن الروح قل الروح من امر ربي

13. “Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı.” (V. s. 32^b, 37^a)

و ما رميت اذ رميت و لكن الله رمى

14. “Allah, her şeyi kuşatıcıdır.” (V. s. 33a, 37a)

والله بكل شيء محيط

15. “Allah Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti.” (V. s. 33^b/D. s. 6^a, 13^a)

و علم آدم الأسماء كلها

16. “(...) ve insanlar bir ve kahhar (her şeyin üzerinde yegâne hâkim) olan Allah'ın huzuruna çıkarlar.” (V. s. 34^b)

وبرزوا لله الواحد القهار

17. “Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz.” (V. s. 35^a/D. s. 11^b)

إِنَّا بِهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ راجِعُونَ

18. “Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır.” (V. s. 35^a/D. s. 17^a, 21^b)

و لله المشرق والمغرب فإينما ثولوا فثم وجه الله

19. “Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir.” “hüden li'l-müttekîn lâ raybe fih” (V. s. 35^a)

20. “Allah göklerin ve yerin nurudur.” (V. s. 36^a/D. s. 13^b)

الله نور السموات والأرض

21. “Allah dilediğini yapar.” (V. s. 37^a)

يَفْعَلُ اللهُ مَا يَشَاءُ

22. “Allah istediği hükmü verir.” (V. s. 37^a)

وَيَحْكُمُ مَا يُرِيدُ

23. “Şüphe yok ki ben Allah'ım.” (V. s. 37^a)

إِنِّي أَنَا اللَّهُ

24. “Kim bu dünyada körlük ettiyse ahirette de kördür, yolunu daha da şaşırmıştır.” (V. s. 37^b)

مَنْ كَانَ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا أَعْمَى وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَاضِلٌ سَبِيلًا

25. “Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.” (V. s. 37^b/D. s. 3^a)

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

26. “Onun zatından başka her şey yok olacaktır.” (V. s. 37^b/D. s. 6^b, 14^b)

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ

27. “Allah, her türlü eksiklikten uzaktır, onların söylediklerinin ötesindedir, yücedir.” (V. s. 37^b)

سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَقُولُ عَدُوًّا كَبِيرًا

28. “O, ilk ve sondur. Zâhir ve Bâtın'dır. O, her şeyi hakkıyla bilendir.” (V. s. 37^b)

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

29. “İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar.” (V. s. 38^a)

أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ

30. “(Bunun üzerine Rabbi,) ‘Benim ahdim (verdiğim söz) zalimleri kapsamaz.’ demişti.” (V. s. 39^a)

لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ

31. “Çünkü namaz, insanı hayasızlıktan ve kötülükten alıkor. Allah'ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir.” (V. s. 39^b)

إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ

32. “Öyleyse yalnız beni anın ki ben de sizi anayım.” (V. s. 39^b)

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ

33. “Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin.” (V. s. 39^b)

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ

34. “Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola erdirtir.” (V. s. 39^b)

وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

35. “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” (V. s. 40^a)

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

36. “Bunlar, Allah'a ve ahiret gününe iman etselerdi ve Allah'ın verdiği rızıktan (gösterişsiz olarak) harcasalardı kendilerine ne zarar gelirdi?” (V. s. 42^a)

وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَانْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ

b. Hadisler

1. “Kendini bilen Rabb’ini bilir.” (V. s. 22^b/D. s. 6^a, 12^a, 9^a)

من عرف نفسه فقد عرف ربه

2. “Mürebbim/eğitimcim olmasaydı kuşkusuz Rabb’imi bilemezdim.” (V. s. 22^b/D. s. 3^b)

لولا المربي ما عرفت ربي

3. “Ben ilim şehriyim, Ali de onun kapısıdır.” (V. s. 23^a)

أنا مدينة العلم و علي بابها

4. “Allah, ilk önce akli yarattı.” (V. s. 23^b)

اول ما خلق الله العقل

5. “Allah, ilk önce benim ruhumu yarattı.” (V. s. 23^b)

اول ما خلق الله روحي

6. “Allah, ilk önce kalemi yarattı.” (V. s. 23^b)

اول ما خلق الله القلم

7. “Allah, ilk önce benim nurumu yarattı.” (V. s. 23^b)

اول ما خلق الله نوري

8. “Allah, tektir ve ortağı yoktur.” (V. s. 24^a)

وحده لا شريك له

9. “Mesut kişi, annesinin karnında iken mesut; şakî ise annesinin karnında iken şakî olandır/olarak yazılandır.” (V. s. 28^a/D. s. 16^a)

السعيد من سعد في بطن امه و الشقي من شقى في بطن امه

10. “Kader, haktır.” (V. s. 28^b)

القدر حق

11. “insân ki beşer şıfatından mübeddel oldu anıñ bir maḳāmı vardır ki ne göz gördi ve ne kulak işitti ve ne beşeriñ hāṭırından geçdi” (V. s. 30^b)

12. “Hiçbir kimse yoktur ki onun kalbi Allah’ın parmakları arasında olmuş olmasın. Onu, dilediği gibi düzeltir.” (V. s. 32^b)

قلب المؤمن بين اصبعين من اصابع الرحمن يقلبه كيف يشاء

13. “İki günü eşit olan aldanmıştır. Önceki günü ertesi gününden daha iyi olan ise lanetlenmiştir.” (V. s. 36^a)

من استوى يومان فهو مغبون ومن امسه خيرا من غده فهو ملعون

14. “Dünya ahiretin tarlasıdır.” (V. s. 36^a)

الدنيا مزرعة الآخرة

15. “Süphesiz Allah Teala, sizin ne suretlerinize ne de amellerinize bakar. Fakat o, sadece kalplerinize ve niyetlerinize bakar.” (V. s. 36^a)

ان الله تعالى لا ينظر الى صوركم ولا الى اعمالكم ولكن ينظر الى قلوبكم ونياتكم

16. “Mü’minin kalbi, Allah’ın evi ve Allah’ın arşıdır.” (V. s. 37^a)

قلب المؤمن بيت الله وعرش الله

17. “Salih rüya, peygamberliğin 46 cüzünden bir cüzdür.” (V. s. 38^a)

الرؤيا الصالحة جزء من ستة وأربعين جزء من النبوة

18. “Dünya bir leştir ve onun talipleri köpeklerdir.” (V. s. 39^a)

الدنيا جيفة وطالبها كلاب

19. “Dünya da içindkiler de lanetlenmiştir.” (V. s. 39^a)

الدنيا ملعونة وما فيها ملعون

20. “Dünya, ahiret ehline; ahiret ehli, dünyaya; her ikisi de Allah ehline haramdır.” (V. s. 39^a)

الدنيا حرام على اهل الآخرة حرام على اهل الدنيا وهما حرمان على اهل الله

21. “Kim, kırk sabah Allah’a ihlaslı olursa kalbinden diline hikmet çeşmeleri akmaya başlar.” (V. s. 39^b)

من اخلص لله أربعين صباحا ظهرت ينابيع الحكمة من قلبه على لسانه

22. “İlim öğrenmek her müslüman kadın ve erkeğe farzdır.” (V. s. 40^a)

طلب العلم فريضة على كل مسلم ومسلمة

23. “Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kişi cennete giremez.” (V. s. 40^a)

لا يدخل الجنة من كان في قلبه مثقال ذرة من الكبر

24. “En küçük cihattan en büyük cihata döndük.” (V. s. 40^b)

رجعنا من جهاد الاصغر الى جهاد الاكبر

25. “Ya Rasulallah, cihadın en büyüğü nedir?” (V. s. 40^b)

يا رسول الله ما الجهاد الاكبر

26. “Bütün hırslılar mahrumdur ve bütün tamahkârlar kınanmıştır.” (V. s. 41^a)

كل حريص محروم وكل طماع مذموم

27. “Cimri, ibadeti çokça yapsa da cennete giremez.” (V. s. 42^a)

البخيل لا يدخل الجنة ولو كان عابدا

28. “Cömert, günahkâr olsa da cehenneme girmez.” (V. s. 42^a)

السخي لا يدخل النار ولو كان فاسقا

29. “Fakirlik neredeyse küfür olacaktı.” (V. s. 42^b)

كان الفقير يكون كفرا

c. Kutsî Hadisler

1. “Ben bir kulumu sevince onun gören gözü, işiten kulağı, konuşan dili ve yürüyen ayağı mesabesinde olurum.” (V. s. 32^b)

إذا احببت عبدا كنت له سمعا و بصرا و لسانا و يدا و بي يبصرو و بي يسمع و بي ينطق و بي يبطش

2. “Allah insanı kendi suretinde ve Rahman’ın suretinde yarattı.” (V. s. 32^b, 40^b/D. s. 6^b)

ان الله خلق آدم على صورته و على صورته الرحمن

3. “Ben gizli bir hazineydim, bilinmek istedim ve bilinmek için yaratıkları yarattım.” (V. s. 33^b/D. s. 5^a, 5^b, 10^b, 11^a)

كُنْتُ كَنْزًا مَخْفِيًّا فَاحْبِثْ أَنْ أَعْرِفَ فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ لَا أَعْرِفُ

4. “Kubbelerimin altında, benden başka hiç kimsenin bilmediği veli kullarım vardır.” (V. s. 36^a/D. s. 5^b)

اوليائي تحت قبابي لا يعرفهم غيري

5. “Ben, kalpleri kırık ve mezarları bozulmuş/silinmiş olanların yanındayım.” (V. s. 37^a)

انا عند المنكسرة قلوبهم والمندرسة قبورهم

d. Kelâm-ı Kibâr

1. “Sırları, onu ağyârdan uzak tuttu.” (V. s. 23^a)

الأسرار صونوها عن الأغيار

2. “Kişi bilmediğinin düşmandır.” (V. s. 23^a)

المرء عدو ما جهل

3. “İnsanlara akılları nispetinde konuşun.” (V. s. 23^a)

كلموا الناس على قدر عقولهم

4. “İlim bir noktadır; onu câhiller çoğalttı.” (V. s. 23^a, 29^a)

العلم نقطة كثروها الجاهلون

5. “bu esrâru’llâhdur bunuñ sırrı Kütüb-i Semâviyye’de ya’ni Şuḥuf u Tevrât’da vü Zebûr u İncîl ve ne sır ki bunlarda var Ḳur’ân’da var ne sır ki Ḳur’ân’da var Fâtîḥa’da var ne sır ki Fâtîḥa’da var Bismi’llâh’da var ne sır ki Bismi’llâh’da var bâ-ı Bismi’llâh’da var ne sır ki bâda var bânıñ noḳtasında var noḳta ki bânıñ altındadır ben ol noḳtaym didi” (V. s. 23^b, 29^a)

انا نقطة تحت الباء

6. “Birliği olan şey, vahdet olandan sudûr eder; ortaya çıkar.” (V. s. 24^a)

لا يصدر من الواحد الا الواحد

7. “Eğer örtü açılsaydı, (yine de) yakînimi artırmazdım.” (V. s. 29^a)

لو كشف الغطاء ما ازددت يقينا

8. “İman, lisan ile ikrar, kalp ile tasdik ve erkân ile amel etmektir.” (V. s. 30^a)

الايمان اقرار باللسان وتصديق بالجنان وعمل بالاركان

9. “Akıl, kalpte bir nurdur.” (V. s. 31^a)

العقل نور في القلب

10. “Göz nihayete erişince resim de eser de kalmaz.” (V. s. 34^b)

و غاية العين لا رسم ولا اثر

11. “ene'l-Hakık!” (V. s. 34^b, 37^a/D. s. 9^b)

12. “Kendi değerini bilen ve sınırını aşmayana Allah merhamet etsin.” (V. s. 36^a)

رحم الله امرئ عرف قدره ولم يتعدَّ طوره

13. “Kendimi, her türlü eksiklerden uzak tutarım; şanımla ne yücedir!” (V. s. 37^a)

وسبحاني ما اعظم شاني

14. “Cübbemin içinde Allah’tan gayrısı yoktur.” (V. s. 37^a/D. s. 13^b)

وليس في جبتي سوي الله

15. “Kim Allah ile olursa, Allah da onunla beraber olur.” (V. s. 37^a)

من كان لله كان الله له

16. “Şeyhin, cemaati içindeki yeri/hali, peygamberin ümmeti içindeki yeri/hali gibidir.” (V. s. 38^b)

الشيخ في قومه كالنبي في امته

17. “Hakk sevgisinden gelen cezbe hali, insanların ve cinlerin amellerine denktir.” (V. s. 39^a)

جذبة من جذبات الحق توازي عمل الثقلين

18. “Kim Allah’la dost olmak isterse tasavvuf ehli olanlarla dost olsun.” (V. s. 39^a)

من أراد ان يجلس مع الله اهل التصوف

19. “Mü’minler ölmez; bilakis, fenâ yurdundan bekâ yurduna intikal ederler.” (V. s. 39^b)

المؤمنون لا يموتون بل ينقلون من دار الفناء الى دار البقاء

20. “İnsan, kendisine yasaklanana (haram olana) düşkündür.” (V. s. 40^a)

الانسان حريص على ما منع له

21. “Her insanın kıymeti yaptığı güzel işler kadardır.” (V. s. 40^a)

قيمة كل امرئ ما يحسنه

22. “Kur’an okuyan nice kimseler vardır ki Allah onlara lanet eder.” (V. s. 40^a)

23. “Her ikisi de birbiriyle beraberdır, her kim ki galip gelirse hüküm onundur.” (V. s. 41^a)

هر دوباھمدکر ندهر کہ ام غالب شود حکم او راست

24. “Tamah eden zelîl; kanaat eden azîz olur.” (V. s. 41^b)

فقد ذل من طمع وقد عز من قنع

25. “Cahilin nimeti, çöplükteki gül gibidir.” (V. s. 42^a)

نعمة الجاهل كروضة في مذيلة

26. “Övgü, kibirle beraber olmaz.” (V. s. 42^a)

لا ثناء مع كبر

d. Şiirler

1. “Adını zikr ettiğim bu Âdem’in medhini, kıyâmete kadar ta’dâd etsem, kāsırım.” (V. s. 22^b)

مدح این آدم که نامش می برم

قاصر م کر تا قیامت بشمرم

2. “Bu âlemde görünen her şey, o âlem güneşinin aksi gibidir.” (V. s. 24^a)

هر آن چیزی که در عالم عیانست

جو عکس آفتاب آن جهانست

3. “sen yarasa gibi kaldın karanlıkda müdām/hızr-veş kaçan bulasın āb-ı hayvān isteyüb” (V. s. 25^a)

4. “Gökyüzünün zirvesinden ıslak toprağa kadar/Hepsi harf ve noktanın pak tezahürüdür.” (V. s. 25^a)

ز اوج آسمان تا خاک نمناک

قموسی مظهر حرف ونقطه در پاک

5. “Her kim ki tembellik tohumu eker; tembellikle kâfirliğini yetiştirir.” (V. s. 28^b)

هر که تخم کاهلی کارد

کاهلیش کافری دارد

6. “Peygamberler dünya işinde cebrîdirler; kâfirler de âhiret işinde cebrîdirler. Peygamberler için âhiret işi ihtiyârîdir; kâfirler için dünyâ işi ihtiyârîdir.” (V. s. 28^b)

انبیا در کار دنیا جبری اند

کافران در کار عقبی جبری اند

انبیا را کار عقبی اختیار

کافرا را کار دنیا اختیار

7. “Sa’yı hakdır ve ilaç ve maraz da hakdır; onun sa’yı nehy etmesine bakma, çalış.” (V. s. 28^b)

جهد حق است ودوا حق است ودرد

منکراندر نهی جهدش جهد کرد

8. “Ey İlâhî nâmenin nüshası olan/Ey cemâlullâhın âyinesi olan sen/Âlemdeki hiçbir şey senden gayrı değildir/Ne isteyeceksen bizzat kendisinden iste ki o makamda olan sensin.” (V. s. 31^a)

ای نسخه نامه إلهی که تویی

وی آینه جمال شاهی که تویی

بیرون ز تو نیست هر چه در عالم هست

از خود بطلب هر آنچه خواهی که تویی

9. “pes niçün ‘âlem tırubdur mu‘teber/âdemi nîşe düşübdür muhtaşar/anunçün ol uludur bu kiçi/kim anıñ taşu bunuñ oldı içi” (V. s. 32^a)

10. “bağduğıñ gördüğüñ cemâli ço/sen şanursın anı hayālî kamu” (V. s. 32^a)

11. “Maşuk, aşk ve aşık her üçü de birdir. Visal araya giremeyince hicranın orada ne işi olabilir?” (V. s. 34^a)

معشوق و عشق و عاشق هر سه یکست اینجا

چون واصل در نکنج هجران چه کار دار

12. “‘aşıkıñ ġāyet ittiḥādından/resmi qalmaz belürmeyüp eşeri” (V. s. 34^b)

13. “Başka bir yüz nasıl görülebilir? Her ne varsa birbirinin aynı, hep bir arada görülmektedir.” (V. s. 34^b)

غیرچه گونه روی ایدکه هر چه هست

عین دکریکیت بدیدار آمده

14. “O ‘ene’yi vakitsiz söylemek la’nettir; o ‘ene’yi vaktinde söylemek rahmettir. O Mansûr’un ‘ene’si muhakkak rahmet oldu; o Fir’avın’ın ‘ene’si muhakkat la’net oldu.” (V. s. 34^b)

آن انا بی وقت گفتن لعنتست

آن انا در وقت کفتن رحمتست

آن انا منصور رحمت شد یقین

آن انا فرعون لعنت شد یقین

15. “Nakkaş, kendi nakşıyle fitnelenmektedir. Bu arada kimse yoktur. ” (V. s. 35^a)

بر نقش فود است وقتنهء نقاش

کس نیست درین میان تو خوش باش

16. “Varlık sahasında zahir olan her bir nakış, o nakşı süsleyen zatın suretidir.” (V. s. 35^a)

هر نقش که تختهء هستی پیداست

آن صورت آن کس است که آن نقش آراست

17. “her ıanđı yaña bağdımsa yüz göründi/şol yüzi direm saña ki dübdüz göründi” (V. s. 35^a)

18. “bađduđıñ gördüđıñ cemâl kamu/sen şanursın anı hayâl kamu” (V. s. 35^a)

19. “ıanđı göñül kim muhabbet ıavrına vâşıl degil/iki ‘âlemde bil aña bir ıavır hâşıl degil/çün muhabbetdür hüden li’l-müttekîn lâ raybe fîh/sevgüsüz pes kimse kırbet perrine vâşıl degil/kahr-ı kühlün cân gözine ger çekerseñ göresin/kim bu yüzden her dü ‘âlem perde hâyil degil/cebrâ’îl eliyle yüz biñ yıl yürürseñ yüz tutup /baıır-ı vahdetdür serâser bir kıdem sâhil degil” (V. s. 35^a, 35^b)

20. “gel göñül şemsin gözet bu gökdeki mehtâbı kı/söyle cân kevkeblerinden vezn-i uşurlâbı kı/hikmet-i zâhir çü mağz u hey’et-i bâtın çü post/geç bu şüret sevretenen aç içiñ kıybını kı/kendüzüñden kııl şahâret aşl-ı fıķhu’llâh okı/deryâ-yı muhîť ol bu geçer seylâbı kı” (V. s. 35^b)

21. “Azizim, kim eşek tellallığı yaptıysa/Eşek olarak yaşadı, eşek gibi öldü, eşek gibi dirildi.” (V. s. 38^b)

ای عزیزا هرکه دلال خراست
خرزیست وخر مرد وخرخاست

22. “Kötü huy, insanın nefsindendir. Kötülük yapma ki kötü anılmayasın.” (V. s. 39^a)

خوی بدراست نفس انسانی
خوی بدرامکن که بد مانی

23. “Bir zerre cezbe, yüz çabalayıştan iyidir. İzi olmayanın indinde, izlerin ve alâmetlerin ne değeri var?” (V. s. 39^a)

بیك جذبہ بہ زصد کوشش است
نشانہاچہ باشد بر بی نشان

24. ”Dünyâ nedir? Hudâ’dan gâfil olmamaktır. Metâ’ ve gümüş ve evlâd ve kadın değildir.” (V. s. 39^a)

حَبّ دنیا از خدا غافل شدن
نی قماش و نقد و میزاست وزن

25. “nefsiñi yâda virme dâd eyle /kim olasın bu yolda berhordâr” (V. s. 41^a)

26. “her yavuz hû sende kim kıldı qarâr/tâ ölünce seni kılor bî-qarâr/cehd kııl bed hûyunı dönderesin/ol cihâna nîk hû gönderesin/cümle ‘âlemiñ hâşılı maqşûdı bu/kim yaramaz hûyuñ ola nîk hû/mürşide var tuta gör fermânı/işbu derdiñ dile señ dermânını” (V. s. 42^b)

27. “Bu tabiata yerleşmiş kötü huy ancak ölüm günü çıkar.” (V. s. 42^b)

خوي بد در طبیعتی که نشست
نرود جز بوقت مرگ از دست

28. “Eğer sen katı taş ve mermer olsan bile gönül sâhibine eriştiğin vakit gevher olursun.” (V. s. 42^b)

کر تو سنگ صخره و مرمر شوي

چون بصاحب دل رسي کوهر شوي

e. Hikayeler

1. “buña meşel oldur ki meger Mecnûn’da Leyl-i ‘ışk-ı gâyete irişmişdi ya’nî ol kadar ma’sûkuñ zîkr-i zâkir olmuşidi ki zâkir ‘ayn-ı mezkûr oldu ya’nî gönül her ismi ki yâd ide ol ismiñ müsemması hayâl şüretiyle muşavver olur mādāmki ol ismi zîkr ider ol şüret muşavver olur çün Mecnûn’uñ ‘ışkı galebe itdi ma’sûqdan māsivâyı ref’ itdi gönül ma’sûk şüretin tutdı ve iki cihânı ma’sûkına şatdı ve ikilik milkin birlik gözünden bakdı çün bu hâlete irişdi hâlîfe-i Bağdâd buña bir tedbîr itdi Leylî’yi ve Mecnûn’ı getürün derhâl hâzır itdiler hâlîfe eyitdi yâ Kays hâlîñ ve gönlün nedür Mecnûn eyitdi ey hâlîfe bu su’âl ne su’âldür bencileyin olki bilesin hâlîfe eyitdi ey Mecnûn işte Leylî saña vireyin ve sen kendüzüne gel Mecnûn eyitdi Leylî hod benim beni baña nice virersin hâlîfe Leylî’ye söyle deyu emir itdi Leylî eyitdi ey Mecnûn Leylî benim Mecnûn eyitdi eger Leylî sen iseñ bendeki kimdür hâşâ ki Leylî iki ola Leylî’ye bakmadı Leylî Leylî deyu deyu gitdi” (V. s. 34^a, 34^b)

2. “Hâce ‘Atţâr Esrârname’sinde hikâyet ider bir har-fürüş var idi ‘ömri merkeb dellâllığında geçmişidi nâgâh ecel irişdi nez’ ‘âlemine düşdi ‘Azrâ’îl ki şıfat-ı celâl-i Hâk’dur aña gayr-ı zâhir oldu mezkûr ‘Azrâ’îl heybetinden başın manzaradan çıkardı münâdî kıldı çağırdı eydür ey kavim bir çullu kara merkeb kim gördüm issi geldi cânım alur ol kara merkeb kendü idi haberi yok” (V. s. 38^b)

3. 8. VÂRİDÂT'IN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

Te'lifât-ı Vâridât-ı Şarî 'Abdullâh Efendi kıddise sırrıhu'l-'alâ

[22b] Bismi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm

سنريهم آياتنا في الافاق وفي أنفسهم حتى يتبين لهم انه الحق¹³

ey tâlib bil ve âgâh ol ne ki âfâkda nişanlar vardur seniñ nefsiñde daḥı vardur pes her kimse ki 'âlemiñ nişanların kendü nefsinde buldı Allâh'ı bildi nitekim bir ḥadîşinde

من عرف نفسه فقد عرف ربه¹⁴

ey tâlib insânıñ cehli kendüye ḥicâb-ı 'azîmdür ve miḥnet-i dâymdür ḡâyet yakınlığından göremez anuñçün ırak gözedürler

و نحن أقرب اليه من حبل الوريد¹⁵

pes ey tâlib insânıñ şunuñ gibi mertebe-i ḡurbiyyeti vardur ki mecbûr-i melâ'ikdür ve efḍal-i ḥalâyıkdur ve mazḥar-ı vechu'llâhdur ve sırr-ı kudretu'llâhdur

beyt

مدح اين آدم كه نامش مي برم

قاصر م كر تا قيامت بشمرم¹⁶

pes insâna ḥayf ola ki kendüyi ḡaflet perdesinden çıkarmaya varṭa-i helâkden kurtarmaya ey tâlib mümkün degildür ki mürşidsiz kemâle iresin nitekim buyurur

لولا المربي ما عرفت ربي¹⁷

¹³ Fussilet Suresi 41/53. Anlamı: "Varlığımızın delillerini, (kainattaki uçsuz bucaksız) ufuklarda ve kendi nefislerinde onlara göstereceğiz ki, o Kur'an'ın gerçek olduğu onlara iyice belli olsun. (...)"

¹⁴ Anlamı: "Kendini bilen Rabb'ini bilir." Bkz.: Ebû'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed Ali el-Kari, **Uydurma Olduğunda İttifak Edilen Hadisler**, thk.: Abdülfettah Ebu Gudde, trc.: Halil İbrahim Kutlay, İstanbul, İnkılab Yayınları, 2006, s. 265; Ebu'l-Fida İsmail b. Muhammed Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, 2 c., Beyrut, Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1932, C:II, s. 262; Mehmet Yılmaz, **Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)**, İstanbul, Kesit Yayınları, 2013, s. 492.

¹⁵ Kâf Suresi 50/16. Anlamı: " (...) Çünkü biz ona şah damarından daha yakınız." Ayetten sonra metinde "şâh ṭamardan yakîndür" ifadesi yazmaktadır.

¹⁶ Anlamı: "Adını zikr ettiğim bu Âdem'in medhini, kıyâmete kadar ta'dâd etsem, kâsırım." Bkz.: Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, **Mesnevî-i Şerîf Şerhi**, yay. haz. Selçuk Eraydın, Mustafa Tahrallı, trc. ve şrh. A. Avni Konuk, 13 c., İstanbul, Gelenek Yayınları, 2004, C:I, s. 388.

pes mürşidden ‘ilim hâşıl itmek gerek eger su’âl iderseñ ki niçe ‘âlimleri gördüm hiç nefis ‘ilmin okumazlar belki okıyanları men‘ idüp tekfîr iderler cevâb bilgil kim ‘ilmü’llâh birdür bu ‘ilmü’llâhıñ hem zâhiri vü hem bâtını vardur birden yediye dek yediden yetmişe dek her çend ki hâzret-i ‘ulemâ zâhir ‘ilmiñ zâhirinde vü her maħalde zıkr itmişlerdür feşâhatle belâğatle ‘ibâretle mevzûn u müberhen hûb idüvirmişlerdür hezâr tahsîn ki nizâm-ı ‘âlemdür eger nizâm-ı ‘âlem olmaya zuhûr-ı Hâkk bilinmeye her şahşdan her eşyâdan [23^a] ne zâhir olduysa ol anuñ naşîb-i ezelişidür nitekim Hâkk Te‘âlâ buyurur

كل حزب بما لديهم فرحون¹⁸

her biri yerlü yerince hûb maşlahatdur şöyle ki kâf u nûn üstüne her şey kendü ‘âleminde kendü fi’liyle ferahdadur ammâ insâniyyet bunlardan verâdur kesb ü kemâl-i insân oldur ki şâhib-i zâhir ü bâtın ola ancağ zâhirde kılsa bâtını bilmesenâkış ola ey birâder bir nice kelâm-ı haqîkat insândan ba‘zısını beyânla ba‘zısını ‘ıyânla ba‘zısını rumûzla ‘ilâm idelim ammâ şart oldur ki ğayr ehline söylemeyeler ki

الأسرار صونوها عن الأغيار¹⁹

berhordâr olmaz ol kişi ki sırrı ğayr ehline dir berhordâr olur ol kişi ki sırrı ehline diyedirler nitekim buyurur

المرء عدو ما جهل²⁰

halk bilmediği ‘ilme düşmandur her kimseye ‘aklı yetdüğü kadar söylemek gerek nitekim buyurur

كلموا الناس على قدر عقولهم²¹

¹⁷ Anlamı: “Mürebim/eğitimcim olmasaydı kuşkusuz Rabb’imi bilemezdim.” Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü**, 2 c., İstanbul, Sütun Yayınları, 2008, C:II, s. 568.

¹⁸ Mü’minûn Suresi 23/53; Rûm Suresi 30/32. Anlamı: “Her grup kendinde bulunan ile sevinmektedir.”

¹⁹ Anlamı: “Sırları, onu ağıyârdan uzak tuttu.” Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:I, s. 189.

²⁰ Anlamı: “Kişi bilmediğinin düşmandır.” Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:II, s. 554.

²¹ Anlamı: “İnsanlara akılları nispetinde konuşun.” Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:II, s. 463.

faşl-ı evvel ey birâder bil ve agâh ol ‘aqlıñı cem’ it bir ‘acâyib hikâyet kuvvet-i hâfızaya vir şaklasun ebedü’l-âbâd saña hikâyet-i câvidân olsun bir gün bir niçe tâlibler Hâzret-i İmâm ‘Alî’den *kerrema’llâhu vechehu* su’âl idüp eyitdiler Muhammed Muştafâ ‘*aleyhi’s-selâm* seniñ haqqıña şehâdet idüp eyitdi ki

أنا مدينة العلم و علي بابها²²

imdi ‘ilmiñ sırrından saña su’âl iderüz kim ‘ilim nedür ‘Alî cevâb virüp eyitdi

العلم نقطة كثروها الجاهلون²³

bunu eyitdiler talepleri ziyâde oldı eyitdiler ol nokta ne noktadur anuñ menba’ı vü me’adı nicedür bize şerh idivir Emîru’l-Mü’minîn ‘Alî eyitdi bu esrâru’llâhdur bunuñ sırrın ifşâ itmege destür yokdur vaqtâ ki âşikâre ola kıyâmet kopmaga yakîn ola bu sözi işitdiler bunlara heybet hâşıl oldı mütehayyir qaldılar iştiyâqları yüz ol kadar ziyâde oldı eyitdiler Tañrı ‘ışkına ‘aqlımız kadarı bize bundan haber vir didiler Emîru’l-Mü’minîn eyitdi haber vireyin ne yerededür ammâ şol şartla kim şerh u beyân istemeyesiz qabûl [23^b] itdiler cevâb virüp eyitdi ey tâlibler bu esrâru’llâhdur bunuñ sırrı Kütüb-i Semâviyye’de ya’ni Şuhuf u Tevrât’da vü Zebûr u İncîl ve ne sır ki bunlarda var Qur’ân’da var ne sır ki Qur’ân’da var Fâtiha’da var ne sır ki Fâtiha’da var Bismi’llâh’da var ne sır ki Bismi’llâh’da var bâ-ı Bismi’llâh’da var ne sır ki bâda var bânıñ noktasında var nokta ki bânıñ altındadır ben ol noktayın didi²⁴ çün Emîru’l-Mü’minîn ‘Alî’den bu sözi işitdiler bunlarıñ ayrıq cevâbları qalmadı şartı yerine getirüp dönüp gitdiler soñra ol kadar hıdmet itdiler kim Âl-i ‘Ubâ’dan²⁵ oldılar²⁶ Âl-i ‘Ubâ Aşhâb-ı Şuffa kavmidür ki ‘ilimde rusûh bulmuşlardı başların ‘abâya çeküp noktanuñ sırrından söylerlerdi kim nokta-i vahdet şems-i haqîkîdür mecmû’-ı mevcûdât zâhir ü bâtın bunuñ istivâsından

²² Anlamı: “Ben ilim şehriyim, Ali de onun kapısıdır.” Tirmizî, “Menâkıb”, 21. Ayrıca bkz.: Şeyh Süleymân b. İbrahim el-Kunduzî el-Hanefî el-Belhî, **Delilleriyle Ehl-i Beyt’e Meveddet**, thk.: tahkik Seyyid Ali Cemal Eşref el-Hüseyni, trc.: Adalet Çakır, Derya Çakır Baş, Gülgün Uyar, İstanbul, Sufi Kitap, 2018, s. 82, 117, 180, 185, 186, 317; Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:I, s. 180.

²³ Anlamı: “İlim bir noktadır; onu câhiller çoğalttı.” Bkz.: Süleymân el-Belhî, **a.g.e.**, s. 179; Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:I, s. 337.

²⁴ Süleymân el-Belhî, **a.g.e.**, s. 179; Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:I, s. 181.

²⁵ Metinde “uba” kelimesine ötre ile harekeleme yapılmıştır.

²⁶ Derkenarda bu satırın yanına şöyle bir not düşülmüştür: “Âl-i ‘Abâ dördür Aşhâb-ı Şuffe dört yüzdür Âl-i ‘Abâ anlardañ degildür Âl-i ‘Abâ Hâzret-i Hüseyn ve anaları ve babalarıdır ki Ehl-i Beyt’dür”

zuhûr bulmuşlardır ey birâder bu ‘ilmiñ sırrı muharriktür hem maşriktür cehd kıl mevhûmıñı yandırasin ta saña sırr-ı yâr mefhûm ola tabî‘atıñı muhakkiâne kelâmlarla memzûc itmeyesin maṭbûḥ olmaya eger istifzâl ü cehdün varise ‘âşık-ı huş-yâr ol ki muḳaddimeyi saña icmâlle söyledik mücmelden ne añlayasin in-şâa’llâh tafşîl ola kim her ṭalib maḥfûz ola **faşl-ı duvvom** ey birâder-i ‘âşık maḳşûduñ bu kim nokṭa menba‘-i eşyâdur kuvvet-i ezelîdür kâim-i bi’z-zâtdur bunıñ sırrından nesne istid‘â idersün tafşîli bu kim diñle ki iltimâsuñ hâşıl ola in-şâa’llâhu Te‘âlâ bilgil kim Hâzret-i Risâlet *şallallâhu ‘aleyhi ve sellem* bir niçe nesneyi evvel yaradılmışdur deyu buyurdu

اول ما خلق الله العقل²⁷ ve daḥı

اول ما خلق الله روعي²⁸ ve daḥı

اول ما خلق الله القلم²⁹ ve daḥı

اول ما خلق الله نوري³⁰

ve daḥı melek-i muḳarreb³¹ didi ve cevher-i evvel³² didi bu cümle bir midür yoḥsa her biriniñ ḥaḳîḳatı ayru mıdur [24^a] ey birâder-i ‘âşık bu cümlesi bir ḥaḳîḳatdür ammâ izâfât ü i‘tibârât yöninden esâmi-i muḥtelife ile zıkr eylemişlerdür cevher-i evvel i‘tibâriyle ve ‘aḳıl i‘tibâriyle ve rûh u nûr u ḳalem ü melek-i muḳarreb ü ‘arş-ı ‘azîm ü âdem i‘tibâriyle bu cümlesi rastdur esâmî-i cevher oldur kim kuvvet-i ezelîyeden şâdır olmuşdur

الحديث لا يصدر من الواحد الا الواحد³³ وحده لا شريك له³⁴

²⁷ Anlamı: “Allah, ilk önce akli yarattı.” Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:I, s. 196.

²⁸ Anlamı: “Allah, ilk önce benim ruhumu yarattı.” Bkz.: Süleymân el-Belhî, **a.g.e.**, s. 45; Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:I, s. 196.

²⁹ Anlamı: “Allah, ilk önce kalemi yarattı.” Tirmizî, “Kader”, 17. Ayrıca bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:I, s. 196.

³⁰ Anlamı: “Allah, ilk önce benim nurumu yarattı.” Bkz.: Süleymân el-Belhî, **a.g.e.**, s. 45-46; Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:I, s. 196.

³¹ Anlamı: “Allah’a yakın olan büyük melekler.” Bkz.: İlhan Ayverdi, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük: Kubbealtı Lügati**, red. etimoloji Ahmet Topaloğlu, yay. haz.: Kerim Can Bayar, 3 c., İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 2005, C:II, s. 2134.

³² Anlamı: “Allah’ın bütün varlıkların üzerinde olan kudretinin tecelli ettiği âlem.” Bkz.: İlhan Ayverdi, **a.g.e.**, C:I, s. 461.

³³ Anlamı: “Birliği olan şey, vahdet olandan sudûr eder; ortaya çıkar.” Kaynağı bulunamamıştır.

ve daḥı buña nokṭa-i vaḥdet dirler ve şems-i bâṭın dirler

beyt

هر آن چیزی که در عالم عیانست

جو عکس آفتاب آن جهانست³⁵

her nesne ki bu ‘âlemde ‘ıyāndur ol cihān güneşiniñ ‘aksidür ve daḥı meşâyıḥ buña vüçüd-ı muṭlaḳ dir ve ‘âlem-i ḳudsî dir ve Cebrâ’îl-i Emîn dir ve eger bir nesneye yüz i’tibār u yüz ad idesin ol bir nesneniñ ḥaḳîḳatı yüz adla keşret-pezîr olmaz eger bir âdemi esāmî-i muḥtelife ile zıkr ideler şöyle ki ḥaddād u neccār u ḥayyāṭ u naḳḳāş diyeler rāstdur bir âdem hem neccār hem ḥayyāṭ hem ḥaddād hem naḳḳāş ola ki ḥaḳîḳatı bir ola keşret-pezîr olmaya çün muḳaddimeyi bildiñ kim bir ḥaḳîḳatıñ biñ adı olsa hiç keşret-pezîr olmaz ³⁶ **faşl-ı sevvom** ey birāder-i ‘āşıḳ Peygāmber ‘aleyhi’s-selām kırk yıl sülûk itdi ‘ilm-i ledünn münkeşif oldı kemāl-i insāniyye vü Mi‘rāc-ı ḥaḳîḳiye irdi ve cemālî Bîçün’ı gördi ki Ḥayy’dur vāḥîlerü ḥayy iderdi rūḥ ad viridi ol cihetden ki rūḥ ḥayy ve muḥyîdür ya’nî ḥayyün li-nefsîhi ve muḥyî li-ğayrihidür daḥı gördi ki bu nokṭa-i ḥaḳîḳat ki şems-i bâṭındur ve cevher-i evveldür ve müdrikdür daḥılara idrāk virir ol şıfata ‘aḳıl ad viridi şöyle ki ‘aḳıl müdrikdür ve hem müdrekdür ve gördiki zāhir ve münevver iderdi nūr ad viridi ve gördiki bu şems-i ḥaḳîḳî cümle mevcūdâtı kendü varlığından var eylemiş ‘âlemi ḳaplayup [24^b] ihāṭa itmiş ‘arş ad viridi ve daḥı gördiki bundan ulu ‘aẓîm yok melek-i muḳarreb ad viridi ve daḥı gördüki müşfiḳ-i ‘âlemiyāndur her peygāmberiñ başireti görine dürlü vecihle mutaşavvir olup ‘ilm-i sırrın âşikāre iden oldur Cebrâ’îl-i Emîn ad viridi ve gördiki bu nokṭa-i ḥaḳîḳî ‘âlimdür ve mütekellimdür ve semî’dür ve başîrdür ve ḳādirdür ve cemîldür ve ḥayyudur âdem ad viridi ve bu vaşf itdügümüz şıfatlar ve esāmî-yi muḥtelife ki zıkr olundu cümle bir ḥaḳîḳatıñ sırrıdır ki buña ‘âlem-i ḳuvvet ü ‘âlem-i ‘adem ü ‘âlem-i mümkināt ü ‘âlem-i mâhiyât ü ‘âlem-i külliyyât ü ‘âlem-i ḥaḳāyık u ‘âlem-i isti’dād u ‘âlem-i fıṭrat u ‘âlem-i ceberût

³⁴ Anlamı: “Allah, tektir ve ortağı yoktur.” Buhârî, “Daavât”, 64; Tirmizî, “Daavât” 13, 26, 36, 37, 60, 63, 98, 104, 123; İbni Mâce, “Duâ”, 14.

³⁵ Anlamı: “Bu âlemde görünen her şey, o âlem güneşinin aksi gibidir.” Sa’deddin Mahmud b. Abdülkerim b. Yahya Şebüsterî, **Gülşen-i Râz**, trc.: Abdülbaki Gölpınarlı, Ankara, Maarif Vekaleti, 1944, s. 61.

³⁶ Satır arasına farklı bir hatla şu yazılmıştır: “Esmâ-i Ḥüsna şıfât-ı ‘ulyâ keşreti keşret-i zâtî mûcib degildür”

u nokta-i küll ü ‘aql-ı küll dirler ey birâder vaşf ‘ayn-ı mevşûftur ne ile vaşf idersen ol mevşûfda var nice ğayrın diyesin dahı bilesin kim kuvvet-i ezeli Hakk Te‘âlâ’nın zât-ı Bîcün’udur buña nicelik isteyenler kâfir olurlar ammâ ‘aql-ı küll kim kebîr halîfesidür anuñ varlığı Hakk varlığıdur anuñ kavli fi’li Hakk kavli fi’lidür bi-lâ-şekk ve lâ-şübhe **faşl-ı çehârom** ey birâder-i ‘âşık bu nokta-i vahdet ‘âlem-i haqîkatdur mazhar-ı tamm kuvvet-i ezeli’dür sırr-ı haqîkat-i Muhammedî’dür buna nokta-i küll dirler anuñçün kim mevcûdât-ı zuhûrî bunuñ istivâsında buldılar ger su’âl idüp eydürseñ ki bu nokta kim vaşf idersin gerek idi kim bundan ne şâdır olursa yine kendü gibi olaydı nice hezâr nesneyi görür kim birbirine beñzemez vâhidden şâdır olmaz illâ vâhid didüĝiñ adı cevâb ey tâlib hiç yokdur ki noktadan şâdır ne olsa yine noktadur ‘âlem zuhûrî noktadan buldı nokta diyicek kâtibiñ kalemi ucundan zâhir olan noktayı idersin bu nokta dahı ol noktanuñ nümûdârıdur kaçreden deñizi bilmekdür zerreden güneşi görmekdür bî-çâre huffâş dâ’im güneşi zemm ider belki yokdur dir nûr-ı münevver budur ki bizim meskenimiz [25^a] dirler miskîn âdem oĝlanlarınıñ ekşeri cehli karañulığı hevâsında pervâz iderler huffâşleyin eger şems-i haqîkatden haber vireler başîret gözi pûş olup inkâr iderler ‘adâvet-i tamm gösterdiler

beyt

sen yarasa gibi kaldıñ karañulukda müdâm

hızır-veş kaçan bulasın âb-ı hayvân isteyüp

ey bî-çâre ‘âlem noktadan şâdır olmuştur gökleri gör saña her biri nokta-yı ‘azîmdür yıldızlar nice nokta-i münevverdür ve bir nice nokta-yı merkez ‘âlemdür her ma‘den ve her nebât ve her hayvân

beyt

ز اوج آسمان تا خاک نمناك

قوسى مظهر حرف ونقطه در باك³⁷

³⁷ Anlamı: “Gökyüzünün zirvesinden ıslak topraĝa kadar/Hepsi harf ve noktanın pak tezahürüdür.” Bkz.: Hür Mahmud Yücer, “Vahdet-i Vücûd Nazariyesinin İzahında Nokta Sembolizmi ve Muhyiddîn-i

faşl-ı pençom ey birâder-i ‘âşık çün bildiñ ki nokta-i vahdetden ‘âlem-i keşret zühûr itdi bilgil ki ol yedi nokta ki gökleriñ pâdişâhıdur gerü kalan şevâbit bunlara tâbi’dür reîs ü sâlâr bunlardur feyzi ‘âql-ı külden buldılar ki aña nokta-i haqîkî vü ‘arşu’llâh u cevher-i evvel ü qalem ü rûh u nûr u âdem ü kutb-i ‘âlem ü nokta-i vahdet didi Peyğamber ‘aleyhi’s-selâm nitekim yukarıda zıkr olundı bu cümlesi bir haqîkatıñ esmâsıdur ol naķibler ki gökleriñ naķib ider celâl ü cemâl naķs ü sa’d her ne feyz ki bu ‘âlem halkına olur mecmû‘ bunlarıñ âşârıdur ki te’sîr idüp harekete götürür zîrâ ol nokta-i haqîkî ki şems-i bâtındur bunlara göründi bunlar anuñ mazharıdur huşûşâ güneş ki kalb-i ‘âlem-i ‘ulvîdür neyyir-i ‘âzamdur pâdişâh-ı encümdür hayât-bağşdur ve nûr-bağşdur ve kudret-bağşdur kalan kevâķib heb feyzi bundan iktibâs iderler zîrâ ol şems-i bâtınuñ mazharıdur **faşl-ı şemom** ey birâder-i ‘âşık bu eflâk encüm ki zıkrını icmâlle itdik eger tafşîl ideydik muṭavvel olurdu anıñçün iktişâr itdik ki bu muḥtaşardan mu‘teber fehmi oluna ey birâder eflâk [25^b] encüm âbâdur ‘unşurât ümmühâtdur ya’nî ata anadur çün âbâ ve ümmühâtı bildiñ bilgil ki bunlardan üç cins mevâlid muttasıl zühûr ider ya’nî ma’den ve nebât ve hayvân ey birâder-i ‘âşık-ı şâdık çün bu muḥaddimeyi başı idesin hâzır olgıl ki maḥşûda gidesin bir niçe ṭalib daḥı idesin ‘âqlıñı dir ki ma’nâyı göresin ey birâder bilgil her ṭalibe farz-ı ‘ayn ve hem farz-ı kifâyedür kendü kendüyi bilmek zîrâ her şey’ ki zühûr buldı bir maḥşûd içün zâhir oldu Ḥaḳḳ Te’âlâ Ḥazretleri ‘abeş nesne yaratmadı nitekim Kelâm-ı Qadîm’de buyurur

افحسبتم انما خلقناكم عبثاً³⁸

her şey’ aşlına rücû‘ ider anuñ kemâlî andadur ey birâder ‘aceb bilür misin aşlıñ ve maḥşûduñ kandedür zihî nedâmet zihî ḥasret eger sende insâniyyet şöyle ki gice erteye degin uyuyasın aḥşama degin meşâğil-i nefsâniyyeye meşğûl olasın ey birâder niçe esmâ vü müsemmâ vü ecnâs ü ekvân ki zıkr itdik bildiñ ki cümlesiniñ haqîkatı birdür birden tecellî kıldı ki aña ‘âql-ı küll dirler ve ‘arş-ı ‘azîm ve nokta-i aşl ve şems-i bâtın ve rûh ve qalem dirler bu cümlesi bir şey’-i vâhidiñ adıdur ey birâder bu ḥadîş şerḥidür sülûk-ı Muḥammedî’dür ki dinle bunuñ maḥşûdı vardır bu muḥaddemâtdan murâd oldur **faşl-ı heftom** ey birâder-i ‘âşık bu cümleden

Rûmî’nin Temsîl-i Nokta Adlı Eseri”, **Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi**, y.y., 2017, C:VI, No:2, s. 235.

³⁸ Mü’minûn Suresi 23/115. Anlamı: “Sizi boşuna yarattığımızı (...) mı sandınız?”

âyineden her biri de esmâyla bir müsemmâyla tecellî itdiren *lafz-ı kündür*³⁹ ki aña emir dirler meşâyı-ı muḥakkıḳîn katında emir emriñ ‘aynıdur kâf ve nûn altı harfdür

خلق السموات والارض في ستة ايام ثم استوى على العرش⁴⁰

ey birâder Ḥaḳḳ Te‘âlâ’nın zâtı ki kuvvet-i ezelîdür bî-çün ve bî-çigünedür

ليس كمثلته شيء وهو السميع البصير⁴¹

cemî‘ esmâ vü müsemmâ ve ef‘âl ü aqvâl ve esrâr ü envâr ve ezel ü ebed ve evvel ü âḥir ve zâhir ü bâṭın cümlesi ezelîden zuhûr buldı [26^a] anuñ vüçüdü vüçüdünden vüçüd buldı ey birâder cümleyi mevcûdâta Ḥaḳḳ Te‘âlâ muḥîtdür zâtıyla in-şâa’llâh ki ne vechle muḥîtdür işidesin ey birâder Ḥaḳḳ Te‘âlâ’nın zât-ı pâki ki kuvvet-i ezelîdür anuñ adı ‘aql-ı külldür ki ‘arşu’llâhdur ki noḳta-i aşlîdür ve ‘aql-ı küll mazḥar-ı eflâk ve encümdür eflâk ve encümüñ mazḥarı ‘unşurâtdur ve ‘unşurâtıñ mazḥarı mevâliddür ve mevâlid ki ma‘dendür ve nebâtdur ve ḥayvândur bir cins ki ḥayvân-ı nâṭık dirler bu mecmû’ kevneyniñ zâhir ü bâṭın mazḥar-ı tâmmı budur bu ḥayvân-ı nâṭıka ki âdemdür ve insândur mescûd-ı melâ’ik âdemdür zübde-i maḥlûkât âdemdür ve ḥulâşa-i mevcûdât âdemdür ve ḥalîfe-i Hudâ âdemdür insânıñ fażîleti gerü қalan maḥlûkât üzerine nuṭkdur ve ‘akldur ve ‘ilimdür ‘ilim mazḥarı ‘akldur ve ‘aklıñ mazḥarı noḳtadur ve noḳta-i ḥaḳîḳat қalb-i âdemdür inşâa’llâh bu noḳtanuñ sırrından bunda icmâl itdikse aşğada tafşîl ideriz kim nice kâmil dirler bu ḥasretle geçdiler bilmediler **faşl-ı heştom** ey birâder-i ‘aşıḳ bu muḥtaşarda her ne kim beyân itdik Qur’ân ve ḥadîs ma’nâsıdur kim muḥakkıḳlar dilinden ‘ıyân itdik nitekim Ḥaḳḳ Te‘âlâ buyurdu

سنريهم آياتنا في الافاق وفي انفسهم⁴²

ol âfâkıñ nişânların bilmek gerek andan ol nişânları nefsiñde bulmak gerek çün âfâḳda birer nişânları istimâ‘ itdin nefsiñde daḥı bu nişânları bulasın tâ ḥazrete

³⁹ “ ‘Ol’ der ve olur!” ayetinden bahsedilmektedir. Yâsîn Suresi 36/82.

⁴⁰ A’râf Suresi 7/54. Anlamı: “(...) gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratan ve Arş’a kurulan (...) Allah’tır.”

⁴¹ Şûrâ Suresi 42/11. Anlamı: “Onun benzeri hiçbir şey yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.”

⁴² Fussilet Suresi 41/53.

irışüp göresin ey birâder *senurîhim*⁴³ ayetiyle *men 'arefe nefsehu*⁴⁴ hadîsi cemî-i 'ilm-i meşâyihîñ menba'ı ve sırrı bunlarıñ zımnındadır her çend ki dileriz söz uzanmaya maqşûda irevüz bî-ihtiyâr uzanur ey ṯalib şimden gerü saña vâcibdür ki insânıñ mertebesin bilesin bunlar ne yirden geldiler [26^b] ne yire giderler niçün kimi 'âlim kimi cāhil kimi beg kimi kuldur kimi bay kimi yohsuldur niçün kimi 'âdil kimi zālimdür niçün kimi 'âkıl kimi ahmaqdur niçün kiminiñ 'ömri dirāz ve kiminin kūtāh ey birâder ol vaqt bu müşkiller saña hāll olur kim nice kim āfākıñ zāhirin diñlediñ bātınıñ te'sīrātın dañı 'āleme ve ādeme nice āşār ider bilesin **faşl-ı nuhom der-beyānı eflāk ve encüm ki der-nefsi insān münāsebeti dārend** ey ṯalib hūkemā ve mütেকellimīñ 'āleme 'ālem-i kebīr ve ādeme 'ālem-i şağīr dirler ammā muhaqqıqlar kātında 'ālem-i kebīr insāndur zīrā her çend ki 'ālem-i aşldur ve insān fer'dür ammā maqşūd fer'dür zīrā her ağacıñ maqşūdu yemişidür pes ma'nāda fer' aşl ola ammā hūkemā söziyle 'āleme 'ālem-i kebīr ve ādeme 'ālem-i şağīr diyelim pes saña vâcib oldı ki 'ālem-i kebīrde ne ki var 'ālem-i şağīrde bulasın tā ki maqşūd nidügin göresin pes bilgil ki nokta nokta-i aşl cism-i insāndur ve çün ana rahmine düşe cevher-i evvel mişālidür anuñ muqābelesindedür ve çün ana rahminde bir müddet ṯurdı 'alaqa oldı bir müddetden soñra nuṭfe oldı ya'nī cūş itdi uyuşmuş kan oldı andan soñra 'izām oldı ve 'urūḡ ve a'sāb peydā oldı ya'nī sūkak tamar siñir üç ayda böyle ve dört ay olıcak nöbet güneşe deger āğāz-ı hayāt ider hiss ve harekāt-ı iradī hāşıl olur şol kanki ana rahminde cem' olur göbek yolundan oğlana gıdā olur tokuz ay oldı nöbet müştēriye deger oğlan vücūda geldi aḡsen-i takvīmle eger bunu añladıñsa bundan dañı rūşen-ter idivireyin ey ṯalib çün nuṭfe mişāli cevher-i evveldür didik ana rahminde dört ṯabaḡa olur emşāli 'anāşır-ı ṯabāyi'dür çün a'zāsı [27^a] tamām olur baş ḵarın el ayak emşāli yedi iqlīmdür dañı içindeki 'azālar öyken ve dimāğ ve bögrek ve öd ve ciger ṯalaḡ emşāli yedi gökdür öyken evvelki gök mişālidür ay felegidür ol cihetden ḵamer 'ālem-i kebīriñ öykenidür iki 'ālemiñ ortasında vāsıṭadur bunuñ taḡşīli 'ulūmdur ve ma'aşdur ve sürürdur Cebrā'il'īñ bir ṯurağı bundadır 'ālem hālkına 'ilim irişmege sebebdür dimāğ ki ikinci göğüñ emşālidür Uṭārid feleğidür bunuñ taḡşīli yazu yazmak ve sürürdur ve bögrek ki üçüncü gök mişālidür zūhre felegidür şol cihetden ki Zūhre 'ālem-i kebīriñ

⁴³ Fussilet Suresi 41/53.

⁴⁴ Ali el-Kari, **a.g.e.**, s. 265; Aclûnî, **a.g.e.**, C:II, s. 262; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 492.

bögregidür bunuñ işi neşâf ve terennümât ve şehvât ve sürürdur cümle halkıñ ferahına sebebdür ve yürek ki dördüncü gögüñ mişâlidür şems felegidür ol cihetden ‘âlem-i kebîriñ yüregidür bunuñ taşşîli hayâtdur ve kudretdür ve sürürdur İsrâfil ki sebep-i hayât-ı ‘âlemdür turağı bundadur ve öd beşinci gögüñ mişâlidür Mirrîh felegidür ol cihetden ki Mirrîh ‘âlem-i kebîrün ödidür bunuñ taşşîli qahr u harab u hışm u gadab u katl u tama‘ u kibr ü inkâr cümle ‘âlem halkına bundan irer vay aña kim bunuñ tecellîsi artuq ola ve ciger altıncı gögüñ mişâlidür Müşterî felegidür ol cihetden Müşterî ‘âlem-i kebîriñ cigeridür rızq [ve] mesrûr ‘âleme bundan irer Mîkâ’il’iñ turağı bundadur ve talâk yedinci gögüñ mişâlidür Zühal felegidür ol cihetden ki Zühal ‘âlem-i kebîriñ talâğıdur bunuñ dağı şugli kâbız-ı ervâhdur sürûrla ve ‘Azrâ’il ki sebep-i kabız-i ervâh-ı ‘âlemiyândur turağı bundadur ve rûh-ı hayvânî kürsîdür mişâli felekü’l-eflâkdur [27^b] ol cihetden ki felekü’l-eflâk ‘âlem-i kebîriñ ‘arşîdur ve ‘aql ki halîfedür mişâli ‘aql-ı evveldür zîrâ ki ‘aql-ı evvel halîfe-i Hudâ’dur ve çün a‘zâ mādāmki bitmekdedür emşâli mu‘âvindür ol bitüp ‘ayn olandur tırnaklar ve kıllar emşâli nebâtdur ve çün hiss ve hareket irdi ki senden hâşıl olur emşâli hayvândur on sekiz biñ ‘âlemde ne varise sende dağı vardur

قوله تعالى سنريهم آياتنا الآية⁴⁵

faşl-ı dehom der-beyân anki sa‘âdet ve şekâvet-i insân ezçe hâşıl mî-şevved ey birâder-i ‘âşık bilgil ki bu zîkr itdügümüz müfredât levh-i maḥfûz ve kitâb-ı Hudâ’dur yazılmıştır zîrâ Hakk’uñ ‘ilmi qadîmdür soñradan tedbîr itmek şîfat-ı maḥlûkdur müfredât-ı ‘âlem âbâ ve ümmühâtdur ki levh-i maḥfûz ve kitâb-ı Hudâ’dur pes Hakk’uñ ‘ilm-i qadîmi ki levh-i maḥfûzda yazılı naḥs ve sa‘d her biri vaḳti gelicek felek sebebiyle zâhir olur hiç kimsenin buña şekki yokdur ki bu cümleyi harekete getüren itdüren Hakk’dur ve ‘ilmü’llâhdur ey birâder halkı hareket itdüren tâlî’dür kendü iderün şanur bilgil ki çün noḳta ana rahmine düşe ol vaḳt atanuñ ve ananuñ tâlî’i ne işdedür ve herkez yıldızın gerdişi vü hareketi naḥs ü sa‘dının üzerine âsâr iderse ol nuḳfe ki ana rahmindedir anuñ zâtına naḳşbend olur sa‘âdet şekâvet zeyreklik ve ḥamâkat buhl ü şehâvet himmet ü hisset yoḥsulluḳ ve baylık her ne varise ol nuḳfeniñ noḳtası zâtına tâlî’ oldu zîrâ nuḳfe cismiñ levh-i maḥfûzıdur ol levh-i maḥfûz ‘âlemiñ maḥzarıdur her kimse kim sa‘iddür sa‘âdetin

⁴⁵ Allah’ın sözü: Fussilet Suresi 41/53.

ana arnından uta geldi her kimse aki ola ekvetin ana arnından uta geldi hibir vecihle bunu kendüden ref^c itmek mümkün degildir ve âdem [28^a] bunda mecbûrdur nitekim Peygâmbere ‘aleyhi’s-selâm buyurdu

السعيد من سعد في بطن امه و الشقي من شقى في بطن امه⁴⁶

ün sa‘âdeti ve ekveti bildi her halini olunun böyle bil ki mecbûrdur ey birâder aa ki sa‘âdet yolda olur andan ötüri degildir ki anı sevdiler sa‘âdeti aa yâr eylediler anu nabi hod ile düdi ve yaua ki ekvet yolda oldu ol degildir ki anı sevmediler anu daı nabi ile düdi ey birâder bunda su‘âl vârid olur eydür kim ün sa‘îd sa‘âdetin uta geldi ve aki ekvetin uta geldi pes öyle ne fâ‘ide oldu peygâmberelei da‘vetinden ve müridleri irâdından ve ‘ulemâni terbiyetinden cevâb bilgil ki ekk degildir ki sa‘âdeti ve ekveti ana arnından dünyâya bile götürür ammâ hi iitdimi ur‘ân‘da ve haditeki ana arnından dünyâya sa‘îd gelen sa‘îd gider veya aki gelen aki gider bundan sonra bilgil ki ekvet-i mulak var ekvet-i muayyed var ol ki saa bi-ihtiyâr gelir sen anda mecbûrsun tevekkül ve abr ihtiyâr it ol ki saa seni cüz‘i ihtiyârıyla gelürsen anda muhtârsın abûl it yaramazına peimân ol eger bu cevâba anmadısa bundan daı rûen-ter iidesin ey birâder nufede yazılmışdır ki insâni dili ola ve ulaı ola ve gözi ola ve eli ve ayaı ola ammâ yazılmışdır ne adar dili söyleye ve ne adar ulaı iide ve ne adar gözi göre ve ne adar endie ide ammâ yazılmışdır kim yaramaz fikirle yaramaz fi‘l iderse saa belâlar gele eger fikirle eyu fi‘l iderse saa iyilikler gele bulasın ey birâder bua delil oldur kim görmez misin alarda yemi aacını yemii [28^b] yiyecek nice boaz utar ekvet-i ali olmaındandır pes öyle olsa anı aılasalar terbiyet itseler yemii yinir cümle yerde mabûl olur ve daı delil bua oldur ki görmez misin bir nice türkman olanları ıır güderler kendüler daı ayvâna bezerler dn ve imân nedür bilmezler bir nice müddet medresede nâ-murâdlı ekerler ‘ilim terbiyetin bulurlar adı ıır obânı iken Mevlânâ emsü‘d-dn olur Mevlânâ emsü‘d-dn ande ıır obânı kande pes ey birâder niceler aderi mezheble kâhil olup kâfir oldılar kesb-i kemâlde aldılar

⁴⁶ Anlamı: “Mesut kii, annesinin karnında iken mesut; aki ise annesinin karnında iken aki olandır/olarak yazılandır.” Buhar, “Bed‘u‘l-Halk”, 6. Ayrıca bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:II, s. 771.

beyt

هر که تخم کاهلی کرد

کاهلیش کافری دآرد⁴⁷

ey birāder Ḥazret-i Risālet ‘aleyhi’s-selām buyurđı

القدر حق⁴⁸

ķader ḥaķķdur ammā sen ķader sırrın bilmezsin andan  t ri dünyā işine c stsin
 ĥirete s stsin nitekim Ḥazret-i Mevl n  Ḥud vendig r *Meşnevi*’de buyurı

meşnevi

انبياء در کار دنیا جبري اند

کافران در کار عقبی جبري اند

انبياء را کار عقبی اختیار

کافرا را کار دنیا اختیار⁴⁹

ey bir der şolki d ny dan sa na naş b olmuşdur elbette irişür z r  ana ķarnında
ķorunma  ile d şm şdur amm   ĥiret naş bi ana ķarnından bile gelmiş degildir ol
seni  sa’yi ne ve cehdine te’alluķdur nitekim ḥ kem  buyurmuşlar

beyt

جهد حق است ودوا حق است ودرد

منکراندر نهی جهدش جهد کرد⁵⁰

faşl-ı p nzdehom der-bey n-ı ḥaķ ķat-i ins n ki yek noķta est heme ef’ l-i ins n
ez istiv -yı noķta-i b r n  med ey bir der-i ‘ ř ķ   n  ur’ n  yeti ma’n sın bildi 
 f k   niş nların nefsi nde buldu  ve daĥı bildi  ki cevher-i evvel ki a a ‘aķl-ı küll

⁴⁷ Anlamı: “Her kim ki tembellik tohumu eker; tembellikle k firliğini yetiştirir.” Bkz.: Hak m Sen  , **Had kat ’l-Hak ka ve şer at ’t-Tar ka**, y.y., 1275, s. 12. Metinde iktibasta sevhen hata yapılmıştır. Biz müdahale etmedik ve tercümesini esas beyite göre yazdık.

⁴⁸ Anlamı: “Kader, haktır.” Kaynağı bulunamamıştır.

⁴⁹ Anlamı: “Peygamberler dünya işinde cebr dirler; k firler de  hiret işinde cebr dirler. Peygamberler için  hiret işi ihtiya r dir; k firler için d ny  işi ihtiya r dir.” Bkz.: Mevl n  Cel ledd n R m , **a.g.e.**, C:I, s. 242.

⁵⁰ Anlamı: “Sa’yı haktır ve ilaç ve maraz da haktır; onun sa’yı nehy etmesine bakma,  alış.” Bkz.: Mevl n  Cel ledd n R m , **a.g.e.**, C:I, s. 322.

dirüz ve şems-i bâtın diriz ve nokta-i aşl diriz bu noktaya anuñçün nokta-i aşl diriz ki [29^a] bu nokta nokta-i ‘illetdür cümle mevcūdāt bunun istivāsından çıkdı zīrā müceddid-i cihāndur ve ‘arşu’llāhdur on sekiz biñ ‘ālem bunun qatında bir hardal dānesi gibidür ve buña anuñçün nokta diriz ki müdevverdür kim gerü kalan müfredāt anuñ tahtındadır kim anlar dağı degirmidür ve bir dağı nokta didikleri oldur ki kâtib çün qalemi kâğıda üzerine qoya evvel bir nokta zāhir olur andan soñra harf zāhir olur ve harfdan kelime zāhir olur ve kelimedan kelām ve kelāmdan esmā ve esmā ki cümle eşyānıñ ismidür ve isim cümle şeyi qaplamışdur nitekim buyurur

ان الله قد احاط بكل شيء علما⁵¹

ey birāder-i ‘āşık bu cümlesinden maqşūd oldur ki Emīrū’l-Mü’mīnīn

العلم نقطة كثرها الجاهلون⁵²

‘ilim bir noktadır cāhilleriñ kuşūrı fehminden çok oldı ve dağı buyurdıkım

انا نقطة تحت الباء⁵³

ben bir noktayın bā altında didi imdi ey birāder haqīkat-i insān bir noktadır ol kendüzin bildi

لو كشف الغطاء ما ازددت يقينا⁵⁴

ya’nī şöyle yaqīn itdüm ki eger sizden dağı perde götürüle bunun gibi yaqīn ki ben itdim bundan artuq nesne olmaya imdi ey yār ol nokta sende dağı var eger bilesin saña dağı yaqīn hāşıl ola ve şekk ve hayālden kırtulasın imdi ey birāder sende on yedi kuvvet vardır eger ol kuvvetleri bilesin noktanıñ sırrına iresin **faşl-ı devāzdehom der-beyān-ı kuvvet-i zāhir ve kuvvet-i bātın** ey birāder bilgil hiss-i zāhir beşdür evvelki lemsdür ol bir kuvvettür ki bedeniñ her yerinde var oldur ki ıssıyı ve soğı qatıyı ve yumuşağı bilür eger bir kuvvet olmasa ne ruṭubet ve ne yubūset ve ne harāret ve ne burūdet bilinür ey birāder ikinci zevkdür anuñ yeri

⁵¹ Talāk Suresi 65/12. Anlamı: “Allah’ın, her şeyi ilmiyle kuşattığını bilesiniz.”

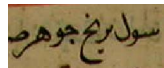
⁵² Bkz.: Süleymân el-Belhî, **a.g.e.**, s. 179; Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:I, s. 337.

⁵³ Bkz.: Süleymân el-Belhî, **a.g.e.**, s. 179; Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:I, s. 181.

⁵⁴ Anlamı: “Eğer örtü açılsaydı, (yine de) yakīnımı artırmazdım.” Bkz.: Süleymân el-Belhî, **a.g.e.**, s. 170; Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:II, s. 567.

dille dimāğ arasındadır oldur ki [29^b] tatlıyı ve ekşüyü ve acıyı ve tuzluyu bilür üçüncü şemmdür anuñ yeri burundur қоқар evveli dimāğda iki küçük emcek başı gibidür ol bir kuvvettür ki eyü қоқıları sever ve yaramaz қоқulardan istikrāh ider dördüncü sem‘dür ol bir kuvvettür ki қулақ delüğiniñ āhirinde ve dimāğniñ iki yanında maқāmı var oldur ki kelāmniñ eyüsin yavuzun bilür āvāzniñ hūbın ve çirkinin bilür beşinci başardur bunuñ қарārgāhı dimāğniñ āhirinde ve göz mücevvefiniñ evvelindedür maḥsūsātta ne şüret görürse seçer çün bu beş hiss-i zāhiri bildiñ ve beş hiss-i bātnı daḥı bilesin evvelki müştarekdür bu daḥı bir kuvvettür ki hiss-i zāhir ne añlarsa fī’l-hāl ḥayāle irişdirir ikinci hiss-i ḥayāldür hiss-i müştarekiñ ḥazīnedārıdır üçüncü vehmdür ol bir kuvvettür ki ḥayvānıñ ādemden artuğunda ‘aқıl yerinedür neden gerekse ürkdügi andandır ādemiñ bātnı lemsidür dördüncü hiss-i müteḥayyiledür bu daḥı bir kuvvettür kim tefāşīl-i ḥükm elindedür ‘acāyib endişeler izhār her vaқıt ki ‘aқıl anuñ üzerine ğālib ola aña müfekkiye dirler ve her vaқıt kim vehm ğālib ola müteḥayyile dirler ve bātnı kuvveler yuқarısı yoқdur beşinci hiss-i zākiredür bu zākire ḥızāne-i aḥkām-ı vehmīdür ey birāder çün bu on hiss-i zāhiri ve bātnı bildiñ ve yedi daḥı qaldı bunları bilmek gereksin ol vaқıt kim insānı bilmek ma‘rifeti açıla ‘āciz qalmayasın bilgil ki bu yediniñ evveline kuvvet-i cāzibe dirler iştihā getürür arzusun kendüye çeker ikinci māsikedür ol bir kuvvettür ki та‘āmı tutar tā ḥazme zamm ider üçüncü kuvvet-i ḥazīmedür та‘āmı eridür siñirir dördüncü dāfi‘adur keşifden laṭifin ayırır beşinci kuvvet-i ğāziyedür olki та‘āmıñ laṭifidür şaқlar [30^a] şol [bir nice]⁵⁵ cevher şaқlar gibi altıncı kuvvet-i nāmiyedür ğāziye anuñ ḥıdmetkārıdır ol a‘zānıñ her birine bilür ki ne gerekdür yedinci kuvvet-i müvellidedür ol bir kuvvettür ki ğāziye ve nāmiye anuñ ḥızmetkārıdır māddeden fazla alur ol fazladan bir daḥı şahş göründi ya‘nı ol daḥı bir şahş-ı nuṭfedür ey birāder insān tafşiliniñ ma‘rifeti bī-haddür bu muḥtaşarda ihtişār itdik **faşl-ı sızdehom der-beyān-ı ḥaқīkat-i insān ki maқşūd-ı muқaddime-i ān būd ki tu ḥaқīkat-i ḥiştēn be-neşināsi** ey birāder Allāh Tebāreke ve Te‘ālā Kelām-ı Qādīm’inde buyurur

⁵⁵ Metinde bu ifade şu şekilde yazılmıştır:

fakat konunun bütününe bakıldığında “şol bir nice” yazılmış olabileceği düşünüldü. “şol” kelimesi ise müşir takibinde vardır.

انا عرضنا الامانة على السموات والارض والجبال فأبين ان يحملنها واشفقن منها وحملها الانسان انه كان ظلوما
جهولا⁵⁶

ey yār ol emānet ne emānetdür ki gökler ve yerler ve taşlar hamlinden kaçdılar ve
insān kabūl eyledi niçün zālūm u cehūl oldu ve daḥı Ḥaqq Te‘ālā buyurdıkim
emāneti ğayr ehline virmemek gerek

ان الله يأمرکم ان تؤدوا الامانات الى اهله⁵⁷

ey birāder ba‘zılar ol emānet cāndur dirler ki cānla Ḥaqq’a meşğūl olasın ve ba‘zılar
eyitdi ‘ağıldur ki dā’im Ḥaqq’ı tafşıl idesin ve ba‘zılar eyitdiler ĩmāndur kim

الايمان اقرار باللسان وتصديق بالجنان وعمل بالاركان⁵⁸

ve ba‘zılar eyitdiler ki ‘ilimdür ki kesb-i kemāl bunuñla olur bilki maḥşūd-ı
mevcūdāt zuhūr-ı ‘ilimdür dirler bu cümlesi ḥaqq didiler ki ḥaqqıkatde bu dördi
birdür ey yār çün bunlar saña Ḥaqq’dan emānetdür emāneti ğayr ehline ışmarlama
tā kim zālūm ve cehūlden olmayasın eger emāneti ğayr ehline tefvīz iderseñ cāhil ve
zālimsin ey birāder eger nefsiñi ve mālını ḥaqq kabūl eyleye anuñ ecri ‘ömr-i ebedī
ve cennet-i sermedīdür nitekim Kelām-ı Qadīm’de buyurdu

ان الله اشترى من المؤمنين انفسهم و اموالهم بأن لهم الجنة⁵⁹

ey yār insān nefsiñi tamām bilmeyince Ḥaqq’la olmaqlıġa ‘ācizdür ve hem nice kim
[30^b] diler söz uzanmaya bī-iḥtiyār uzanur **faşl-ı çehārdehom der-beyān-ı ḥaqqıkat-i
insān ki yek nokta est** ey birāder-i ‘āşık maḥşūda geldiñ diñle ‘aqlıñı cem‘ it sırruñı
kimseye dime ey yār bil ve āġāh ol şol nesne ki insānuñ ḫalbidür aña göñül dirler
anuñ merkezi ve maḥāmı ve ḫarārgāhı yürekdür ve yüregiñ çāk ortasında bir nokta
vardur anuñ rengi siyahdur adı süveydādur insānuñ ḥaqqıkat merkezidür ve bāṭın
güneşinuñ ḫudsiyyidür ve nokta noktanuñ menba’ıdur ve insān bedeninuñ ‘arşıdur

⁵⁶ Ahzâb Suresi 33/72. Anlamı: “Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir.”

⁵⁷ Nisâ Suresi 4/58. Anlamı: “Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi (...) emrediyor.”

⁵⁸ Anlamı: “İman, lisan ile ikrar, kalp ile tasdik ve erkân ile amel etmektir.” Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:I, s. 340.

⁵⁹ Tevbe Suresi 9/111. Anlamı: “Şüphesiz Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır.”

ve nefsi nâṭıka budur ve insân cismi vilâyetinüñ pâdişâhidur ey birâder zıkr eyledüğimiz evvel bir qaraca noḡṭadur ki yürek ortasında maḡâmı var didük anuñ ‘azameti zâhirinde degildür anuñ faẓîleti ve ḡudreti anuñ istivâsı sırrındandır imdi istivâsı sırrına ol vaḡit muṭṭali‘ olunur ki beşeriyet şıfatından hiç eṣer ḡalmaya ey birâder netice-i tecellî-i şıfat-ı ulûhiyyet maḡv-ı âṣâr-ı beşeriyetdür insân ki beşer şıfatından mübeddel oldı anuñ bir maḡâmı vardır ki ne göz gördi ve ne kulak işitti ve ne beşeriñ ḡâṭırından geṡdi⁶⁰ ey yâr çün bildüñ ki ol noḡṭa ki yürek içindedür bir adı süveydâdur ḡuṭb-i bedendür ve insânıñ bâṭın şemsidür bu noḡṭanuñ sırrı ferd-i mücerreddür elvândan ve nuḡûşdan ve sevâddan ve beyâzdan ve ṭılden ve arâzdan ve ‘umuḡdan ve ebdândan vaktâ ki bunlardan mücerred ola bir nûr-i ḡadîm-i ezeli ebedî ḡayr-i maḡsûsî vü ḡayr-ı mürebbî zâhir olur pes bunuñ zâhir vaṣfın işidüp nesne bildüm şanma cehd ḡıl ki sırrından nesne bilesin zîrâ bu noḡṭa ‘âlemüñ noḡṭasınun maẓhar-ı tâmmıdur nitekim ‘âlem-i kebîrün noḡṭasın biraz şerḡ itdük idi bu noḡṭa ol noḡṭanuñ muḡâbelesindedür bu anuñ maẓhar-ı tâmmıdur ey birâder bilgil ki bu noḡṭa sırr-ı istivâsında ḡarf zuḡûr ider zîrâ ḡarf noḡṭanuñ şıfat-ı [31^a] ḡadîmîsidür ve vech-i ḡadîmidür ‘aḡıl daḡı bu ḡurûf ve noḡṭanuñ nûrıdur nitekim Ḥazret-i Risâlet ‘aleyhi’s-selâm buyurdı

العقل نور في القلب⁶¹

ey birâder su’âl iderseñ ki ḡarf noḡṭanuñ nice şıfat-ı ḡadîmîsidür nice tecellî eyledi buña isti’âreden meṣel geṡürmek gerek tâ ki biraz añlayasın meṣelâ taḡdîr it ki kâtib ḡalemi eline aldı ve saṭḡ üzerine ḡodı bir noḡṭa zâhir oldı ve noḡṭa çekdi ḡarf oldı bir daḡı ve bir daḡı kelime ve kelâm oldı ve her bâr ki kâtib yazar ol isimdür ve isim müsemmâya âyîne olur ve ol âyîneden mecmû‘-i mevcûdât görinür ey yâr bildüñ ki kâtibiñ noḡṭasından ḡarf olur ve ḡarfdan isim olur ve isim âyîne-i cihân-nümâdur nitekim Ḥudâvendigâr Ḥazretleri buyırmuşdur

rubâ‘î

ای نسخه نامه إلهی که تویی

⁶⁰ Bahsi geṡen hadis için bkz.: Buhârî, “Tevhîd”, 35.

⁶¹ Anlamı: “Akıl, kalpte bir nurdur.” Bkz.: Abdülmuhsin Hüseyinî, **el-Ma’rife inde’l-Hakim et-Tirmizî**, Kahire, Dârü’l-Kâtibi’l-Arabi, t.y., s. 423.

وي آينه جمال شاهي كه تويي

بيرون ز تو نيست هر چه در عالم هست

از خود بطلب هر آنچه خواهی كه تويي⁶²

imdi ey birāder ol āyīne-yi cihān-nümā sensin hīç senden haberüñ var mı ey yār ol nokta ki seniñ ḥaḳīqatiñdür andan daḥı muttasıl ḥarf zāhir olur leyl ü nehār ḥarf zuhūrundan munkatı‘ olmaz dā’im uyanıkdur uyumağı yokdur görmez misin beden uyḥuya varıcaḳ gice gören oldur ve gündüz her işi tüş kılan oldur görmez misin ki ḥātrıña gelür ki oturayın ya tırayın ya bāzāra varayın ya eve varayın dirsın her birin ki añarsın ya üç ḥarfdür ya dört ḥarfdür ya beş ḥarfdür çün birkaç ḥarf mürekkeb oldı saña bir fi‘l gösterir sen anuñla ḥareket idersin pes seni ḥareket itdiren ḥarf oldı ammā ṭabī‘atıña neye lāyık ise ol harfler birbirin toḳuşur lāyıkın gösterirsen anuñla fi‘l ve ḥareket idersin pes bu ortada kimsin sen seni bilmeñ zihī ḥayıf ve zihī nedāmet ey yār ‘aḳlñ qarārgāhı ve maḳāmı dimāğdadur ve dimāğ felek-i ‘Uṭārid’dür dā’im kitābete meşğöldür ve her ne kim maḥsūsātde ve ma‘kūlātde [31^b] ve nuḳûş ü eşkāl ki vardur yazar ve eyüyi yaramazdan seçer zırā ‘aḳıl müdrikdür ve mümeyyizdür ve fārûḳ-i beden ‘aḳıldur ey yār ‘aḳıl ve ḥarf ve nokta bu üç birdür buña delīl isti‘āreden bir meşel diriz bundan añla ve fehmi it bilgil ki güneş nokta ki yukarı felekdedür ve nūru tābişi yirdedür yire toḳınur mün‘akis olur ve ‘ālemi münevver ider ve her şey’e ḳudret bahş ider ey yār ol bir nokta ki yüregüñ ortasındadır ki seniñ bāṭnıñ güneşiñ ḳudsidür ve anuñ sırrı nūr-ı ma‘būddur ve ol nūr dimāğa pür-tāb olur çün bu göñül güneşiñ nūrı dimāğa toḳunur mün‘akis olur mecmū‘-ı ḥiss-i zāhir ve bāṭn ol nūr-ı ma‘nevī ile münevver ve rüşen olur ve ḳuvvet ve ḥayāt bulur ve her biri işlü işine üstüvār olur şöyleki gözüñ görmegi ve kulaḡuñ işitmegi ve dilüñ söylemegi ve ‘aḳluñ idrāki bu mecmū‘ ol nūr-ı ma‘nevīñün tecellīsidür ve her mevzī’de bir dürlü idrākle ve adla ve bir dürlü fi‘ille ḥareket eyler ve kendi maşlaḥatın ḳayıır ve daḥı delīl oldur ki ‘arş-ı ḥazret ki müceddid-i cihātdur ya’nı ‘ālemüñ üstādıdur muḥaḳḳıḳler ihbār içinde eydürler ki ‘arş istivāsı sırrı bir nokta-yı ‘azīmdür dirler ve levḥ-i maḥfūz oldur

⁶² Anlamı: “Ey ilāhî nâmenin nüshası olan/Ey cemâlullâhın âyinesi olan sen/Âlemdeki hiçbir şey senden gayrı değildir/Ne isteyeceksen bizzat kendisinden iste ki o makamda olan sensin.” Bu rubâî hem Evhadüddîn Kirmânî’ye hem de Hz. Mevlânâ’ya atfedilmiştir. Bkz.: Ahmet Karataş, “Abdurrahmân Câmî’nin ‘Kasîde-i Ferîde’sinin Tercüme ve Şerhi”, **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi** 18, İstanbul, 2017, s. 187.

dirler ve Hakk Teālā zāt-ı pāki bir kuvvet-i ezelīdür ki mişli ve mānendi yokdur ve niçelik aña yol bulmaz ve bu zāt-ı pāki ki kuvvet-i ezelīdür anuñ ‘ilm-i qadīmi ol levh-i mahfūzda nuķūş olmuşdur ezelī ve ebedīdür ve ‘āleme feyz ve fażl andan irişür ey birāder bizüm maķşūdumuz sendeki noķta şerh itmek idi ki ol noķtanuñ muķābelesindedür ey birāder-i ‘āşık zinhār ve zinhār noķta didüğimizden ve harf didüğimizden murād bu noķta ve bu harf degildür ki göz görür zīrā bu mürebbīdür ol mürebbā degil [32^a] ve bu kâbil-i fenādur ol kâbil-i fenā degil tecezzī ve takşīm olmaz ey yār bu ‘ilm-i bātındur bu ki zāhir nazarın itme kim bātinī sırrundan mahrūm olmayasın eger su’āl eydürseñ ki ‘aķıl ‘qalbūñ nūrıdur didüñ ve yürekden yukarı ve dimāğa tecellī itdi didüñ niçün güneş ve ‘arş yukarudan aşığa tecellī ider ve gönül güneşi aşığadan yukarı tecellī ider cevāb ey yār anuñçün ki insān ‘ālemüñ ‘aksidür ve ‘ālemüñ için taşına çevürseñ taşın içine döndürseñ ādem olur zīrā ki her nesne ki ‘ālemüñ zāhirinde var ādemüñ bātinında var

naẓm

pes niçün ‘ālem ırupdur mu‘teber
ādemi nīşe düşübdür muhtaşar
anuñçün ol uludur bu kiçi
kim anuñ taşı bunuñ oldı içi

ey yār eger biñ yıl insānıñ sırrından söylene biñde biri tamām olmaya imdi sözimüz anda idi ki ‘aķıl gönül nūrıdur ve gönülden tecellī muttaşıldur dimāğa ammā bunu taşavvur itmege ‘aķlıñ gönülden ayru ihtiyārı ola ve kuvvet-i ezelī Hakk Te‘ālā’nıñ bī-mişl ü bī-naẓīr ü bī-mānend zāt-ı pākidür ey cümle mevcūdāt kudret-i ezelīniñ mazharıdur

beyt

baķduğıñ gördüğıñ cemāli qo
sen şanursın anı hayālī kamu

faşl-ı panzdehom der-beyān-ı sırr-ı noķta ki der-her fi‘li nām-ı diger dāred ey birāder-i ‘āşık insānıñ haķıķati rūhıdur nitekim Kelām-ı Qadīm’de buyurur

و يسألونك عن الروح قل الروح من امر ربي⁶³

ya'nî ey Muhammed senden su'âl iderler rûh nedür eyit ki Rabb'ün emrindendür amennâ ve şaddeknâ⁶⁴ ki rûh emirdür ve ammâ emir nedür dirseñ emir seni diri tutandur ey yâr muhakkikler eydür ol bir noқта ki yüregün vasaındadur emrün merkezi oldur ol noқта-yı merkez bir müdevver âyîne gibidür ve zû vecheyndür ya'nî 'âlem-i ğaybe ve 'âlem-i şehâdete taşarrufı var her vakit ki bu âyîne [32^b] muşaykal ola aña sırr-ı mahfî muşavver olur ve cümle halkuñ göñlünde bu âyîne vardur ammâ jeng tutmuşdur cehl jengi ve ğaflet jengi ve dünyâ muhabbeti jengi ey yâr bu jengün şaykalına ya 'ilm-i haqîkat gerek veya mürşid-i kâmil gerek veya 'inâyet-i Haqq gerek imdi ey yâr ol noқта-i müdevveriñe âyîne-i vücuddur ve kâbil-i feyz-i ilâhîdür ve merkez-i emirdür ve emir âmirden münfek ve munkaṭâ' degildür imdi ey yâr key ve aña emri bilmek isterseñ bilgil ki emir harfdür ve harfün kalbi noqtadur ve noқта âyîne-i cihân-nümâdur ve hem kâtib-i vahydür ve hem harf ve hem kalem ve hem kâtibdür ve hem sâcid ve hem mescüddur ve hem fâ'il hem mef'uldür hem ğâ'ib hem hâzırdur hem evvel ve hem âhirdür hem zâhir ve hem bâtındur bu kelâm şol kimselerün kalbine işâretdür ki ol kalbi Beytu'llâh olmuş ola nitekim Hâzret-i Rasûlullâh şallallâhu aleyhi ve sellem buyurur

قلب المؤمن بين اصبعين من اصابع الرحمن يقلبه كيف يشاء⁶⁵

mü'miniñ göñli Haqq'ın iki kudret parmağı ortasındadur her nice dilerse döndürür murâdu'llâhu a'lem ol iki barmağdan cemâl ü celâldür ya'nî luṭuf ve қаһır şıfatıdur ve bir hadîşde dağı buyurur

إذا أحببت عبدا كنت له سمعا و بصرا و لسانا و يدا و بي يبصرو و بي يسمع و بي ينطق و بي يبسط⁶⁶

çün kulımı sevem göñli evin benden ğayrıdan hâlî eyleyem dilinde söyleyen kulağında işiden ve gözünde gören ve elinde tutan ben olam ve bir hadîşde dağı buyurur

⁶³ İsrâ Suresi 17/85. Anlamı: "Ve sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: 'Ruh, Rabbinin bileceğı bir şeydir.'"

⁶⁴ Anlamı: "İnandık ve tasdik ettik."

⁶⁵ Anlamı: "Hiçbir kimse yoktur ki onun kalbi Allah'ın parmakları arasında olmuş olmasın. Onu, dilediğı gibi düzeltir." Tirmizî, "Da'avât", 90; İbn Mâce, "Dua", 2.

⁶⁶ Anlamı: "Ben bir kulumu sevince onun gören gözü, işiten kulağı, konuşan dili ve yürüyen ayağı mesabesinde olurum." Buhârî, "Rikâk", 38.

ان الله خلق آدم على صورته و على صورته الرحمن⁶⁷

ya'nî rāstî ve dūrüstî ki Hakk Te'ālā ādemi kendü şüreti muķābelesinde şüret-i Raḥmān'dur ve daḥı Qur'an'da Hakk Te'ālā Peyğāmbere Ḥazreti'ne buyurur

و ما رميت اذ رميت و لكن الله رمى⁶⁸

ya'nî ey Muhammed her nesne ki sen itdiñ anı sen seni şanma pes her kimseniñ ki kalbi ğayr-ı Hakk'dan ḥālî oldı ol kalbe Hakk bir oldu [33^a] ey yār sābit oldı ki mazḥar-ı ilāhî ve āyîne-i şāhîdür ve daḥı bildiñ ki ḥaķîķat-i kalb noķtadur ve mazḥar-ı noķta ḥarfdür ve ḥarf müdrîkdür ve bu ḥarf-i müdrîk her vaķtı ki idrāk ide ol idrāķiñ adı aķldur çün nesne göre adı başırdür ve çün işide adı semî'dür ve çün burundan koķu tuya adı şemmdür ve çün beden ısıyı ve soğuyı tuya adı lemsdür ve çün her sıfātıñ ve her ta'āmuñ lezzetin tuya adı zevkdür ve çün söz söyledi adı kelāmdur ve çün bir nesneyi terkîb ide adı fenndür ve çün gönülde ḥarfleri tîz tîz çıkaralar her biri her bir nesneden birķaķ şüret muşavver ideler ol muşavver olan şüreti müdrîk didiler ki tîzcek idrāk eyleyü-dürürken adı ḥayāldür ve çün her nesne ki ta'aķķul ide ḥāricden ve dāḥilden kendüye yarayanı önünde tuta adı ḥāfızdur ve çün ańmak dileye adı zākirdür ve çün idrāķiñ nihāyetin taleb ide adı tefekkürdür ey yār bu esāmî-i muḥtelife ki zıkr itdük cümleñüñ aşıḥı ḥarfdür meşhūr adı nefs-i nāṭıkadur ve bu nefs-i nāṭıķa her vaķit ki kendü āsarından ve 'uzvundan bir nesne zāḥir ide bir ad kabül eyler ammā ḥaķîķî bir kuvvetdür **faşl-ı şānzdehom der-beyān-ı ḥarf ve noķta-i celāl ve cemāl** ey birāder-i 'aşıķ zinhār ve zinhār ḥarf ve noķta mürebbî degil ya'nî bunu göz görür anı görmez ve bunuñ niceligi vardur anuñ yok ve bunu sen icād idersin ve kābil-i fenādur oddan ve şudan helāk olur ol kābil-i fenā degildür tecezzî ve taķsîm olmaz Hakk Te'ālā'nıñ şıfāt-ı kadīmîdür ve zāt-ı pākinden münfek ve munķaṭı' degildür ve daḥı muḥaķķıķler eydürler ki Hakk Te'ālā'nıñ zāt-ı pākî bir kuvvet-i ezelîdür ki mecmū'-ı eşyāya muḥîtdür zātla ve şıfātla

واللهُ بكلِّ شيءٍ محيطٌ⁶⁹

⁶⁷ Anlamı: "Allah insanı kendi suretinde ve Rahman'ın suretinde yarattı." Buhârî, "İsti'zan", 1; Müslim, "Cennet", 2841.

⁶⁸ Enfâl Suresi 8/17. Anlamı: "Attıĝın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı."

إِنَّ اللَّهَ قَدْ احَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا⁷⁰

[33^b] ve dağı eydürler ki Hakk Te‘ālā her ne kavı ve fı‘l ki ider ‘ilimle ‘ilim eder ve ‘ilmüñ aşlı harfdür ve mecmü‘-ı ‘ilm-i evvelîn vü âhirîn harfiñ içinde muzmerdür ve Kur‘ân’uñ aşlı harfdür zîrā Tañrı Te‘ālā mütekellimdür *lafz-ı künle* birle ‘ālemi icāda getürdi dirler ammā ‘ulemā-i zāhir eydürler ki Allāh Te‘ālā mütekellimdür ammā bu harf-i maḥşūşla⁷¹ degil belı eyledür ki maḥşūşla mütekellim degildür biz ḥod bu muhtaşarda ğayr-ı maḥşūş şerḥ ideriz ammā ba‘zısı hıç harf yokdur dir ol aḥmakdan aña cevābımız sukūtdur ve mümkün degildür ki harfsiz tekellüm ola ehl-i zāhir harf deyu mektüb olmuşa ve yāḥūd şavtla maḥrecden istimā‘ itdüğine harf der olki kendünün ḳalbinün ḥayātıdır ‘acāyib ü ğarāib nesneler istinbāt ider fı‘lin ve ḳavlin istiḥrāc ider gösterür ammā aña harf dimezler zîrā bu ‘ilmi işitmediler belki düşmān dağı olurlar nitekim Hāzret-i ‘Alī *radıyallāhu ‘anhū* buyurur

المرء عدو ما جهله⁷²

ey yār şöyle taḳdîr itseñ ki hiç harf ḳalmadı yerinde ne ḳala vaḳtā ki harf ḳalmaya ḥākim neyle ḥükm ider harf olmayıcaḳ ne emir ḳalur ne nehiy ḳalur ne ādem ḳalur ve ne ‘ālem ve ne bāṭıl bilinür ne Hakk zîrā ‘ālem ola Ḥayy’dur ve emir kelāmdur ve kelām harfdür **faşl-ı heftdehom** ey birāder-i ‘āşık Hakk Te‘ālā buyurdıkım

كُنْتُ كَنَزًا مَخْفِيًّا فَاحْبِثْ أَنْ أَعْرِفَ فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ لَا أَعْرِفُ⁷³

ben gizlü gence idim söylemek için ve bilinmekçün ‘ālemi ve ādemi icād itdim dir pes harf olmasa ne ile bilesin ve ne ile sevesin ve dağı buyurur kim

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا⁷⁴

⁶⁹ Nisâ Suresi 4/126. Anlamı: “Allah, her şeyi kuşatıcıdır.” Ayetin iktibasında sehven bazı kelime hataları yapılmıştır. Biz yukarıda doğrusunu yazdık.

⁷⁰ Talâk Suresi 65/12.

⁷¹ “Mahsus” kelimesi metinde “s/s” harfi ile yazılmıştır. Biz yukarıda doğrusunu yazdık.

⁷² Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:II, s. 554.

⁷³ Anlamı: “Ben gizli bir hazineydim, bilinmek istedim ve bilinmek için yaratıkları yarattım.” Bkz.: Ali el-Kari, **a.g.e.**, s. 201; Aclûnî, **a.g.e.**, C:II, s. 132; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 396.

⁷⁴ Bakara Suresi 2/31. Anlamı: “Allah Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti.”

eger harf olmaya niteki küllden ve cüzden bilürsin ey yār çün bildüñ ki ḥaḳīḳat-i insānī harfdür ve daḥı nokṭanuñ harf üzerine teḳaddümüni bildiñ ey birāder bildüñ ki rūḥ-ı insān harf ve nokṭa dirler adı rūḥdur ve rūḥ müdrikdür ve bu rūḥ-ı müdrik her nesne ki idrāk ide oldum [34^a] ol idrāk itdügi nesneden artuḳ göñlüne nesne şüret bağlamaz meger ki bir idrāk daḥı gele evvelki idrāki boza bārī her nesne idrāk itdüñ ol dem sen olasin ve ol dem ol idrāk itdügiñ senüñ ‘aynıñdur zīrā her nesne ki añarsın ol ḥāṭırında oldur bir daḥı gelse ol gitse bu kez şoñragı olursun her kerre bunu idrāk iderseñ anuñ ‘aynısın ve her neyi ki müdrik idrāk ide adı müdrek müdrik ve idrāk bu üçü birdür ey yār sen bu sözleri fehm idemezsin bir vechle daḥı rüşen-ter idivireyin bir ‘ibāretle daḥı ola ki fehm idesin ḡāyet gereklü yerdür ey yār muḥaḳḳıḳler ‘āşıḳa dirler müdrik bu adları bir isimle daḥı yād itdiler ‘āşıḳ u ma‘şūḳ u ‘ışḳ dirler şuyūḥ-ı mūte‘aḥḥirīn müdrik ü müdrek ü idrāk ad virdiler müdrik ‘āşıḳa dirler ve müdrek ma‘şūḳa dirler ve idrāk ‘ışḳa dirler ey yār vaḳtā ki müdrik idrākin bu müdreke ḡāyet yaḳīn ide ‘ayn olur ya‘nī ‘āşıḳ ‘ışḳla ma‘şūḳa mülāzemet eylese ma‘şūḳdan ḡayrınıñ ḥayālīn ḥāṭırından mürtefi‘ eylese ol vaḳit ḡāyet ḳurbdan ittişāl ḥāşıl olur ol demde ‘āşıḳ u ma‘şūḳ u ‘ışḳ bu üçü bir olur nitekim buyurmuşlar

beyt

معشوق و عاشق هر سه یکست اینجا

چون واصل در نکند هجران چه کار دار⁷⁵

ḥikāyet

buña meşel oldur ki meger Mecnūn’da Leylī ‘ışḳ-ı ḡāyete irişmişdi ya‘nī ol ḳadar ma‘şūḳuñ zıḳrı zāḳir olmuşıdi ki zāḳir ‘ayn-ı mezkūr oldu ya‘nī göñül her ismi ki yād ide ol ismiñ müsemması ḥayāl şüretiyle muşavver olur mādāmki ol ismi zıḳr ider ol şüret muşavver olur çün Mecnūn’uñ ‘ışḳı ḡalebe itdi ma‘şūḳdan māsivāyı ref‘ itdi göñül ma‘şūḳ şüretin tutdı ve iki cihānı ma‘şūḳına şatdı ve ikilik milkin birlik gözünden baḳdı çün bu ḥālete [34^b] irişdi ḥalīfe-i Bağdād buña bir tedbīr itdi Leylī’yi ve Mecnūn’ı getürüñ derḥāl ḥāzır itdiler ḥalīfe eyitdi yâ Kays ḥalüñ ve

⁷⁵ Anlamı: “Maşuk, aşk ve aşık her üçü de birdir. Visal araya giremeyince hicranın orada ne işi olabilir?” Bkz.: İbrahim b. Büzürcmihr b. Abdilgaffar-ı Hemedani Fahreddin-i Irakî, **Parlıtılar (Lema’at)**, çev.: Saffet Yetkin, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1948, s. 18.

gönlüñ nedür Mecnûn eyitdi ey hâlîfe bu su'âl ne su'âldür bencileyin olki bilesin
 hâlîfe eyitdi ey Mecnûn işte Leylî saña vireyin ve sen kendüzüñe gel Mecnûn eyitdi
 Leylî hûd benüm beni baña nice virersin hâlîfe Leylî'ye söyle deyu emir itdi Leylî
 eyitdi ey Mecnûn Leylî benüm Mecnûn eyitdi eger Leylî sen iseñ bendeki kimdür
 hâşâ ki Leylî iki ola Leylî'ye bakmadı Leylî Leylî deyu deyu gitdi ey birâder 'âşık-ı
 mecâzî bu hâdde olsa kıyâs eylegil ki 'ışık-ı hâkîkî ne gâyete irişe nitekim
 Lema'ât'da⁷⁶ eydür

و غايۃ العين لا رسم ولا اثر⁷⁷

وبرزوا لله الواحد القهار⁷⁸

beyt

'âşıkıñ gâyet ittiḥādından
 resmi qalmaz belürmeyüp eşeri

beyt

غيرچه كونه روي ايڭكه هر چه هست

عين دكر يكييت بديدار آمده⁷⁹

yâr çün 'âşık cüz'î ihtiyârın tarḥ ide ihtiyârı küll olur ol vaḥdetüñ şarâbından sekrân
 olur ve bî-ihtiyâr dilinden *ene'l-Hakk*⁸⁰ gelür oldem gerek aşşunlar ve gerek
 dögsünler hiç 'aynına gelmez

meşnevî

آن انا بى وقت كفتن لعنتتست

آن انا در وقت كفتن رحمتتست

⁷⁶ Lema'at, Fahreddin-i Irakî'nin eseridir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Orhan Bilgin, "Fahreddîn-i Irakî", **DİA**, İstanbul, 1995, C:XXII, s. 84-86.

⁷⁷ Anlamı: "Göz nihayete erişince resim de eser de kalmaz." Lema'ât'ta bulunamamıştır.

⁷⁸ İbrâhîm Suresi 14/48. Anlamı: "(...) ve insanlar bir ve kahhar (her şeyin üzerinde yegâne hâkim) olan Allah'ın huzuruna çıkarlar."

⁷⁹ "Başka bir yüz nasıl görülebilir? Her ne varsa birbirinin aynı, hep bir arada görülmektedir." Bkz.: Fahreddin-i Irakî, **a.g.e.**, s. 13.

⁸⁰ Hallâc-ı Mansûr'un, "Ene'l-Hakk!" sözünden bahsedilmektedir. Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:I, s. 179.

أنا منصور رحمت شد يقين

أنا فرعون لعنت شد يقين⁸¹

çün ‘aşık cezbe-i İlâhî’ye yetiše kendüzünden şenâ-yı maḥẓ olur ve gönülde ma‘şûḳ olur nitekim buyurur

و بی بنطق و بی بسمع و بی ببصر⁸²

çün ‘aşıkıñ mevhûmı maḥv oldu şâhid ‘ayn-ı meşhûd olur ey yâr ma‘şûḳ-ı ḥaḳîkî Ḥaḳḳ Te‘âlâ’dur Ḥaḳḳ Te‘âlâ’nıñ ‘ilm-i ḳadîminde irâdet-i ezeli var idi ki kendü cemâlin kendü müşâhede eyleye pes ol irâdet-i ezeli ‘âlemi ve âdemi âyîne idindi tecellî itdi varlığı tecellîsinden var oldılar ve ḥayât tecellîsinden ḥayy oldular ve ḳudret tecellîsinden ḳâdir oldılar ve salṭanat tecellîsinden pâdişâhlar oldılar [35^a] ve ‘ilim tecellîsinden ‘âlimler oldılar ve celâl tecellîsinden zâlimler vü bedbaḥtlar oldılar ve cemâl tecellîsinden cemîller oldılar ‘âlem ü âdem maẓhar-ı celâl ü cemâl ve her şey isti‘dâdı ḳadarınca Ḥaḳḳ varlığından var oldılar ve yine rücû‘ Ḥaḳḳ’a iderler zîrâ ki mebdâ’-yi Ḥaḳḳ idi ve me‘âdı daḥı Ḥaḳḳ’dur buyurur

إدًا لله وإنا إليه راجعون⁸³

pes naḳḳâşuñ fitnessi gerü kendü naḳşınadır

beyt

بر نقش فود است وفتنهء نقاش

کس نیست درین میان تو خوش باش⁸⁴

her naḳş ki varlık levḥinde menḳûş olmuştur ol naḳḳâşuñ şûretidür

beyt

⁸¹ Anlamı: “O ‘ene’yi vakitsiz söylemek la’nettir; o ‘ene’yi vaktinde söylemek rahmettir. O Mansûr’un ‘ene’si muhakkak rahmet oldu; o Fir’avn’ın ‘ene’si muhakkat la’net oldu.” Bkz.: Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, **a.g.e.**, C:IV, s. 192.

⁸² Buhârî, “Rikâk”, 38.

⁸³ Bakara Suresi 2/156. Anlamı: “(...) Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz. (...)”

⁸⁴ Anlamı: “Nakkaş, kendi nakşiyle fitnelenmektedir. Bu arada kimse yoktur. ” Fahreddin-i Irakî, **a.g.e.**, s. 19.

هر نقش که تختهء هستی پیداست

آن صورت آن کس است که آن نقش آراست⁸⁵

çün ‘âşık bu hâlete irişdi *fe-semme vechu’llāh*⁸⁶ sırrına vâşıl oldu ve dört yanı didār oldu

beyt

her kağı yaña bakdımsa yüz göründi
şol yüzi direm saña ki dübdüz göründi

beyt

bağdığuñ gördiğün cemāl kamu
sen şanursın anı hayāl kamu

وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ قَائِمًا ثُلُوثًا فَتَمَّ وَجْهُ اللَّهِ⁸⁷

ey birāder her çend ki Hakk Te‘ālā’nuñ kendü cemāli ve kemāli kendüye ma‘lūm idi ammā diledi ki keşret aynasından tecellī ide cemāli kemāliyle ‘ışk-bāzlık ide ve ol yüzden dilegi var āyineden kendü hüsnün göre ol vecihden Allāh ‘âşık dirler kendü cemāline ve hüsnüne ma‘şūk dirler ve Hakk’uñ irādetine ‘ışk dirler pes ‘âşık ve ma‘şūk ve ‘ışk aşıl da üç birdür ey yār ‘acebdür eger sen bu haqīkat sırrından nesne añlarsuñ zīrā her kimse ki şeyhe irişmeye taşradan diñlemekle berhordār olmaya ol cihetden ki ‘âşık-ı İlāhī olmaya ‘ışk sırrından haberdār degildür ey yār eger bu bir nice Türkī beyitleri hātrıña alasin reh-nümā ola

naẓm

kağı göñül kim muhabbet tavrına vâşıl degil
iki ‘ālemde bil aña bir tavr hāşıl degil

⁸⁵ Anlamı: “Varlık sahasında zahir olan her bir nakış, o nakşı süsleyen zatın suretidir.” Fahreddin-i Irakî, **a.g.e.**, s. 20.

⁸⁶ Bakara Suresi 2/115 ayetinden bahsedilmektedir.

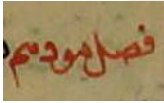
⁸⁷ Bakara Suresi 2/115. Anlamı: “Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır.”

[35b] çün muḥabbetdür *hüden li'l-mütteḳîn lā raybe fih*⁸⁸

sevgüsüz pes kimse ҡurbet perrine vāşıl degil
ķahr-ı kühlün cān gözine ger çekerseñ göresin
kim bu yüzden her dü ‘ālem perde ḥāyıl degil
cebrā’īl eliyle yüz biñ yıl yürürseñ yüz tıttup
baḥr-ı vaḥdetdür serāser bir ҡadem sāhil degil

şî‘r

gel gönül şemsin gözet bu gökdeki mehtābı ҡo
söyle cān kevkeblerinden vezn-i uşṭurlābı ҡo
ḥikmet-i zāhir çü mağz u hey’et-i bāṭın çü post
geç bu şüret sevretenen aç içiñ ҡaybını ҡo
kendüzüñden ҡıl ṭahāret aşl-ı fıḳhu’llāh oķı
deryā-yı muḥīṭ ol bu geçer seylābı ҡo⁸⁹

der-beyān-ı ḥāl-i ḥod ey birāder-i ‘āşık bu ҡadar şerḥ ü beyān ki
ḥaḳīḳatden ve ḥikmetden istimā‘ itdiñ bunuñla işim bitdi ve kemāl-i insānı bildim
şanma zīrā ki kemāl-i insān oldur ki Ḥaḳḳ’uñ mecmū‘ şifātıyla muttaşif ola insān-ı
kāmil olur ve insān-ı kāmil olan ҡuṭb olur ҡuṭb ḥod ‘ālemde bir olur ve Ḥaḳḳ’uñ
şifātınıñ mazḥar-ı tāmmı ҡuṭbdur ve ҡuṭbuñ ҡabzasında on sekiz biñ ‘ālem mişāl-i
ḥardal dānesi gibidür imdi ey yār sen daḥı kendüzüñe inşāf ve ḥodbinligi ve cehli
ķo gör ki nenüñ mazḥarısın ve şifātu’llāhdan ne şifāta mālīksin inşāfa gelürseñ ben
diyim sen inşāf eyle ey yār Ḥaḳḳ’uñ bī-nihāyet ‘ilminden neñ var gönül ‘āleminde
‘āciz ve kendü nefsiñ ‘ilminde ‘āciz ikinci Ḥaḳḳ’uñ ҡudretinde neñ var çok tedbīr
idersin ki ‘aksi düşer ve kendü işiñde ‘āciz üçüncü Ḥaḳḳ’uñ ḥükm ü salṭanatında
neñ var pādişāh degilsün eliñde ‘adl ü dād yok ve kendü meḳālīñe ‘āciz ey yār inşāf
viresin Ḥaḳḳ’uñ her şifātında ‘ācizsün zīrā ki deñizden ҡatre güneşden zerresin pes
‘āciz nāķışlğında ‘ācizdür imdi nāķış kemālın ṭaleb itse anuñ sa‘ādeti ‘urūcdadur ve

⁸⁸ Bakara Suresi 2/2. Anlamı: “Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir.” Metinde, ayetin aslındaki ifade sıralamaları kafiye düzeni için değiştirilmiştir. Şiir olduğu için müdahale etmedik.

⁸⁹ Bkz.: Hür Mahmud Yücer, “a.g.m.”, s. 242.

eger nâkışlığla kalsa sa‘âdeti nüzüldedir ‘ömri mağbûn geçer nitekim Rasûl ‘aleyhi’s-selâm buyurdu

من استوى [36^a] يومان فهو مغبون ومن امسه خيرا من غده فهو ملعون⁹⁰

pes insâniyyet oldur ki günden güne terakķide olasın zîrâ dünyâ âhiretiñ ekinidür nitekim buyurdu

الدنيا مزرعة الآخرة⁹¹

ey yâr ekin oldur ki sen ekmedin gönülden bite ya’nî şıdkuñ ve îmānuñ ve ‘ilmüñ ve hilmüñ ve ‘ışkıñ ve şevķiñ ve mürüvvetiñ gönülde bite zîrâ insānıñ sa‘âdeti bu şıfatlarla muttasıf olmaķdadur ve nazargāh-ı İlāhî gönüldür nitekim buyurdu

ان الله تعالى لا ينظر الى صوركم ولا الى اعمالكم ولكن ينظر الى قلوبكم ونياتكم⁹²

çün gönül nazargāhdur i‘tibār niyyetedir şüretiñ gerekse zişt gerekse hûb gönül sırrı halka maħcûbdur Hālîķ’a mekşûf öyle olsa Tañrı dostlarınıñ gönli sırrın ğayr ehli bilmez nitekim Hāķķ Te‘ālā buyurur

اوليائى تحت قبابى لا يعرفهم غيرى⁹³

ey yâr çün bildiñ ki herşey Hāķķ varlığıyla var oldılar ammā bir kimseye isti‘dādı kadarınca tesellî eyledi ve isti‘dādı daħı felegiñ gerdişiyle vāķi‘ olur ķur‘ada nice düşdi ise pes her ne maķāmda iseñ ķadriñi bilseñ inşāf virseñ rahmet bulasın nitekim Hāzret-i ‘Alî buyurur

رحم الله امرئ عرف قدره ولم يتعدَّ طوره⁹⁴

ey yâr Hāķķ Te‘ālā’nuñ varlığına nûr daħı dirler ki

الله نورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ⁹⁵

⁹⁰ Anlamı: “İki günü eşit olan aldanmıştır. Önceki günü ertesi gününden daha iyi olan ise lanetlenmiştir.” Bkz.: Aclunî, **a.g.e.**, C:II, s. 233; Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 509.

⁹¹ Anlamı: “Dünya ahiretin tarlasıdır.” Bkz.: Aclunî, **a.g.e.**, C:I, s. 412.

⁹² Anlamı: “Süphesiz Allah Teala, sizin ne suretlerinize ne de amellerinize bakar. Fakat o, sadece kalplerinize ve niyetlerinize bakar.” Bkz.: Müslim, “Kitâbü’l-Birr ve’s-Sıla ve’l-Adâb”, 2564.

⁹³ Anlamı: “Kubbelerimin altında, benden başka hiç kimsenin bilmediği veli kullarım vardır.” Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:I, s. 195.

⁹⁴ Anlamı: “Kendi değerini bilen ve sınırını aşmayana Allah merhamet etsin.” Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:II, s. 747.

zîrâ o münevver idicidir pes her kimsenün ki nûr tecellîsi eksigidür artuk tecellî kimseden istid‘â itmek gerek zîrâ insānuñ sa‘âdeti andadur ki kendüde yoğı iltimās ide belki aña tamām muṭī‘ ola ve daḥı Hakk’uñ cemālî nûr cemillerde tecellî itdi mecmū‘-ı halk enbiyā vü evliyā hūblar muṭī‘ olmuşlardur zîrâ sihir ḥaqqdur kim serkeşlik idebilür pes her kimsedeki Hakk varlığı artuk tecellî eylese kendüden ednānıñ kıblesidür bu vecihle enbiyā vü evliyā kıble-i ‘ālemiyāndur her kim onlardan yüz çevirse kāfir-i muṭlak anlardur bî-çāre ādem Hakk’ı kıoyasın [36^b] ne ṭutasın bāṭla uyasın Yūsuf’ı şatasın ne alasın **faşl-ı nūzdehom der-beyān-ı ḥaḳīḳat-i ḳuṭb-ı ‘ālem ve su‘āl ve cevāb-ı mūdde‘ī** ey birāder-i ‘āşık ḥadīş şerhinde rivāyet iderler kim evliyā’u’llāh cihānda üçyüz elli altıdur dirler tā zamān-ı kıyāmet bunlarıñ vücūdı munḳaṭı‘ olmaz üç yüzi bir bölük ve kırkı bir bölük ve yedisi bir bölük ve beşi bir bölük ve üçü bir bölük ve ḳuṭb-ı tenhā ve ḳuṭb gerü ḳalanınıñ kıblesidür belki mecmū‘-ı maḥlūḳātıñ kıblesidür ol cihetden ki Hakk’uñ maḥzar-ı tāmı ḳuṭbdur ve daḥı muḥaḳḳıḳler eydürler ki Hakk Te‘ālā zātıyla şifātıyla daḥı kemāl-i ḳudretiyle ḳuṭbda tamām tecellî eylemişdür ve maḥzar-ı tām ancaḳ ḳuṭbdur ve ‘arşıñ göñli ḳuṭbdur ve gerü ḳalan mevcūdāta tecellî ḳuṭb ider dirler ammā ba‘zılar ehl-i zāhirden ki ḳuşūr-ı fehmlerdür ve şüretten ma’nāya yol bulmamışlardur ve insān-ı kāmīl aṇılcaḳ kendüyi daḥı andan şanurlar ve eydürler ki ḳuṭb ḥaḳḳına didikleri küfürdür zîrâ Hakk Te‘ālā münezzehdür ittihāddan ve ḥulūldan ammā ey aḥmak sen eger ḥulūl u ittihād nidügin bilseñ ḳuṭbuñ evşāfını işidinecek küfre ḥaml itmezidiñ eger eydürseñ ki Tañrı’nıñ ‘ilmi ancaḳ bu ‘ilm-i zāhirdür ki ‘ulemā şerḥ itdiler ve ben ba‘zın okudum ayruḳ yoḳdur dirseñ kāfir-i muṭlaksın eger vardur dirseñ ki biz anı okımaduḳ enbiyā vü evliyā vü ‘ulemā-yı rāsīḥ ol ‘ilimden āgāḥ anlar olurlar dirseñ hūb idersin ehl-i ĩmānsın pes ol bilmeyüp işitdügiñ ‘ilme ki iḳrār virdiñ bu nüshada aṇduḡımız ekşerī o ‘ilimdendür ki sen bilmezsin zîrâ halk bilmedügi ‘ilme düşmandur nitekim buyurdı

المرء عدو ما جهله⁹⁶

ve sana daḥı ḥüccet oldur ki [37^a] Ḳur‘ān-ı Ḳadīm’dan Hakk Te‘ālā kendü ḥaḳḳında buyurur kim

⁹⁵ Nûr Suresi 24/35. Anlamı: “Allah göklerin ve yerin nurudur.”

⁹⁶ Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:II, s. 554.

إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا⁹⁷ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَمِيطٌ⁹⁸

çün Hakk Te‘âlâ her şeye toluyun didi öyle olsa bunda hülûl u ilhâd mı var eger bundan hülûl u ilhâd aîladıñsa kâfirsın var tecdîd-i îmân eyle zîrâ Qur‘ân’a muhâlif geldiñ ve dağı bu hadîşe ne dirsın ki buyurur

أنا عند المنكسرة قلوبهم والمنكسرة قبورهم⁹⁹

buña dağı hülûl mi dirsın ve dağı bu âyetden ne anladıñ ki

وَمَا رَمَيْتَ أَذْرَمِيتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى¹⁰⁰

ya‘nî ey Muhammed seniñ atduğıñ benim atduğımdur buña dağı hülûl mi dirsın ve dağı Hadîs-i Kudsî’de buyurur

إذا أحببت عبدا كنت له سمعا وبصرا ولسانا وبي يسمع وبي يبصر وبي ينطق¹⁰¹

buna dağı hülûl ve ilhâd mı dirsın ey ahmağ Hakk Te‘âlâ ne dilerse işler nitekim buyurur

يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ¹⁰² وَيَحْكُمُ مَا يَرِيدُ¹⁰³

ve dağı Qur‘ân’da işitdiñmi ki bir ağaçdan Mûsâ Peyğamber’e

إِنِّي أَنَا اللَّهُ¹⁰⁴

āvâzı geldi ya‘nî gel ben seniñ Tañrı’nım didi peyğamberlik ve mu‘cize erzânı kıldı Fir‘avn’e viribdi pes çün bu ağaçdan innî ene’l-Hakk¹⁰⁵ āvâzı gele ne ‘aceblersın ki insân kelâmından ene’l-Hakk¹⁰⁶ āvâzı gele

وسبحاني ما اعظم شأني¹⁰⁷ وليس في جبتي سوي الله¹⁰⁸

⁹⁷ Talâk Suresi 65/12.

⁹⁸ Nisâ Suresi 4/126.

⁹⁹ Anlamı: “Ben, kalpleri kırık ve mezarları bozulmuş/silinmiş olanların yanındayım.” Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 127. Benzer bir hadis için bkz.: Aclûnî, **a.g.e.**, C:I, s. 203.

¹⁰⁰ Enfâl Suresi 8/17.

¹⁰¹ Buhârî, “Rikâk”, 38.

¹⁰² Âl-i İmrân Suresi 3/40. Anlamı: “(...) Allah dilediğini yapar.”

¹⁰³ Mâide Suresi 5/1. Anlamı: “(...) Allah istediği hükmü verir.”

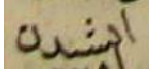
¹⁰⁴ Tâhâ Suresi 20/14. Anlamı: “Şüphe yok ki ben Allah’ım.” Metinde, ayetin iktibasında sehven hata yapılmıştır. Biz yukarıda doğrusunu yazdık.

¹⁰⁵ Anlamı: “Şüphesiz ben, Allah’ım.”

¹⁰⁶ Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:I, s. 179.

şadâsı şadır ola ve âdem mefhar-i mevcûdâtudur ve zübde-yi maḥlûḳât ve dünyâ vü âḥiret âdem içündür ve on sekiz biñ ‘âlem insâna sücûd ider zîrâ insân-ı kâmilîñ göñli ol ḥadde vâsî‘dür ki bir dâne haşhaş seniñ ḳatıñda nice ise on sekiz biñ ‘âlem anuñ göñli ḳatında öyledür zîrâ beytu’llâhdur ve ‘arşu’llâhdur nitekim

قلب المؤمن بيت الله وعرش الله¹⁰⁹

çün mü‘minüñ göñli Tañrı’nuñ evidür evden ev issinden gayrıyı ref‘ idicek ev issi ḳalur pes evin ev issi olur nitekim buyurdu

من كان لله كان الله له¹¹⁰

ey yâr gerekse [37^b] yüz biñ delîl burhân getür şunlarıñ ki göñli açık degil anadan toğma kördür aña mu‘aleceden çäre yoḳdur nitekim Ḥaḳḳ Te‘âlâ buyurdu

من كان في هذه الدنيا اعمى وهو في الآخرة اعمى واضل سبيلا¹¹¹

ey yâr çün bildiñ ki ḳuṭb maḫḫar-ı tāmmdur ve feyyāz-ı ‘âlemdür ve her kimki ḳuṭba yaḳîndür velîdür ve her kimi kim ḳuṭb muḫabbete lâyıḳ göre ve dîdârdan göstere ḳorḫusı ḳalmaz nitekim Ḥaḳḳ Te‘âlâ buyurdu

إلا إن أولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون¹¹²

ey yâr her vaḳit dilese ki bedenden daḫı tecellî ide üçleriñ biri lâyıḳ olur andan tecellî ider ve üçleriñ biri yerine beşleriñ biri gelür ve yedileriñ biri beşlere gelür ve kırıklarıñ biri yedilere gelür ve üçyüzleriñ biri kırıklara ḳatılır ve ḳalan ḫaḳıñ ḡâyet eyüsünden biri üç yüze ḳatılır ḳıyâmete degin bu gerdiş döner çün ḳıyâmet yaḳîn ola mecmu‘-ı maḥlûḳât dükeneler bunlar ḳalalar çün bunlara daḫı birbirin cihândan

¹⁰⁷ Anlamı: “Kendimi, her türlü eksiklerden uzak tutarım; şanımla ne yücedir!” Bkz.: Fahreddin-i Irakî, **a.g.e.**, s. 29; Süleymân el-Belhî, **a.g.e.**, s. 29; Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:II, s. 802.

¹⁰⁸ Anlamı: “Cübbemin içinde Allah’tan gayrısı yoktur.” Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:II, s. 572.

¹⁰⁹ Anlamı: “Mü’minin kalbi, Allah’ın evi ve Allah’ın arşıdır.” Bkz.: Aclûnî, **a.g.e.**, C:II, s. 99, 100; Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:II, s. 443, 444.

¹¹⁰ Anlamı: “Kim Allah ile olursa, Allah da onunla beraber olur.” Benzer ifadeler için bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:II, s. 643.

¹¹¹ İsrâ Suresi 17/72. Anlamı: “Kim bu dünyada körlük ettiyse ahirette de kördür, yolunu daha da şaşırmıştır.” Metindeki iktibasta “اعمى” kelimesi sehven yazılmamıştır. Fakat biz yukarıda doğrusunu yazdık.

¹¹² Yûnus Suresi 10/62. Anlamı: “Bilesiniz ki, Allah’ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.”

gideler kûtb kıla çün Hakk Te‘âlâ tecellisini ‘âlemden çekmek dileye kûtb dağı gide
cihân zîr ve zeber ola Hakk’uñ vechi kıla evvel dağı vechi idi yine vechi kıla
nitekim buyurur

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ¹¹³

Allâh Te‘âlâ münezzehdür ve muğaddesdür cāhilleriñ ve dehrileriñ ve zālimleriñ
zulmünden nitekim buyurur

سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَقُولُ عُلَّوًّا كَبِيرًا¹¹⁴

ey yâr evvel Hudâ idi âhir dağı Hudâ’dur zâhir Hudâ idi bâtın dağı Hudâ’dur

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ¹¹⁵

ve dağı bilgil ki ‘âlem-i zâhirden ‘âlem-i bâtın yüz biñ kat yigrekdür zîrâ meşâgil-ı
dünyevî ve kudûrât-ı cismânî ve ğamm-ı ta‘allukât ve riyâset-i nefis belâ-yı ‘azîmdür
bu belâlardan necât bulmak ve maşşud-ı İlâhî’ye vâşıl olmak cennet-i na‘îmdür çün
‘âlem-i fenâ beķāya mübeddel ola [38^a] anda senlik ve benlik eyü ve yavuz kılmaya
va’llâhu a‘lem faşl-ı bîstem der-beyân-ı ânki her şıfat ki der-tû ‘âdet şeved ‘âkıbet
der-ân şıfat-ı haşr konend ey yâr bedenden rûh müfâraķat eyleye ne şıfatla
şıfatlanmış ise ol şıfatla muttaşıl olur kimi hınzîr şüretiyle kimi yırtıcı cānavar
şüretiyle ba‘zılarıñ başları ayakları altında ola ve ba‘zılar söz ve hareket

idemeyenler ve dağı buña münâsib eħâdişden ve âyât-ı Kıur’ân’dan nitekim
buyurur

أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ¹¹⁶

ey yâr cehd kııl ya ol şıfatları kendüziñde bulasın ve ölmedin def‘ine çäre kılasın ve
kendü bilmeklik ğâyet gereklüsi serencâm neye irişdi anı bilmekdür ve kendü
hâliñüñ ziyâdesi ve noķşanı ve şevķi ve füsürdeliği ve gerü kılması ve ilerü varması
gerek bunlardan ıttılâ‘ bulasın ve nefsiñ civānlıķı şıfatın ve melekliği şıfatın çün

¹¹³ Kasas Suresi 28/88. Anlamı: “Onun zatından başka her şey yok olacaktır.”

¹¹⁴ İsrâ Suresi 17/43. Anlamı: “Allah, her türlü eksiklikten uzaktır, onların söylediklerinin ötesindedir, yücedir.” Metindeki iktibasa sehven bazı eklemeler yapılmıştır. Biz yukarıda doğrusunu yazdık.

¹¹⁵ Hadîd Suresi 57/3. Anlamı: “O, ilk ve sondur. Zâhir ve Bâtın’dır. O, her şeyi hakkıyla bilendir.”

¹¹⁶ A’râf Suresi 7/179. Anlamı: “İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar.”

nefsiñ bu şıfatları sende buluna ve ƙağı ğālib olursa bilesin ve def‘ine sa‘y idesin¹¹⁷
ey yār sālīk çün kendü nefsinı bilmek hāşıl ola uyumağla uyanıklık ortasında ru‘yā
vāqı‘ olur ve ru‘yā insānıñ kerāmetlerindendir ve dağı peygāamberlik cüz‘ündendir
nitekim buyurdu

الرؤيا الصالحة جزء من ستة وأربعين جزء من النبوة¹¹⁸

eger hırş şıfatı ğālib ise kelpeler ve keçiler şüretin görür eger kibri ğālibse ƙablan
şüretin görür kini ğālib ise yılan şüretin görür eger şıfat-ı şehvet ğālibse hımār
şüretin görür eger yavuzluğu şıfatı ğālibse dilki şüretin görür ey yār eger levmiñ
‘adedine meşğul olavuz söz uzanur fi’l-cümle ƙağı şıfat ki sende ğālibse ƙıyāmet
gününde ol şıfatla ‘ayn olursın ey yār bu kelāmıñ gerçekliğine delil çokdur
Tevrāt’da ve İncil’de ve Ƙur‘ān’da [38^b] ve eḥādīsde ve aḥbārda ve ‘ilm-i meşāyiḥde
ve mecmū‘-ı edyānda ittifākları vardır ki her kimde ƙağı şıfat ğālib ise elbette ba‘ş
günü ol şıfatla ḥaşr olur zīrā bu dağı vardır kim şālih şālihle ve ṭālih ṭālihle ve
ṭayyib ṭayyible ḥabīs ḥabīs ile ḥaşr olur pes sen ƙağına lāyık iseñ seniñ ḥaḳḳıñ
oldur ey yār H̄āce ‘Aṭṭār *Esrārname*’sinde¹¹⁹ ḥikāyet ider¹²⁰ bir ḥar-fürüş var idi
‘ömri merkeb dellālīgında geçmişidi nāgāh ecel irişdi nez‘ ‘ālemine düşdi ‘Azrā’ıl ki
şıfat-ı celāl-i Ḥaḳḳ’dur aña ğayr-ı zāhir oldı mezkūr ‘Azrā’ıl heybetinden başın
manzaradan çıkardı münādī kıldı çağırdı eydür ey ƙavim bir çullu ƙara merkeb kim
gördüm issi geldi cānım alur ol ƙara merkeb kendü idi ḥaberi yok nitekim
dimişlerdür

beyt

ای عزیزا هر که دلال خراست

خرزیست وخر مرد وخرخاست¹²¹

¹¹⁷ Metinde “ide” kelimesinin üzerine ayrıca “kıla” kelimesi yazılmıştır.

¹¹⁸ Anlamı: “Salih rüya, peygamberliğin 46 cüzünden bir cüzdür.” Müslim, “Ru’yā”, 2264.

¹¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Dâvud İbrâhimî, “Esrârname”, **DİA**, İstanbul, 1995, C:XI, s. 434-435.

¹²⁰ Bkz.: Ferîdüddîn Attâr, **Esrârname**, çev. Mehmet Kanar, 3. bs., İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2017, s. 100.

¹²¹ Anlamı: “Azizim, kim eşek tellallığı yaptıysa/Eşek olarak yaşadı, eşek gibi öldü, eşek gibi dirildi.” Bkz.: Ferîdüddîn Attâr, **a.g.e.**, s. 100.

her kim hımār dellālīgında ‘ömri geçdi merkeb dirildi merkeb oldı ve merkeb kıobdı ey yār cehd ile ki bu şıfatlarla tamām muttaşır olmayasın bir mürşidiñ etegine yapışasın şıdkıñ ve ihlāşıñ tamām eyle zırā bu şıfatlardan cüdā olmaķ mürşidle hāşıl olur ve daķı ey yār Hāķķ Te‘ālā’nıñ celālī ve cemālī taķtı şol ulu rūķuñdur ki ol yaramaz hūyundan ayrılmadidi ve eger yaramaz hūyundan cüdā olmaya gümrah ve cāhil ol şıfāt naķşıyla dāyım ķalasın ey yār bu şübehātdan ve varķa-i helākdan kimse kendü cehdiyle ķurtulmaķ mümkün degildür illā bir şeyķ sālīk birle ki mürşid ola ve şeyķler mürīdlerine şöyledür ki peygāberler ümmetlerine gibi nitekim buyurur

الشيخ في قومه كالنبي في امته¹²²

zırā şeyķ mürīdine ancaķ ‘ilim terbiyetin itmez ve riyāzet ü mücāhede ile ahlāķ-ı zemīmesin ahlāķ-ı hamīdeye mübeddel idüvirir ya’nī yaramaz hūyun eyü hūya [39^a] döndürür zırā nefis hūy ķabül idicidür

خوی بدر است نفس انساني

خوی بدر امکن که بد مانی¹²³

ey yār insān eger yaramaz hūyunı Hāķķ Te‘ālā Hāzreti’ne ‘arz eyleye ķalvetlerde dā’im tazarru‘ eyleye Hāķķ’uñ ‘ināyeti cezbesine iriše ki Hāķķ’uñ bir zerre cezbesi yüz dūrüşmekten yegdür nitekim buyurur

جذبة من جذبات الحق توازي عمل الثقلين¹²⁴

Mevlānā Hūdāvendigār Hāzretleri *ķuddise sirrihu* buyurdı

beyt

بيك جذبه به ز صد كوشش است

نشانهاچه باشد بر بی نشان¹²⁵

¹²² Anlamı: “Şeyhin, cemaati içindeki yeri/hali, peygamberin ümmeti içindeki yeri/hali gibidir.” Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:II, s. 818.

¹²³ Anlamı: “Kötü huy, insanın nefsindendir. Kötülük yapma ki kötü anılmayasın.”

¹²⁴ Anlamı: “Hakk sevgisinden gelen cezbe hali, insanların ve cinlerin amellerine denktir.” Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:I, s. 110.

ey yâr Hakk'ın cezbe-i inâyeti ehlu'llâh ile oturup oturmağdur zîrâ bunların şohbetidür kim bunlarınla üns tutarsa Hakk'la üns tutmuştur nitekim Hazret-i Risâlet 'aleyhi's-selâm buyurdu

من أراد ان يجلس مع الله اهل التصوف¹²⁶

ammâ şunlar ki zâlimlerdür Allâh Te'âlâ'nın halkına ve kerâmetine lâıyık degildür nitekim Qur'an'da buyurdu

لا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ¹²⁷

ey yâr bu dünyâ-yı fânî ne gaddârdur ki anuñ sebebiyle sa'âdet-i ebedîden ba'îd düşesin mahrûm kalasın ve dünyâ hakkında Hazret-i Risâlet 'aleyhi's-selâm bunca hadîş zıkr eylemişdür

الدنيا جيفة وطالباها كلاب¹²⁸

ve bir hadîş dağı

الدنيا ملعونة وما فيها ملعون¹²⁹

ve bir hadîş dağı

الدنيا حرام على اهل الاخرة حرام على اهل الدنيا وهما حرمان على اهل الله¹³⁰

ey yâr eger su'âl idersen ki mecmû'-ı enbiyâ ve evliyâ halâyık-ı dünyâyı teferruk itdiler ve dağı dünyâ hiç kimseye virilmez nâçâr her kişiye gerekdür niçün harâm ve murdâr dirler öyle olsa cemî' kelb imiş ve mel'unmuş cevâb ey bî-çâre eger dünyâ nidüğün bilseñ bu su'âlî itmezdiñ zîrâ sen dünyâyı mâl ve rızık ve 'avrat ve

¹²⁵ Anlamı: "Bir zerre cezbe, yüz çabalayıştan iyidir. İzi olmayanın indinde, izlerin ve alâmetlerin ne değeri var?"

¹²⁶ Anlamı: "Kim Allah'la dost olmak isterse tasavvuf ehli olanlarla dost olsun." Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:II, s. 630. Metindeki iktibasta sehven bazı hatalar yapılmıştır. Biz yukarıda doğrusunu yazdık.

¹²⁷ Bakara Suresi 2/124. Anlamı: "(...) (Bunun üzerine Rabbi,) 'Benim ahdim (verdiğim söz) zalimleri kapsamaz.' demişti."

¹²⁸ Anlamı: "Dünya bir leştir ve onun talipleri köpeklerdir." Bkz.: Aclûnî, **a.g.e.**, C:I, s. 412; Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:II, s. 630.

¹²⁹ Anlamı: "Dünya da içindekiler de lanetlenmiştir." Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:I, s. 145.

¹³⁰ Anlamı: "Dünya, ahiret ehline; ahiret ehli, dünyaya; her ikisi de Allah ehline haramdır." Bkz.: Aclûnî, **a.g.e.**, C:I, 410; Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:I, s. 143.

oğlân şanursın dünyâ bunlar degildür ve dünyâ bâbında söz çokdur ammâ Hâzret-i Hudâvendigâr cevâbı bu beyitdür

beyt

حبّ دنیا از خدا غافل شدن

نی قماش و نقد و میزاست وزن¹³¹

[39^b] ya'nî bir nesne ki seni Tañrı muhabbetinden gâfil eyleye dünyâ oldur eger seniñ ola ya olmaya gâflet dünyâdur imdi eger gâflet nedür dirseñ üçdür evvel Hakk'ı koyup halka meşgûl olmak ikinci âhireti koyup dünyâya meşgûl olmak üçüncü gâflet ölümü unutup dirlige meşgûl olmakdur ammâ Muḥammed Ġazzâlî¹³² rahmetu'llâhi 'aleyh İhyâ-yı 'Ulûm'da ve Kimyâ-yı Sa'âdet'de tekrâr be tekrâr te'kid itmişdür ki heb 'ibâdetleriñ maqşûdı göñli dünyâ muhabbetinden döndürüp Hakk'a teveccüh ittirmekdür zîrâ namâzıñ maqşûdı göñli dünyâ muhabbetinden döndürüp seni faḥşâ-yı münkerden ırâk eylemekdür nitekim

إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ¹³³

ve daḥı

فَاتَكْرُونِي أَذْكَرُكُمْ¹³⁴

añuñ beni añam sizi dir ve oruçdan maqşûd olan oldur ki kaşr-i¹³⁵ şehvet idesin göñül qarargâhı zikru'llâh ola ve hacdan murâd olan oldur ki Tañrı evin ziyâret itmekdür ziyâretten murâd ev issini añmağdan belki aşıl müslümânlık kelime-i lâ ilâhe illâ'llâhdur ve daḥı Peyğamber Hâzreti 'aleyhi's-selâm buyurur

¹³¹ Anlamı: "Dünyâ nedir? Hudâ'dan gâfil olmamaktır. Metâ' ve gümüş ve evlâd ve kadın değildir." Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, a.g.e., C:I, s. 320.

¹³² İmam Ġazzâlî ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Mustafa Çağrı, "Ġazzâlî", DİA, İstanbul, 1996, C:XIII, s. 530-534.

¹³³ Ankebût Suresi 29/45. Anlamı: "(...)Çünkü namaz, insanı hayasızlıktan ve kötülükten alıkor. Allah'ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir."

¹³⁴ Bakara Suresi 2/152. Anlamı: "Öyleyse yalnız beni anın ki ben de sizi anayım."

¹³⁵ Metinde "kaşr" kelimesi "س/س" harfi ile yazılmıştı. Biz yukarıda doğrusunu yazdık.

من اخلص لله أربعين صباحا ظهرت ينابيع الحكمة من قلبه على لسانه¹³⁶

her kim kırk gün ihlâsla Hakk Te‘âlâ’nın ‘ibâdetine meşğûl olsa hikmet çeşmeleri gönlünden diline revân ola ‘aceb budur ki niceler kırk yıl namâz kılurlar ve müslümân dirler gönlünde dünyâ fikrinden ve mālâyâ’niden artuk nesne bitmez ey yâr vaqtâ kim mü’miniñ göñli meşâgil-i dünyâdan fâriğ ola ol göñül Hakk’uñ kudreti parmağı ortasında olur nice dilerse döndürür çün mü’min bu mertebeye irişdi ölümsüz dirlik kaldı nitekim

المؤمنون لا يموتون بل ينقلون من دار الفناء الى دار البقاء¹³⁷

ey yâr eger Tañrı’dan ‘inâyet olmaya enbiyâ ve evliyâ tabî‘atından kurtaramaya nitekim Qur’ân’da buyurur

انك لا تهدي من احببت¹³⁸

ya’nî ey Muhammed sen kendü tabî‘atından [40^a] kimse tabî‘atından kurtarılmazsın

ولكن الله يهدي من يشاء¹³⁹

ya’nî Allâh Te‘âlâ eydür benim hidâyetim nûrî haqîkat cezbesidür ki kimi dilersem rubûda kılurım ‘aceb budur ki insânı neden men‘ eyleseñ aña harîşdür

الانسان حريص على ما منع له¹⁴⁰

ey yâr ‘âlem-i ve âdem-i maşşûd Hakk’ı bilmek içündür ve ‘ibâdet kılmagıçındur nitekim Qur’ân’da buyurdu

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ¹⁴¹

¹³⁶ Anlamı: “Kim, kırk sabah Allah’a ihlaslı olursa kalbinden diline hikmet çeşmeleri akmaya başlar.” Bkz.: Ebû Muhammed Vecihü’-d-dîn Abdurrahman b. Ali İbnü’-d-Deyba’, **Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi**, haz.: ve trc.: İbrahim Canan, 18 c., 7. bsk., Ankara, Akçağ Yayınları, t.y., C.:XVI, s. 118.

¹³⁷ Anlamı: “Mü’minler ölmez; bilakis, fenâ yurdundan bekâ yurduna intikal ederler.” Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:II, s. 705.

¹³⁸ Kasas Suresi 28/56. Anlamı: “Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. (...)”

¹³⁹ Kasas Suresi 28/56. Anlamı: “(..) Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola erdştirir.” Metindeki iktibasta Allah lafzı sehven yazılmamıştır. Biz yukarıda doğrusunu yazdık.

¹⁴⁰ Anlamı: “İnsan, kendisine yasaklanana (haram olana) düşkündür.” Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:I, s. 401.

¹⁴¹ Zâriyât Suresi 51/56. Anlamı: “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”

ey yār illā li-ya‘būdūn¹⁴² i illā li-ya‘rifūn¹⁴³ birle tefsīr itmişlerdür ammā ikisinden daḥı muḥabbet-i dünyā olan fāriğdür ve dünyā ehli ol kulağı tutmaz kim naṣīḥat işide derdi ol derd degildür kim ḥakīm devā kıla imdi bizim sözümüz tālib-i Ḥaḳḳ’adur **faşl-ı bīst u yekom der-beyān-ı ān ki vücūd-i insānī mişāl-i şehristānest** ey birāder-i ‘aşıḳ sözü uzatdık maḳşūdumuz kişi nefsin bilmekdür her ki nefsin bilüp muḳırr oldı ol kimse bī-şekk Tañrı’snı bildi imdi mümkün degildür ki cehlle nefsin bile ‘ilim gerekdür ve ‘ilim bilmek her kişiye farz oldı nitekim buyurdı

طلب العلم فريضة على كل مسلم ومسلمة¹⁴⁴

ve ‘ilim oldur ki seni varṭa-i helākden kırtara ve kırbet-i Ḥaḳḳ ḥaşıl ide ve her kişiniñ kıymeti ‘ilmine ve isti‘dādına göredür nitekim buyurdı

قيمة كل امرئ ما يحسنه¹⁴⁵

ammā ‘ilm-i zāhir degme vaktin nefse baḥşış kılmaz zīrā ızḥār-ı faẓīlet itmek ister dā’im okuduğunca ‘ucubı ve kibri artar her kimde ki bir zerre kibir ola ol kimse cennete girmeye nitekim buyurdı

لا يدخل الجنة من كان في قلبه مثقال ذرة من الكبر¹⁴⁶

ve daḥı Rasūl ‘aleyhi’s-selām buyurdı ¹⁴⁷ ey niceler ‘ilim ve Ḳur’ān okuyalar anlara Ḳur’ān la’net ide ey yār fi’l-cümle Allāh’dan ümīdi kesmeyüp taleb ardınca olmaḳ gerek zīrā ki ümīd tutmaḳ Ḥaḳḳ’dan ‘ināyet ummaḳdur ol kapudan kimse maḥrūm olmaz ey yār bilgil ki ilmiñ iki vechi vardur biri zāhir biri bāṭın bu iki [40^b] vecihden yüz biñ vechе toğdı ehl-i zāhir ‘ilmiñ zāhirine meşğūl oldılar eger zāhirin bile bāṭının bilmeye cāhil olur eger zāhirin bilmeye bāṭının bile nāḳış olur pes ikisinden daḥı hüner-mend olan şeyḥliğe ve mürşidliğe yaraya ey yār ‘ilm-i zāhir ādemi

¹⁴² Anlamı: “Yalnızca bana kulluk etsinler.” Bkz.: Zāriyât Suresi 51/56.

¹⁴³ Anlamı: “Yalnızca beni tanısinlar, bilsinler.”

¹⁴⁴ Anlamı: “İlim öğrenmek her müslüman kadın ve erkeğe farzdır.” İbni Mâce, “Mukaddime”, 17.

¹⁴⁵ Anlamı: “Her insanın kıymeti yaptığı güzel işler kadardır.” Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:II, s. 474.

¹⁴⁶ Anlamı: “Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kişi cennete giremez.” Tirmizî, “Kitabü’l-Birr ve’s-Sıla”, 61.

¹⁴⁷ Sözün aslı ve tamamı şöyledir: “Kur’an okuyan nice kimseler vardır ki Allah onlara lanet eder.” Bu söz metinde Hz. Peygamber’e (s.a.v.) nispet edilmiş olsa da İmam Ğazzalî, İhyâ’sında, sözün Enes b. Malik’e (r.a.) ait olduğunu aktarmıştır. Bkz.: İmam Ğazzâlî, **İhyâu ‘Ulûmi’l-Dîn**, çev.: Mehmed A. Müftüoğlu, 4 c., İstanbul, Pırlanta Yayınevi, 1981, C:I, s. 785.

dünyâ manşıbına irişdirir ve ‘ilm-i bâtın âdemi Hâkķ’a irişdirir bu bâķīdūr ol fānīdūr ķanķısına gerekse duruş ey imdi ey ṯalib kendü bâtınıñdan saña bir niķe ķhaberler vereyin ki bunu bilmek Hâkķ’ı bilmek miftāhıdır imdi bilgil ki âdemiñ bedeni bir şehristāndur belki ‘ālem gibidūr

إن الله خلق آدم على صورته¹⁴⁸

şüretten murād şıfatdur insān mazhar-ı şıfātu’llāhdur cemī‘ şıfâtı Hâkķ Te‘ālā’nuñ iki şıfâtıdan ‘ayn olur gerü kıalan şıfatlar ol iki şıfatıñuñ mazharıdır ya’nī Hâkķ Te‘ālā’nuñ cemī‘ kavli vü fi’li bu iki şıfatdan zāhir olur ki biri cemāl şıfâtı ve biri celāl şıfatıdır cehennem celāl şıfâtı tecellīsidūr ve cennet cemāl şıfâtı tecellīsidūr ve insān daķı bu iki şıfatla muttasıftır ve her ķanķı ki ğālib olsa āķır serencāmı andadur imdi ey yār vācib oldı ki kendü vücūduñda bu şıfatları bulasın ve eger ‘āşık-ı ṯalibseñ cihād-ı ekbere ric‘at kılasın zīrā cihād-ı ekber sa‘ādet-i ebedīdūr ve cihād-ı aşķar arzū-yı bedenīdūr nitekim Hāzret-i Rasūl ‘aleyhi’s-selām ğazā-yı Uķud’dan dönicek buyurdı

رجعنا من جهاد الاصغر الى جهاد الاكبر¹⁴⁹

aşķāb eyitdiler

يا رسول الله ما الجهاد الاكبر¹⁵⁰

Rasūlu’llāh ‘aleyhi’s-selām eyitdi ey aşķāb Hâkķ Te‘ālā ‘aķlıñuzu nefsiñüzi kendüye müsahķar eylesün ve maķhūr itsün tā ki zıkr-i İlāhī’ye mecāl bulasız ve ğöñlüñüz şehrinde ķikmetler keşf ola imdi ey yār kimse nefsiñi bilmeyince kendüye cihād idemez imdi key diñle ki ehl-i bâtın nefsiñi bilmekde ne müntehā [41^a] söz söylemişlerdür her ķişi kim diñlese berķordār olur

beyt

nefsiñi yāda virme dād eyle

kim olasın bu yolda berķordār

¹⁴⁸ Buhârî, “İsti’zan”, 1; Müslim, “Cennet”, 2841.

¹⁴⁹ Anlamı: “En küçük cihattan en büyük cihata döndük.” Bkz.: Aclûnî, a.g.e., C:I, s. 424.

¹⁵⁰ Anlamı: “Ya Rasulallah, cihadın en büyüğü nedir?” Bkz.: Aclûnî, a.g.e., C:I, s. 424.

faşl-ı bîst devom der-beyân-ı ân ki pâdişâh der-bedenest ya'ni celâl ü cemâl

هر دوياهمدر ندر که ام غالب شود حکم او راست¹⁵¹

ey birâder-i 'âşîk bilgil ki gönül mişâli şehristân-ı 'azîmdür ol şehirde iki pâdişâh vardur her biri kendü işine hâkimdür ve her kangısı gâlib olsa tamâm-ı hüküm anuñdur ol iki pâdişâhuñ biri 'ağıldur ve biri tabî'atdur ve tabî'atuñ bir adı şeytân-ı bedendür ve haqîkatde ikisi dağı şıfatıdur ammâ ki vaqtâ ki rûh şıfat-ı cemâlu'llâh ile muttaşîf ola adı sa'iddür ve 'ağıldur ve her vaqit ki şıfat-ı celâlu'llâh 'ayn ola adı nefs-i emmâredür ve sırr-ı şeytândur ve bu kişiniñ serleşkeri vardur ve bu leşkeri bilmeseñ birbirine muqâbil kılmasañ cihâd-ı ekber idemeyesin ve bu iki pâdişâhuñ aşlı celâl ü cemâldür ve bu şıfat-ı celâlüñ on beş serleşkeri vardur şıfat-ı cemâlüñ on yedi serleşkeri vardur dâyim bu 'adüvv üzerinedür ve şıfat-ı celâlüñ çerisi başı ulusu tama'dur ve hırşdur ve cehldür ve kibrdür ve kındür ve 'ucbdur ve buhldür ve haseddür ve gâdabdur ve 'adâvetdür ve gıybetdür ve hezldür ve kızbdür ve inkârdur ve gâfletdür ve şıfat-ı cemâlüñ dağı serleşkeri evvel kanâ'atdür ve i'timâddur ve 'ilm ü hilm ü tevâzu' vü şabrdur ve sehvâvet ü şefkat ü ikrârdur ve tevekkül ü huzûr u hürmet ü gerçeklikdür ve mürüvvet ü keremdür ve ferâgat ü 'ışk-ı İlâhî'dür ey yâr çün bildiñ ki on yedi cemâl leşkeri başı ve on beş celâl serleşkeri vardur ve otuz iki mübârizlerdür ve her biriniñ biñ kerre biñ leşkeri [41^b] vardur ve dâ'im birbiriyle muhârebede ve muqâtelededür 'aceb budur ki gâflet oyuncusu gözün kör eylemişdür kendüzüñden haberüñ yokdur eger idrâk itseñ ki bu otuz iki leşker başların bildiñ ammâ leşkerlerin bilmediñ dirseñ imdi bilgil ki âdem hiç vaqit tefekkürden hâlî degildür ol fikirleriñ içinde her fikir ki tama' için gelür ol tama' leşkeridür cümle halkı oynadan tama'dur pes bunuñ leşkerinüñ nihâyeti yokdur ve her fikir ki kanâ'at için gelür ol kanâ'atiñ leşkeridür ve imân ehli kanâ'at fikrindedür ve her fikir ki câhilden cehliçün gelür ol fikir cehl leşkeridür ve bu 'ilim leşkeri on sekiz biñ 'âlemi tutmuşdur ammâ her bedbahta yardım eylemez ve gerü kalan bundan kıyâs it ve her kangı şıfat için ne fikir ki gele ol şıfatıñ leşkeridür ammâ saña bir âsân haber vireyin ki bu haberle cümle haberlerden haberdâr olasın ve dağı okusañ ve okumasañ sen seni bilmek hâşıl ola imdi bilgil ki gönül dâ'im fikirden hâlî degildür her ne fikir ki saña gelür ya eyüdüdür ya yavuzdur

¹⁵¹ Anlamı: "Her ikisi de birbiriyle beraberdir, her kim ki galip gelirse hüküm onundur."

eger eyü gelürse bilgil şıfat-ı cemâldür Raḥmānî'dür ol fikri eliñden geldükçe uya gör ve eger yaramaz fikirle yaramaz endişeler gelürse bilgil ki şıfat-ı celâldür şeytânîdür andan i'râz ide gör ve daḥı ne ḥorluḡ varise nefsine ṭama'dan gelür ve ne 'izzet varise ḵanā'atden gelür nitekim Emîrü'l-Mü'minîn 'Alî *kerrema'llāhu vechehū* buyurdı

فقد ذل من طمع وقد عز من قنع¹⁵²

ve her belā ki ve ḵazā ki ādeme gelür ṭama'dan gelür ve her maḥrūmluḡı ḥırşdan bulur

كل حريص محروم وكل طماع مذموم¹⁵³

ve daḥı cāhil 'ömrün dünyāya şarf eyler ve cāhiliñ ni'meti şol terslikde bitmiş yitmiş sebze ye beñzer ne kendüye fā'idesi var ve ne ayruḡa nitekim Ḥazret-i Rasūl [42^a] *'aleyhi's-selām* buyurur

نعمة الجاهل كروضة في مذبله¹⁵⁴

ve daḥı mütekebbiri ne Tañrı sever ne peygāmbere ve ne ḥalk şenā eyler

لا ثناء مع كبر¹⁵⁵

ve daḥı hergiz baḡl rahmet bulmaz ve cennete girmez nitekim Peygāmbere *'aleyhi's-selām* buyurur

البخيل لا يدخل الجنة ولو كان عابدا¹⁵⁶

ve daḥı saḡl cehenneme girmeye eger fāsıḡ daḥı olursa nitekim buyurdı

السخي لا يدخل النار ولو كان فاسقا¹⁵⁷

¹⁵² Anlamı: "Tamah eden zelîl; kanaat eden azîz olur." Benzer bir ifade için bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:I, s. 67.

¹⁵³ Anlamı: "Bütün hırslılar mahrumdur ve bütün tamahkârlar kınanmıştır." Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Vecizeler**, C:II, s. 489.

¹⁵⁴ Anlamı: "Cahilin nimeti, çöplükteki gül gibidir." Bkz.: Adem Ceyhan, **Türk Edebiyatı'nda Hz. Ali Vecizeleri İle İlgili Tercüme ve Şerhler**, y.y., t.y., s. 74.

¹⁵⁵ Anlamı: "Övgü, kibirle beraber olmaz." Kaynağı bulunamamıştır.

¹⁵⁶ Anlamı: "Cimri, ibadeti çokça yapsa da cennete giremez." Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 59.

¹⁵⁷ Anlamı: "Cömert, günahkâr olsa da cehenneme girmez." Benzer bir rivayet için bkz.: Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Sözlük**, s. 60.

ve daḥı seḥāveti Ḥaḳḳ Te‘ālā ĩmānla yād eyledi ḳavluhu Te‘ālā

وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ¹⁵⁸

ey bī-çāre ādem oḡlı ne bunca kendüziñe zaḥmet ü belā vü meşakḳat virirsin ve ġam u ġuşşa vü renç-i rızık içün çekersin her kişiniñ elbette rızıkı maḳşūmdur ve eceli ma‘lūmdur ve ḥariş maḥrūmdur ve baḡl mez-mūmdur ve ḥāsīd maḡbūndur ey yār eger hezār delīl ü burhān ve ḥadīş ü āyet-i Ḳur‘ān ve aḡbār ve icmā‘-yı ümmet ve enbiyā-yı ḥādī ve evliyā-yı münzir ola Tañrı‘dan azḡun nefse çāre yokḑdur bir zarf degildür ki mazrūfa şafā vire delīl oldur ki Muḥammed gibi kāmīl pādīşāḥ Ebū Leheb’e dermān bulmadı ve şalāḥ bulmadık nefis şāḡibine ibrām baḡışlar zīrā ki kendünüñ zevḳi emlakdedür ḡuşuşan ki ḡükümet-i mālīk ola ḳabz ve başta mutaşarruf olmaḳ ister ve ṭabī‘at mütenevvi‘ hergiz kelām-ı Ḥaḳḳ istimā‘ eylemez eger ḥavādiş-i rūzgārdan buña bir nekbet iriše ıztırār gösterir inanma ki mużtar degildür ve andan nesne iltimās itme ki saḡt bī-başardur ve bī-mürüvvetdür ve işi ḡöñülleri dā‘im ḡarḳ itmekdür ve sözleri muḡriḳdür ve ḡalka te‘addī itmek ister ve kendüden ulu üzere taşaddur itmek ister ve itmegi sor ve ḡaḳ söze ‘inād ider ve intikām almaḡı sever ve dā‘im tecāvüzdedür ey yār yüz biñ nefsiñ şerirliḡin şerḡ iderseñ daḡı artuḑdur ammā nefsi ḡāyet azdıran māludur ve cehldür [42^b] ne‘üzü bī‘llāḡ üçü daḡı bir kişide ola hezār Nemrūd u Fir‘avn ol kişiniñ nefinden sebaḳ ala ammā nefsi aḡlıḑdan ve yokluḑdan ḡayrı nesne ile zebūn itmez ve daḡı ḡaṭar vardur nitekim Rasūl ‘aleyhi’s-selām buyurdı

كان الفقير يكون كفرا¹⁵⁹

ve yaḳīndür ki küfür söyleye ve her ḡū ādemden ölünce gitmez

naẓm

her yavuz ḡū sende kim kıldı ḳarār

tā ölünce seni kılr bī-ḳarār

cehd kılr bed ḡūyunı dönderesin

¹⁵⁸ Nisâ Suresi 4/39. Anlamı: “Bunlar, Allah'a ve ahiret gününe iman etselerdi ve Allah'ın verdiği rızıktan (gösterişsiz olarak) harcasalardı kendilerine ne zarar gelirdi?”

¹⁵⁹ Anlamı: “Fakirlik neredeyse küfür olacaktı.” Ebu Abdullah Muhammed b. Selâme b. Ca‘fer el-Kudâ‘î, **Müsnedü’ş-Şihâb**, thk. Hamd Abdülmecid Selefi, 2 c., 2.bs., Beyrut, Müessesetü’r-Risâle, 1986, C:I, s. 342.

ol cihāna nîk hû gönderesin
cümle ‘ālemiñ hâşılı maqşūdı bu
kim yaramaz hūyuñ ola nîk hû
mürşide var tuta gör fermānı
işbu derdiñ dile señ dermānını

ey yār her eyü yavuz hû ādemden ölmeyince gitmez nitekim buyurmuşlardır

beyt

خوي بد در طبيعتی که نشست

نرود جز بوقت مرگ از دست¹⁶⁰

ammā Mevlānā Ḥudāvendigār Ḥāzretleri buyurur

beyt

کر تو سنگ صخره و مرمر شوي

چون بصاحب دل رسي کوهر شوي¹⁶¹

ey yār bunuñ çāresi şeyḥ-i mürşid şöḥbetinde olmağdur hiç kimse şeyḥ şöḥbetinden
maḥrūm gitdügi yokdur meger biñde biri ola va’llāhu a’lem bi’ş-şevāb

¹⁶⁰ Anlamı: “Bu tabiata yerleşmiş kötü huy ancak ölüm günü çıkar.” Bkz.: Sa’dî, **Gülistân**, trc.: Hikmet İlaydın, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1946, s. 135.

¹⁶¹ Anlamı: “Eğer sen katı taş ve mermer olsan bile gönül sâhibine eriştiğin vakit gevher olursun.” Bkz.: Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, **a.g.e.**, C:I, s.259.

SONUÇ

Sarı Abdullah Efendi, önemli mevkilerde yürüttüğü devlet adamlığının yanı sıra pek çok özgün eser telif etmiş ve bilhassa *Mesnevî* şârihi sıfatıyla şöhret bulmuştur. Tasavvufî eğilimi ile devletin çeşitli kademelerinde yürüttüğü görevleri sayesinde edindiği çevrede, hem güzel dostluklar kurmuş hem de şöhreti artmıştır. Bütün bunlardan dolayı inzivaya çekildiği sırada eser telifatıyla meşgulken evi adeta bir dergâha dönüşmüş, etrafına toplanan pek çok kimseyi vefatından sonra dahi kendi çizgisini takip edecek şekilde etkilemiştir.

Müellifin yazdığı, varlığı bilinen veya kendisine aidiyeti tartışmalı olan bazı eserler üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Tezimize konu olan *Dîvân* ve *Vâridât* isimli eserleri, bu alanda yapılmış ilk ve tek çalışmadır. Sarı Abdullah'ın *Dîvân* isimli eserinden yalnızca *Mecmuatü't-Terâcim*'de bahsedilmiş; başka hiçbir kaynak onun *Dîvân*'ından söz etmemiştir. *Vâridât* isimli eseri ise, Sarı Abdullah'ın eserlerinin anlatıldığı hiçbir kaynakta geçmemektedir. Bu eserin varlığı, yalnızca söz konusu yazma incelendiğinde fark edilmiş; bunu ilk kez Ülker Aytekin ortaya koymuştur. Bunun dışında eser üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Söz konusu eserlerin Sarı Abdullah'a aidiyeti ise, yazmanın çeşitli varaklarında geçen “Divân-ı ‘Abdullâh, Divân-ı Şarî ‘Âbdullâh” ve “Te’lifât-ı Vâridât-ı Şarî ‘Abdullâh Efendi kıddise sırrıhu’l-‘alâ” ifadeleri ile kendiliğinden vuzuha kavuşmuştur.

Günümüze kadar pek çok eseri, çeşitli çalışmalara konu olan Sarı Abdullah'ın, *Dîvân*'ının ve *Vâridât*'ının fark edilmemesinin sebeplerini araştırırken yaptığımız incelemeler neticesinde şunu fark ettik: Yazmanın girişinde, 1b-2b numaralı sayfalar arasında eksik bir risale mevcuttur. Kütüphane kaydı yapılırken yazmanın yalnızca bu kısmının okunması ve devamına dikkat edilmemesi sebebiyle eser, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü 3637 numarada “Dervişlik Hakkında Eksik ve Mensur Bir Risale” ismiyle kaydedilmiştir. Yazmanın içinde barındırdığı eserlerle değil yanlış bir isimle kaydedilmiş olması *Dîvân*'ın ve *Vâridât*'ın keşfedilmesini güçleştirmiştir.

Tezimizde öncelikle, söz konusu iki eserin transkripsiyonlu metinlerini ve aralarındaki alâkayı ortaya koymaya çalıştık. Eserleri incelediğimizde, *Dîvân* ve *Vâridât* arasındaki metin ve iktibas edilen ayet-hadis benzerliklerini fark ettik. Bu benzerlikten yola çıkarak ve eserlerin yazmada peş peşe yer almasını da göz önüne alarak *Vâridât*'ın *Dîvân* için, kendisinden ilham alınmış rehber bir kitap olarak belirlendiği fikrini benimsedik. Bu fikir bize iki eseri peş peşe inceleme imkânı sundu. Ayrıca, *Vâridât* başlığıyla yazılmış Nokta Şerhi'nin daha önce transkripsiyonlu bir çalışmasının yapılmamış olması da bu fikrimizi destekledi.

Çalışmamız, bilhassa Sarı Abdullah'ın daha önce varlığı bilinen fakat keşfedilmemiş şiirlerinin gün ışığına çıkarılması bakımından oldukça önemlidir. Bu bağlamda çalışmamızın, Sarı Abdullah Efendi'nin şairliği yönünde yapılacak özgün çalışmalara katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

Attâr, Ferîdüddîn:	Esrâr-nâme , çev. Mehmet Kanar, 3. bs., İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2017.
Ayan, Hüseyin:	Cevrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni , Erzurum, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1981.
Ayçiçeği, Bünyamin:	Sarı Abdullah Efendi (ö.1660)’nin Gülşen-i Raz-ı Arifan Mesnevisi , İstanbul, Akademi Titiz Yayınları, 2014.
Aytekin, Ülker:	“Sarı Abdullah Efendi ve Mesnevî-i Şerif Şerhi”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2002.
Ayverdi, İlhan:	Misallî Büyük Türkçe Sözlük: Kubbealtı Lügatı , red. etimoloji Ahmet Topaloğlu, yay. haz.: Kerim Can Bayar, 3 c., İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 2005.
Azamat, Nihat:	“Lâ‘lîzâde Abdülbâki”, DİA , Ankara, 2003, C:XXVII, s. 90-92.
Azamat, Nihat:	“Muhammed Nûru’l-Arabî”, DİA , İstanbul, 2005, C:XXX, s. 560-563.
Azamat, Nihat:	“Sarı Abdullah Efendi,” DİA , C: XXXVI, s. 145-147.
Banarlı, Nihad Sami:	Resimli Türk Edebiyatı Tarihi , 2 c., İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1971.

Baş, Erdoğan:	“Şeyhzâde”, DİA , İstanbul, 2010, C:XXXIX, s. 97-98.
Bayramoğlu, Fuat, Nihat Azamat:	“Bayramiyye”, DİA , İstanbul, 1992, C:V, s. 269-273.
Bilgin, Orhan:	“Fahreddîn-i Irakî”, DİA , İstanbul, 1995, C:XXII, s. 84-86.
Burian, O.:	“Vesikalardan Notlar: Bozuk İdareden Şikayetçi İki Şair”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi , C:VIII, No:4, 1950, s. 675-681.
Bursalı Mehmed Tâhir Bey:	Osmanlı Müellifleri , haz. Ali Fikri Yavuz, İsmail Özen, 3 c., İstanbul, Meral Yayınevi, 1972.
Ceyhan, Adem:	Türk Edebiyatı’nda Hz. Ali Vecizeleri İle İlgili Tercüme ve Şerhler , y.y., t.y.
Çağrııcı, Mustafa:	“Gazzâlî”, DİA , İstanbul, 1996, C:XIII, s. 530-534.
Devellioğlu, Ferit:	Osmanlıca-Türkçe Ansilopedik Lugat , 25. bs., İstanbul, Aydın Kitabevi Yayınları, 2008.
Dikmen, Melek, Kamile Çetin:	“Klâsik Türk Edebiyatında Tefe’ül Geleneği ve Kitap Falının Şiire Yansıması”, International Journal of Social Science , No: 49, Autumn I 2016, s. 191-204.
Dilçin, Cem:	Örneklerle Türk Şiir Bilgisi , 11. bsk. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.

Dilçin, Cem:	Yeni Tarama Sözlüğü , Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.
Döner, Nuran:	“İsmail Hakkı Bursevî’nin Kitâb-ı Kebîr’i ve Bursevî’de Vâridât Kültürü”, Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi , No: 15, 6 [2005], s. 311-334.
Durgun, Selahaddin:	“Sarı Abdullah ve Şerh-i Mesnevî (Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî)”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 1993.
Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvîni İbn Mâce:	Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi , trc.: ve şerh Haydar Hatipoğlu, 10 c., İstanbul, Kahraman Yayınları, 1982.
Ebu Abdullah Muhammed b. Selâme b. Ca’fer el-Kudâ’î:	Müsnedü’ş-Şihâb , thk. Hamd Abdülmecid Selefi, 2 c., 2.bs., Beyrut, Müessesetü’r-Risâle, 1986.
Ebu Abdullah Muhammed İbn İsmail el-Buhârî:	Sahih-i Buhârî ve Tercemesi , çev.: Mehmed Sofuoğlu, 17 c., İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1987.
Ebu’l-Fida İsmail b. Muhammed Aclûnî:	Keşfü’l-Hafâ , 2 c., Beyrut, Dâru İhyai’t-Turasi’l-Arabi, 1932.
Ebu'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed Ali el-Kârî:	Uydurma Olduğunda İttifak Edilen Hadisler , thk.: Abdülfettah Ebu Gudde, trc.: Halil İbrahim Kutlay, İstanbul, İnkılab Yayınları, 2006.

Ebu'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nîsâbü'rî Müslim b. el-Haccac:	Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi , trc.: ve şerh Ahmed Davudoğlu, 12 c., İstanbul, Sönmez Neşriyat, 1973.
Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî:	Sünen-i Tirmizî ve Tercümesi , çev.: Abdullah Parlıyan, 3 c., Konya, Konya Kitapçılık, 2004.
Ebû Muhammed Vecihü'd-dîn Abdurrahman b. Ali İbnü'd-Deyba':	Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi , haz.: ve trc.: İbrahim Canan, 18 c., 7. bsk., Ankara, Akçağ Yayınları, t.y.
Eliaçık, Muhittin:	“Kocaelili Bir Âlim: Muhyiddîn Muhammed Efendi ve Noktatü'l-Beyân Adlı Eseri”, Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III , Kocaeli, Kocaeli Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, 2017, s. 2607-2610.
Gölpınarlı, Abdülbâki:	Melâmîlik ve Melâmîler , İstanbul, Devlet Matbaası, 1931.
Gültaş, Serhat:	“Sarı Abdullah Efendi'nin Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2014.
Gürbüz, Mehmet:	“Abdî'nin Zafernâmesi”, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic , C:10, No:16, Fall 2015, s. 627-670.
Güzel, Abdurrahman:	Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı , 8. bsk., Ankara, Akçağ Yayınları, 2018.

Güzelova, Hanzade:	“Abdî’nin Heft Peyker Mesnevîsi (İnceleme-Metin-Dizin)”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2008.
Hacı Tevfik:	Mecmuatü’t-Teracim , İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, No: 192, vr. 48b.
Hakîm Senâî:	Hadîkatü’l-Hakîka ve Şerîatü’t-Tarîka , y.y., 1275.
Hüseynî, Abdülmuhsin:	el-Ma’rife İnde’l-Hakim et-Tirmizî , Kahire, Dârü’l-Kâtibi’l-Arabi, t.y.
İbrâhim b. Büzürcmihr b. Abdilgaffar-ı Hemedani Fahreddin-i Irakî:	Parıldılar (Lema’at) , çev.: Saffet Yetkin, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1948.
İbrâhimî, Dâvud:	“Esrâr-nâme”, DİA , İstanbul, 1995, C:XI, s. 434-435.
İmam Ğazzâlî:	İhyâu ‘Ulûmî’d-Dîn , çev.: Mehmed A. Müftüoğlu, 4 c., İstanbul, Pırlanta Yayınevi, 1981.
Kaçar, Mücahit:	“Halvetilik Hakkında Önemli Bir Türkçe Eser: Muslihiddîn Gırnatevî’nin İstivâ-Yı Tarîk-i Muhammediyye fî Silsileti’l-‘Aleviyye’si”, Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , No: 8, Amasya, 2017, s. 55-74.
Kaplan, Yunus:	“Abdî ve Kütahya Şehrengizi”, Journal of Turkish Language and Literature , C:IV, No:3, Summer 2018, s.

	783-824.
Karataş, Ahmet:	“Abdurrahmân Câmî’nin 'Kasîde-i Ferîde'sinin Tercüme ve Şerhi”, Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 18 , İstanbul, 2017, s. 137-212.
Karlığa, H. Bekir:	“Anâsır-ı Erbaa”, DİA , İstanbul, 1991, C:III, s. 149-151.
Kaya, Bayram Ali:	“Neşâtî”, DİA , İstanbul, 2007, C:XXXIII, s. 18-19.
Kınalı-Zade Hasan Çelebi:	Tezkiretü’ş-Şuarâ, haz.: İbrahim Kutluk, 2 c., Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1981.
Lalızade Abdülbâki:	Sergüzeşt Aşka ve Âşıklara Dair: Melâmî Büyükleri , yay. haz.: Tahir Hafızalioğlu, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2001.
Mevlânâ Celâleddîn Rûmî:	Mesnevî-i Şerîf Şerhi , yay. haz. Selçuk Eraydın, Mustafa Tahralı, trc. ve şrh. A. Avni Konuk, 13 c., İstanbul, Gelenek Yayınları, 2004.
Muallim Nâci:	Osmanlı Şairleri , haz.: Cemal Kurnaz, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.
Muhammed Nûru’l-Arabî:	Noktatü’l-Beyân: Noktanın Sırrı , haz.: Rahmi Yananlı, İstanbul, Büyüyen Ay Yayınları, 2012.
Müstakimzade Süleyman Sa’deddin:	Risale-i Melamiyye-i Şettarriyye , İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, No: 3357.
Müstakimzade Süleyman	Tuhfe-i Hattatîn , nşr. İbnülemin Mahmud Kemal,

Sa'deddin:	İstanbul, Devlet Matbaası, 1928.
Niyâzî-i Mısrî,	İrfan Sofraları , not. çev.: Süleyman Ateş, Ankara, Emel Matbaası, 1971.
Özer, Zübeyde:	“Cevheretü'l-Bidâye ve Dürretü'n-Nihâye (İnceleme-Metin-Sözlük) Cilt I-II”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2015.
Öztürk, Funda:	“Sarı Abdullah Efendi Nasîhatü'l-Mülûk Terğîbün Li-Hüsni's-Sülûk (110a-218b) İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin”, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Rize, 2018.
Redhouse, James William:	Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü , İstanbul, Redhouse Yayınevi, 1991.
Remzi Rüşdizade:	Tezkire-i Şukûfeciyan , İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, No:2760.
Sa'deddin Mahmud b. Abdülkerim b. Yahya Şebüsterî:	Gülşen-i Râz , trc.: Abdülbaki Gölpınarlı, Ankara, Maarif Vekaleti, 1944.
Sa'dî:	Gülistân , trc.: Hikmet İlaydın, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1946.
Safâyî, Mustafa:	Tezkire-i Safâyî , haz. Pervin Çapan, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi, 2005.

Safer el-Muhibbî el-Cerrahî:	Tasavvuf Terimleri: İstâlâhât-ı Sofiyye fî Vatan-ı Asliyye , İstanbul, Kırk Kandil Yayınevi, 2013.
Sarı Abdullah Efendi:	Dervişlik Hakkında Eksik ve Mensur Bir Risale , Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü, No: 03637.
Sarı Abdullah Efendi:	Nasîhatü'l-Mulûk , Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Bölümü, No: 00679.
Sarı Abdullah Efendi:	Semerâtü'l-Fuad (Gönül Meyveleri) , çev.: Yakup Kenan Necefzade, y.y., Neşriyat Yurdu, 1967.
Seyyid Muhammed Nûr:	Noktatü'l-Beyân , çev.: Baki Yaşa Altınok, Ankara, Oba Yayıncılık, 2000.
Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî:	Nûru'l-Arabî Külliyyatı Nokta Şerhi Risâle-i Noktatü'l-Beyân , haz.: Burak Anılır, 5 c., İstanbul, H Yayınları, 2018, C:V.
Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî:	Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî'nin Risaleleri ve Noktatü'l-Beyân , şerh.: M. Fazıl Güvenç, y.y., t.y.
Sirâceddin, Mehmed:	Mecmua'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ , hz. Mehmet Arslan, Sivas, Dilek Matbaası, 1994.
Steingass, Francis Joseph:	Persian-English Dictionary , 3. bs., Beyrut, Librairie Du Liban, 1975.
Şemsettin Samî:	Kâmûs-ı Türkî , nşr.: Ahmed Cevdet, 2 c., Dersâadet

	(İstanbul), İkdam Matbaası, 1317.
Şeyh Süleymân b. İbrahim el-Kunduzî el-Hanefî el-Belhî:	Delilleriyle Ehl-i Beyt'e Meveddet , thk.: tahkik Seyyid Ali Cemal Eşref el-Hüseyni, trc.: Adalet Çakır, Derya Çakır Baş, Gülgün Uyar, İstanbul, Sufi Kitap, 2018.
Şeyhzâde Mehmed Muhyiddîn:	Risâle-i Noktatü'l-Beyân , Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü, No: 02797.
Şeyhzâde Mehmed Muhyiddîn:	Noktatü'l-Beyân , TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu.
Timurtaş, Faruk K.:	Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük , İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1977.
Tulum, Mertol:	XVII. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı , Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
Tuman, Mehmet Nâil:	Tuhfe-i Nâilî: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri , haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, 2 c., Ankara, Bizim Büro Yayınları, 2001.
Uludağ, Süleyman:	“Akıl”, DİA , İstanbul, 1989, C:II, s. 246-247.
Uludağ, Süleyman:	“Edep”, DİA , İstanbul, 1994, C:X, s. 414-415.
Uzun, Mustafa:	“Devriyye”, DİA , İstanbul, 1994, C:IX, s. 251-253.
Ünal, Harun:	Mevzuat: Mevzu Hadisler , İstanbul, Helal Denetim Merkezi Kültür Yayınları, 2011.

Ünal, Mehmet, Mehmet Pektaş:	“Üsküdarlı Haşim Baba’nın Vâridât’ı”, Ekev Akademi Dergisi , C:XVIII, No: 58, Kış 2014, s. 715-722.
Ünver, İsmail:	“Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler,” Türkoloji Dergisi , 1993, C:IX, No:1, s. 51-89.
Vassaf, Hüseyin:	Sefîne-i Evliyâ , haz.: Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, İstanbul, Seha Neşriyat, 1999.
Yılmaz, Hasan Kâmil:	“Celvetiyye”, DİA , İstanbul, 1993, C:VII, s. 273-275.
Yılmaz, Mehmet:	Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü , 2 c., İstanbul, Sütun Yayınları, 2008.
Yılmaz, Mehmet:	Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük) , İstanbul, Kesit Yayınları, 2013.
Yılmaz, Necdet:	Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XVII. Yüzyıl) , İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2001.
Yücer, Hür Mahmud:	“Vahdet-i Vücûd Nazariyesinin İzahında Nokta Sembolizmi ve Muhyiddîn-i Rûmî’nin Temsîl-i Nokta Adlı Eseri”, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi , y.y., 2017, C:VI, No:2, s. 199-278.